

שלחן ערוך הלכות ר"ה ויוה"כ

חלק ראשון

סימנים תקפב-תרכד

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה'

מרנא ורבנא

מו"ה שניאור זלמן נבג"מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי

הרה"ת ר' שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחד לבריאה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי"ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות ראש השנה ויום הכיפורים, אשר לכ"ק אדמו"ר הזקן, הכולל סימנים תקפב-תרכד, עם באור "דברי שלום".

הבאור "דברי שלום" נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ואת מקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוסף פיסוק, חלוקת קטעים, וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

בקונטרס אחרון נוסף בתחלתו, סיכום תוכן המשך דברי הקונטרס אחרון, וכן ביאור קצר לדברי הקונטרס אחרון.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. וכדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות שבשולי הגליון.

כיון שמטרת הבאורים האלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים כאן הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

*

בסוף הספר באים:

פסקי הסדור השייכים לכרך שלפנינו.

מפתחות:

מפתח ענינים.

מפתח פסוקים.

מפתח מאמרי רז"ל.

מפתח ספרים.

מפתח אנשים.

ויה"ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

כ"ד טבת ה'תשפ"א

ברוקלין, נ.י.

תוכן ענינים

ב.....	פתח דבר
ו.....	הלכות ראש השנה ויום הכיפורים (סי' תקפב-תרכד)
ו.....	תקפב סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה ובו י"ז סעיפים :
ט.....	תקפג דברים שנוהגים לאכול בראש השנה ובו [ח'] סעיפים :
יא.....	תקפד סדר קריאת התורה בראש השנה ובו ט' סעיפים :
יג.....	תקפה סדר התקיעות מיושב ובו י"א סעיפים :
טו.....	תקפו דיני שופר של ראש השנה ובו כ"ז סעיפים :
כא.....	תקפז דין התוקע לתוך הבור ובו ה' סעיפים :
כג.....	תקפח זמן תקיעת שופר ובו ט' סעיפים :
כה.....	תקפט מי הם הראויים לתקיעת שופר ובו ט' סעיפים :
כו.....	תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר ובו כ"א סעיפים :
לד.....	תקצא סדר תפלת מוסף ביחיד ובו ט"ו סעיפים :
לח.....	תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות ובו י"א סעיפים :
מג.....	תקצג אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו ובו ד' סעיפים :
מג.....	תקצד יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו ובו סעיף אחד :
מד.....	תקצה מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה ובו ב' סעיפים :
מד.....	תקצו ובו ב' סעיפים :
מה.....	תקצז אם מותר להתענות בראש השנה ובו ט' סעיפים :
מח.....	תקצח דין צו"צ בראש השנה ובו סעיף אחד :
מח.....	תקצט ובו סעיף אחד :
מח.....	תר ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש ובו ז' סעיפים :
נב.....	תרא סדר יום שני של ראש השנה ובו ב' סעיפים :
נב.....	תרב סדר עשרת ימי תשובה ובו ה' סעיפים :
נג.....	תרג ובו סעיף אחד :
נד.....	הלכות יום הכיפורים :
נד.....	תרד סדר ערב יום כיפור ובו ז' סעיפים :
נז.....	תרה מנהג כפרות בערב יום כיפור ובו ו' סעיפים :
נח.....	תרו שיפייס אדם את חבירו בערב יום כיפור ובו י"ד סעיפים :
סא.....	תרז סדר הווידוי במנחה בערב יום הכיפורים ובו ט"ז סעיפים :

סח	תרט הטמנת חמין בערב יום כיפור ובו סעיף אחד :
סח	תרי הדלקת הנרות ביום הכיפורים ובו י' סעיפים :
עא	תריא ליל יום הכיפורים דינו כיומו ובו י' סעיפים :
עג	תריב שיעור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה ובו ט"ז סעיפים :
עו	תריג איסור רחיצה ביום הכיפורים ובו כ"א סעיפים :
פא	תריד דיני סיכה ונעילת הסנדל ביום הכיפורים ובו י"א סעיפים :
פג	תרטו דין תשמיש המטה ביום הכיפורים ובו ב' סעיפים :
פד	תרטז הקטנים מתי יתחילו להתענות ובו י"א סעיפים :
פז	תריז דין עוברת ומניקה ויולדת ביום הכיפורים ובו ה' סעיפים :
פח	תריח דין חולה ביום הכיפורים ובו י"ח סעיפים :
צב	תריט סדר ליל יום הכיפורים ובו י"ח סעיפים :
צו	תרכ מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית ובו ב' סעיפים :
צז	תרכא סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור ובו י"ז סעיפים :
ק	תרכב סדר תפלת מנחה ובו ו' סעיפים :
קא	תרכג סדר תפלת נעילה ובו י"ב] סעיפים :
קד	תרכד סדר מוצאי יום הכיפורים ובו ט"ו סעיפים :
קז	פסקי הסדור
קז	סדר התרת נדרים
קח	קידוש לראש השנה
קט	תפלת ראש השנה
קט	סדר תקיעות
קט	מוסף לראש השנה
קט	סדר תשליך
קי	סדר כפרות
קיא	[כל נדרי]
קיא	[ליל יום כפור]
קיא	[תפלות]
קיא	[הבדלה]
קיא	דיני הלולב
קיג	סדר הושענות

סדר הקפות בשמחת תורה..... קיג

דיני חנוכה..... קיד

סדר קריאת המגילה..... קיד

הלכות ראש השנה ויום הכיפורים (סי' תקפב-תרכד)

תקפב סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה ובו י"ז סעיפים :

א כל השנה אדם מתפלל האל הקדוש בברכה ג' ומלך אוהב צדקה ומשפט בברכה י"א חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שבהן צריך לומר המלך הקדוש המלך המשפט¹ לפי שבימים הללו הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם.²

ואם טעה³ ואמר האל הקדוש או שהוא מסופק⁴ אם אמר המלך הקדוש אם נזכר לאחר ששהה⁵ כדי שאילת שלום תלמיד לרבו⁶ אחר גמר הברכה ואין צריך לומר אם נזכר לאחר שהתחיל ברכה רביעית⁷ צריך לחזור לראש התפלה מפני ששלש ברכות ראשונות חשובות כאחת⁸ :

ב ואם נזכר קודם ששהה כדי שיעור הזה אומר המלך הקדוש ואינו צריך לחזור לראש⁹.

וכן הדין בהמלך המשפט¹⁰ ואם נזכר לאחר ששהה כדי שיעור הזה שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט אינו צריך לחזור לראש¹¹ כיון שהזכיר לשון מלכות¹².

ויש אומרים¹³ דאם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לראש ברכת השיבה ואם נזכר לאחר שסיים תפלתו חוזר לראש התפלה ועל דרך שנתבאר בסי' קי"ז¹⁴ משום דיש הפרש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט דבכל השנה הצדקה עיקר ולכך הקדימוה למשפט אבל בימים הללו המשפט עיקר ולכך אין מזכירין צדקה כלל¹⁵.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל¹⁶ ולפיכך אם נזכר קודם שסיים תפלתו אין צריך לחזור לברכת השיבה כדי שלא יברך ספק ברכה לבטלה¹⁷ אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה¹⁸ ואינו צריך לחדש בה דבר כיון שמתפלל אותה מחמת הספק כמ"ש בסי' קי"ז¹⁹ :

ג אם אמר צ' פעמים ברוך אתה ה' המלך הקדוש או ברוך אתה ה' המלך המשפט ואח"כ נסתפק לו בתפלה אם אמר המלך הקדוש אעפ"כ צריך לחזור לראש לדברי הכל ואינו דומה למה שנתבאר בסי' קי"ד²⁰ דכאן כיון שאינו

¹ גמרא ברכות יב, ב. טור ושו"ע ס"א. וראה לעיל סי' קיד ס"ח. סי' קיח ס"א.

² רש"י שם ד"ה המלך הקדוש. והטעם להמלך המשפט יתבאר לקמן ס"ב. ופירושו נתבאר לעיל סי' קיח ס"א.

³ רב שם, כפירוש הר"י"ף שם (ז, א) דהיינו אפילו בדיעבד. רמב"ם ה' תפלה פ"י הי"ג. תוס' שם ד"ה הלכתא. רא"ש שם פ"א סי' טז. טור ושו"ע שם.

⁴ תוס' שם. רא"ש שם. שו"ע שם. וכדלעיל סי' קיד ס"י (לענין הזכרת הגשם).

⁵ שו"ת הרשב"א ח"א סי' לה (כדי דיבור). שו"ע ס"ב. וכ"ה לעיל סי' קיד ס"ח. וראה גם לעיל סי' תפז ס"א. סי' תפט סכ"ב.

⁶ ב"ק עג, ב (שלושת התיבות : שלום עליך רבי, שהוא שיעור כדי דיבור). וכדלעיל סי' רו ס"ג.

⁷ ראה גם לעיל סי' קיד ס"ז (שכשהתחיל ברכה שלאחריה נקרא סיום ברכה זו לגמרי). סי' קפח ס"ט (אין לו תקנה בהזכרה כאן שהיא שלא במקומה). וראה מראי מקומות וציונים.

⁸ טור. לבוש ס"ב. וכדלעיל סי' קיד ס"ח.

⁹ רשב"א שם. שו"ע ס"ב.

¹⁰ שו"ע שם.

¹¹ רבנו יונה ברכות (ז, א) ד"ה ומיהו. ב"י ד"ה כתבו תלמידי. דרכי משה ס"ק ג. רמ"א סי' קיח ס"א.

¹² רבנו יונה שם. ראה טור סי' קיח בשם אחיו ה"ר יחיאל.

¹³ רמב"ם ה' תפלה פ"י הי"ג. ב"י בשם ארחות חיים ה' תפלה אות קד, בשם הראב"ד, ושכן משמעות הפוסקים.

¹⁴ סוף ס"ה.

¹⁵ ט"ז סי' קיח סק"ב.

¹⁶ ב"ח ס"ב ד"ה כתב ב"י בשם הרשב"א.

¹⁷ כדלעיל סי' קסז ס"י"ב ושי"נ. וראה תהלה לדוד סי' קח ס"ק טז. ארץ צבי ח"א סוס"י כד.

¹⁸ ט"ז שם וכאן סק"א.

¹⁹ סעיף א.

²⁰ סעיף יא (בי דעות, אם זה מועיל במוריד הטל).

רשאי לומר השם כקריאתו משום ברכה לבטלה וא"כ בתפלה כשאומר את השם כקריאתו הוא חוזר ללימודו לומר האל הקדוש²¹:

ד בשבת תשובה²² וכן אם חל ראש השנה או יום הכיפורים בשבת²³ אומר הש"ץ בברכה מעין שבע שביליל שבת המלך הקדוש וחותרם בשל שבת לבד²⁴ ואינו מזכיר לא ראש השנה ולא יום הכיפורים מטעם שנתבאר בסי' רס"ח²⁵:

ה יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכיפורים בכריעה²⁶ וצריכין הם לזקוף בתחילת כל ברכה²⁷ ובסוף כל ברכה²⁸ קודם שיאמר ברוך אתה²⁹ כדי שלא יהא נראה כמוסיף על תקנת חכמים³⁰ שתקנו לשחות בתחלת ברכת אבות ובסופה ובתחלת ברכת הודאה ובסופה עיין בסי' קי"ג³¹ ובברכת אבות ובברכת הודאה צריך לזקוף כשיגיע לאיזה תיבות קודם החתימה ואח"כ כשיגיע להחתימה ישחה כתקנת חכמים³² מטעם שנתבאר שם³³:

ו הגאונים³⁴ תקנו לומר בעשרת ימי תשובה בברכת אבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ובהודאה וכתוב ובשים שלום בספר³⁵ ואם שכח לאומרם ונזכר קודם שסיים הברכה ששכח בה אומרם במקום שנזכר³⁶ ואם נזכר לאחר שהזכיר את השם שבחתימת הברכה³⁷ לא יאמר במקום שנזכר וגם לא יחזור לראש הברכה משום איסור ברכה לבטלה³⁸ כיון דאינן אלא תיקון הגאונים³⁹:

ז לחיים⁴⁰ יאמר בשב"א תחת הלמ"ד⁴¹ ולא יאמר בפת"ח דלא לשתמע לאחיים כלומר לא חיים⁴² ובימים האלו שהן ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפלתו⁴³ אבל בשאר ימות השנה אנו אומרים והעמידנו מלכנו לחיים בפת"ח⁴⁴ ואין אנו חוששין לפי שאחר כוונת הלב הן הן הדברים⁴⁵:

ח ולא יאמר לחיים טובים רק לחיים עד שיגיע לכתוב לחיים כו' אז יאמר לחיים טובים כי המבקש צריך לבקש

²¹ מ"א ס"ק א.

²² ה"ר מנוח הל' תפלה פ"י. שו"ע ס"ג (ראה גם לקמן סי' תקצו ס"א: שבת תשובה. ולעיל סי' רפד סוף ס"ח וסי' תכט ס"ב: שבת שובה).

²³ מהרי"ל הל' עשיית (עי' דש). רמ"א ס"ג.

²⁴ גמרא שבת כד, ב (לענין יום טוב). דרכי משה ס"ק ג. רמ"א שם. וכ"ה בסידור.

²⁵ ס"יד. וראה גם לקמן סי' תריט ס"י. מראי מקומות וציונים.

²⁶ תוסי' ברכות יב, ב ד"ה כרע. סמ"ק סי' יא (עי' טו). טור ושו"ע ס"ד. וראה גם לעיל סי' קיג סוף ס"ב.

²⁷ ב"ח ד"ה אבל, ממשמעות סמ"ק שם. ט"ז סי' קיג ס"ק ג. וכ"ה לעיל שם.

²⁸ תוסי' שם. סמ"ק שם. טור ושו"ע שם.

²⁹ מ"א סק"ג. ט"ז ס"ק ב.

³⁰ ראה ט"ז שם, ובסי' קיג ס"ק א. לעיל סי' קיג סוף ס"ב.

³¹ ס"א-ב.

³² ט"ז שם, ובסי' קיג ס"ק ג.

³³ סעיף ב.

³⁴ רא"ש ברכות סוף פ"א (שהיא תקנת הגאונים). וראה גם תוסי' שם לד, א ד"ה אל, וטור, בשם רב האי גאון.

³⁵ תוסי' שם יב, ב ד"ה והלכתא. רא"ש שם. רמב"ם הל' תפלה פ"ב הי"ט. טור ולבוש ס"ה. וכ"ה בסידור (ובספר).

³⁶ כדלעיל סי' קיד ס"ז (לענין הזכרת גשם וטל). סי' רצד סוף ס"ז (לענין הבדלה בחונן הדעת). וראה סי' רפא ס"ב. קובץ אור ישראל ח"ט ע' ריז.

³⁷ תרומת הדשן סי' קמד (אפילו לא עקר רגליו). רמ"א ס"ה (שסיים אותה ברכה). וראה שו"ע סי' תרפב ס"א. לעיל סי' רצד ס"ז. סי' תעז ס"ט.

³⁸ תרומת הדשן שם.

³⁹ רא"ש שם. טור. תרומת הדשן שם. לבוש שם.

⁴⁰ בנוסח זכרנו לחיים.

⁴¹ וכ"ה בסידור.

⁴² מהר"ם מרוטנברג בתשב"ץ סי' קיט. הובא בטור. לבוש ס"ה. מ"א סק"ד.

⁴³ ראה גם לקמן סי' תקצא סוף ס"ב.

⁴⁴ בברכת השכיבנו בערבית. מטה משה סי' תשצו. ב"ח סי' ד"ה והר"מ. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ד (ובסידור הוא בשב"א).

⁴⁵ ראה מ"א סי' תרז סק"ה.

תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיף והולך⁴⁶ :

ט בראש השנה⁴⁷ אומר ותתן לנו את יום הזכרון הזה ואין צריך להזכיר ראש חודש⁴⁸ ולומר ואת יום ראש חודש הזה⁴⁹ דכשאומר יום הזכרון גם ראש חודש בכלל שנקרא זכרון⁵⁰ שנאמר⁵¹ וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגוי' ונזכרתם⁵².

אם חל בחול⁵³ אומרים בתפלה ובקידוש⁵⁴ יום תרועה מקרא קודש ואם חל בשבת אומרים זכרון תרועה :

י בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון⁵⁵ מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון⁵⁶ וכן אין אומרים והשיאנו את ברכת מועדיך כו'⁵⁷ לפי שדבר זה לא נאמר אלא בשלש רגלים שנאמר⁵⁸ שלש פעמים בשנה וגוי' כברכת ה' אלהיך וגוי'⁵⁹ ובמוסף אין אומרים ואין אנו יכולים לעלות ולראות לפניך אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו⁶⁰ לפי שמצות ראיה אינה אלא בשלש רגלים⁶¹ :

יא בחתימת הברכה אומרים ודברך אמת וכו'⁶² בין בתפלה בין בהפטרות בין בקידוש⁶³ ולא יאמר ודברך מלכנו אלא ודברך אמת⁶⁴ :

יב שהשלטן⁶⁵ בקמ"ץ תחת השי"ן שניה⁶⁶ שפירושו הממשלה ולא יאמר בחירי"ק שפירושו אדם השליט⁶⁷ :

יג והרשעה⁶⁸ בחירי"ק תחת (השי"ן) [הרי"ש]⁶⁹ :

יד אין אומרים ואז צדיקים אלא ובכן צדיקים⁷⁰ :

טו אין אומרים באהבה מקרא קודש⁷¹ אלא יום תרועה מקרא קודש ובשבת זכרון תרועה⁷² מקרא קודש⁷³ :

⁴⁶ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קיט. הובא בטור. לבוש ס"ה. ט"ז סוף ס"ק ב. מ"א סק"ד. וראה גם לקמן סי' תקפד ס"ג. סי' תרז ס"ו. סי' תרכא ס"ג.

⁴⁷ בתפילה ובקידוש.

⁴⁸ **גמרא** עירובין מ, א. לפירוש רש"י שם ד"ה זכרון. טור ושו"ע ס"ו. וכ"ה בסידור.

⁴⁹ רש"י עירובין שם ד"ה אמרינן. טור ולבוש ס"ו.

⁵⁰ גמרא ורש"י ותוס' שם ד"ה זכרון. טור ולבוש שם. מ"א סק"ה. וראה גם לקמן סי' תקצא ס"ו.

⁵¹ במדבר י, י.

⁵² שם י, ט. רא"ש ר"ה פ"ד סי' יד (מ, א). לבוש שם. אבל במלבושי יום טוב שם, ובאליה זוטא ס"ק ז, כתבו שצריך להיות : והיו לכם לזכרון (כברש"י ותוס' שם). וכן תוקן בשו"ע דפוס תרס"ה ואילך.

⁵³ מסכת סופרים פ"ט ה"ח. רא"ש שם (מ, ב) בשם רבי שמואל בר רבי חפני. **טור ושו"ע** ס"ז. וראה גם לקמן סט"ו.

⁵⁴ תרומת הדשן סי' קמה בשם הגי"ה על גליון הרמב"ם. ב"י ד"ה ומ"ש שאם חל. מ"א סק"ו.

⁵⁵ **רא"ש** ר"ה פ"ד סי' יד (מ, ב), בשם רב האי גאון. טור ושו"ע ס"ח.

⁵⁶ ב"ח סוף הסי'. וראה לעיל סי' קפח ריש ס"א. סי' תקצט ס"א. סי' תקצז ס"א. מראי מקומות וציונים.

⁵⁷ רא"ש שם (מ, א), בשם כמה גאונים. טור ושו"ע שם.

⁵⁸ דברים טז, טז-יז.

⁵⁹ רא"ש שם, בשם רבנו יצחק הלוי. טור ולבוש ס"ח.

⁶⁰ רא"ש שם. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

⁶¹ רא"ש וטור ולבוש שם.

⁶² **טור**. רמ"א ס"ח. וראה גם לקמן סי' תרכא ס"ב.

⁶³ **ב"י** ד"ה ודברך. **מ"א** סק"ז.

⁶⁴ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' צב). דרכי משה ס"ק ז. מ"א סק"ד. ובסידור הנוסח בין בתפלה בין בהפטרות בין בקידוש : ודברך מלכנו אמת. וראה שער הכולל פמ"ב אות יא.

⁶⁵ בנוסח ובכן תן פחדך.

⁶⁶ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' צב). לבוש ס"ה. ט"ז סוף סק"ב. **מ"א** סק"ד. וכ"ה בסידור.

⁶⁷ ט"ז שם. וראה יגדיל תורה (נ.י.) א ע' נד.

⁶⁸ בנוסח ובכן צדיקים.

⁶⁹ ט"ז שם. וכ"ה בסידור.

⁷⁰ **מ"א** סק"ו, בשם הזהר ח"ג ר"ט, ב. וכ"ה בסידור.

⁷¹ בתפלה ובקידוש בשבת בר"ה (אף שאומרים בשבת יום טוב, כדלעיל סי' תפז ס"ו). וראה גם לקמן סי' תריט ס"ב (ביוהכ"פ).

טז בכל הקדישים מראש השנה עד יום הכיפורים אומרים לעילא לעילא מכל ברכתא⁷⁴ :

יז ונוהגין שכל אחד ואחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב⁷⁵ ואין לומר דבר זה ביום שני של ראש השנה⁷⁶ אחר חצות היום⁷⁷ לפי שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה :

תקפג דברים שנוהגים לאכול בראש השנה ובו [ח] סעיפים :

א יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה כרתי סילקא⁷⁸ דהיינו תרדין⁷⁹ תמרי קרא רוביא דהיינו תלתן⁸⁰ והוא הדין מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבוי יאכלו כל אנשי מדינה ומדינה כלשונם⁸¹ וכשאוכל רוביא וכיוצא בו יאמר⁸² יהי רצון מלפניך⁸³ שירבו זכויותינו וכשיאכל כרתי יאמר יהי רצון מלפניך שיכרתו שונאינו וכשיאכל סילקא יאמר יהי רצון מלפניך שישתלקו אויבינו וכשיאכל תמרי יאמר יהי רצון מלפניך שיתמו⁸⁵ שונאינו⁸⁶ וכשיאכל קרא יאמר יהי רצון מלפניך שיקרע גזר דיננו⁸⁷ ויקראו לפניך זכויותינו⁸⁸.

ויש נוהגים⁸⁹ לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה.

ויברך על התפוח, ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח⁹⁰ :

⁷² כדלעיל סוף ס"ט.

⁷³ לבוש ס"ז. מ"א סק"ד. ובסידור (בשבת) : זכרון תרועה באהבה מקרא קדש.

⁷⁴ לבוש ס"ח. מ"א סק"ד. וראה שער הכולל פ"ד אות ט. ומנהג חב"ד לכפול רק בקדישים של תפילת נעילה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

⁷⁵ **טור** סוף הסיי (תכתב בשנת טובה). רמ"א ס"ט (לשנה טובה תכתב). ובסידור : נוהגין בליל הראשון של ר"ה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם (ראה מ"א ס"ק ח, בשם מעגלי צדק). וראה בספר המנהגים - חב"ד ע' 56 (בלשון יחיד דוקא). התוועדויות תנש"א ח"א ע' 66 הערה 76.

⁷⁶ ט"ז סק"ד.

⁷⁷ מ"א סק"ח.

⁷⁸ **גמרא כריתות ו**, רע"א. הוריות יב, א. **טור** ושו"ע ס"א.

⁷⁹ רש"י שבת עג, ב ד"ה דקניב.

⁸⁰ רש"י שם ושם. **טור** ושו"ע שם.

⁸¹ מ"א ריש הסיי.

⁸² ר"ן סוף ר"ה (יב, ב) ד"ה גרסינן בשם רב האי גאון. שו"ע שם.

⁸³ כל בו ר"ה (כט, א). אבודרהם סדר תפלת ר"ה (ע' רסו) ד"ה גרסינן. שו"ע שם.

⁸⁴ אבודרהם וכל בו שם. לבוש ס"א.

⁸⁵ ר"ן שם. **טור** ושו"ע שם.

⁸⁶ **טור** ושו"ע שם.

⁸⁷ ר"ן וכל בו ואבודרהם שם. שו"ע שם.

⁸⁸ כל בו שם. שו"ע שם. וראה פעמי יעקב מא ע' קטו.

⁸⁹ **טור** (באשכנז שרגילין לאכול בתחלת הסעודה תפוח מתוק בדבש, לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה). רמ"א ס"א (ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה, וכן נוהגין).

וכן הוא בפסקי הסדור (בראש השנה בלילה ראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש בתחלת הסעודה).

והטעם שבחרו בתפוח נתבאר במהרי"ל ה"י ראש השנה ס"ז ע' רעז (מאי טעמא למיכל תפוח, הא איכא כמה מיני מתוקים טפי. ויש ליתן טעם דרומז לשדה של תפוחים הידוע למקובלים, ויאמר ראה ריח בני כריח שדה (בראשית כז, כז)). הובא בד"מ ס"ק ג, וט"ז ס"ק ב. והיינו כדאמרין בתענית כט, ב (ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כריח שדה של תפוחים), ובזח"א רכד, ב (ועל דא כתיב ראה ריח בני כריח שדה, דא הוא חקל דתפוחין קדישין). ונתבאר בתורה אור וישב כח, א (בחינת חקל תפוחין, שהיא מלכות דאצילות). אגרות קודש ח"ג אגרת תקד (טעם לקיחת תפוח דוקא כתב מהרי"ל - הובא בד"מ - לרמז על חקל תפוחין קדישין. ולכאורה הול"ל דמרמז לזח"א (קלג, ב) דכתב דמיני - תפוחין דלעילא - חיי. ומזח"ג עד, א. ובשני המקומות מדבר בתפוחים ולא באתרוגים (תוד"ה פריו שבת פח, סע"א) כי משבחו בטעם מתוק ובג' גוונים. - ואולי עדיפא למהרי"ל רמז הנ"ל, כי בראש השנה הוא בנין המלכות, שהיא חקל תפוחין קדישין, משא"כ תפוח שהוא מחולק משאר פירות דשייך לז"א דוקא ולא למלכות (זח"ב טו, ב). וראה גם כן טעם אכילת תפוח דוקא מרבנו הצמח צדק בפלח הרמון ח"א סא, ד).

גם בחרוסת שביליל הסדר, נתבאר לעיל ס"י תעג סל"ב (ויש לעשות חרוסת ... ותפוחים, זכר לתחת התפוח עוררתך שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב), ושם (הערה רפה). אלא שטעם זה אינו שייך בראש השנה, רק הטעם האמור לעיל.

⁹⁰ מהרי"ל שם (ומהרי"י סג"ל היה מברך בורא פרי העץ על התפוח ולא יותר, ואמר איכא דעות אם הדבש עיקר או התפוח, והסכים בדעתו שהתפוח הוא עיקר, משום שבכל מקום שהזכירו רבותינו טיבול זה תפשו בלשונם "נוטלים התפוח וטובלים בדבש", ולא מישתמיט שום אחד מהן לומר אוכלים דבש עם תפוח, משמע שהתפוח הוא עיקר ... על כן לא צריך כי אם בורא פרי העץ על

הלכות ר"ה ויוה"כ

ב ויש אוכלים דגים לפרות ולרבות כדגים ואין מבשלים בחומץ⁹¹:

ג כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה כגון תפוחים ותמרים יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה⁹²:

ד ויש נוהגים לטבל פרוסת המוציא בדבש⁹³.

ויש אוכלין רמונים, ואומרים נרבה זכיות כרמון⁹⁴.

ונוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמיינה, וכן כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים⁹⁵:

ה יש לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק⁹⁶ ואם אין ראש איל יאכל ראש כבש⁹⁷ ואם אין ראש כבש יאכל ראש אחר⁹⁸ לומר נהיה לראש ולא לזנב⁹⁹:

ו יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים ולוזים (פירוש אגוזים קטנים¹⁰⁰) מפני שהם מרבים כיחה וניעה¹⁰¹ ומבטלים

התפוח, ולא שהכל נהיה בדברו דבש). הובא במ"א ס"ק א (ויברך על התפוח, שהתפוח עיקר, שכתוב בכ"מ נוטלין התפוח וטובלין בדבש, ולא כתב אוכלים דבש עם התפוח, משמע שהתפוח עיקר דוגמא דטיבול מרור). וראה שעורי הלכה למעשה ח"א ע' קיז.

ואם אוכל בסוף הסעודה פירות לקינוח סעודה, אינו צריך לברך עליהם, שכבר נפטרו בברכת בורא פרי העץ שעל התפוח שבתחלת הסעודה. ונתבאר בשיעורי הלכה למעשה ח"א ע' ת.

⁹¹ אבודרהם שם. מ"א ריש הסי'.

⁹² מ"א סק"ב. ובסידור: בר"ה בלילה ראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש בתחילת הסעודה וצריך לברך בתחילה ברוך אתה כו' בורא פרי העץ, ואח"כ יאמר יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה. וכ"ה מנהג חב"ד לומר יהי רצון על התפוח אחר הברכה קודם אכילה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56), וכמובא במ"א שם ממעגלי צדק. וראה אגרות קודש ח"ג ע' קמ-קמ"ד (הטעם דלא הוי הפסק). שלחן המלך ח"ב ע' קפז-קצא. סי' המנהגים שם (שאכילת התפוח בליל ראשון - בתחלת הסעודה, והפרי חדש בליל שני - קודם נטילת ידים לסעודה). אגרות קודש ח"ג ע' רט-רי (טעם החילוק). יגדיל תורה (נ.י.) ב' ע' לו.

⁹³ מ"א סק"א. וכ"ה מנהג חב"ד, ונוהגין כן עד לאחר הושענה רבה. ראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' עה-עו.

⁹⁴ אבודרהם שם (ומוסיפין עוד רמון, ואומרים עליו נרבה זכיות כרמון). רמ"א ס"א (ויש אוכלים רמונים, ואומרים נרבה זכיות כרמון).

ובספר המנהגים - חב"ד ע' 56 (אוכלים רמון ... אבל אין אומרים יהי רצון, כי אם על התפוח).

וכיון שהרמון הוא משבעת המינים, ה' לכאורה מקום לאכלו לפני התפוח. אמנם מסופר באוצר מנהגי חב"ד ע' פא (בלילה הראשון דראש השנה (דשנת תש"ל) ביקש הרבי שיגישו רימונים לשולחן, המתין עד שהביאום, ורק אז בירך על התפוח ואכלו).

והטעם הוא כמבואר בסדר ברכת הנהנין (פ"ט ה"ח): "ואם יש ביניהם מז' המינים ... עליו הוא מברך ופטר את האחרים ... ואם האחרים חביבים עליו יותר מברך על איזה שירצה". וגם כאן אכילת התפוח בדבש הוא העיקר והחביב.

ואף שבדרך כלל חייבים לברך על הרמון ברכת שהחיינו, שעדיין לא אכלו אותו עד ראש השנה, מסופר על כך באוצר מנהגי חב"ד שם (בלילה הראשון דר"ה שנת תשכ"ד, לא בירך כ"ק אדמו"ר זי"ע ברכת "שהחיינו" על הרמון, והסביר כי ב"שהחיינו" שבקידוש כיוון לפטור את הרמון).

והיינו שברכת שהחיינו שבקידוש וברכת הנרות מועלת על הרמון - אף שעבר ביניהם קצת זמן, ואף שבינתיים נטל ידיו לסעודה ובירך ואכל מהפת, ואף שגם בירך ואכל בינתיים על התפוח. וכמבואר בסדר ברכת הנהנין פ"א ס"ב (הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה, או אפילו שני פעמים בשנה, ונהנה בראיתו, מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן, ואם אינו נהנה בראיתו אינו מברך עד שעת אכילה. והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה, כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראיתו למי שלא נהנה. ויברך תחלה שהחיינו ואחר כך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, והמברך בשעת ראייה לא הפסיד אם נהנה בראיתו). הרי שיכול לברך שהחיינו על ראיית הפרי, מיד בעת הקידוש, אף אם אינו אוכל הפרי עד אחרי נטילת ידים ותחלת הסעודה.

והרי כן נוהגות הנשים, שבעת שמברכות שהחיינו על הנרות מונח הפרי החדש על השלחן, אף שאינן אוכלות אותו עד אחרי תפלת ערבית וקידוש.

⁹⁵ נחמיה ח, י. מרדכי יומא רמז תשכג בשם תשובת הגאונים. רמ"א ס"א. וראה לקמן סי' תקצז ס"א.

⁹⁶ טור בשם מהר"ם מרוטנבורג, בתשב"ץ סי' קיח. וראה שו"ע ס"ב.

⁹⁷ מרדכי שם בשם הגאונים. **טור ושו"ע** ס"ב.

⁹⁸ מ"א סק"ג.

⁹⁹ מרדכי בשם הגאונים שם. טור ושו"ע שם. וראה סי' המנהגים - חב"ד ע' 56): אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים יה"ר כי אם על התפוח.

¹⁰⁰ מ"א סק"ד.

¹⁰¹ מהרי"ל ה' שופר (ע' רפז). רמ"א ס"ב. וראה לקמן סי' תקצב ס"ח.

התפלה¹⁰² :

ז ונוהגים לילך אל הנהר¹⁰³ שיש בו דגים חיים¹⁰⁴ לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים¹⁰⁵ ואומרים שם פסוק ישוב ירחמנו וגוי ותשליך וגוי¹⁰⁶ וטוב שיהיה מחוץ לעיר ויש לילך ביום ראשון של ראש השנה¹⁰⁷ אחר מנחה קודם שקיעת החמה ולומר פסוק מי אל כמוך וגוי¹⁰⁸ :

ח ונוהגין שלא לישן ביום ראש השנה כדי שלא יישן מזלו¹⁰⁹ והיושב ובטל הרי זה כישן¹¹⁰ ויש נוהגים לישן אחר חצות היום¹¹¹ :

תקפד סדר קריאת התורה בראש השנה ובו ט' סעיפים :

א אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים¹¹² לפי שהקב"ה יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ואיך יאמרו שירה¹¹³ ואותם האומרים תהלים בכל יום ואירע להם בראש השנה ויום הכיפורים אמירת הלל מותרים לומר כדרך כיון שאין אומרים אותן דרך שירה רק דרך תחינה ובקשה¹¹⁴ :

ב ונוהגים לומר אבינו מלכנו על הסדר¹¹⁵ ויש שמדלגין בראש השנה אבינו מלכנו חטאנו לפניך לפי שאין אומרים ויודוי בראש השנה¹¹⁶ שלא ליתן פתחון פה למקטרג¹¹⁷ אבל לומר פסוקים שיש בהן הזכרת חטא אין קפידא כיון שאינו דרך ויודוי¹¹⁸ ואפילו ויודוי ממש אין למנוע בשעת התקיעות שהשטן הוא מעורבב ונכון הדבר להתוודות בלחש בין התקיעות¹¹⁹ בשעה שהציבור אומרים יהי רצון מלפניך וכו'¹²⁰ :

ג צריך לומר¹²¹ סלח ומחל¹²² מחה והעבר חטאתינו ופשעינו¹²³ כי מחילה גדולה מסליחה¹²⁴ ופשע גדול מחטאת¹²⁵ וצריך לבקש תחלה על המועט ואח"כ מוסיף והולך¹²⁶ :

¹⁰² דרכי משה ס"ק א, בשם המהרי"ל. רמ"א שם.

¹⁰³ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' ק). מהרי"ל ה' ר"ה (ע' רעז). רמ"א שם. ובסידור : אל באר המים או מעין (פרי עץ חיים שער השופר פ"ה ד"ה נכון).

¹⁰⁴ מנהגים שם. דרכי משה ס"ק ב. מ"א סק"ה.

¹⁰⁵ דרכי משה שם. ובסידור : רומזים על עינא פקחא.

¹⁰⁶ מיכה ז, יט. מנהגים שם (תשוב תרחמנו). דרכי משה שם בשם מהרי"ל. רמ"א שם.

¹⁰⁷ ואם חל בשבת הולכים ביום ב' (רשימות חוברת ד' ע' 9. אוצר מנהגי חב"ד ע' קמו).

¹⁰⁸ מיכה שם יח. מ"א שם בשם כתבים (פרי עץ חיים שם). וכ"ה בסידור, וראה עוד שם. ומנהג חב"ד לנער שולי הטלית קטן אחר סדר תשליך (ראה פרי עץ חיים שם. סידור האריז"ל וסידור השלי"ה. הגהת אדמו"ר הרש"ב בתורה אור. ספר המנהגים - חב"ד ע' 57).

¹⁰⁹ דרכי משה ס"ק ב, בשם הירושלמי. רמ"א ס"ב.

¹¹⁰ מ"א סק"ו.

¹¹¹ מ"א שם בשם האריז"ל (פרי עץ חיים שער השופר פ"ה ד"ה בענין השינה).

¹¹² ערכין י, ב. ר"ה לב, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹¹³ ערכין שם. ר"ה שם. טור. ט"ז סק"א.

¹¹⁴ מ"א סק"א.

¹¹⁵ כלבו סי' סד (כח, ד). רמ"א ס"א.

¹¹⁶ ב"י ד"ה נוהגין. מ"א סק"ב. ובסידור : אין לומר בר"ה אבינו מלכנו שיש בו הזכרת חטא או עון כגון אבינו מלכנו חטאנו לפניך או סלח ומחול וכו' וכיוצא בזה.

¹¹⁷ תולעת יעקב ר"ה ד"ה שנינו בפרק בתרא. הובא בשלי"ה מסכת ר"ה עמוד הדין (ריד, א) ד"ה להיות.

¹¹⁸ כנסת הגדולה סי' רלז הגב"י. מ"א שם.

¹¹⁹ פרי עץ חיים שער השופר פ"ה ד"ה בענין הוידוי. הובא בשלי"ה שם (ריד, ב) ד"ה אח"כ. מ"א שם. וכ"ה בסידור.

¹²⁰ בסידור אמירת יהי רצון הוא לאחר התקיעות. וראה מראי מקומות וציונים.

¹²¹ בנוסח אבינו מלכנו.

¹²² מ"א סק"ג. ובסידור כתב רבנו שלא לאמרו בר"ה, ושם : ומחול.

¹²³ מ"א סוף סק"ג. ובסידור כתב רבנו שלא לאמרו, ושם : מחה והעבר פשעינו.

¹²⁴ מ"א שם.

¹²⁵ ראה יומא לו, ב : פשעים אלו המרדים ... חטאתם אלו השגגות.

¹²⁶ מ"א סי' תרז סק"ג. וכדלעיל סי' תקפב ס"ח ושי"נ.

הלכות ר"ה ויוה"כ

יב

ד צריך לומר רוע גזר בנשימה אחת דהיינו שיקרע הוא יתברך הרוע שבגזרה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים¹²⁷ :

ה אין אומרים אבינו מלכנו בשבת¹²⁸ מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת¹²⁹ ואפילו בערב שבת במנחה אין אומרים אותו¹³⁰ :

ו בראש השנה מאריכין בפיוטים ובתפלות עד חצות היום¹³¹ לכל הפחות¹³² ואם חל בשבת אין להאריך יותר מחצות אבל בחול יכול להאריך יותר¹³³ במה דברים אמורים בפיוטים ובתפלות אבל בניגונים אין להאריך יותר מחצות¹³⁴ כיון שהוא יום טוב¹³⁵ :

ז מוציאין שני ספרי תורה¹³⁶ בראשון קורין חמשה¹³⁷ מן וה' פקד את שרה¹³⁸ עד פרשת העקידה¹³⁹ לפי שבראש השנה נפקדה שרה¹⁴⁰ ואם הוא שבת קורין בו שבעה¹⁴¹ ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי¹⁴² ומפטיר בתחלת ספר שמואל¹⁴³ עד וירם קרן משיחו¹⁴⁴ לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה¹⁴⁵ :

ח ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין חמשה העולים לספר תורה¹⁴⁶ ויש מקומות נוהגים לקרות גם המתפלל מוסף וכן ביום הכיפורים¹⁴⁷ :

ט אם יש תינוק למול בראש השנה אין ממתנינים למולו עד אחר גמר התפלה¹⁴⁸ משום דזריזין מקדימין למצוה¹⁴⁹ אלא מלין אותו אחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר¹⁵⁰ לפי שעל ידי תקיעת שופר הקב"ה זוכר עקידת יצחק¹⁵¹ טוב לסמוך המילה ברית אברהם ועקדת יצחק¹⁵² במה דברים אמורים במקום שמלין בבית הכנסת אבל במקום שנוהגים למול כל אחד בביתו מלין אותו אחר יציאה מבית הכנסת¹⁵³ :

¹²⁷ ט"ז סי' תרכב סק"ו.

¹²⁸ ר"ן ר"ה (ט, א) ד"ה גמ'. שו"ת הריב"ש סי' תקיב. רמ"א ס"א.

¹²⁹ ר"ן שם. ריב"ש שם. מ"א סק"ג. וכדלעיל סי' קפח ס"ד ושי"נ. וראה שער הכולל פל"ו אות ב.

¹³⁰ מעגלי צדק (אחרי מוסף יום ב' דר"ה). מהרי"ל הל' ר"ה (ע' רפא). מ"א שם. וראה גם לקמן סי' תרב ס"ב (עשיית) ושי"נ.

¹³¹ מהרי"ל סדר מוסף של ר"ה (ע' ש). רמ"א ס"א.

¹³² מהרי"ל שם. מ"א סק"ד.

¹³³ ישי"ש ביצה פ"ב סי' ד. מ"א שם. וראה לעיל סי' תקכט ס"ח. לקמן סי' תקצז ס"א וסי"ז.

¹³⁴ מ"א שם. וראה לעיל סי' תקכט סוף סי"י.

¹³⁵ ראה לקמן סי' תקצז ס"ג.

¹³⁶ טור ושו"ע ס"ב. וראה גם לעיל סי' תפח סוף סי"ו.

¹³⁷ טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תפח ס"ה וסי"ו.

¹³⁸ מגילה לא, א. טור ושו"ע שם.

¹³⁹ טור ושו"ע שם.

¹⁴⁰ ר"ן שם (י, ב) ד"ה גמ'. לבוש ס"ב. מ"א סק"ה. והוא בגמרא ר"ה י, סוע"ב.

¹⁴¹ טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' רפב ס"א וסי"ב.

¹⁴² משנה מגילה פ"ד ל, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴³ מגילה לא, א. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁴ טור ושו"ע שם.

¹⁴⁵ רשי"י שם ד"ה מפטירין. לבוש שם. מ"א שם. והוא בגמרא ר"ה יא, א.

¹⁴⁶ כלבו סי' סד (כט, סוע"א). רמ"א ס"ב.

¹⁴⁷ לבוש ס"ב. מ"א סק"ו.

¹⁴⁸ לבוש ס"ד.

¹⁴⁹ פסחים ד, א. לבוש שם.

¹⁵⁰ הגהות אשרי ר"ה פ"א סי' ה. שו"ע ס"ד.

¹⁵¹ ר"ה טז, א. הובא לקמן סי' תקפו ס"ב.

¹⁵² ראה תרומת הדשן סי' רסו. לבוש שם.

¹⁵³ עטרת זקנים. כנסת הגדולה הגב"י. הובא במ"א סק"ז. וראה לקמן סי' תרכא ס"ג.

תקפה סדר התקיעות מיושב ובו י"א סעיפים :

א צריך לתקוע מעומד¹⁵⁴ שנאמר¹⁵⁵ יום תרועה יהיה לכם ולהלן הוא אומר¹⁵⁶ וספרתם לכם מה לכם האמור שם מעומד כמו שנתבאר בסי' תפ"ט¹⁵⁷ אף כאן מעומד¹⁵⁸ ולפיכך לא יסמוך על שום דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שסמך עליו היה נופל¹⁵⁹ שאין זו עמידה אלא סמיכה¹⁶⁰ ומכל מקום אם עבר ותקע אפילו מיושב יצא¹⁶¹ ואין צריך לחזור ולתקוע מעומד לפי שעמידה זו אינה אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בסי' ח'¹⁶² ובסי' תפ"ט¹⁶³ ע"ש :

ב השומעין התקיעות אף על פי שעדיין לא יצאו ידי חובתן¹⁶⁴ אף על פי כן אינן צריכים לעמוד¹⁶⁵ :

ג נוהגים לתקוע על הבימה¹⁶⁶ במקום שקורין¹⁶⁷ וראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר¹⁶⁸ :

ד קודם שיתקע יברך¹⁶⁹ מעומד¹⁷⁰ אשר קדשנו במצותנו וצונו לשמוע קול שופר ולא יאמר בקול שופר דמשמע לציית לקול השופר¹⁷¹ ולמה אין מברכין לתקוע בשופר לפי שהתקיעה אינה עיקר המצוה אלא שמיעת קול שופר הוא עיקר המצוה¹⁷² שהרי התוקע ולא שמע קול שופר לא יצא¹⁷³ כמו ש[נ]תבאר בסי' תקפ"ז¹⁷⁴ ע"ש ומכל מקום אם עבר או טעה ובירך לתקוע בשופר¹⁷⁵ או על תקיעת שופר¹⁷⁶ יצא :

ה ואחר ברכה זו יברך שהחיינו¹⁷⁷ לפי שהיא מצוה הבא[ה] מזמן לזמן¹⁷⁸ ואחד התוקע לעצמו ואחד מי שיצא ידי חובתו ותוקע להוציא אחרים ידי חובתן מברך שתי ברכות אלו¹⁷⁹ במה דברים אמורים כשאין השומע יודע לברך אבל אם הוא יודע לברך בברך בעצמו¹⁸⁰ ולא ישמע ממי שכבר יצא ידי חובתו כמו שנתבאר בסי' רע"ג¹⁸¹ ע"ש :

¹⁵⁴ הגהת סמ"ק סי' צב אות ה. **טור ושו"ע** ס"א. וראה ארחות חיים ה' ציצית סי' כז, בשם הירושלמי (לעמוד לשרת כו' בעשותנו המצות).

¹⁵⁵ במדבר כט, א.

¹⁵⁶ ויקרא כג, טו.

¹⁵⁷ סעיף ד.

¹⁵⁸ הגהת סמ"ק שם. טור ולבוש ס"א. ט"ז סק"א.

¹⁵⁹ מהרי"ל ה' שופר (ע' רפח). דרכי משה ס"ק א. מ"א סק"א. וראה גם לעיל סי' צד סוף ס"ח. לקמן סי' תרז ס"ז.

¹⁶⁰ ראה מ"א סי' קמא סק"ב. רמ"א חו"מ סי' יז סוף ס"א ובנו"כ שם.

¹⁶¹ מ"א סק"א.

¹⁶² סעיף ד.

¹⁶³ סעיף ד.

¹⁶⁴ היינו כשלא שמע בתפלת מעומד ועתה בא לשמוע. ראה לבוש ס"א. כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א סוף סק"א.

¹⁶⁵ רי"ף ר"ה פ"ד (י, ב). רמב"ם ה' שופר פ"ג ה"י. הגהת סמ"ק שם.

¹⁶⁶ דרכי משה ס"ק א. **רמ"א** ס"א. וראה לקמן סי' תקצב ס"ט (שהוא מפני כבוד הצבור). הערות וביאורים תרלט ע' 14.

¹⁶⁷ רמ"א שם. וראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 הערה 1.

¹⁶⁸ **עטרת זקנים** בשם **ספר חסידים** סי' תשסא.

¹⁶⁹ סדר רב עמרם גאון. רי"ף ורמב"ם שם. ראבי"ה סי' תקלד בשם הירושלמי. **טור ושו"ע** ס"ב.

¹⁷⁰ רמב"ם ה' שופר פ"ג ה"י. וראה גם לעיל סי' ח ס"ג, וש"נ.

¹⁷¹ ב"ח ד"ה ומ"ש יברך. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ב.

¹⁷² ראב"ן סי' לה. ראבי"ה שם. רא"ש פ"ד סוס"י י. טור ולבוש ס"ב. עולת שבת סק"א. ט"ז סק"ב. וראה לקמן תקפו ס"ד. סי' תקפח ס"ו (במוסגר) וס"ז. קובץ כינוס תורה ח"ג ע' סז. פעמי יעקב מא ע' קיד.

¹⁷³ ראב"ן וראבי"ה ורא"ש שם. טור ולבוש שם.

¹⁷⁴ ס"ב-ג.

¹⁷⁵ ב"ח שם. מ"א שם.

¹⁷⁶ ראה רא"ש שם בשם ר"ת. לעיל סי' תלב ס"ד.

¹⁷⁷ סדר רב עמרם גאון. ראבי"ה שם בשם הירושלמי. רמב"ם ה' שופר פ"ג ה"י. **טור ושו"ע** ס"ב.

¹⁷⁸ עירובין מ, ב. רמב"ם ה' ברכות פ"א ה"ט. וכדלעיל סי' תלב ס"ג וש"נ.

¹⁷⁹ **רמ"א** ס"ב. ב"י ד"ה כתב הרמב"ם.

¹⁸⁰ מ"א סק"ג.

¹⁸¹ סעיף ו.

ו ואחר שבידך שתי ברכות אלו יתקע תשר"ת ג' פעמים ותש"ת ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים¹⁸² כמו שיתבאר בסי' תקי"צ¹⁸³ ע"ש.

מי שנסתפק לו אם שמע קול שופר ביום ראשון של ראש השנה שהוא מן התורה צריך לתקוע אבל לא יברך שספק ברכות להקל ואם הוא ביום שני שאינו אלא מדברי סופרים אין צריך לתקוע¹⁸⁴ דספק דברי סופרים להקל.

טוב¹⁸⁵ לתקוע בצד ימין¹⁸⁶ של פיו¹⁸⁷ אם אפשר לו בכך¹⁸⁸ משום שנאמר¹⁸⁹ והשטן עומד על ימינו והתקיעה מערבבת השטן¹⁹⁰ :

ז וטוב שיעמיד פה השופר למעלה¹⁹¹ ולא יטנו לצדדים¹⁹² שנאמר¹⁹³ עלה אלהים בתרועה וגו' :

ח אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים כל השלשים תקיעות יתקע אחר תחתיו ואם גם השני אינו יכול להשלים שלשים אחר תחתיו וכן לעולם וכולם אינם צריכים לברך לפי שכבר נפטרו כולם בברכת הראשון¹⁹⁴ ואפילו אם הראשון לא היה יכול לתקוע אפילו תקיעה אחת¹⁹⁵ אעפ"כ לא היתה ברכתו לבטלה¹⁹⁶ כיון שכוונתו היתה בברכתו להוציא כל השומעין וא"כ התוקעין אחרונים וכל הקהל ששמעו ברכתו אינם צריכים עוד לברך¹⁹⁷ .

אבל אם בא לתקוע תחתיו מי שלא שמע ברכתו צריך לברך קודם שיתקע¹⁹⁸ שהרי הוא לא יצא בברכת הראשון :

ט במה דברים אמורים כשתוקע זה לא יצא עדיין ידי חובתו שלא שמע עדיין כל התקיעות אבל אם כבר יצא ידי חובתו ששמע כבר כל התקיעות בבית הכנסת אחרת אינו צריך לברך קודם שיתקע שהרי הצבור שמעו כבר הברכה מן התוקע הראשון¹⁹⁹ :

י נוהגין שהמתפלל שחרית מקרא סדר התקיעות לפני התוקע מלה במלה כדי שלא יטעה בתקיעותיו ומנהג יפה הוא²⁰⁰ ועיין בסי' תקי"צ²⁰¹ :

יא (אסור ליטול שכר לתקוע שופר בראש השנה אפילו שכרוהו מערב יום טוב לפי שהוא נוטל שכר יום טוב²⁰²

¹⁸² רמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ג. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁸³ ס"א-ב.

¹⁸⁴ כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א סוף סק"ג.

¹⁸⁵ בקונטרס השלחן כתב שכאן מתחיל ס"ז.

¹⁸⁶ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' צו). רמ"א ס"ב.

¹⁸⁷ מ"א סק"ד.

¹⁸⁸ רמ"א שם.

¹⁸⁹ זכריה ג, א. מנהגים שם. מ"א שם.

¹⁹⁰ ראה ר"ה טז, רע"ב. לקמן סי' תקצב ס"ז (במוסגר). משנה ברורה שעה"צ אות יח. לקוטי שיחות חכ"ד ע' 223 והערה 18. שלחן המלך ח"ב ע' קצג-קצד.

¹⁹¹ רוקח סוס"י רא. מהרי"ל הל' שופר (ע' רפח). רמ"א ס"ב.

¹⁹² מ"א סק"ה.

¹⁹³ תהלים מז, ו.

¹⁹⁴ מ"מ פ"ג הי"א בשם רבנו האי. ראבי"ה סי' תקנב (ע' 263) בשם כמה פוסקים. רא"ש פ"ד סוס"י יא. טור בשם ר"י. שו"ע ס"ג.

¹⁹⁵ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

¹⁹⁶ טור ושו"ע שם.

¹⁹⁷ ראה ב"י ד"ה ומ"ש רבנו וברכה. לבוש ס"ג.

¹⁹⁸ ב"י סוד"ה ואם. וראה לעיל סי' רסג קו"א סק"ה סוד"ה ומיהו.

¹⁹⁹ עולת שבת ס"ב. אליה זוטא סק"ד. וכ"ה לעיל תלב ס"ט וקו"א שם ס"ק ב (שמוכיח מכאן גם לענין בדיקת חמץ), ודעה הא' דלעיל סי' רסג סט"ו וקו"א ס"ק ה. וראה דעה הב' שם, שגם המחויב לתקוע להם מדין ערבות חייב בברכה (אף שהם כבר בירכו). ומסיק שלא למחות ביד המברכות בהדלקת הנרות, משא"כ בשופר ובדיקת חמץ שאין שם מנהג יש לנהוג שאין לברך. ועוד אופן מבואר לעיל סי' תלב בקו"א שם בהג"ה, שמה שהתוקע כבר שמע התקיעות עם הברכה מועיל גם לתקיעות אלו. וראה קובץ יגדיל תורה (נ"י). ב' ע' לח. ו' ע' נו.

²⁰⁰ דרכי משה ס"ק ב. רמ"א ס"ד. מ"א סק"א. ומנהג חב"ד שאינו מקריא בדיבור אלא מורה באצבעו בסידור (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

²⁰¹ ס"ט-יט (אם טעה בסדר התקיעות).

²⁰² טור בשם אחיו ה"ר יחיאל (ר"ח). מרדכי כתובות רמז קפט בשם ה"ר ברוך.

ואסור מטעם שנתבאר בסי' שיו²⁰³ ע"ש ואם נטל אינו רואה סימן ברכה²⁰⁴ מאותו שכר²⁰⁵ לעולם):

תקפו דיני שופר של ראש השנה ובו כ"ז סעיפים:

א שופר של ראש השנה מצותו שיהיה כפוף²⁰⁶ כדי שיכפפו את לבם להקב"ה בתפלה²⁰⁷.

וכל השופרות הכפופין כשירים חוץ משל פרה²⁰⁸ ושל שור²⁰⁹ מפני שאינו נקרא שופר אלא קרן²¹⁰ שנאמר²¹¹ בכור שורו וגו' וקרני ראם קרניו והוא הדין קרני רוב החיות שהם עצם אחד²¹² ואין שמם שופר שאין נקרא שופר אלא קרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גידן²¹³ מן הזכרות²¹⁴ כגון של כבשים ואילים ועזים²¹⁵ כי שופר הוא מלשון שפופרת²¹⁶ אבל קרני רוב החיות הם עצם אחד ופסולין אפילו בדיעבד כמו של פרה ושל שור:

ב ומצוה מן המובחר לתקוע בשופר של איל²¹⁷ כדי שיזכור לנו עקידת יצחק²¹⁸ אבל אם אין לו שופר של איל יוצא בשאר מינים²¹⁹ חוץ משל פרה וכיוצא בו²²⁰ ואפילו בפשוט אם אין לו כפוף²²¹ שלא אמרו כפוף אלא לכתחלה אבל בדיעבד²²² אם תקע בפשוט יצא וזה שאין לו כפוף הרי זה כפוף²²³:

ג שופר מבהמה טמאה יש לפסול²²⁴ אפילו בדיעבד²²⁵ לפי שלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים בלבד²²⁶:

ד הגוזל שופר ותקע בו יצא²²⁷ אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו²²⁸ ואינו דומה ללולב²²⁹ ומצה²³⁰ וציצית²³¹

²⁰³ סעיף יא. ושם הביא שיש אומרים שבמקום מצוה לא גזרו (כדעת המרדכי כתובות רמז קפט בשם ה"ר שמואל) ושכן המנהג להקל. וראה גם לעיל סי' תקכו סי"ד. וראה חקרי הלכות ח"א לב, ב.

²⁰⁴ פסחים נ, ב (שכר המתורגמן). ב"י ד"ה ולא ידעתי (לדעת המתירים). שו"ע ס"ה. מ"א ס"ק יב (לדעת המתירים). וכ"ה לעיל סי' שו (לדעת המתירים).

²⁰⁵ ראה לעיל סי' רנא ס"א. סי' תסח ס"ג וש"נ.

²⁰⁶ רבי לוי בגמרא כו, ב. טור ושו"ע ס"א.

²⁰⁷ ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ד. טור ולבוש ס"א.

²⁰⁸ משנה כו, א. טור ושו"ע שם.

²⁰⁹ מ"א סק"ב.

²¹⁰ גמרא שם. מ"א שם.

²¹¹ דברים לג, יז. גמרא שם. לבוש שם.

²¹² תוס' שם ד"ה חוץ. רמב"ן שם ד"ה ולי נראה. טור ושו"ע שם.

²¹³ בקונטרס השלחן הגיח: גילדן.

²¹⁴ רמב"ן שם. וראה גם לקמן סט"ו.

²¹⁵ טור.

²¹⁶ ר"ן (ו, א) ד"ה וכתבו. לבוש שם.

²¹⁷ רבי אבהו בגמרא טז, א. רא"ש פ"ג סי' א. טור (מצוה מן המובחר) ושו"ע ס"א (מצותו). ב"י ד"ה ומ"ש רבנו נמצא. ט"ז סק"א (מצוה מן המובחר).

²¹⁸ גמרא שם. רא"ש וטור וט"ז שם. מ"א ס"ק א.

²¹⁹ רא"ש שם. טור וב"י ד"ה והשתא.

²²⁰ כדלעיל ס"א.

²²¹ טור.

²²² רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

²²³ ב"י שם.

²²⁴ ר"ן (ו, א) ד"ה ומיהו (שמסתפק). דרכי משה ס"ק א (טוב להחמיר). רמ"א ס"א (פסול).

²²⁵ אליה זוטא סק"ב.

²²⁶ שבת כח, ב. ר"ן שם. לבוש סוף ס"א. מ"א ס"ק ג. וראה גם לעיל סי' לב סי"ד וש"נ.

²²⁷ גמרא כח, א (שלא אסרו אלא בכתותי מיכתת שיעוריה, וכדלקמן ס"ה). ירושלמי סוכה פ"ג ה"א, כרבי אלעזר ורבי חייא ורבי יוסה (ראה ב"י ד"ה כתבו הגהות אשרי). רמב"ם פ"א ה"ג. רא"ש פ"ג סי' ט. טור ושו"ע ס"ב.

²²⁸ טור ושו"ע שם.

²²⁹ כדלקמן סי' תרמט ס"ד.

²³⁰ כדלעיל סי' תנד ס"ט.

²³¹ כדלעיל סי' יא ס"א.

הגזולים לפי שמצות השופר²³² אינו אלא השמיעה בלבד ואין בשמיעת קול דין גזל שהרי בשמיעתו אינו נוגע בשופר כלל ולפיכך אע"פ שתקע בו באיסור גזל כיון שבעיקר המצוה דהיינו השמיעה אין בה איסור גזל יצא ידי חובתו²³³.

ומכל מקום כיון שעל ידי גזל באה המצוה אליו לא יברך עליה כדין מצוה הבאה בעבירה²³⁴ שנתבאר בסי' י"א²³⁵ ובסי' תרמ"ט²³⁶ ע"ש:

ה מותר ליטול שופר של חברו שלא מדעתו לתקוע בו תקיעה של מצוה ומברך עליו²³⁷ דמן הסתם נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כיס כמ"ש בסי' י"ד²³⁸ ע"ש:

ו התוקע בשופר של עבודה זרה של ישראל²³⁹ כגון שהשתחוה להשופר²⁴⁰ לא יצא משום דשופר צריך שיהא בו טפח כמו שיתבאר²⁴¹ וזה שהוא עומד לשרף שהרי עבודה זרה של ישראל אפילו אם יבטלנה גוי אינה מבטלת כמ"ש ביו"ד סי' קל"ט²⁴² וצריך לשרפה וכל העומד לשרף הרי הוא ככבר נשרף וא"כ אין בו שיעור²⁴³ טפח:

חסר²⁴⁴

ז וכן הדין²⁴⁵ אם הסדק הוא רחב וכשמדבקו בדבק ניכר הדבק בין הסדקים מפני שהוא סותם את החלל שביניהם דינו כסותם נקב בדבר שאינו ממין השופר²⁴⁶ שנתבאר למעלה²⁴⁷:

ח נסדק מיעוט אורך השופר ונשאר רוב ארכו שלם²⁴⁸ ולא דבקו בדבק ולא חיברם באור²⁴⁹ יש אומרים שדינם כניקב שאפילו לא נשתייר מסיום הסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר²⁵⁰ כשר כמו שנתבאר²⁵¹ ויש אומרים²⁵² שאינו דומה לניקב נקב שיש בו חסרון מגוף השופר שיש מקום להרוח שמחמת התקיעה להכנס שם דרך החסרון ויוצא החוצה ואינו מתחזק להסדיק השופר משא"כ בסדק שאין בו חסרון מגוף השופר ואין מקום להרוח לצאת שם ועל כן הוא מתחזק ומסדיק הסדק יותר²⁵³ וסופו להסדיק כל אורך השופר²⁵⁴ ולפיכך אפילו אם

²³² ראה לעיל סי' תקפה ס"ד.

²³³ רבי אלעזר בירושלמי שם. רמב"ם ומגיד משנה שם. מ"א ס"ק ד.

²³⁴ מ"א שם. וראה שדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות ל. יגדיל תורה (נ.י.) נה ע' שנו.

²³⁵ סעיף יב.

²³⁶ ס"ה. וכן בסי' תנד ס"י.

²³⁷ מ"א סק"ד.

²³⁸ ס"ט, ושי"נ.

²³⁹ גמרא חולין פט, סוע"א. רא"ש פ"ג סי' ט. טור ושו"ע ס"ג.

²⁴⁰ ראה לעיל סי' יא ס"ג (כשהשתחוה במחובר לבעלי חיים). לקמן סי' תרמט ס"א (שקנה אותה מיד עובדיה).

²⁴¹ סעיף יג.

²⁴² סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ב.

²⁴³ חולין שם פט, רע"ב ורש"י שם ד"ה שיעורא. ר"ה כח, א (בשל עיר הנידחת) ורש"י שם ד"ה כתותי. וראה גם לעיל סי' שסג ס"ח. לקמן סי' תרמט ס"א. וראה קובץ דברי תורה ג ע' מז.

²⁴⁴ דיני שופר של ע"ז של נכרי (ראה לקמן סי' תרמט ס"א-ד בד' מינים. ומציין לכאן, שנתבאר כ"ז), ושאר הדינים שבשו"ע סעיפים ד-ז ותחלת ס"ח.

²⁴⁵ כמו בנסדק לארכו ודבקו בחתיכה אחרת שאינו מינו, שפסול, כמבואר ברא"ש פ"ג סי' ב ובטור, כן הדין כו'.

²⁴⁶ משמעות רא"ש שם, וטור ומ"א סק"ד.

²⁴⁷ סעיף זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע ס"ז.

²⁴⁸ מ"מ פ"א ה"ה בשם הרבה מן המפרשים. דעה ה"ב בשו"ע ס"ח.

²⁴⁹ ראה שו"ע ס"ח ב' דעות, אי כשר בדבק, או דוקא כשדבקו בעצמו באור עד שנפטר וחבר קצותיו זה עם זה (ונתבאר לעיל, בסעיפים החסרים).

²⁵⁰ תוס' כז, ב ד"ה נסדק לארכו. ב"י ד"ה נסדק בשם רא"ם בביאורו לסמ"ג ה"ל שופר (יג, ג) ד"ה נסדק (אפילו לא נשתייר שיעור שופר). מ"א סק"ב.

²⁵¹ סעיף זה בשוע"ר (שמבאר דין נקב) לא הגיע לידינו, וראה שו"ע ס"ז (שנשתייר רובו), וט"ז סק"ז (אף שלא נשתייר שיעור שופר).

²⁵² רא"ש פ"ג סי' ו בשם יש מפרשים. ר"ן (ו, ב) ד"ה מתניתין, בשם רבנו יונתן. טור. דעה א' בשו"ע שם.

²⁵³ ט"ז סק"א.

²⁵⁴ רא"ש שם. לבוש ס"ח. ט"ז שם.

לא נסדק אלא כל שהוא פסול לפי שאין שם שופר עליו²⁵⁵ כיון ששופו להסדיק כולו²⁵⁶ ואם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע יותר²⁵⁷.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שאין שופר אחר מצוי יש לסמוך על סברא הראשונה:

ט נסדק השופר לרחבו²⁵⁸ דהיינו סביב הקיפו²⁵⁹ אם הסדק הוא מיעוט²⁶⁰ היקף השופר ונשתייר רוב הקיפו באותו מקום שלם כשר אפילו אם נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק²⁶¹ שכל הקולות כשירים בשופר²⁶² ואפילו אין בסדק חסרון מגוף השופר שאין שם מקום לרוח לצאת לפי שאין הרוח מסדיק יותר אלא אם כן נסדק לארכו²⁶³.

אבל אם לא נשתייר רוב הקיפו שלם אם אין מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר פסול²⁶⁴ דכיון שנסדק רובו הרי הוא כאלו נחתך כולו באותו מקום²⁶⁵ וא"כ הרי נחסר השופר משיעורו ולפיכך אע"פ שלא נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק פסול אבל אם יש מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר²⁶⁶ אע"פ שנשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק כשר ואף על פי שהקול יוצא דרך החלק שלמעלה מהסדק²⁶⁷ אין פוסלין אותו משום קול שופר ודבר אחר²⁶⁸ או משום קול שני שופרות²⁶⁹ דכיון שבשעת עשיית השופר היה זה החלק מחובר לעיקר השופר ולא נפרד ממנו לעולם²⁷⁰ לכן הן נחשבין כשופר אחד לענין זה שלא לפוסלן משום שני שופרות אבל מכל מקום אינן נחשבין כשופר אחד לגמרי כדי להשלים לשיעור שופר כיון שנסדקו ונפרדו זה מזה ברוב היקף:

י דיבק שברי שופר זה עם זה ועשה מהם שופר אחד שלם פסול²⁷¹ לפי שאין זה קרוי שופר²⁷² ואפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר²⁷³ שלם מכל צדדיו²⁷⁴ אעפ"כ הוא נפסל מחמת השברים הנוספים על שבר זה שהקול יוצא דרך שם²⁷⁵ והתורה אמרה²⁷⁶ קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות²⁷⁷:

יא וכן מטעם זה²⁷⁸ אם הוסיף כל שהוא²⁷⁹ על אורך השופר שלם²⁸⁰ בענין שהקול יוצא דרך התוספת ההיא²⁸¹ בין

²⁵⁵ ראה תוס' כז, א ד"ה שופר.

²⁵⁶ לבוש שם.

²⁵⁷ ר"ן שם, בשם דרשת הראב"ד לר"ה (לונדון) ע' לה. הובא בכל בו ס"י סד (כז, ג). שו"ע שם.

²⁵⁸ גמרא [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע ס"ט.

²⁵⁹ רש"י שם ד"ה נסדק. ט"ז סק"ג.

²⁶⁰ רא"ש פ"ג סי' ו. טור ושו"ע שם.

²⁶¹ ט"ז ס"ק ח (אפילו להאוסרים בנקוב).

²⁶² ברייתא שם. טור ושו"ע ס"ו. וראה גם לקמן ס"ח.

²⁶³ ט"ז סק"א.

²⁶⁴ גמרא [ברייתא] שם ורש"י ד"ה אם נשתייר. טור ושו"ע שם.

²⁶⁵ רש"י שם. רא"ש שם. ר"ן (ז, א) ד"ה אם. לבוש ס"ט. ט"ז סק"ד. מ"א ס"ק יז.

²⁶⁶ ברייתא שם, כפירוש רש"י ור"ן שם. טור ושו"ע שם.

²⁶⁷ ט"ז סק"ד.

²⁶⁸ ראה ב"י ד"ה ניקב וסתמו. לקמן סוף סט"ז.

²⁶⁹ ט"ז שם. וכדלקמן ס"י-יא.

²⁷⁰ ט"ז שם.

²⁷¹ משנה כז, סוע"א. טור ושו"ע ס"י.

²⁷² תוס' שם ד"ה שופר.

²⁷³ טור ושו"ע שם.

²⁷⁴ מ"א סק"ט.

²⁷⁵ רא"ש פ"ג סי' ב.

²⁷⁶ ראה גמרא כז, א.

²⁷⁷ רש"י כז, סוע"א ד"ה פסול. רא"ש שם. לבוש ס"י. ט"ז ס"ק טו. וראה גם לקמן ס"כ.

²⁷⁸ רא"ש שם סי' ד בסופו. ר"ן (ו, ב) ד"ה הוסיף. לבוש ס"י.

²⁷⁹ גמרא [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע ס"א.

²⁸⁰ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

²⁸¹ כדלעיל ס"י.

שהתוספת ממין השופר בין שאינו ממין השופר²⁸² בין שהוסיף בצד הקצר בין שהוסיף בצד הרחב פסול מטעם שנתבאר²⁸³:

יב הפכו ותקע בו לא יצא²⁸⁴ בין שהפכו כדרך שהופכין חלוק שהחזיר פנימיות השופר להיות חיצוניתו וחיצוניתו להיות פנימיותו²⁸⁵ בין שהניחו כמות שהיה אלא שהרחיב את צד הקצר שלו וקיצר את הרחב²⁸⁶ ברותחין²⁸⁷ ותקע בין בצד הקצר בין בצד הרחב²⁸⁸ שהיה קצר מתחלה לא יצא שנאמר²⁸⁹ והעברת שופר וגו' כדרך העברתו²⁹⁰ שהאיל מעבירו בראשו מחיים²⁹¹ פרט להפך²⁹² ועיין בסי' תק"צ²⁹³:

יג היה ארוך וקצרו²⁹⁴ אם נשאר בו שיעור שופר²⁹⁵ כשר.

וכמה שיעור שופר טפח²⁹⁶ כדי שיאחזנו²⁹⁷ התוקע²⁹⁸ בידו דהיינו בד' אצבעותיו בינונים²⁹⁹ ויראה השופר מכאן ומכאן³⁰⁰ שהטפח הוא ד' אצבעות גודלין³⁰¹ כדי שלא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע³⁰² ואפילו אם התוקע הוא אדם גדול ואין השופר נראה מתוך ידו אף על פי כן אין צריך יותר מטפח של אדם בינוני³⁰³ דהיינו ד' גודלין ומודדין במקום הרחב של הגודל³⁰⁴ כמ"ש בסי' י"א³⁰⁵ וכן הדין בכל אצבעות שבתורה³⁰⁶:

יד גרדו בין מבפנים בין מבחוץ עד שעשאו דק מאד כמו גלד כשר³⁰⁷ ואע"פ שאינו כדרך שהאיל מעבירו בראשו ממש מכל מקום כיון שהוא כדרך צמיחתו בראש האיל נקרא כדרך העברתו ולא מיעטו אלא אם הפכו ששינה אותו מדרך צמיחתו בראש האיל³⁰⁸:

טו אם הוציא הזכרות מן הקרן ועשה ממנו שופר כגון שניקב בו פסול³⁰⁹ לפי שאין נקרא שופר אלא דבר שהוא חלול בטבעו ששופר הוא לשון שפופרת והזכרות כיון שאינו חלול בטבעו אינו נקרא שופר³¹⁰ אבל אם לא הוציא

²⁸² ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

²⁸³ סעיף י, מטעם שופר אחד ולא שני שופרות (במינו. ובאינו מינו, ראה לקמן סי"ז - מטעם קול שופר ודבר אחר).

²⁸⁴ **גמרא** [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע סי"ב.

²⁸⁵ רב פפא שם, וכפירוש הא' ברא"ש פ"ג סי' ד, ור"ן (ו, ב) ד"ה גמרא, בשם הירושלמי ר"ה פ"ג ה"ז. **טור ושו"ע** שם.

²⁸⁶ רב פפא שם. טור ושו"ע שם.

²⁸⁷ רש"י שם ד"ה שקיצר.

²⁸⁸ ראה **רמ"א** סי"ב, ור"ן שם.

²⁸⁹ ויקרא כה, ט.

²⁹⁰ רב מתנה בגמרא שם.

²⁹¹ **רש"י** שם ד"ה והעברת. לבוש סי"ב. ט"ז סקט"ז.

²⁹² רש"י לד, א ד"ה דרך (למעוטי הפכו). בקונטרס השלחן הגיה: להפוך.

²⁹³ סעיף כ. וראה שדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות לד.

²⁹⁴ **גמרא** [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע סי"ג.

²⁹⁵ ר"ן (ו, ב) ד"ה היה ארוך. טור ושו"ע שם.

²⁹⁶ נדה כו, א. רא"ש פ"ג סי' ו. טור ושו"ע סי"ט. וראה תניא אגה"ק סי' י.

²⁹⁷ רשב"ג ר"ה כז, ב. נדה שם. רמב"ם פ"א ה"ה. רא"ש שם. טור.

²⁹⁸ רא"ש שם. לבוש סי"ט.

²⁹⁹ ר"ן (ז, א) ד"ה כדי. טור. לבוש שם.

³⁰⁰ רשב"ג שם ושם. רמב"ם שם. רא"ש שם. טור.

³⁰¹ מנחות מא, ב. ר"ן שם. טור.

³⁰² רא"ש שם. לבוש סוף סי"ט.

³⁰³ ר"ן שם. **טור**. מ"א סק"ח.

³⁰⁴ **מ"א** שם.

³⁰⁵ סוף סי"ה.

³⁰⁶ רמב"ם ה' שבת פ"ז הלכה לו. וכדלעיל סי' לב סס"ג ושי"נ.

³⁰⁷ **גמרא** [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע סי"ד.

³⁰⁸ **ב"י** ד"ה ומ"ש אם נשאר, בשם הרא"ם בבאורו לסמ"ג ה' שופר (יג, ג). לבוש סי"ד.

³⁰⁹ ר"ן (ו, א) ד"ה וכתבו. טור ושו"ע סט"ו.

³¹⁰ ר"ן שם. ב"י ד"ה ומ"ש רבנו אבל אם הוציא. לבוש סט"ו. ט"ז סק"ח. וראה גם לעיל סי"א.

הזכרות מן הקרן אלא נקב בו נקב כשר³¹¹ ואפילו לכתחלה מותר לעשות כן³¹² ואפילו הזכרות מפסיק בין הקול להדבר החלול בטבעו שנקרא שופר אין בכך כלום דמין במינו אינו חוצץ³¹³ והרי הוא כמו שלא היה שם זכרות כלל:

טז צריך שלא יהא שום הפסק בין פי התוקע לשופר³¹⁴ לפיכך אם ציפהו זהב במקום הנחת הפה³¹⁵ כדי לנאותו³¹⁶ אפילו אם הציפוי הוא באורך השופר אם הוא מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול³¹⁷ לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו ונמצא זהב חוצץ בין שפתו לשופר³¹⁸ אבל אם הציפוי הוא רחוק מפי התוקע כשר³¹⁹ במה דברים אמורים כשלא נשתנה קולו מחמת הציפוי³²⁰ או שאינו יודע אם נשתנה דמן הסתם לא נשתנה קולו בשביל ציפוי כל שהוא³²¹ אבל אם יודע שנשתנה הקול מחמת הציפוי ואע"פ שהשינוי הוא מעט פסול לפי שאין קול שופר לבד אלא קול שופר וקול דבר אחר דהיינו הציפוי³²²:

יז במה דברים אמורים כשהציפוי הוא הוספה על עובי השופר או על רחבו אבל אם הוא הוספה על ארכו אפילו בצד הרחב שלו אם נתן שם זהב משהו על עובי השופר בענין שנתארך השופר משהו פסול³²³ אע"פ שלא נשתנה קולו³²⁴ כלל מטעם שנתבאר למעלה³²⁵:

יח המציירים בשופר צורות כדי לנאותו לא יפה הן עושין אע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין לפעמים הקול משתנה³²⁶ אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו³²⁷ שאפילו אם ישתנה קולו על ידי כן אין בכך כלום שאין כאן קול מן דבר אחר אלא קול השופר לבד³²⁸ וכל הקולות כשרים בשופר³²⁹:

יט הרחיק את השופר מעט מפיו ונפח בו ותקע לא יצא ידי חובתו כיון שיש הפסק מעט בין פיו לשופר³³⁰:

כ נתן שופר בתוך שופר אם שמע קול פנימי³³¹ לבד כגון שבצד הקצר הוא בולט יותר מן החיצון ונתן הפנימי בפיו ותקע³³² ובצד הרחב אין החיצון בולט יותר מן הפנימי אלא הפנימי בולט יותר³³³ או ששניהם שווין³³⁴ דנמצא שאין בתקיעה זו שום תערובות קול מן החיצון אלא מן הפנימי לבד לפיכך יצא ידי חובתו שאין כאן אלא קול שופר אחד והוא שלא נשתנה קולו מחמת שהוא נתון בתוך החיצון אבל אם נשתנה קולו³³⁵ או שהחיצון בצד הרחב

³¹¹ גמרא כז, ב ורש"י שם ד"ה שקדחו. טור ושו"ע שם.

³¹² ב"י ד"ה גרסינן בשם הירושלמי פ"ג סוף ה"ו. מ"א ס"ק כ. פרי"ח סט"ו.

³¹³ רב אשי בגמרא שם. רמב"ם פ"א ה"ה. רא"ש פ"ג סי' ז. וראה גם לעיל סי' תעה סכ"ז. לקמן סי' תרנא ס"ה.

³¹⁴ מ"מ פ"א ה"ו, וטור, בשם הרמב"ן בדרשה לר"ה (כתבי הרמב"ן ח"א ע' רלו). הובא ב"י ד"ה ומ"ש ויש מפרשים. לבוש סי"ז.

³¹⁵ ברייתא כז, ב. רמב"ם שם. טור ושו"ע סט"ז.

³¹⁶ ראה לקמן סי' תרנא ס"ד גבי נטילת לולב. וראה מראי מקומות וציונים.

³¹⁷ רמב"ן שם. רא"ש פ"ג סי' ג. טור ודעה ה' בשו"ע שם. לבוש שם.

³¹⁸ רמב"ן שם. טור ולבוש שם.

³¹⁹ ברייתא שם, לפירוש הרא"ש שם. טור ושו"ע שם.

³²⁰ גמרא [ברייתא] שם. טור ושו"ע שם.

³²¹ רא"ש פ"ג סי' ג. מ"א סקכ"א.

³²² רא"ש שם סי' ה (לענין ניקב וסתמו שלא במינו, שבשו"ע סי"ז). רבנו ירוחם נ"ו ח"ב (מח, ג. לענין ציפוי זהב). לבוש סי"ח.

³²³ תוס' כז, ב ד"ה ציפהו. רא"ש פ"ג סי' ג. טור ושו"ע סי"ח. וכדלעיל סי"א (בשאינו מינו).

³²⁴ טור ולבוש סי"ז.

³²⁵ סי"ט-יא, דהוי קול שופר ודבר אחר (לבוש שם).

³²⁶ רמב"ן בדרשה לר"ה (כתבי הרמב"ן ח"א ע' רלו). טור ושו"ע סי"ז.

³²⁷ ב"י ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ן. רמ"א סי"ז.

³²⁸ לבוש סי"ט.

³²⁹ ברייתא כז, ב. טור ושו"ע סי"ו. וראה גם לעיל סי"ט.

³³⁰ רמב"ן שם. טור ושו"ע סי"ט.

³³¹ גמרא [ברייתא] כז, ב. טור ושו"ע סי"כ.

³³² רא"ש פ"ג סי' ד. ר"ן (ו, ב) ד"ה אם קול. טור ושו"ע שם.

³³³ ב"י סוד"ה נתן שופר. שו"ע שם.

³³⁴ דרכי משה ס"ק ה. רמ"א ס"כ. ט"ז סק"יט.

³³⁵ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

שלו בולט יותר מן הפנימי³³⁶ או שבצד הקצר שלו הם שוים³³⁷ דאז אי אפשר שלא שמע אלא קול שניהם³³⁸ לא יצא³³⁹ דקול שופר אחד אמרה תורה ולא קול שני שופרות³⁴⁰:

כא כל דבר הפוסל ביום ראשון בשופר פוסל גם ביום שני³⁴¹ אע"פ שאינו אלא מדבריהם³⁴²:

כב שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב³⁴³ מפני שיום טוב הוא עשה ולא תעשה כמ"ש בסי' תצ"ח³⁴⁴ ואין עשה דשופר דוחה את לא תעשה ועשה³⁴⁵ ואפילו בדבר שאיסורו אינו אלא מדרבנן אין מחללין עליו³⁴⁶ לפי שחכמים השוו את דבריהם לשל תורה³⁴⁷ והעמידו דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה³⁴⁸:

כג כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אחר אלא הוא³⁴⁹ אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים³⁵⁰ כדי להביאו³⁵¹ ואם נפל עליו גל של אבנים³⁵² אסור לטלטל האבנים כדי ליטלו³⁵³ ואין לילך חוץ לתחום³⁵⁴ כדי לשמוע קול שופר³⁵⁵ ואין צריך לומר שאין מביאין אותו מחוץ לתחום³⁵⁶:

כד במה דברים אמורים ע"י ישראל אבל ע"י נכרי מותר לעשות כל דבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים³⁵⁷ כגון לעלות באילן³⁵⁸ ולהביאו מחוץ לתחום³⁵⁹ וכל כיוצא בזה אבל אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה בשבילו³⁶⁰.

ומכל מקום אם הנכרי עשה מעצמו מלאכה גמורה כגון שעשה שופר ביום טוב מותר לתקוע בו³⁶¹ ואע"פ שעשה בשביל ישראל ואין חוששין שמא יאמר הישראל לנכרי לעשותו³⁶² אין חוששין לזה אלא בדבר שיש הנאה לגוף אדם אבל המצות שלא נתנו להנאת הגוף³⁶³ אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה³⁶⁴:

³³⁶ דרכי משה שם.

³³⁷ טור.

³³⁸ רא"ש שם. טור. לבוש ס"כ.

³³⁹ ברייתא שם. רא"ש שם. טור.

³⁴⁰ רא"ש שם. טור ולבוש ס"כ. מ"א ס"ק כב. וכדלעיל סי'.

³⁴¹ שו"ת הרשב"א ח"א סי' כג וסי' תרל. דרכי משה ס"ק ג. מ"א סוף הסי'. וראה לעיל סי' תעה ס"ל (לענין מצה). לקמן סי' תרמט סכ"א (לענין ד' מינים).

³⁴² ראה גם לקמן סי' תר סוף ס"ד.

³⁴³ משנה לב, סוע"ב. טור ושו"ע סכ"א.

³⁴⁴ סל"ד ושי"נ.

³⁴⁵ גמרא שם. מ"א סקכ"ג.

³⁴⁶ משנה שם. טור ושו"ע שם.

³⁴⁷ מ"א סקכ"ג.

³⁴⁸ טור. לבוש סכ"א. וכדלעיל סי' קכח ושי"נ. וראה לעיל סי' תצח קו"א סק"ה. סי' תרכח ס"ה. סי' תרמ ס"י.

³⁴⁹ שו"ע שם. וראה גם טור.

³⁵⁰ משנה שם. טור ושו"ע שם.

³⁵¹ טור ושו"ע שם.

³⁵² משנה שם. טור ושו"ע שם.

³⁵³ טור. מ"א סקכ"ג. וכל שכן לפקח במרא וקרדום שאסור מן התורה כדלעיל סי' שצד ס"ב.

³⁵⁴ משנה שם.

³⁵⁵ רש"י שם ד"ה שופר. ב"י ד"ה נפל. לבוש סכ"א.

³⁵⁶ טור. ב"י שם. לבוש שם.

³⁵⁷ טור בשם ה"ר יונה, כגירסת ב"י ד"ה וכתב ה"ר יונה. שו"ע סכ"א. וראה גם לעיל סי' שז סי"ב.

³⁵⁸ שו"ע שם.

³⁵⁹ הגהת הלבוש סכ"ב. מ"א סקכ"ד. וכ"ה לקמן סי' תקצה ס"ב (אפילו לצורך דרבנן).

³⁶⁰ ב"י שם. לבוש סכ"א.

³⁶¹ מרדכי סוכה רמז תשמו. שו"ע סכ"ב.

³⁶² כדלעיל סי' רמג ס"ב ושי"נ.

³⁶³ ר"ה כח, א. וראה גם שו"ע ס"ה (שלא הגיע לידינו בשו"ע"ר). ט"ז ס"ק ד. לעיל סי' קכח ס"ס. סי' תמה ס"ח. לקמן סי' תקפט ס"ג. סי' תרמט ס"י"ב. הל' גזילה ס"י"ב.

³⁶⁴ לבוש סכ"ב. וכדלקמן סכ"ו לענין הביאו מחוץ לתחום, ושי"נ. וראה זכרון יוסף אות עח.

כה במה דברים אמורים כשעשה הנכרי השופר מקרן שלו דאין בו משום איסור נולד ביום טוב³⁶⁵ כיון שבין השמשות היה הקרן ביד הנכרי והנכרי לא הקצה דעתו מלעשות ממנו שופר שהרי בידו וברשותו הוא לעשות ממנו מה שירצה³⁶⁶.

אבל אם עשה נכרי שופר ביום טוב מקרן של ישראל כיון שבין השמשות לא היה הקרן עומד לעשות ממנו שופר שהרי לא היה ברשותו של נכרי³⁶⁷ א"כ זה השופר הוא נולד ביום טוב ואסור הישראל לטלטלו כדי לתקוע בו³⁶⁸ שאין דוחין שבות מפני תקיעת שופר³⁶⁹.

ומכל מקום אם אין שם שופר אחר אלא הוא מותר לתקוע בו ויש לסמוך על המתירין³⁷⁰ נולד ביום טוב כדי שלא לבטל מצות עשה של תורה:

כו אם נכרי הביא שופר ביום טוב מחוץ לתחום בשביל ישראל³⁷¹ אפילו הביאו מחוץ ליי"ב מיל³⁷² מותר לתקוע בו אף הישראל שהובא בשבילו³⁷³ אפילו להאומרים³⁷⁴ דחוץ ליי"ב מיל יש איסור תחומין מן התורה³⁷⁵ שהרי דבר הבא מחוץ לתחום מותר בטלטול ואינו אסור אלא באכילה או בהנאה דהיינו להשתמש בו³⁷⁶ כמ"ש בסי' תקט"ו³⁷⁷ וזה שתוקע בו תקיעה של מצוה אין זו חשובה הנאה כלל³⁷⁸ כמו שנתבאר למעלה³⁷⁹.

ומכל מקום צריך לזהר שלא יטלטלו חוץ לד' אמות³⁸⁰ ועל דרך שנתבאר בסי' תקט"ו³⁸¹ ועיין שם בסוף הסימן³⁸²:

כז יכול ליתן בתוכו מים או יין³⁸³ כדי לצחצחו³⁸⁴ ואין זה כמתקן כלי ביום טוב³⁸⁵ אבל מי רגלים אף בחול אסור מפני הכבוד³⁸⁶:

תקפו דין התוקע לתוך הבור ובו ה' סעיפים:

א שמיעת קול שופר צריכה להיות בלא ערבוב קול אחר כלל אבל אם שמע הקול בערבוביא לא יצא³⁸⁷ לפיכך העומד בתוך חבית גדולה או בבור³⁸⁸ או בדות³⁸⁹ דהיינו בנין שרובו תחת הקרקע³⁹⁰ (אבל אם רובו למעלה מן

³⁶⁵ מ"א סקכ"ה.

³⁶⁶ ראה גם לעיל סי' רנב סי"ב. סי' שכה סי"ו (ראה ב' הדעות שם).

³⁶⁷ ראה לעיל סי' שי סוף סי"ג.

³⁶⁸ מ"א שם.

³⁶⁹ כדלעיל סכ"ב.

³⁷⁰ לעיל סי' תצה סי"ג. סי' תקא סי"א. וראה ערוך השלחן סעיף לו.

³⁷¹ הגהות אשרי פ"ד סי' ו. שו"ע סכ"ב.

³⁷² שבפחות מותר אפילו לכתחלה, כדלעיל סכ"ד.

³⁷³ ראה הערות וביאורים ר' ע' יב.

³⁷⁴ לעיל סי' שצו סי"א.

³⁷⁵ לבוש סכ"ב. מ"א סקכ"ד.

³⁷⁶ ראה לעיל סי' תקז קו"א סק"ד (ד"ה ואף שבהבא).

³⁷⁷ סי"א (בדעה הב').

³⁷⁸ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' כב. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתמז (הובא בטור סי' תרנה). מרדכי עירובין רמז תקיד, בשם רבנו שמשון. הגהות אשרי שם. מ"א שם.

³⁷⁹ ראה סעיף כד ושי"נ.

³⁸⁰ מ"א שם.

³⁸¹ סעיף טו.

³⁸² סעיף כב.

³⁸³ משנה לב, סוע"ב. טור ושו"ע סכ"ג.

³⁸⁴ ברייתא לג, א. טור ושו"ע שם.

³⁸⁵ רש"י במשנה שם ד"ה אם רצה. לבוש סכ"ג.

³⁸⁶ גמרא [ברייתא] שם. טור ושו"ע שם.

³⁸⁷ טור. לבוש ס"א.

³⁸⁸ משנה כז, ב. טור ושו"ע ס"א.

³⁸⁹ משנה שם. מ"א ס"ק א.

הלכות ר"ה ויוה"כ

כב

הקרקע אע"פ שמקצתו בתוך הקרקע דינו כבית³⁹¹ וכן העומד בתוך המערה³⁹² ותוקע ושמעו אחרים מבחוץ אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו ואם לאו לא יצאו³⁹³ לפי שהקול מתבלבל בהבל הבור והדות קודם שיצא לחוץ ואפשר שלא שמעו אלא קול הברה³⁹⁴ וטוב להחמיר שאף שברור לו שקול שופר שמע לא יסמוך על בקיאותו ויחזור וישמע שנית התקיעות שלא מן התוקע בבור אבל לא יברך שנית אלא אם כן ברור לו ששמע קול הברה³⁹⁵ דספק ברכות להקל:

ב במה דברים אמורים באותם העומדים חוץ לבור אבל התוקע עצמו וכן אותם העומדים עמו בבור יצאו³⁹⁶ שבודאי קול שופר שמעו³⁹⁷ במה דברים אמורים בבור ודות ומערה אבל בחבית גדולה שהברתה גדולה אף התוקע והעומדים עמו בתוכה אפשר שישמעו קול הברה לפיכך אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו ואם לאו לא יצאו³⁹⁸:

ג אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמר את התקיעה שהתחיל בבור יצא ידי חובתו³⁹⁹ שכל מה ששמע בין כשהיה בפנים בין כשהיה בחוץ היה בודאי קול שופר⁴⁰⁰ ואם כשעלה מהבור הוציא אזניו חוץ לבור קודם שהוציא השופר לחוץ לא יצא⁴⁰¹ אלא אם כן ברור לו שברגע ההוא שמע קול שופר ולפי שאי אפשר לצמצם שיוציא האזנים והשופר כאחד לכן טוב שיוציא השופר תחלה קודם לאזנים⁴⁰² דאז בודאי ישמע קול שופר כיון שהשופר הוא בחוץ במקום שאין שם קול הברה.

ואותם שהיו עומדים עמו בבור בשעה שהתחיל לתקוע שם⁴⁰³ אף על פי שלא יצאו עמו מהבור אף על פי כן הם יוצאים בתקיעות דכשאדם בבור והשופר חוץ לבור בודאי שומע קול השופר ולא קול הברה כמו שנתבאר⁴⁰⁴:

ד השומע מקצת תקיעת קול שופר ומקצת קול הברה כגון שהיה עומד חוץ לבור והתוקע התחיל לתקוע בבור ובאמצע התקיעה יצא חוץ לבור וגמרה שם⁴⁰⁵ וכן השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב⁴⁰⁶ דהיינו קודם אור היום ומקצתה אחר אור היום⁴⁰⁷ וכן האומר למי שמתעסק בתקיעות בלא כוונה להוציא שום אדם בתקיעתו ובאמצע התקיעה אמר לו כוון להוציאני ותקע⁴⁰⁸ ומשך בה שיעור תקיעה כל אלו כיון שמקצת התקיעה הוא שלא כתקנה אע"פ שבמקצתה שהיא כתקנה יש בה שיעור תקיעה⁴⁰⁹ שיתבאר בסימן תק"צ⁴¹⁰ לא יצא ידי חובתו לפי שכל תקיעה צריכה שתהא בכשרות מתחילתה ועד סופה אפילו היא ארוכה הרבה:

³⁹⁰ רש"י עירובין קב, ב ד"ה של בור. מ"א שם. וראה לעיל סי' תנה סכ"ג.

³⁹¹ מ"א שם.

³⁹² רמב"ם פ"א ה"ח. שו"ע שם.

³⁹³ משנה וגמרא שם, לפירוש רש"י שם ד"ה אותן, ורמב"ם שם, ושו"ע שם, שביאר הרא"ש פ"ג סי' ח, וב"י ד"ה ומ"ש הרא"ש, הובא בט"ז ס"ק א. לבוש שם.

³⁹⁴ רא"ש שם.

³⁹⁵ ט"ז שם.

³⁹⁶ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

³⁹⁷ רש"י שם.

³⁹⁸ ר"ן (ז, א) ד"ה גמרא, בדעת הרמב"ם פ"א ה"ח. לבוש שם. (ר) מ"א סק"ב.

³⁹⁹ גמרא כח, א. טור ושו"ע ס"ב.

⁴⁰⁰ רש"י שם ד"ה בתוקע. טור ושו"ע שם.

⁴⁰¹ גמרא שם. מ"א סק"ג.

⁴⁰² מ"א שם.

⁴⁰³ גמרא כז, סע"ב (כשכל התקיעה בפנים). רמ"א ס"ב (כשתחלת התקיעה בפנים). ב"י ד"ה ומ"ש אבל הוא (כשכל התקיעה בפנים). מ"א ס"ק ד (כשתחלת התקיעה בפנים). עיין מ"א סק"ג ודו"ק.

⁴⁰⁴ שטוב שיוציא השופר תחלה קודם לאזניים.

⁴⁰⁵ גמרא כח, א. טור ורמ"א ס"ג.

⁴⁰⁶ רבנו ירוחם נתיב ו ח"ב (מח, ד). שו"ע ס"ג.

⁴⁰⁷ רבה שם (קודם שיעלה עמוד השחר. וראה לקמן סי' תקפח ס"א). טור ושו"ע רס"י תקפח. ט"ז כאן ס"ק ב.

⁴⁰⁸ רבנו ירוחם שם. שו"ע שם.

⁴⁰⁹ טור בשם בעל העיטור ה' שופר (צט, א). רא"ש פ"ג סי' ח (מדסתם נראה דהיינו אפילו במשך שיעור תקיעה). רבנו ירוחם שם (שכן עיקר). דעה הא' בשו"ע שם. מ"א ס"ק ה (שכן עיקר). לבוש ס"ג. וראה גם לקמן סי' תקצב ס"ח.

⁴¹⁰ סעיף ז.

ה התוקע בבית הכנסת ויש עומדים בחוץ רחוק קצת מבית הכנסת אם אין ברור להם ששמעו קול שופר צריכים לשמוע התקיעות שנית לפי שאפשר ששמעו קול הברה אבל אם נראה להם ברור שקול שופר שמעו אינם צריכים להחמיר על עצמן ולשמוע שנית⁴¹¹:

תקפח זמן תקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

א זמן תקיעת שופר ביום⁴¹² שנאמר⁴¹³ יום תרועה וגו' ביום ולא בלילה⁴¹⁴ וכל היום כשר לתקיעת שופר⁴¹⁵ מעלות השחר⁴¹⁶ עד צאת הכוכבים⁴¹⁷ אלא שחכמים הצריכו להמתין עד שתניץ החמה⁴¹⁸ שיצא מכלל ספק לילה⁴¹⁹ שאין הכל בקיאות בעמוד השחר⁴²⁰ ומכל מקום אם עבר ותקע משעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה יצא⁴²¹ ואין צריך לתקוע שנית:

ב אם שמע מקצת תקיעה קודם עמוד השחר ומקצתה אחר עמוד השחר נתבאר בסימן תקפ"ז⁴²²:

ג שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום או מתשע בני אדם שתקעו כאחד נתבאר בסימן תקפ"צ⁴²³:

ד יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר⁴²⁴ אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה⁴²⁵ ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים⁴²⁶ משום עובדין דחול⁴²⁷ ולמה אין דוחין איסור קל כזה⁴²⁸ מפני מצות עשה של תורה⁴²⁹ כמו שדוחין אותו בכל יום טוב של ראש השנה⁴³⁰ הואיל ואין בו שבות גמור לפי שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאות בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים⁴³¹:

ה ודין טלטול השופר בשבת זו כדין טלטול בכל שבתות השנה שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו⁴³² דהיינו לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה⁴³³ במה דברים אמורים בשבת אבל אם חל בחול אע"פ שמותר לטלטלו⁴³⁴ אפילו שלא לצורך גופו ומקומו כיון שתוקעין בו ביום ודינו ככלי שמלאכתו להיתר שנתבאר

⁴¹¹ ט"ז סק"א.

⁴¹² משנה מגילה כ, ב. טור ושו"ע ס"א.

⁴¹³ במדבר כט, א. גמרא שם.

⁴¹⁴ רש"י ר"ה כח, א ד"ה קודם. טור ושו"ע שם.

⁴¹⁵ משנה מגילה שם. טור.

⁴¹⁶ ר"ה כח, א. וראה משנה מגילה כ, א. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תפח ס"ג (לענין הלל).

⁴¹⁷ ראה גמרא שם כ, ב. טור. לעיל שם.

⁴¹⁸ משנה שם. טור ושו"ע שם.

⁴¹⁹ רש"י שם ד"ה עד הנץ. מ"א ס"ק א.

⁴²⁰ רש"י שם ד"ה וכולן. וראה לעיל שם: לפי שהוא כלילה בעיני הבריות, ושי"נ.

⁴²¹ טור ושו"ע שם.

⁴²² סעיף ד.

⁴²³ סי"ג-ד.

⁴²⁴ משנה כט, ב. טור ושו"ע ס"ה.

⁴²⁵ גמרא שם. לבוש ס"ה.

⁴²⁶ רמב"ם פ"ב ה"ו.

⁴²⁷ משמעות הגמרא ורש"י [ענין ברש"י שבת ג' ע"ב ד"ה הדביק (דרדיית הפת שבות היא), וברי"ף ור"ן שם (א, ב) ד"ה אמר (לאו שבות היא אלא עובדין דחול), ובגמרא דף קי"ז ע"ב (כמה דאפשר לשנויי משנין) ורש"י שם ד"ה מרדה (שהוא דרך חול), ובב"י סי' רנ"ד ד"ה ומ"ש ואם בשוגג, ולעיל שם ס"ט. ותקיעת שופר שוה לרדיית הפת כמבואר בר"ה שם ושבת שם]. וראה שלחן המלך ח"ב ע' קצה הערה 1. וראה גם לקמן סי' תקפט ס"ב. סי' תקצו ס"ב. סי' תרכג ס"א.

⁴²⁸ ראה לעיל סי' רנד ס"ז וס"ט (שהתירו רדיה לצורך שבת). סי' שו ס"ח (שהתירו עובדין דחול מפני מצוה).

⁴²⁹ רמב"ם שם. מ"א סק"ד. וראה רשימות חוברת ס. אגרות קודש ח"ב ע' רמג, רסד. ח"ט ע' רג. שלחן המלך שם ע' קצה-קצז.

⁴³⁰ ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 948 הערה 4. שלחן המלך שם ע' קצז-ח.

⁴³¹ רבה בגמרא ר"ה שם. רמב"ם שם. טור ולבוש שם. מ"א שם. ט"ז ס"ק ה.

⁴³² אור זרוע הל' שבת סי' פו אות א. הגהות אשרי שבת פ"ב סי' כד. רמ"א ס"ה. וראה גם לעיל סי' שח ס"כ.

⁴³³ ראה לעיל שם סי"ב.

⁴³⁴ ראה ט"ז סי' תקצו בסופו.

בסימן ש"ח⁴³⁵ מכל מקום אסור להשתמש בו⁴³⁶ וליהנות ממנו⁴³⁷ בו ביום⁴³⁸ כגון לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה שהרי הוקצה למצותו⁴³⁹ וכמו שיתבאר בסימן תרס"ה⁴⁴⁰ ע"ש:

ו קטן התוקע בשבת זו בית דין מצווין להפרישו אע"פ שלא הגיע לחינוך⁴⁴¹ כמ"ש בסי' שמ"ג⁴⁴² ע"ש.

(אע"פ⁴⁴³ שעיקר מצות שמיעת שופר⁴⁴⁴ היא שמיעת קולו בלבד⁴⁴⁵ מכל מקום) אם התוקע הוא פטור ממצוה זו אינו מוציא אחרים ידי חובתו⁴⁴⁶ ואלו הן הפטורים נשים⁴⁴⁷ ועבדים⁴⁴⁸ מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא⁴⁴⁹ וחרש ושוטה וקטן⁴⁵⁰ אע"פ שהגיע לחינוך אינו מוציא את הגדולים ידי חובתן שחייבים מן התורה⁴⁵¹:

ז חרש השומע ואינו מדבר הרי הוא כפיקח⁴⁵² וחייב בתקיעת שופר ולפיכך הוא מוציא אחרים ידי חובתו⁴⁵³ ואחד מהשומעין מברך והוא תוקע⁴⁵⁴ אבל המדבר ואינו שומע אינו מוציא דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא⁴⁵⁵ דאין המצוה בתקיעה אלא בשמיעה⁴⁵⁶:

ח סומא חייב בתקיעת שופר ואם היה מוחזק לתקוע בכל שנה וסלקוהו מפני שחששו לדברי האומר⁴⁵⁷ דסומא פטור מכל המצות האמורות בתורה אם אין בקי בתקיעה כמוהו יחזירוהו למינויו אבל לכתחלה אין לסלקו אע"פ שנמצא בקי כמוהו⁴⁵⁸ לפי שהעיקר אצלנו דסומא חייב בכל המצות האמורות בתורה⁴⁵⁹:

ט טומטום ואנדרוגינוס⁴⁶⁰ אין חייבין אלא מספק שמא הן זכרים⁴⁶¹ לפיכך אינן מוציאין את אחרים שחייבים בודאי⁴⁶² אבל מוציא הוא האנדרוגינוס את האנדרוגינוס כמותו⁴⁶³ שאינו חייב אלא מספק אבל אינו מוציא את

⁴³⁵ סעיף טז.

⁴³⁶ מ"א סק"ה.

⁴³⁷ ראה לעיל סי' תקיד סכ"ד (בנר של יום טוב, שאסור להסתפק ולאכלו אבל מותר לטלטלו). לקמן סי' תרלח ס"ה (בסכך ודפנות סוכה, שאסור להסתפק לחצוץ בו שינוי אבל מותר להריח וכיו"ב). מראי מקומות וציונים.

⁴³⁸ משא"כ לאחר זמנו. וראה לעיל סי' כא ס"א. סי' מב ס"ו. לקמן סי' תרלח ס"יט.

⁴³⁹ מ"א שם.

⁴⁴⁰ סימן זה בשו"ע לא הגיע לדינו, וראה שו"ע שם ס"א-ב. לעיל סי' תקיד סכ"ד (לענין נר של יום טוב). לקמן סי' תרלח ס"א-ב (לענין סכך ודפוני סוכה). קו"א לעיל סי' רסג ס"ק ז. סי' רסה ס"ק א.

⁴⁴¹ ר"ן (ט, ב) ד"ה והנ"מ. מ"מ פ"ב סוף ה"ז (ממשמעות הרמב"ם שם). ולענין יום טוב ראה לקמן סי' תקצו ס"ב.

⁴⁴² סוף ס"א, ושי"נ.

⁴⁴³ בקונטרס השלחן כתב שכאן מתחיל סי' תקפט. וכ"מ לקמן סי' תקצב סוף ס"ח.

⁴⁴⁴ בקונטרס השלחן הגיה: תקיעת שופר.

⁴⁴⁵ לבוש סי' תקפט ס"א. וכדלעיל סי' תקפה ס"ד.

⁴⁴⁶ משנה כט, א. טור ושו"ע ס"א.

⁴⁴⁷ גמרא ל, א ממשנה קידושין כט, א. טור ושו"ע ס"ג. וראה גם לקמן סי' תקפט ס"ב. סי' תקצב ס"ח.

⁴⁴⁸ רש"י כט, א ד"ה ועבדים. רמב"ם פ"ב ה"א. וראה גם לעיל סי' קפו סוף ס"א.

⁴⁴⁹ גמרא ל, א. טור ושו"ע שם.

⁴⁵⁰ משנה כט, א. טור ושו"ע ס"א.

⁴⁵¹ ראה לעיל סי' קפו ס"ג. סי' רעא ס"ז.

⁴⁵² חגיגה ב, ב. וכדלעיל סי' נה ס"א. סי' קצט ס"י.

⁴⁵³ ב"י בשם התשב"ץ (ח"ג סי' קיג). רמ"א ס"ב.

⁴⁵⁴ ב"ח סוד"ה אדם. מ"א סק"א. וראה לקמן יו"ד סי' א ס"ק מו.

⁴⁵⁵ תשב"ץ שם. כלבו סי' סד. שו"ע ס"ב.

⁴⁵⁶ תשב"ץ שם. וראה הערות וביאורים ד ע' ז. ה ע' טז-יז.

⁴⁵⁷ רב יהודה ב"ק פז, א. רבנו ירוחם נתיב ה ח"ד (מב, ד) ונתיב יג ח"א (קג, א).

⁴⁵⁸ שו"ת רדב"ז ח"ד סי' נט (א'קלא). כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א סק"א.

⁴⁵⁹ רדב"ז שם. ב"י סי' תעג בסופו. וכדלעיל סי' נג ס"ח ושי"נ.

⁴⁶⁰ גמרא [ברייתא] כט, א. טומטום שהוא אטום לגמרי ולא נודע אם הוא זכר או נקבה, ואנדרוגינוס שיש לו זכרות ונקבות (לעיל סי' יז ס"ב).

⁴⁶¹ רש"י שם ד"ה וטומטום. דעה ה' בלבוש ס"ד. וראה ב"ח ד"ה אנדרוגינוס בשם רש"ל בביאורו לטור. אליה זוטא ס"ק א. וראה גם לעיל סי' יז ס"ב. לקמן סי' תרמ ס"ב.

⁴⁶² ברייתא שם. רמב"ם פ"ב ה"ב. מ"א סק"ב.

הטומטום⁴⁶⁴ ואפילו טומטום כמותו אינו מוציא⁴⁶⁵ אף על פי ששניהם ספק דשמא לכשיקרע טומטום זה ימצא זכר ולכשתקרע זו תמצא נקבה⁴⁶⁶:

תקפט מי הם הראויים לתקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

א מי שחציו עבד וחציו בן חורין צריך שיתקע לו בן חורין להוציאו⁴⁶⁷ אבל אינו יוצא בתקיעתו של עצמו⁴⁶⁸ לפי שצד חירות שבו נתחייב בתשע תקיעות שלימות בכשרותו ואם יתקע בעצמו תהא כל תקיעה ותקיעה שיוצאת מפיו חציה פסולה מחמת צד עבדות שבו⁴⁶⁹:

ב אע"פ שהנשים פטורות⁴⁷⁰ מכל מקום אם רצו לתקוע בעצמן הרשות בידן⁴⁷¹ ואע"פ שהתקיעה ביום טוב בחנם אסורה מדברי סופרים⁴⁷² מכל מקום כדי לעשות נחת רוח לנשים התירו להן איסור קל כזה⁴⁷³ שאין בו אפילו משום שבות גמור אלא משום עובדין דחול⁴⁷⁴.

וכן אדם אחר שיצא כבר ידי חובתו מותר לתקוע להן⁴⁷⁵ ומותר להוציא השופר לרשות הרבים כדי לתקוע להן⁴⁷⁶.
וכבר נתבאר בסי' י"ז⁴⁷⁷ דנהגו הנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן יברכו הנשים לעצמן⁴⁷⁸ אבל אנשים לא יברכו להן אם כבר יצאו ידי חובתם ואינן תוקעים רק בשביל הנשים⁴⁷⁹ לפי שהיא ברכה לבטלה שהרי הנשים בעצמן אינן חייבות בברכה זו שיברך זה להוציאן ידי חובתן בברכה זו אלא שלהן בעצמן הרשות בידן לברך⁴⁸⁰ מטעם שנתבאר שם אבל אחר למה יברך בחנם.

והרוצה לתקוע לנשים ולברך להן יתקע להן קודם שישמע התקיעות בבית הכנסת⁴⁸¹ או שיכוין בלבו שלא לצאת ידי חובתו בתקיעות של בית הכנסת דאז יכול לברך בשביל עצמו שעדיין לא יצא ידי חובתו⁴⁸² ואע"פ שהולך להן לתקוע בבתייהן וחוזר לבית הכנסת ושומע התקיעות דמעומד שעל סדר הברכות אינו צריך לחזור ולברך עליהם ואע"פ שהפסיק בהליכה לבית הכנסת בין ברכתו לתקיעות אלו⁴⁸³ שהרי אפילו אם הפסיק בשיחה בינתיים אינו צריך לחזור ולברך מטעם שיתבאר בסימן תקצ"ב⁴⁸⁴:

ג מי שהוא מודר הנאה מחבירו שאמר קונם שאני נהנה מפלוני מותר חבירו לתקוע לו תקיעה של מצוה⁴⁸⁵ שאין זו

⁴⁶³ ברייתא שם ורש"י ד"ה אנדרוגינוס. טור ושו"ע ס"ד.

⁴⁶⁴ משמעות הברייתא שם (שאינו מוציא אלא מינו).

⁴⁶⁵ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁶⁶ רש"י שם ד"ה טומטום. רמב"ם שם. טור ולבוש סוף ס"ד. וראה גם לעיל סי' קצט ס"ח.

⁴⁶⁷ רמב"ם פ"ב ה"ג. טור ושו"ע ס"ה. וראה גם לקמן סי' תרמ ס"א (לענין סוכה).

⁴⁶⁸ ברייתא וגמרא כט, סו"ע"א. טור ושו"ע שם.

⁴⁶⁹ רב נחמן שם. רמב"ם שם. לבוש ס"ה. ט"ז ס"ק ב. וראה שו"ת הר צבי ח"ב סי' פה. מקראי קודש (פורים) סי' יד.

⁴⁷⁰ משנה קידושין כט, א. טור ושו"ע ס"ג. וכדלעיל סי' תקפח ס"ו ושי"נ.

⁴⁷¹ ברייתא לג, א כאוקימתא דאביי דרבי יוסי ורבי שמעון היא, שכן פסקו רא"ש פ"ד סי' ז בשם ר"ת בתוס' שם ד"ה הא. טור. ראב"י ס"ה תקלד (ע' 215). ר"ן (ט, ב) ד"ה ולענין. ראב"ן ר"ה (קעז, ג). שו"ע ס"ו.

⁴⁷² רא"ש פ"ד ס"א, וטור, בשם ראב"ן סי' סא (שיש בזה שבות). מ"א סק"ג (שמכל מקום יכולות לתקוע).

⁴⁷³ חגיגה טז, ב (לענין סמיכת נשים). הגהות מיימוניות פ"ב אות א (גם לענין שופר).

⁴⁷⁴ משמעות הגמרא ורש"י, וכדלעיל סי' תקפח ס"ד ושי"נ.

⁴⁷⁵ ראב"י שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁷⁶ ראב"י שם. רא"ש שם. טור ובי"י ד"ה ומ"ש רבנו בשם ראב"י (שכדאי לסמוך עליהם).

⁴⁷⁷ סעיף ג.

⁴⁷⁸ ר"ת בתוס' שם. רא"ש שם. טור ורמ"א ס"ו.

⁴⁷⁹ דרכי משה ס"ק ב. רמ"א שם.

⁴⁸⁰ דרכי משה שם.

⁴⁸¹ רמ"א שם (שרק אם כבר יצאו לא יברכו). לבוש ס"ו. מ"א סק"ד. וראה לקמן סי' תקצא סוף ס"ד.

⁴⁸² מ"א שם.

⁴⁸³ מ"א שם. וראה גם לעיל סי' ח קו"א סוף סק"ה. סי' קד ס"ב. סי' תלב ס"ז.

⁴⁸⁴ סעיף ז.

⁴⁸⁵ גמרא כת, א. טור ושו"ע ס"ז.

חשובה הנאה⁴⁸⁶ כמ"ש בסימן תקפ"ו⁴⁸⁷ והוא שיתקע לו חבירו מעצמו אבל הוא לא יאמר לחבירו שיתקע לו⁴⁸⁸ דכיון שאסר חבירו הנאתו עליו אסור לו לעשות חבירו שליח לתקוע לו⁴⁸⁹ :

ד במה דברים אמורים כשאסר הנאת חבירו עליו אבל אם אסר תקיעת חבירו עליו שאמר קונם תקיעתו של פלוני עליו אסור לו לשמוע אפילו תקיעה של מצוה מחבירו⁴⁹⁰ :

ה כל המצות אין אדם יוצא בהם ידי חובתו אלא אם כן נתכוין⁴⁹¹ בעשייתן שהוא עושה דבר זה לשם מצוה⁴⁹² כמ"ש בסי' ס'⁴⁹³ לפיכך המתעסק בתקיעת שופר כדי להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא⁴⁹⁴ אע"פ שנתכוין השומע לשם מצוה כיון שהתקוע לא נתכוין א"כ תקיעה פסולה שמע :

ו וכן התקוע לשורר ולא נתכוין לתקיעת מצוה לא יצא⁴⁹⁵ וכן השומע ממנו לא יצא :

ז אם נתכוין התקוע להוציא את השומע ידי חובתו ולא נתכוין השומע לצאת ידי חובתו בשמיעה זו או שנתכוין השומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוין התקוע להוציא את השומע אלא תקע לעצמו לא יצא השומע ידי חובתו עד שיתכוונו שניהם שומע ומשמיע⁴⁹⁶ :

מי שתקע ונתכוין להוציא כל מי שישמע תקיעתו ושמע השומע ונתכוין לצאת ידי חובתו אע"פ שאין התקוע מתכוין לפלוני זה ששמע תקיעתו ואינו יודעו כלל אעפ"כ יצא השומע ידי חובתו שהרי התקוע נתכוין להוציא לכל מי שישמענו⁴⁹⁷ לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע תקיעות מש"ץ יצא אם נתכוין לצאת בשמיעה זו⁴⁹⁸ שהרי הש"ץ הוא מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעתו⁴⁹⁹ :

ח מי ששמע תקיעת מצוה ואח"כ נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו צריך לתקוע לו שנית מספק⁵⁰⁰ אבל מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות מש"ץ ואח"כ נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו אין צריך לתקוע לו שנית דכיון שעמד מהליכתו חזקה שנתכוין לצאת ידי חובתו⁵⁰¹ :

ט מי שבא לבית הכנסת כדי לשמוע התקיעות מש"ץ ולצאת ידי חובתו עם הציבור אע"פ שבשעה ששמע לא היה לו שום כוונה אלא שמע סתם יצא⁵⁰² לפי שהוא נגרר אחר מחשבתו הראשונה⁵⁰³ שבא לבית הכנסת כדי לצאת ידי חובתו אבל מי שבא לבית הכנסת בסתם⁵⁰⁴ שלא נתכוין בביאתו כדי לצאת ידי חובתו בשמיעת התקיעות מהש"ץ ואח"כ שמע בסתם בלא שום כוונה לא יצא דמצות צריכות כוונה כדי לצאת בהן ידי חובתן :

תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר ובו כ"א סעיפים :

א כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה⁵⁰⁵ תשע, תר"ת תר"ת תר"ת, לפי ששלוש פעמים תרועה נאמר

⁴⁸⁶ רש"י שם ד"ה מותר לתקוע לו (דמצות לאו ליהנות ניתנו). טור.

⁴⁸⁷ ראה ט"ז שם ס"ק ד (סעיף זה בשו"ע לא הגיע לידניו). לעיל שם סעיף כד וש"נ.

⁴⁸⁸ ר"ן (ז, ב) ד"ה אמר. שו"ע שם.

⁴⁸⁹ ראה ר"ן שם. לבוש ס"ז.

⁴⁹⁰ ר"ן שם בסופו. רמ"א ס"ז. וכדלעיל סי' תפ"ב (לענין אכילת מצה).

⁴⁹¹ גמרא כח, ב כרב זירא. שכן פסק הר"י (ז, ב), לפירוש הרא"ש פ"ג סי' יא. טור. ב"י ד"ה ולענין הלכה. ט"ז ס"ק ג.

⁴⁹² מ"מ פ"ב ה"ד. וראה גם לקמן סי' תקצ סוף ס"ג. לעיל סי' תע"ה סכ"ח.

⁴⁹³ דעה הא' שם ס"ה, ושכן הלכה.

⁴⁹⁴ משנה לב, סו"ב, וכמסקנת הגמרא לג, ב (בתקוע לשיר). רמב"ם פ"ב ה"ד (להתלמד). טור ושו"ע ס"ח.

⁴⁹⁵ מסקנת הגמרא לג, ב (כרב זירא). טור ושו"ע ס"ח.

⁴⁹⁶ שם כט, א וכמסקנת הגמרא לג ע"ב כרב זירא שם. טור ושו"ע שם.

⁴⁹⁷ רמב"ם פ"ב ה"ה. שו"ע ס"ט.

⁴⁹⁸ משנה כז, ב. רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁴⁹⁹ גמרא כט, א. רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁵⁰⁰ ראה לעיל סי' ס' רס"ה שהמתעסק אינו יוצא מהתורה (וא"כ הוי ספיא דאורייתא ולחומר).

⁵⁰¹ ירושלמי פ"ג ה"ז. ר"ן (ז, א) ד"ה ירושלמי. מ"א סק"ה.

⁵⁰² שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תתט. מ"א סק"ד.

⁵⁰³ ראה שבת צא, רע"א.

⁵⁰⁴ מ"א שם בדב"ז.

⁵⁰⁵ רמב"ם פ"ג ה"א (כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה. תשע תקיעות). שו"ע ס"א.

בתורה⁵⁰⁶, שנים בראש השנה ואחד ביום הכיפורים של יובל⁵⁰⁷, ומפי השמועה למדו שהן למידין זה מזה⁵⁰⁸, ולכך הרי הוא כאלו כל השלש פעמים תרועה נאמרים בכל אחת מהן⁵⁰⁹, וכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, והן הנקראים תקיעות סתם, שנאמר⁵¹⁰ והעברת שופר תרועה, משמע שצריך להעביר קול פשוט ואחר כך תהיה התרועה⁵¹¹, דלשון והעברת משמע העברת קול פשוט⁵¹², ואחר התרועה נאמר⁵¹³ תעבירו שופר וגו', משמע שאחר התרועה צריך גם כן להעביר קול פשוט⁵¹⁴, וכן בכל תרועה ותרועה, בין של יובל בין של ראש השנה, שהן למדין זה מזה⁵¹⁵:

ב תרועה זו האמורה בתורה⁵¹⁶ מתרגמין יבבא וכתוב⁵¹⁷ בעד החלון נשקפה ותייבב אם סיסרא משמע שהיבבא היא כקול שאדם משמיע כשהוא בוכה ומיילל⁵¹⁸ ויש להסתפק⁵¹⁹ אם יבבא זו היא כמו שדרך החולים שמאריכים בגניחותם⁵²⁰ ומשמיעים קול אחר קול ומאריכים בהם קצת וזה נקרא גנח⁵²¹ או שהיא כמו אדם המיילל ומקונן שמשמיע קולות קצרים מאד תכופים זה לזה⁵²² וזה נקרא יליל⁵²³ או שהיא כמו שניהם ביחד זה אחר זה היללה אחר הגניחה שכן דרך הבוכה מגנח ואח"כ מיילל⁵²⁴.

ותיקנו חכמים⁵²⁵ כדי לצאת ידי כל הספיקות לתקוע תשר"ת ג' פעמים שמא התרועה היא גניחה ויללה ביחד ואח"כ תשר"ת ג' פעמים שמא התרועה היא גניחה לבד והיו היללות הפסק בין התרועה להתקיעה שלאחריה⁵²⁶ והתורה אמרה פשוטה לאחריה בלא הפסק קול שופר שאינו פשוט בינתיים⁵²⁷ ואח"כ תר"ת ג' פעמים שמא

סיכום הלכה זו של מספר התקיעות שאנו תוקעים בראש השנה:

- (א) נוהגים לתקוע בראש השנה מאה ושלשים תקיעות: 30 – מיושב. 30 – במוסף שבלחש. 30 – בחזרת הש"ץ. 10 – בקדיש שאחר מוסף. 30 – אחרי התפלה.
- (ב) בסעיף שלפנינו נתבאר טעם 9 התקיעות תר"ת תר"ת תר"ת.
- (ג) בסעיף הבא יתבאר הטעם שהצריכו ג' פעמים תשר"ת תשר"ת תשר"ת, שביחד הם 30 תקיעות.
- (ד) לקמן סי' תקצב ס"א וס"ז יתבאר הטעם שהצריכו לתקוע את כל הנ"ל ג' פעמים, מיושב, במוסף שבלחש ובחזרת הש"ץ, שביחד הם 90 תקיעות.
- (ה) לקמן סי' תקצו ס"א יתבאר הטעם שהצריכו לתקוע 10 תקיעות אחר מוסף, שביחד הם 100 קולות. ונתפרש בפסקי הסדור (בקדיש שלם קודם תתקבל תוקעין תשר"ת תשר"ת תשר"ת).
- (ו) עוד יתבאר שם הטעם שתוקעים אחר התפלה 30 קולות, שביחד הם 130 קולות.

⁵⁰⁶ **גמרא** [ברייתא] לד, א. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁵⁰⁷ רש"י שם ד"ה ומנין. טור. ב"ה: זכרון תרועה (ויקרא כג, כד), יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט, א), וביובל: שופר תרועה (ויקרא כה, ט).

⁵⁰⁸ ברייתא שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁵⁰⁹ רש"י שם.

⁵¹⁰ ויקרא כה, ט.

⁵¹¹ ברייתא לג, סוע"ב.

⁵¹² רש"י לד, א ד"ה והעברת. לבוש ס"א.

⁵¹³ ויקרא שם.

⁵¹⁴ ברייתא שם. לבוש שם.

⁵¹⁵ ברייתא שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

⁵¹⁶ במדבר כט, א.

⁵¹⁷ שופטים ה, כח. **גמרא** לג, ב.

⁵¹⁸ טור. לבוש ס"ב.

⁵¹⁹ גמרא לד, סוע"א (מספקא ליה). רש"י סוכה נד, א ד"ה תשע. רמב"ם פ"ג ה"ב. שו"ע ס"ב. ב"י ד"ה וכתבו. וראה לקמן סי' תקצב ס"ד.

⁵²⁰ רש"י לג, ב ד"ה מאן.

⁵²¹ טור. לבוש שם. ראה גמרא שם.

⁵²² רש"י שם ד"ה ילולי.

⁵²³ טור. לבוש שם. ראה גמרא שם.

⁵²⁴ גמרא לד, סוע"א. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

⁵²⁵ **גמרא** לד, סוע"א אתקין רבי אבהו. רמב"ם פ"ג ה"ג. טור ושו"ע שם.

⁵²⁶ גמרא שם. טור. לבוש ס"ב. מ"א סק"א.

⁵²⁷ לבוש שם.

התרועה היא היללה לבד והיו הגניחה שבסדר תשר"ת הפסק בין התרועה לתקיעה שלפניה⁵²⁸ :

ג אם התנה בתקיעה אחרונה של ג' סדרי תשר"ת שאם סדר תשר"ת הן הן עיקר המצוה תעלה לו תקיעה זו לתקיעה אחרונה של תשר"ת ואם סדרי תשר"ת הן עיקר המצוה ובהן הוא יוצא ידי חובה תעלה לו תקיעה זו לתקיעה ראשונה של תשר"ת אינו צריך לתקוע שנית לפני תשר"ת הראשון שהרי ממה נפשך הוא יוצא בתקיעה זו וכן הדין אם התנה בתקיעה אחרונה של תשר"ת שתעלה לו לתקיעה ראשונה של תשר"ת⁵²⁹.

אבל אם לא התנה כן אין תקיעה אחת עולה לשני סדרים תשר"ת ותשר"ת ולא לתשר"ת ותשר"ת לפי שמצות צריכות כוונה⁵³⁰ ואם נתכוין בתקיעה זו להשלמת סדר תשר"ת אינה עולה להתחלת תשר"ת⁵³¹ שאם תשר"ת עיקר המצוה אי"כ כשנתכוין בתקיעה זו להשלמת תשר"ת לא תקע לשם מצוה כלל⁵³² וכן בתקיעה שבין תשר"ת לתשר"ת :

ד שיעור תקיעה האמורה בתורה כשיעור תרועה האמורה בתורה ושיעור תרועה האמורה בתורה כג' יבבות⁵³³.

יש אומרים⁵³⁴ דהיינו ג' כחות בעלמא והם נקראים טרומיטין⁵³⁵ ועכשיו שתקנו חכמים לתקוע תשר"ת תשר"ת תשר"ת כדי לצאת מכל הספיקות שיש בתרועה צריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור תרועה של סדר תשר"ת⁵³⁶ דהיינו ג' שברים בינונים שהם כג' גניחות בינוניות וכג' יללות קטנות שהרי הכל ביחד הוא תרועה של סדר תשר"ת ובסדר תשר"ת אינו צריך להאריך בתקיעותיו אלא כדי שיעור ג' שברים בינונים שזהו שיעור תרועה של סדר תשר"ת ובתקיעות של סדר תשר"ת אינו צריך להאריך אלא כדי שיעור ג' יללות קטנות שזהו שיעור תרועה של סדר תשר"ת⁵³⁷.

ואם רוצה להאריך הרבה בכל תקיעה הרשות בידו להאריך כמה שירצה ולא אמרו שיעור לתקיעות אלא שלא יפחות מהשיעור וכן בתרועה יכול להאריך בטרומיטין כמה שירצה וכן בשברים אם מוסיף על ג' שברים אין בכך כלום⁵³⁸ ואינו כמפסיק בין התרועה או השברים לתקיעה שלאחריו כיון שעושה כל השברים או כל הטרומיטין בנשימה אחת⁵³⁹.

ומכל מקום נהגו שלא להוסיף על ג' שברים⁵⁴⁰ אבל טרומיטין יכול לעשות כמה שירצה⁵⁴¹ ויש עושין בסוף הג' שברים קול פשוט כעין תקיעה וכן עושין בסוף הטרומיטין⁵⁴² אבל אין המנהג לעשות כן⁵⁴³ :

ה וצריך לזהר בשברים של סדר תשר"ת שלא יאריך בשבר אחד מהג' שברים כדי שיעור ג' שברים בינונים וג' יללות דהיינו טרומיטין שזהו שיעור תקיעה של סדר תשר"ת ואם מאריך בשבר אחד כשיעור זה יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה ובסדר תשר"ת ששיעור תקיעה הוא כג' שברים בינונים לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור ג' שברים בינונים שלא יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה⁵⁴⁴ ואם לא נזהר בכך אפילו בדיעבד לא יצא (לפי סברא זו).

⁵²⁸ גמרא שם. טור. לבוש שם. מ"א שם.

⁵²⁹ ב"י סוד"ה ומ"ש רבנו דמסתפקא לן. רמ"א ס"ו.

⁵³⁰ כדלעיל ס"י תקפט ס"ה ושי"נ.

⁵³¹ רא"מ בביאורו לסמ"ג הל' שופר (יא, ד). ב"י שם.

⁵³² ראה הערות וביאורים תתג ע' 66. תתה ע' 65.

⁵³³ משנה לג, ב. טור ושו"ע ס"ג.

⁵³⁴ רש"י שם ד"ה שלש יבבות. דעה הא' בטור ושו"ע שם (ודעה הב' תתבאר לקמן ס"ו).

⁵³⁵ שו"ע שם. וראה ירושלמי פ"ד ה"י.

⁵³⁶ תוס' שם ד"ה שיעור. רא"ש שם ס"י י. טור ושו"ע שם.

⁵³⁷ תוס' ורא"ש שם. טור ולבוש ס"ג. וראה מראי מקומות וציונים.

⁵³⁸ תוס' ורא"ש שם. טור ושו"ע שם.

⁵³⁹ ראה טור ושו"ע ס"ד. ר"ן (י, ב) ד"ה מתקין, הובא ב"י ד"ה ונראה. לקמן ס"ח. מסגרת השלחן ס"י קכט ס"ק י.

⁵⁴⁰ שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות ח, ומ"א סק"ב, בשם מהרי"ל הל' שופר (ע' רצא). ב"ח ד"ה ואם עשה. ומנהג חב"ד לתקוע שלשה שברים וחצי – ראה אגרות קודש ח"כ ע' לט. המלך במסיבו ח"א ע' נה-נז.

⁵⁴¹ מהרי"ל שם. וכ"ה מנהג חב"ד – ראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קכב-ג.

⁵⁴² ב"ח שם.

⁵⁴³ מ"א שם.

⁵⁴⁴ רמ"א ס"ג, כביאור מ"א סק"ב. הגהות אשרי פ"ד ס"י י. מרדכי רמז תשכ.

ולכתחלה טוב לזוהר שאפילו בסדר תשרי"ת לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור [ג'] טרומיטין לפי שזהו שיעור תקיעה של סדר תר"ת ואם יאריך כשיעור הזה יהא עליו שם תקיעת תר"ת לא שם שבר⁵⁴⁵ ולפיכך טוב לקצר בכל שבר ושבר בכל מה דאפשר⁵⁴⁶ רק שלא יקצר יותר מדאי כדי שיהא עליו שם גניחה ולא שם יללה⁵⁴⁷ דהיינו טרומיטין:

ו ויש אומרים⁵⁴⁸ ששיעור יבבא היא ג' טרומיטין ושיעור תרועה כג' יבבות שהם ט' טרומיטין ושיעור תקיעה כשיעור תרועה ג"כ ט' טרומיטין ושיעור שברים בודאי לא פחות הוא משיעור תרועה ג"כ ט' טרומיטין⁵⁴⁹ לכל הפחות וא"כ צריך להאריך בכל שבר לא פחות מג' טרומיטין כדי שבג' שברים ביחד לא יהא פחות מט' טרומיטין כשיעור תרועה.

ולפי דבריהם צריך להאריך בתקיעות של תשרי"ת⁵⁵⁰ לא פחות מן י"ח טרומיטין⁵⁵¹ שזהו שיעור תרועה של סדר תשרי"ת דהיינו ג' גניחות וג' יבבות ביחד שהם לא פחות מ"ח טרומיטין⁵⁵².

ויכול להאריך בכל שבר⁵⁵³ עד פחות מעט מן י"ח טרומיטין⁵⁵⁴ לפי שעד י"ח טרומיטין אין שם תקיעה ומכל מקום לכתחלה לא יאריך בשבר אחד כדי ט' טרומיטין שזה שיעור תקיעה בסדר תר"ת⁵⁵⁵ וא"כ שם תקיעת תר"ת עליו אבל בדיעבד יוצא אם האריך בשבר של תשרי"ת פחות מ"ח טרומיטין⁵⁵⁶ כיון שבזה הסדר עדיין אין עליו שם תקיעה.

ובסדר של תשי"ת צריך להאריך בתקיעות כשיעור ט' טרומיטין שזהו שיעור [תרועה]⁵⁵⁷ של זה הסדר ולא יאריך בשבר כשיעור ט' טרומיטין ואם האריך אפילו בדיעבד לא יצא לפי שיצא מכלל שבר ונכנס בכלל תקיעות של זה הסדר⁵⁵⁸:

ז ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה דהיינו שיאריך בתקיעות תשרי"ת כשיעור י"ח טרומיטין לכל הפחות ובתקיעות תשי"ת כשיעור ט' טרומיטין לכל הפחות ובכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין⁵⁵⁹ ולא יאריך עד ט' טרומיטין אפילו בסדר תשרי"ת ובכל תרועה צריך לעשות ט' טרומיטין כמו שנתבאר⁵⁶⁰ אבל בדיעבד שכבר תקע ושינה אחד מכל אלו אינו צריך לחזור ולתקוע מפני שיש לסמוך על סברא הראשונה⁵⁶¹.

אבל אם שינה בשני דברים בענין שלפי שתי הסברות לא יצא כגון שלא האריך בתקיעותיו כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה והאריך בשבר מן השברים יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה⁵⁶² או שלא האריך בשבר אחד מן השברים כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה דהיינו ג' טרומיטין ובשבר אחד מן השברים האריך יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה צריך לחזור ולתקוע (כדין הטועה בתקיעותיו ועל דרך שיתבאר⁵⁶³) ואינו יכול לתפוס קולות של שתי הסברות כיון שהן סותרות זו את זו⁵⁶⁴:

⁵⁴⁵ תוס' לג, ב ד"ה שיעור. רא"ש פ"ד סי' י. טור ושו"ע ס"ג.

⁵⁴⁶ ב"י ד"ה והמרדכי.

⁵⁴⁷ מרדכי רמז שכ. הגהות אשרי שם.

⁵⁴⁸ ריב"א וריב"ם בתוס' לג, ב ד"ה שיעור, וברא"ש פ"ד סי' י. מ"מ פ"ג ה"ד בדעת הרמב"ם. דעה הב' בשו"ע ס"ג.

⁵⁴⁹ רמב"ם ומ"מ שם. ט"ז סק"ד.

⁵⁵⁰ ריב"א וריב"ם שם. שו"ע שם.

⁵⁵¹ ב"ח סוד"ה ומ"ש וכן הוא דעת. ט"ז שם. מ"א סק"ג. וראה גם מ"מ שם בסופו בשם ויש מי שמחמיר.

⁵⁵² ט"ז שם.

⁵⁵³ ריב"א וריב"ם שם. שו"ע שם.

⁵⁵⁴ הגהות אשרי פ"ד סי' י. מרדכי רמז תשכ. ט"ז סק"ג.

⁵⁵⁵ תוס' שם. רא"ש שם. ב"ח שם. ט"ז שם. מ"א סק"ב.

⁵⁵⁶ ב"ח שם. ט"ז שם.

⁵⁵⁷ כן הגיה בקונטרס השלחן.

⁵⁵⁸ ב"ח שם.

⁵⁵⁹ ראה חידושי צמח צדק עו, א.

⁵⁶⁰ סעיף ו.

⁵⁶¹ ב"ח שם. מ"א שם.

⁵⁶² תוס' שם. רא"ש שם. שו"ע סוף ס"ג.

⁵⁶³ ס"ט-יז.

⁵⁶⁴ תוס' ורא"ש שם. (טור ו) שו"ע שם.

ח היבבות של תרועות וכן הג' שברים שהם במקום תרועה צריך לעשותן בנשימה אחת⁵⁶⁵ ואם לא עשאו בנשימה אחת לא יצא⁵⁶⁶ שתרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות⁵⁶⁷.

אבל השלשה שברים ותרועה דתשר"ת אע"פ ששתיהן ביחד הן במקום תרועה אחת האמורה בתורה דשמא היא הגניחה והיללה ביחד זו אחר זו⁵⁶⁸ אעפ"כ אין צריך לעשותן בנשימה אחת לפי שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת⁵⁶⁹ אלא מפסיק ביניהם כדי נשימה דהיינו שעושה נשימה בינתיים ולפיכך גם התוקע צריך לעשות נשימה בינתיים ומכל מקום לא יפסיק יותר מכדי לעשות נשימה אחת בינתיים⁵⁷⁰ ולא ימתין מלהריע עד שיקרא המקרא לפניו מלת תרועה אלא יריע מעצמו אחר השברים תיכף ומיד לאחר שעשה נשימה אחת⁵⁷¹:

ט ויש אומרים⁵⁷² דאע"פ שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת מכל מקום כיון דמה שאנו תוקעין שברים ותרועה הוא מחמת ספק דשמא זהו תרועה האמורה בתורה⁵⁷³ א"כ אין לנו להפסיק שהרי תרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות⁵⁷⁴ לפיכך אם עשאו בשתי נשימות לא יצא⁵⁷⁵ אלא יעשה אותן בנשימה אחת⁵⁷⁶ ומכל מקום יפסיק מעט ביניהם⁵⁷⁷ בענין שיהיו נחלקין לשתי קולות.

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה⁵⁷⁸ ואין לשנות⁵⁷⁹ המנהג מפני המחלוקת אבל במקום שאין מנהג קבוע יש להנהיג לעשות בתקיעות מיושב בנשימה אחת⁵⁸⁰ כדי שתהיה הברכה שמברכין עליהם כהלכה לדברי הכל שאף לסברא הראשונה יש אומרים⁵⁸¹ שאם עשאו בנשימה אחת יצא כמו התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת דיצא כמו שיתבאר אבל בתקיעות מעומד שאין מברכין עליהם יעשה בשתי נשימות⁵⁸² כדי לחוש לסברת מי שאומר⁵⁸³ דלסברא הראשונה אם עשאו בנשימה אחת לא יצא.

התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת⁵⁸⁴ אם הפסיק מעט ביניהם בענין שיהיו נחלקין לג' קולות⁵⁸⁵ יצא ויש אומרים⁵⁸⁶ שלא יצא וצריך לחזור ולתקוע כל הג' קולות שהתקיעה הראשונה לא היה לה הפסק וסוף והתקיעה האחרונה לא היה לה ראש והתחלה⁵⁸⁷ שעשה הכל בנשימה אחת ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה⁵⁸⁸ מכל

⁵⁶⁵ רמב"ן לד, א ד"ה ושוב מצאתי בתשובת ר"ת, ובדרשה לר"ה (כתבי רמב"ן ח"א ע' רמ). רא"ש פ"ד סי' י-יא. ר"ת בתשובה, הובא ברמב"ן שם ובטור. שו"ע ס"ד.

⁵⁶⁶ שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות ז. אליה זוטא סק"ז.

⁵⁶⁷ רמב"ן שם (לענין שברים תרועה). לבוש ס"ד.

⁵⁶⁸ כדלעיל ס"ב.

⁵⁶⁹ ר"ת שם. מ"מ שם בדעת הרמב"ם. דעה הא' בשו"ע שם.

⁵⁷⁰ מרדכי רמז תשכ, והגהות אשרי פ"ד סי' י, כפרש"י סוכה נג, סוע"ב ד"ה ולא כלום. שו"ע שם.

⁵⁷¹ ט"ז סוף סק"ו. אליה רבה סק"ח.

⁵⁷² רמב"ן שם. רא"ש שם סי' י-יא. טור בדעת הרי"ף גיאת (ע' כו). דעה הב' בשו"ע שם.

⁵⁷³ כדלעיל ס"ב.

⁵⁷⁴ רמב"ן שם.

⁵⁷⁵ ריב"ש בתשובה סי' לט. ב"י ד"ה ונראה.

⁵⁷⁶ רא"ש שם סי' יא (שאם טעה יחזור ויעשה בנשימה אחת).

⁵⁷⁷ תרומת הדשן סי' קמב. ב"י רד"ה ונראה דלדעת. ע"פ רש"י חולין כו, ב ד"ה בנשימה אחת.

⁵⁷⁸ דרכי משה ס"ק ג. רמ"א ס"ד.

⁵⁷⁹ רמ"א שם. וראה משמרת שלום סי' מא ס"ז.

⁵⁸⁰ ב"י ד"ה ונראה דלדין. שו"ע ס"ד.

⁵⁸¹ ב"י שם. ב"ח שם. ט"ז סק"ו.

⁵⁸² ב"י שם. שו"ע שם.

⁵⁸³ תרומת הדשן סי' קמב.

⁵⁸⁴ ירושלמי פ"ד ה"י. רא"ש פ"ד ה"י. לפירוש הטור. דעה א' בשו"ע ס"ה.

⁵⁸⁵ פרי מגדים א"א סק"ד. וכדלעיל ריש הסעיף.

⁵⁸⁶ רבנו ירוחם נ"ו ח"ב (מט, ב), בדעת הרא"ש שם. ב"י ד"ה ומ"ש הרא"ש, בשם התוספתא פ"ב ה"יב. דעה הב' בשו"ע שם. אליה זוטא סק"ט, בדעת הלבוש ס"ה.

⁵⁸⁷ רא"ש שם. טור. מ"א סק"ד.

⁵⁸⁸ אליה זוטא שם בדעת השו"ע שם, שהביא דעה הא' בסתם.

מקום יש לחוש לסברא האחרונה ויחזור ויתקע כל הג' קולות⁵⁸⁹ :

י ואם משך והאריך בתקיעה האחרונה⁵⁹⁰ של בבא אחת⁵⁹¹ (פירוש סדר תשר"ת אחת או תש"ת אחת או תר"ת אחת נקראת בבא אחת) מבבות תשר"ת או תש"ת או תר"ת כדי שיעור שתי תקיעות כדי שתעלה לו תקיעה זו לשתי תקיעות דהיינו לשם תקיעה אחרונה של בבא זו ולשם תקיעה ראשונה של בבא שלאחריה לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת⁵⁹² דהיינו תקיעה אחרונה של בבא זו⁵⁹³ לפי שכל תקיעה צריך להיות בו ראש וסוף ואם נחלק תקיעה זו לשתי תקיעות כמו שחשב התוקע אין כאן ראש לתקיעה האחרונה ולא סוף לתקיעה ראשונה⁵⁹⁴ ולפיכך אין אנו הולכין אחר מחשבתו בזה אלא אנו חושבין תקיעה זו לתקיעה אחת ארוכה ועולה לו בשביל תקיעה אחרונה של בבא זו :

יא ויש חולקין⁵⁹⁵ ואומרים שהכל הולך אחר מחשבתו וכיון שהוא חשב שתעלה לו לשתי תקיעות⁵⁹⁶ אנו חושבין אותה כשתי תקיעות ושתיהן פסולות מטעם שנתבאר⁵⁹⁷ ולכך אינה עולה לו אפילו בשביל תקיעה אחת וצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו⁵⁹⁸ ויגמור משם ואילך על הסדר כדין מי שטעה באמצע בבא שחזור לראש כמו שיתבאר⁵⁹⁹.

והלכה כסברא הראשונה⁶⁰⁰ ומכל מקום טוב לחוש לסברא האחרונה⁶⁰¹ :

יב אע"פ שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד כמו שיתבאר בסי' תקצ"ב⁶⁰² מכל מקום אם עבר התוקע ושח אפילו הפסיק כמה שעות בשיחה⁶⁰³ אפילו בין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה ובין בבא לבבא ובין סדר לסדר אין צריך לחזור ולתקוע.

אפילו הפסיק בין הקולות שבבבא אחת בקולות אחרים כגון שלאחר שתקע או לאחר שהריע נתעסק בתקיעות או בתרועות אחרות והפסיק בהם בין התרועה של אותה הבבא להתקיעות שלפניה ולאחריה אין בכך כלום דכיון שלא נתכוין בקולות האלו שנתעסק בהם באמצע הבבא לשם מצוה אלא כמתעסק בעלמא לפיכך אינן חשובין הפסק בין התרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה לפי שלא הקפידה תורה אלא שלא יפסיק ביניהם בקול שופר שאינו פשוט שנתכוין בו התוקע לשם מצוה⁶⁰⁴ דאז אין כאן פשוטה לפניו או לאחריה אלא קול שופר שאינו פשוט לפניו או לאחריה אבל אם לא נתכוין בו התוקע לשם מצוה אין כאן קול שופר שאינו פשוט לפניו או לאחריה לפי

⁵⁸⁹ אליה זוטא שם.

⁵⁹⁰ משנה לג, ב. טור ושו"ע ס"ו.

⁵⁹¹ ב"ח ד"ה ומ"ש רבנו דין זה. מ"א סוף סק"ה. וראה לעיל ס"ג לענין תקיעה אחרונה של סדר תשר"ת או תש"ת.

⁵⁹² רמב"ם פ"ג ה"ד ומ"מ שם. רמב"ן כז, א ד"ה הא דתנן. רא"ש פ"ד ס"י ח. טור שכן מוכח בגמרא דידן (כז, א). דעה הא' בשו"ע שם.

⁵⁹³ ר"ן (יא, ב) ד"ה ולפיכך.

⁵⁹⁴ גמרא כז, א. ט"ז סק"ז.

⁵⁹⁵ ירושלמי פ"ד ה"י. ר"י גיאת (ע"מ). הובא ברמב"ן שם. רא"ש שם וטור. דעה הב' בשו"ע שם.

⁵⁹⁶ רא"ש שם (בביאור דעת הירושלמי).

⁵⁹⁷ סעיף י.

⁵⁹⁸ לבוש ס"ו. מ"א סק"ה.

⁵⁹⁹ ס"ז-ז.

⁶⁰⁰ מגיד משנה פ"ג ה"ד. ב"י ד"ה ואע"פ. דעה הא' בשו"ע בסתם.

⁶⁰¹ ב"י שם.

⁶⁰² סעיף ז.

⁶⁰³ ראבי"ה סי' תקלה (וכן מצאתי בשם ריש מתיבתא שאם עבר וסח אינו חוזר ומברך. והגאון לא הזכיר אלא בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד ... ונראה לי שהוא הדין הסח בין תקיעה דמיושב גופיה). הובא ברא"ש פ"ד ס"ב (וראבי"ה כתב אף על פי שהגאון לא הזכיר אלא בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, נראה לי שהוא הדין סח בין התקיעות דמיושב, שאינו חוזר ומברך). הגהות מנהגים מנהגי ראש השנה אות קכ (מלשון האלפס משמע דאפילו סיפר בין התקיעות של מיושב עצמן אין חוזר ומברך). מ"א שם סי' תקצב סק"ד (אפילו שח בין התקיעות דמיושב עצמן אינו צריך לחזור ולברך (הגהות מנהגים, ורא"ש)), וכאן סק"י (דהא קי"ל שמע ט' תקיעות בטי' שעות ביום יצא, אטו מיירי שישב כל היום ולא דיבר בנתיים). והיינו כדאמרין לד, רע"ב (שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא). וכדלקמן ס"ג (אם שמע התקיעות בסירוגין, דהיינו שהפסיק בינתיים הרבה בשיחה יצא).

הלכה זו מהגאונים, שאם עבר ושח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד אינו חוזר ומברך, נתבארה לקמן סי' תקצב ס"ז (ושם הערה 782).

⁶⁰⁴ רמב"ן לד, א ד"ה הא דאקשינן (הואיל ותקע לשם מצוה תקיעות אחרות). הובא בר"ן (י, ב) ד"ה מתקין. מ"א סק"י.

שאינן קולו נחשב לכלום ודומה לקול בהמה וחייה כיון שלא נתכוין בו לשם מצוה⁶⁰⁵ :

יג וכן השומע אם שמע התקיעות בסירוגין⁶⁰⁶ דהיינו שהפסיק בינתיים הרבה בשיחה יצא והוא שבאמצע הבבא לא שמע קול שופר שאינו ראוי באותו מקום דהיינו שבין התרועה של הבבא להפשוטה שלפניה ושל אחריה לא שמע קול שופר שאינו פשוט לשם מצוה⁶⁰⁷ ועל דרך שנתבאר בתוקע :

יד וכן אין צריך שישמע כל התקיעות מאדם אחד אלא אפילו אם שמע אותן מכמה בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה⁶⁰⁸ וכן עד סוף כל הקולות יצא אבל אם שמע תקיעה תרועה תקיעה משלשה בני אדם שתקעו כולם כאחד⁶⁰⁹ זה תקיעה וזה תרועה וזה תקיעה לא יצא לפי שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שכולם תקעו בבת אחת⁶¹⁰ ואם כל אחד ואחד משלשתן תקעו תקיעה תרועה תקיעה⁶¹¹ אע"פ שכל הקולות יוצאין בבת אחת ובי' קולות היוצאין בבת אחת אין שומעין אפילו אחת מהן כמ"ש בסימן קמ"א⁶¹² מכל מקום בשופר כיון דחביב הוא על השומע⁶¹³ לפי שאינו אלא פעם בשנה⁶¹⁴ הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות⁶¹⁵ .

ולפיכך אפילו מקצתם תקעו בחצוצרות ומקצתן תקעו בשופר יצאו⁶¹⁶ דמחמת חביבתו נתן דעתו על השופר לשמוע קולו⁶¹⁷ :

טו תוקע העומד בסדר תשר"ת ולאחר שתקע שני שברים קודם שסיים שבר השלישי טעה והתחיל להריע⁶¹⁸ בין שגמר את התרועה שהתחיל בה בטעות בין שלא גמרה עדיין אלא נזכר באמצע⁶¹⁹ יחזור ויתקע ג' שברים ויריע ויגמור משם ואילך על הסדר אבל אינו צריך לחזור ולתקוע את התקיעה הראשונה של בבא זו שכבר תקע קודם שטעה⁶²⁰ ואע"פ שהפסיק בשני שברים ותרועה שתקע בטעות הן מעין שברים תרועה שיש לו לתקוע בבבא זו אין זה הפסק הא למה זה דומה לתוקע שמתחיל להריע ואין הקול עולה יפה ופוסק וחוזר ומתחיל להריע שאין הקול הקצר שישמעו בשופר חשוב הפסק בין תרועה לפשוטה שלפניה כיון שהוא מעין תרועה שצריך לתקוע⁶²¹ :

טז במה דברים אמורים בסדר תשר"ת אבל אם עומד בסדר תשר"ת⁶²² בין שהתחיל להריע לאחר שגמר השברים בין שהתחיל להריע קודם שגמר השברים אפילו לא עשה אלא שבר אחד⁶²³ בין שהתחיל להריע קודם שתקע אפילו שבר אחד צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו דכיון דתרועה זו אינה מעין השברים שצריך לו לתקוע בבבא זו לפיכך היא חשובה הפסק בין השברים לפשוטה שלפניה⁶²⁴ .

ואפילו בסדר תשר"ת לא אמרו שאין צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה אלא כשלא הפסיק בנשימה בין סיום השני שברים להתחלת התרועה שהריע בטעות אבל אם הפסיק ביניהם בנשימה צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה

⁶⁰⁵ מ"א שם.

⁶⁰⁶ גמרא לד, רע"ב. טור ושו"ע סי' תקפח ס"ב.

⁶⁰⁷ רמב"ן שם. ט"ז שם סק"ב, דלא כלבוש שם ס"ב. מ"א שם סוף סק"ג.

⁶⁰⁸ ברייתא לד, ב. טור ושו"ע סי' תקפח ס"ב.

⁶⁰⁹ גמרא [ברייתא] שם, לגירסת ופירוש תוס' שם ד"ה מתשעה. טור ושו"ע שם ס"ג.

⁶¹⁰ תוס' שם. רא"ש פ"ד סי' יג. לבוש שם ס"ד.

⁶¹¹ רמ"א שם ס"ג.

⁶¹² סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ב ומ"א סק"ג.

⁶¹³ גמרא כז, א. וראה גם לעיל סי' תפח ס"ד.

⁶¹⁴ משמעות רש"י שם ד"ה דחביבה.

⁶¹⁵ גמרא שם. רמ"א שם. וראה לעיל שם. חקרי הלכות ח"א לג, ב.

⁶¹⁶ הגהות אשרי פ"ג סי' א. ב"י שם ד"ה כתב הג"א. רמ"א שם.

⁶¹⁷ גמרא שם. ב"י שם.

⁶¹⁸ ראב"ן סי' סא (מעשה שהיה במגנצא בר"ה שנת תתק"ה). ראב"י סי' קעא. רא"ש פ"ד סי' יא. טור ושו"ע ס"ז.

⁶¹⁹ ראב"י שם (ע' 187) בשם אביו רבנו יואל. הובא במרדכי השלם רמז תשכ (ע' מט). ב"ח ד"ה מעשה. ט"ז סק"ח.

⁶²⁰ רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

⁶²¹ רא"ש שם. טור. וראה משנה שכיר או"ח ח"ב סי' קנג.

⁶²² משמעות הרא"ש שם. טור ושו"ע סוף ס"ז.

⁶²³ מ"א סק"ט.

⁶²⁴ רא"ש שם וטור.

הראשונה של בבא זו⁶²⁵ דכיון שהפסיק בנשימה בין השברים להתרועה אין שניהם נחשבים כתקיעה הא⁶²⁶ ואין התרועה מצטרפת כלל עם השברים והרי זה דומה למי שהריע תרועה לבדו בלא שברים קודם שתקע השלשה שברים בסדר תשרי"ת דצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו⁶²⁷ לפי שהפסיק בתרועה זו בין השברים לפשוטה שלפניהם שהרי תרועה זו אינה מעין השברים שצריכים לו לתקוע בבבא זו ואע"פ שהוא מעין התרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו אין זו מועיל כלום כיון שלא תקע עדיין השברים של בבא זו⁶²⁸:

יז וכן אם לאחר שתקע שלשה שברים⁶²⁹ בין בסדר תשרי"ת⁶³⁰ בין בסדר תשרי"ת הפסיק בנשימה⁶³¹ וחזר ותקע שברים אחרים ואפילו לא חזר ותקע אלא שבר אחד⁶³² וכן אם לאחר שגמר את התרועה⁶³³ דהיינו שלשה טרומיטין⁶³⁴ לפי סברא הראשונה שביארנו⁶³⁵ הפסיק בנשימה⁶³⁶ וחזר והריע אפילו לא גמר את התרועה צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של בבא זו וגומר משם ואילך על הסדר דכיון שהפסיק⁶³⁷ בשברים יתירים או בתרועה יתירה בין השברים או בין התרועה לפשוטה שלאחריהן ואם יחזור ויתקע השברים או התרועה ויגמור משם ואילך על הסדר יהיו השברים היתירים או התרועה היתירה שתקע כבר הפסק בין השברים או התרועה הכשרים של בבא זו לפשוטה שלפניהן לפי שאין מעין שברים או תרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו שהרי אין צריך לו כלום כיון שכבר תקע אותם:

יח כל מקום שנתבאר שצריך לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של הבבא אם לא נזכר מהטעות עד לאחר שתקע תקיעה אחרונה של הבבא אותה תקיעה אחרונה עולה לו במקום תקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר⁶³⁸.

ואם לא נזכר עד שעומד בבבא אחרת או אפילו בסדר אחר כגון שטעה מסדר תשרי"ת ולא נזכר עד שעומד בסדר תשרי"ת או תר"ת גומר כל הסדר שנוזכר בו ואחר כך תוקע בבא אחת תשרי"ת ואע"פ שהפסיק באמצע הסדר של תשרי"ת בתקיעות של תשרי"ת אין בכך כלום שלא הקפידה תורה אלא שלא להפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה⁶³⁹ אבל אם מפסיק בין בבא לבבא אפילו בקול שופר שאינו ראוי לאותו סדר אין בכך כלום⁶⁴⁰:

יט כל מקום שנתבאר שאם טעה צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו שטעה בה אין חילוק בין תקיעות מעומד לתקיעות מיושב בכל אחת מהן צריך לחזור⁶⁴¹ ועל דרך שנתבאר ואפילו במקום שתוקעין כל השלשים קולות בתקיעות מעומד⁶⁴² אין אומרים שאם טעה התוקע בתקיעות מיושב נסמוך על תקיעות מעומד ולא יהא צריך לחזור דכיון שצריך על תקיעות אלו צריך לעשותן כהוגן⁶⁴³ שלא תהא ברכתו לבטלה.

אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום⁶⁴⁴ לפי שאין רק מנהג בעלמא⁶⁴⁵:

⁶²⁵ ר"ן (י, ב) ד"ה סוד"ה מתקין. ב"י ד"ה ומ"ש או לאחר (לדעה הב' דלעיל ס"ט). ומזה לומדים לדין הפסיק בנשימה אחר ב' השברים, דהוי כלא עשה שברים כלל והתחיל בתרועה). וראה בן הימין (ליקוטים או"ח) סי' ו. שו"ת קול יהודה (כ"ץ) סי' יג. מראי מקומות וציונים.

⁶²⁶ אוצ"ל: א' (כלומר תרועה אחת).

⁶²⁷ אבודרהם סדר תקיעות. ב"ח ד"ה י"א דלא. ט"ז סק"י. מ"א סוף סק"י"א.

⁶²⁸ ב"ח שם.

⁶²⁹ טור בדעת הרמב"ן, ושו"ע ס"ח.

⁶³⁰ מ"א סק"י"א ד"ה ודע (לענין ב' תרועות זה אחר זה).

⁶³¹ ר"ן שם בדעת הרמב"ן. ב"י שם.

⁶³² ר"ן שם. שו"ע שם.

⁶³³ תוספתא פ"ב הי"ב, לגירסת הרמב"ן כז, א ד"ה וזה הפירוש. הובא בר"ן (י, ב) ד"ה מתקין. טור ושו"ע שם.

⁶³⁴ מ"א ס"ק ח (לענין תרועה אחר ב' שברים).

⁶³⁵ סעיף ד.

⁶³⁶ ראה בן הימין (לקוטים או"ח) סי' ו.

⁶³⁷ ר"ן שם. טור ושו"ע שם.

⁶³⁸ מ"א סק"י"ב.

⁶³⁹ כדלעיל ס"א-ב וסי"ב.

⁶⁴⁰ מ"א שם. וראה לעיל סי' רסג קו"א סק"ה קרוב לסופו למי שלא היה בתחילת התקיעות: יצטרך אח"כ לשמוע על הסדר.

⁶⁴¹ מ"א שם.

⁶⁴² כדלקמן סי' תקצב ס"ה.

⁶⁴³ מ"א שם. וראה הערות וביאורים תתיא ע' 93.

⁶⁴⁴ מ"א שם.

כ אם תקע בצד הרחב של שופר לא יצא⁶⁴⁶ ורמז לדבר⁶⁴⁷ מן המצר קראתי וגו'⁶⁴⁸ :

כא ואחר שתקע יתחיל הש"ץ⁶⁴⁹ אשרי העם יודעי תרועה וגו'⁶⁵⁰ ויש נוהגין לומר עד תרום קרנו⁶⁵¹ ואח"כ יתחיל אשרי יושבי וכו'⁶⁵² ואח"כ מחזירין הספר תורה למקומו⁶⁵³ :

תקצא סדר תפלת מוסף ביחיד ובו ט"ו סעיפים :

א אע"פ שבשבתות וימים טובים אדם מתפלל שבע ברכות דהיינו שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע⁶⁵⁴ אבל בראש השנה תיקנו חכמים⁶⁵⁵ להתפלל במוסף של שני הימים תשע ברכות⁶⁵⁶ דהיינו שבברכת קדושת היום כולל פסוקי מלכויות⁶⁵⁷ כדי לקבל עלינו עול מלכות שמים⁶⁵⁸ ואח"כ אומרים ברכת זכרונות ואומר בה פסוקי זכרונות כדי שיעלה זכרונינו לפניו לטובה וע"י מה ע"י שופר⁶⁵⁹ לפיכך אומר אחר כך ברכת שופרות ואומר פסוקי שופרות :

ב אע"פ שבשאר ימות השנה אין הש"ץ מוציא בתפלתו אלא את מי שאינו בקי אבל הבקי אינו יוצא בתפלת הש"ץ כמ"ש בסי' קכ"ד⁶⁶⁰ אבל במוסף של ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ⁶⁶¹ לפי שהן ברכות ארוכות⁶⁶² והוא שיהיה בבית הכנסת עם הש"ץ⁶⁶³ וישמע ממנו התפלה מראש ועד סוף⁶⁶⁴ ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת כגון עם שבשדות⁶⁶⁵ וזקן וחולה⁶⁶⁶ פוטר הש"ץ אע"פ שלא שמע ממנו התפלה⁶⁶⁷ :

ג ועכשיו שהש"ץ מפסיק בפיוטים באמצע התפילה אין אדם יוצא בתפילת הש"ץ⁶⁶⁸ אפילו אם הוא לא שמע הפיוטים מכל מקום הוא שוהה כדי לגמור את כל התפילה וצריך לחזור לראש כמ"ש בסי' ס"ה⁶⁶⁹ ואפילו אם אינו שוהה כל כך מכל מקום לכתחילה אסור לפסוק אפילו מעט בתפילה :

⁶⁴⁵ ראה לקמן סי' תקצו ס"א.

⁶⁴⁶ ירושלמי הובא בר"ן (ו, ב) סוד"ה גמ'. שו"ע ס"ט. וראה לעיל סי' תקפו ס"ב.

⁶⁴⁷ ר"ן שם (סימנא). לבוש ס"י. ט"ז סק"א.

⁶⁴⁸ תהלים קיח, ה.

⁶⁴⁹ טור ריש סי' תקצא. רמ"א ס"ט (אומר הש"ץ).

⁶⁵⁰ תהלים פט, טז.

⁶⁵¹ תהלים שם טז-יח. טור שם. סדור האריז"ל (ר' שבת). באה"ט סק"ב. ומנהג חב"ד שהואומר את הפסוקים קודם התקיעות מנגן ג"כ לאחריהם את שלשת הפסוקים [והקהל אומר אחרי פסוק בפסוק] (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קכו).

⁶⁵² ומנהג חב"ד שכל הקהל אומרים אותו יחדיו (ספר המנהגים - חב"ד שם. אוצר מנהגי חב"ד שם).

⁶⁵³ טור שם. רמ"א שם.

⁶⁵⁴ כדלעיל סי' רסח ס"ב (בתפלות שבת) וסי"ג (מוסף). סי' תפז ס"א-ב (תפלות יום טוב).

⁶⁵⁵ רש"י שבת סא, ב ד"ה הברכות.

⁶⁵⁶ משנה לב, א וכו"ע. רא"ש פ"ד סי' יד. שו"ע ס"א.

⁶⁵⁷ ר"ע שם במשנה.

⁶⁵⁸ גמרא טז, א. לד, ב. לבוש ס"ב.

⁶⁵⁹ גמרא שם. לבוש שם.

⁶⁶⁰ ס"א, ובסי' נט ס"ד.

⁶⁶¹ גמרא לה, א כר"ג במשנה לג, ב ובברייתא לד, ב. רמב"ם הלי תפלה פ"ח ה"י. רא"ש פ"ד סי' יד. טור. מ"א בריש הסימן.

⁶⁶² גמרא לה, א ורש"י שם ד"ה אלא. רמב"ם שם.

⁶⁶³ ראה לעיל סי' נה סוף סכ"ב.

⁶⁶⁴ ר"י (יב, א). רא"ש שם. טור ומ"א שם. וראה גם לעיל סי' ריג ס"ד (בשאר ברכות). לעיל סי' קכד ס"א וס"ו (לענות אמן). לקמן סי' תקצד. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג ח"א ע' 67. שלחן המלך ח"ב ע' קצח-ט.

⁶⁶⁵ גמרא שם. ר"י שם. רא"ש שם. טור. וראה גם לעיל סי' קכח סל"ז (בברכת כהנים, שטרודין במלאכת).

⁶⁶⁶ טור. וראה לעיל סי' צ ס"י.

⁶⁶⁷ ראה תניא קו"א קסב, א : ויוצאים ידי חובת תפלת שמונה עשרה עצמה בחזרת הש"ץ כאלו שמעו ממש, וגם קדושה וברכו בכלל.

⁶⁶⁸ מ"א ריש הסי'.

⁶⁶⁹ ס"א. וראה סי' סח ס"ב.

ד ואפילו במקום שאין אומרים פיוטים באמצע התפלה אעפ"כ מוטב שיתפלל כל אחד ואחד בעצמו כי מי שירצה לצאת בתפלת הש"ץ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"ץ⁶⁷⁰ ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא שמע אותה מהש"ץ לא יצא ואין כל אדם יכול לעמוד בזה⁶⁷¹ לפיכך נהגו כל ישראל להתפלל תפלת מוסף תשע ברכות בלחש תחלה⁶⁷² וגם הש"ץ יתפלל עמהם כדי להסדיר תפלתו⁶⁷³ כמ"ש בסימן קכ"ד⁶⁷⁴:

ה צריך להזכיר פסוקי קרבנות המוספים בכל תפלות של מוסף בין של שבת בין של ראש חודש בין של יום טוב בין של ראש השנה ויום הכיפורים כדי שתעלה לנו הזכרתן במקום הקרבנות⁶⁷⁵ ואם אמר נעשה ונקריב לפניך כמו שכתבת עלינו בתורתך יצא ושוב אין צריך לומר מקראות המוספין⁶⁷⁶.

לפיכך נוהגין בספרד שאין אומרים פסוקי המוספין אלא בשבת וראש חודש שרגילין בהם ולא יבאו לטעות אבל בשאר המועדים אין אומרים פסוקי המוספין שמא יבואו לטעות על ידי כך⁶⁷⁷ ותתבלבל תפלתם.

אבל במדינות אלו אין חוששין לכך ונוהגין לומר פסוקי המוספין אפילו ביום טוב⁶⁷⁸ אלא שאין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש בראש השנה לפי שדי במה שאומרים מלבד עולת החודש וגו' שבוה נכללו כל העולות של מוסף ראש חודש וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת אומרים ושני שעירים לכפר⁶⁷⁹ וכן אומרים את מוספי יום הזכרון לשון רבים כדי לכלול גם מוסף של ראש חודש⁶⁸⁰ שנקרא זכרון כמ"ש בסי' תקפ"ב⁶⁸¹.

ואף ביום שני שאינו ראש חודש אעפ"כ אומרים את מוספי וכו'⁶⁸² ושני שעירים לכפר⁶⁸³ כדי שלא יזלזלו ביום שני⁶⁸⁴ מאחר שידעו שיום שני הוא שני בחודש ואינו ראש השנה:

ו ולמה אין נוהגין להזכיר ראש חודש בפירוש בראש השנה כדי שלא יאמרו יום שני של ראש חודש עיקר כמו בשאר ראש חודש וימנו ממנו המועדות⁶⁸⁵ דכיון שיזכירו ראש חודש גם ביום שני⁶⁸⁶ מטעם שנתבאר⁶⁸⁷ יאמרו שראש חודש שני ימים ועוד לערבב השטן שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי⁶⁸⁸ (ולא יבא לקטרג) לפיכך אין אומרים פרשת ובראשי חדשיכם קודם איזהו⁶⁸⁹:

ז אין פוחתין משלשה פסוקי מלכיות ומשלשה פסוקי זכרונות ומשלשה פסוקי שופרות⁶⁹⁰ פסוק אחד של תורה והשני של כתובים והשלישי של נביאים⁶⁹¹ ואם פחת לא יצא אבל לכתחלה צריך שיאמר עשרה פסוקים של

⁶⁷⁰ ראה גם לעיל סי' קכד ס"ב.

⁶⁷¹ **טור**. לבוש ס"א. מ"א שם.

⁶⁷² **טור ושו"ע** ס"א.

⁶⁷³ ברייתא לד, ב. שו"ת ריב"ש סי' לו. שו"ע ולבוש שם.

⁶⁷⁴ ראה מ"א שם סק"ג ד"ה ובגמרא. לעיל סי' ק.

⁶⁷⁵ **רש"י** לה, א ד"ה כיון וד"ה אין (שלכתחלה צריך לאומרים. וראה הערות וביאורים תצג ע' 6). רמב"ם בסדר התפלות שבסוף ספר אהבה סוד"ה ברכה אמצעית. **רא"ש** פ"ד סי' יד. **טור**. וראה גם לעיל סי' תפח ס"ח.

⁶⁷⁶ **רש"י** שם, בפירוש הגמרא שם. **רא"ש** שם. **טור** בשם שאר מפרשים. רמב"ם שם. וראה גם לעיל שם.

⁶⁷⁷ **רא"ש** שם. **טור** ושו"ע ס"ב וט"ז סק"א.

⁶⁷⁸ דרכי משה ס"ק ב. **רמ"א** ס"ב. וראה גם לעיל שם. וכ"ה בסידור.

⁶⁷⁹ **ר"ת** בתוס' לה, א ד"ה אילימא. **טור** בשמו (**ושו"ע**) ורמ"א ס"ב. וכ"ה בסידור.

⁶⁸⁰ ר"ן (יב, ב) ד"ה מהו להזכיר. רבנו ירוחם נ"ו ח"א (מח, רע"א). רמ"א ס"ב ושו"ע ס"ג. וכ"ה בסידור.

⁶⁸¹ סעיף ט.

⁶⁸² **ב"י** ד"ה כתב הר"ן. **שו"ע** שם.

⁶⁸³ לבוש ס"ג.

⁶⁸⁴ **מ"א** סק"ג.

⁶⁸⁵ **טור** ור"ן שם בשם הגאונים. **ט"ז** סק"ב.

⁶⁸⁶ **ב"י** שם.

⁶⁸⁷ סעיף ה.

⁶⁸⁸ מנהגים (קלויזנר) סליחות סי' א הגהה א. מנהגים (טירנא) חדש אלול. **לבוש** סי' תקפא ס"א. סי' תקפב ס"ו. וראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 7-222. שלחן המלך ח"ב ע' קצט-רב.

⁶⁸⁹ במדבר כח, יא-טו. **טור** בשם הערוך ערך חדש. וראה לעיל סי' מח ס"ב. ובסידור לא הובאו (אף ברי"ח שבכל השנה).

⁶⁹⁰ שמואל לב, סוע"א כרבי יוחנן בן נורי במשנה שם. רמב"ם פ"ג ה"ח. **טור**.

⁶⁹¹ ברייתא שם. רמב"ם שם. **טור**.

מלכיות ועשרה של זכרונות ועשרה של שופרות⁶⁹² כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם⁶⁹³ שלשה פסוקים הראשונים של תורה ושלשה פסוקים של כתובים ושלשה האחרונים של נביאים⁶⁹⁴ ומסיים בפסוק אחד של תורה⁶⁹⁵ ואם סיים בנביא שאמר ארבעה פסוקים של נביאים יצא⁶⁹⁶:

ח במה דברים אמורים כשכבר התחיל לומר פסוק אחד של מלכיות או של זכרונות או של שופרות אז צריך להזכיר כל העשרה פסוקים אבל אם לא התחיל עדיין בשום פסוק אם הוא רוצה אינו צריך להזכיר כלל הפסוקים אלא אומר ולעולמי עד תמלוד בכבוד ככתוב בתורתך⁶⁹⁷ וכן כתוב בדברי קדשך וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים⁶⁹⁸ אלקינו ואלקי אבותינו מלוד על כל העולם כולו⁶⁹⁹ וכו' וכן בזכרונות וכן בשופרות⁷⁰⁰.

במה דברים אמורים בימים הראשונים אבל בזמן הזה אסור לעשות כן לכתחלה לפי שכבר קבלו כל ישראל עליהם חובה לומר כל העשרה פסוקים ואין לשנות⁷⁰¹:

ט אין אומרים לא במלכיות ולא בזכרונות ולא בשופרות פסוקים שיש בהן פורעניות של ישראל⁷⁰² אבל אומרים פסוקים שיש בהם פורעניות של נכרים⁷⁰³:

י אין אומרים פסוק זכרונות של יחיד⁷⁰⁴ כגון זכרה⁷⁰⁵ לי אלהי לטובה זכרני⁷⁰⁶ ה' ברצון עמך⁷⁰⁷:

יא שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד⁷⁰⁸ הוא עולה למנין המלכיות⁷⁰⁹ דמלת אחד הוא ענין מלכות כלומר שהוא יחיד ומיוחד ואין דומה לו ומלכותו בכל משלה⁷¹⁰ ולפיכך אנו משלימין בו המלכיות כדי לסיים בשל תורה⁷¹¹:

יב תרועה הרי הוא כשופרות כגון יום תרועה יהיה לכם⁷¹² עולה למנין השופרות⁷¹³ וכן תקיעה הוא כשופרות כגון ותקעתם בחצוצרות וגו'⁷¹⁴ ואע"פ שכתוב בו חצוצרות אין בכך כלום כיון שיש בו לשון תקיעה עולה למנין שופרות ולפיכך אנו מסיימין בו השופרות כדי לסיים בשל תורה⁷¹⁵.

יש מדקדקים⁷¹⁶ לומר⁷¹⁷ ועקידת יצחק לזרעו של יעקב היום תזכור דאם יאמר לזרעו תזכור יהיה גם עשו בכלל⁷¹⁸

⁶⁹² ב"י ד"ה ומ"ש רבנו ומכל מקום, ור"ן (ח, ב) ד"ה מתני' (שכ"ה גם לדעת ר' יוחנן בן נורי). רמב"ם שם. טור ושו"ע ס"ד.

⁶⁹³ רבי יוחנן בגמרא שם. אבות פ"ה ה"א.

⁶⁹⁴ משנה לב, סוע"א וגמרא שם ע"ב, ורש"י שם ד"ה ומתחיל. טור ושו"ע שם.

⁶⁹⁵ כרבי יוסי במשנה, וכמסקנת הגמרא שם בדבריו. רי"ף (ט, א). רא"ש פ"ד סי' ג. טור ושו"ע שם.

⁶⁹⁶ כרבי יוסי שם. טור. מ"א סק"ד.

⁶⁹⁷ גמרא שם, כפירוש ר"ת בתוס' לה, א ד"ה אילימא. טור. רמ"א ס"ד. מ"א ס"ק ו.

⁶⁹⁸ שלטי גבורים (ט, א) ד"ה ואם, בשם ריא"ז. כנה"ג הגה"ט. מ"א סק"ה.

⁶⁹⁹ בסידור הנוסח: על העולם כולו – ראה שער הכולל פמ"ב אות י.

⁷⁰⁰ שלטי גבורים וכן נסתה הגדולה שם.

⁷⁰¹ מ"א סק"ו.

⁷⁰² משנה לב, סוע"א. טור ושו"ע ס"ה.

⁷⁰³ גמרא לב, ב. טור ולבוש ס"ה.

⁷⁰⁴ גמרא שם. טור ושו"ע ס"ה.

⁷⁰⁵ נחמיה ה, יט. יג, לא.

⁷⁰⁶ תהלים קו, ד.

⁷⁰⁷ גמרא שם. טור.

⁷⁰⁸ דברים ו, ד.

⁷⁰⁹ רבי יוסי בברייתא לב, ב. רמב"ם פ"ג ה"ט. טור.

⁷¹⁰ לבוש ס"ד. וראה לעיל סי' סא ס"ו.

⁷¹¹ גמרא שם.

⁷¹² במדבר כט, א.

⁷¹³ גמרא שם, כרבי יוסי בברייתא שם. טור.

⁷¹⁴ במדבר י, י.

⁷¹⁵ רא"ש פ"ד סי' ג. ר"ן (ט, א) ד"ה ומיהו בשם הרא"ה. טור ושו"ע ס"ו.

⁷¹⁶ מהרי"ל ה"ל תפלת מנחה דיו"כ (ע"י שנג). ט"ז סק"ג, בשם ספר זבחי שלמים להרמ"ק (ח"א לו, ד בהג"ה). מ"א סק"ח.

⁷¹⁷ בסוף ברכת זכרונות.

ויש אומרים⁷¹⁹ שאין לשנות הנוסחא הישנה ואע"פ שאומרים לזרעו תזכור אין עשו בכלל זה שהרי נאמר⁷²⁰ לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל ולעשו לא ניתן מכלל שאינו נחשב מזרעו של יצחק כלל⁷²¹ וסברא הראשונה הוא עיקר⁷²² משום דבתפלת ימים נוראים יש לנו לפרש בענין שלא יהא שום ספק בבקשתינו כמו שנתבאר בסי' תקפ"ב⁷²³ ע"ש :

יג לא יתפלל אדם ביחיד תפלת מוסף בראש השנה⁷²⁴ עד אחר שלש שעות על היום⁷²⁵ הואיל והוא אומר מלכיות זכרונות ושופרות⁷²⁶ יש לו לחוש שמא יעיינו במעשיו ותדחה תפלתו שבשעות הללו אין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין לפי שעוסק בתורה שנקרא אמת אבל אחר שלש שעות הוא דן את כל העולם כולו וכיון שרואה שאין העולם יכול לעמוד בדיון נכנס עמהם לפניו משורת הדין ולא תדחה תפלתו⁷²⁷ :

יד אבל מוספין של כל השנה⁷²⁸ וכן שחרית אפילו של ראש השנה⁷²⁹ הואיל ואין אלא שבחו של הקדוש ברוך הוא וסיפורי מעשה הקרבנות אף אם יתפלל ביחיד לא יעינו במעשיו.

וכן תפלת שחרית של חול אף על פי שמבקש בה צרכיו ויש לחוש שמא יעינו במעשיו⁷³⁰ מכל מקום הואיל שמן הסתם יש ציבור אחד שמתפללין בשעה שהוא מתפלל⁷³¹ שהרי זמנה בבוקר תקובל תפלתו עם תפלת הרבים⁷³² שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלת הרבים⁷³³ לעולם⁷³⁴ שנאמר⁷³⁵ הן אל כביר לא ימאס⁷³⁶ .

אבל בתפלת המוסף הואיל וזמנה כל היום ויש מקדימין להתפלל ויש מאחרין⁷³⁷ יש לו לחוש שמא בשעה שהוא מתפלל אין מתפללין תפלה זו שום צבור בעולם ותדחה תפלתו⁷³⁸ .

ולפיכך יש ליזהר בקיץ שלא להתפלל שחרית של חול בשעה ראשונה דבודאי אין הציבור מתפללין באותה שעה בזמן הזה⁷³⁹ וכן בחורף לא יאחר לאחר שתי שעות על היום דבודאי כבר התפללו כל המקומות⁷⁴⁰ וצריך היחיד ליזהר שלא להתפלל בשעה השלישית⁷⁴¹ .

וכן יזהר היחיד שלא יתקע תקיעת מצוה עד אחר שלש שעות על היום⁷⁴² מטעם שנתבאר⁷⁴³ :

⁷¹⁸ ט"ז שם.

⁷¹⁹ ריב"ש סי' לח. שו"ע סי"ז.

⁷²⁰ בראשית כו, ג.

⁷²¹ מ"א סק"ז.

⁷²² ט"ז שם. ובנוסח הסידור : לזרעו.

⁷²³ סעיף ז.

⁷²⁴ רב יוסף ע"ז ד, ב. טור ושו"ע ס"ח.

⁷²⁵ גמרא שם, לפירוש השו"ע שם. מ"א סק"ט.

⁷²⁶ רש"י שם ד"ה דין.

⁷²⁷ גמרא שם.

⁷²⁸ רש"י שם.

⁷²⁹ מ"א שם בדעת רש"י.

⁷³⁰ מ"א שם.

⁷³¹ גמרא שם. לבוש שם. מ"א שם. וראה לעיל סי' צ ס"י-יא.

⁷³² לבוש שם. וראה לעיל סי' צ ס"י : ואין תפלתו נדחית אע"פ שאינה מתקבלת ברצון כמו בבית הכנסת עם הצבור.

⁷³³ ברייתא ברכות ח, א.

⁷³⁴ ראה רמב"ם הל' תפלה פ"ח ה"א. לעיל סי' נב ס"א.

⁷³⁵ איוב לו, ה.

⁷³⁶ ברייתא שם. רמב"ם שם. לבוש שם.

⁷³⁷ רש"י ע"ז שם ד"ה צבורא. מ"א שם.

⁷³⁸ לבוש שם.

⁷³⁹ מ"א שם (ד"ה ובפרש"י). אבל ראה לעיל סי' צ ס"י (אין לו להמתין ... יתפלל מיד בנץ החמה).

⁷⁴⁰ מ"א שם.

⁷⁴¹ תוס' שם ד"ה בתלת. מ"א שם.

⁷⁴² מ"א ריש ס"ק ט, ובסי' תקפט סק"ד, בשם מהרי"ל הל' שופר (ע' רצג).

טו יש לומר ואין לפרש עילום שמך⁷⁴⁴ אבל לא יאמר ואין פירוש כו' כי יש פירוש לעילום שמו⁷⁴⁵ :

תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות ובו י"א סעיפים :

א כשמתפללין תפלת מוסף בציבור⁷⁴⁶ תקנו חכמים⁷⁴⁷ לתקוע תר"ת למלכיות תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות⁷⁴⁸ ולפי שבתפלת מוסף בלחש כל אחד ואחד מתפלל לעצמו ואין אחד מסיים ברכותיו בשעה שחבירו מסיים לפיכך אין תוקעין בתפלה זו כמו שאין תוקעין ביחיד כמו שיתבאר⁷⁴⁹ אלא ממתינין מלתקוע עד שיחזור השי"ץ את התפלה⁷⁵⁰ ויש מקומות שנוהגין לתקוע ב' פעמים אחת בתפלת לחש ואחת בחזרת השי"ץ⁷⁵¹ אבל במקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה⁷⁵² :

ב תקיעות אלו נקראים תקיעות מעומד⁷⁵³ לפי שאף השומעין צריכין לעמוד בעת שמיעת תקיעות הללו⁷⁵⁴ משא"כ בתקיעות מיושב שאין צריך לעמוד אלא התוקע בלבד כמ"ש בסי' תקפ"ה⁷⁵⁵ :

ג ועכשיו שתקנו לנו חכמים לצאת מידי כל הספיקות שיש להסתפק בתרועה כמ"ש בסי' תק"צ⁷⁵⁶ עיין שם היה מהראוי לתקוע תשר"ת תש"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות כדי לצאת מכל הספיקות של תרועה אלא לפי שאין מטריחין על הציבור⁷⁵⁷ אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות⁷⁵⁸ שהרי בדרך זו הוא עושה כל הספיקות של תרועה ואין כאן חשש אלא (שמא התרועה אינה אלא שברים לבד ותרועה⁷⁵⁹ לבד ונמצא) שמא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה ואין אנו חוששין לזה⁷⁶⁰ כיון שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב⁷⁶¹ שבתקיעות ההם יצאנו מכל הספיקות⁷⁶² כמו שנתבאר בסי' תק"צ⁷⁶³ :

ד ויש נוהגין⁷⁶⁴ לתקוע למלכיות תשר"ת פעם אחת ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת לפי שמן התורה בין שברים בין תרועה שלנו הכל נקרא תרועה ואיך שיעשה אדם בין שברים לבד בין תרועה שלנו לבד הוא יוצא ידי חובתו ובדורות הראשונים היו מקצת מקומות נוהגין לעשות שברים ומקצת נוהגין לעשות תרועה שלנו ואלו יוצאין ידי חובתן מן התורה אלא לפי שהיה הדבר נראה כמחלוקת בעיני ההמון לכן ראו חכמים לתקן שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שנראה כמחלוקת בעיני ההמון התקינו לתקוע תשר"ת ג' פעמים תש"ת

⁷⁴³ סעיף יג.

⁷⁴⁴ בסוף פיוט ונתנה תוקף.

⁷⁴⁵ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קיט. מ"א סוף סק"ט.

⁷⁴⁶ משא"כ ביחיד, כדלקמן סי' ושי"נ.

⁷⁴⁷ כדלקמן סי' וותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות מלכיות זכרונות ושופרות ... בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות, כמו שתקנו חכמים, ושם נסמן (הערה 790).

⁷⁴⁸ **משנה** לב, א כר"ע. לג, ב ורש"י ד"ה תוקע. רמב"ם פ"ג ה"ז.

⁷⁴⁹ סעיף ז.

⁷⁵⁰ שלטי גבורים י, סע"ב בשם ריא"ז. הובא בכנסת הגדולה הגה"ט. ט"ז.

⁷⁵¹ ערוך ערך ערב הא', הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור ובטור. פע"ח שער כו פ"ג. שלי"ה מסכת ר"ה (ריז, א) ד"ה אחר כך. וכ"ה בסידור. וראה אבני נזר סי' תמז. מנחת אלעזר ח"ד סי' לו. אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קלג אות שכו.

⁷⁵² כנה"ג שם. מ"א ריש הסי'.

⁷⁵³ ראה גמרא טז, רע"ב.

⁷⁵⁴ לבוש סי' תקפה ס"א. מ"א כאן ריש הסי'. וראה לעיל סי' קכד ס"ז (במוסגר): ולכן נקראו התקיעות שבחזרת השי"ץ בראש השנה תקיעות מעומד לפי שכל העם עומדים בחזרת השי"ץ.

⁷⁵⁵ ס"א וס"ב.

⁷⁵⁶ סעיף ב.

⁷⁵⁷ רי"ף (יא, א). רמב"ם פ"ג הי"ב. רא"ש פ"ד סי' י. טור ולבוש ס"א.

⁷⁵⁸ ר"ת בתוס' לג, ב ד"ה שיעור. הובא ברא"ש שם וטור. המנהגים (טירנא) ר"ה (ע' צט). רמ"א ס"א.

⁷⁵⁹ בקונטרס השלחן הגיה: או תרועה.

⁷⁶⁰ רא"ש שם. ט"ז סק"א.

⁷⁶¹ רמב"ן במלחמות (יא, א) סוד"ה אמר.

⁷⁶² רא"ש שם. ט"ז שם.

⁷⁶³ סעיף ב.

⁷⁶⁴ רי"ף (י, ב). רמב"ם פ"ג ה"י. טור ושו"ע ס"א.

ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים כדי לצאת מספיקות ההמון מחמת חלוקת מנהגים⁷⁶⁵ לפיכך לא הטריחו על הציבור לתקוע כדרך הזה גם בתקיעות מעומד⁷⁶⁶ אלא מראין בתקיעות מעומד שכל ספיקות התרועה הן נקראים תרועה ואדם יוצא בהם ידי חובתו ולכך תוקעין פעם אחת תשר"ת פעם אחת תש"ת פעם אחת תר"ת כדי להראות שכל אחד ואחד מסדרים הללו הן נכונים וכשרים⁷⁶⁷:

ה יש נוהגין⁷⁶⁸ לתקוע ג' פעמים תשר"ת למלכיות ג' פעמים תש"ת לזכרונות וג' פעמים תר"ת לשופרות ויש נוהגין⁷⁶⁹ לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות ומנהג זה הוא המובחר שבמנהגים⁷⁷⁰:

ו ונוהגים לומר בכל פעם שתוקעין היום הרת עולם וכו'⁷⁷¹ ארשת שפתינו וכו' ואפילו כשחל בשבת שאין תוקעין אומרים היום הרת כו'⁷⁷² אבל אין אומרים ארשת כו'⁷⁷³:

ז המתפלל מוסף ביחיד אין מפסיק כדי לתקוע סדר הברכות⁷⁷⁴, ואפילו יש לו מי שתוקע לו⁷⁷⁵ אין מפסיק לשומעם⁷⁷⁶, שלא תקנו אלא בציבור.

ומכל מקום התקיעות שחייב לשמוע מן התורה, דהיינו תשר"ת ג' פעמים תש"ת ג' פעמים תר"ת ג' פעמים⁷⁷⁷, טוב שישמע אותן קודם תפלת מוסף⁷⁷⁸.

אע"פ שתקיעות מעומד הן מצוה מדברי סופרים⁷⁷⁹, אעפ"כ אין מברכין עליהן, כמו שמברכין על כל מצוה מדברי סופרים⁷⁸⁰, לפי שנפטרין בברכה שבירכו על תקיעות מיושב⁷⁸¹.

וכיון שהן נפטרין בברכה אחת, לכן יש ליוהר שלא להפסיק ביניהם בשיחה. ולא התוקע בלבד שבירך על השופר, אלא אפילו הציבור שלא בירכו לעצמן, אלא שמעו ברכת השופר מהתוקע, אף הן לא ישיחו מתחילת תקיעות

⁷⁶⁵ רב האי גאון בתשובה, הובא ברא"ש פ"ד סי' י, ור"ן (י, סוע"א), ובב"י סי' תקצ ד"ה וכתבו הרא"ש והר"ן. וראה לעיל שם ס"ב.

⁷⁶⁶ ר"ן (יא, רע"א).

⁷⁶⁷ שו"ת ריטב"א סי' כט בסופו. הובא ב"י סי' תקצ שם.

⁷⁶⁸ שו"ע ס"א.

⁷⁶⁹ ערוך ערך ערב הא', הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור ובטור. שלטי גבורים י, ב אות ב בשם ריא"ז. שו"ת רדב"ז ח"ד סי' כט. של"ה מסכת ר"ה (ריד, א) ד"ה בענין סדר התקיעות. וכ"ה בסידור.

⁷⁷⁰ ראה לעיל סי' תקצ ס"ט שבתקיעות מעומד יעשה השברים ותרועה של תשר"ת בשתי נשימות.

⁷⁷¹ טור סי' תקצא.

⁷⁷² מהרי"ל סדר מוסף של ר"ה (ע' רחצ). רמ"א ס"א.

⁷⁷³ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' צט). רמ"א שם.

⁷⁷⁴ גמרא לד, ב (לא אמרו אלא בחבר עיר. תניא נמי הכי כשהוא שומען שומען על הסדר, ועל סדר ברכות, במה דברים אמורים בחבר עיר, אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר, ושלא על סדר ברכות). טור ושו"ע סי' ב (יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות).

⁷⁷⁵ גמרא שם (רב פפא בר שמואל קם לצלווי, אמר ליה לשמעיה כי נהירנא לך (לסימן שסיימתי הברכה, רש"י) תקע לי. אמר ליה רבא, לא אמרו אלא בחבר עיר). הרי שגם כשיש לו מי שתוקע לו אינו מפסיק.

ארחות חיים דין תקיעת שופר סט"ו (ולא תימא דוקא כשהוא עצמו תקע, שמא יטעה ולא ידע יחזור לתפלתו, אלא אפילו יהיה שם אחר שיתקע לו, אינו צריך לשומען על סדר הברכות). ט"ז. שו"ע שם (ואפילו יש לו מי שיתקע לו).

⁷⁷⁶ לבוש ס"ג (דתקיעה הוי הפסק בברכת יחיד). ואפילו אם הוא אינו תוקע בעצמו, רק שומע מאחר, מכל מקום נתבאר לעיל סי' תקצא ס"ג (לכתחלה אסור לפסוק אפילו מעט בתפלה). וראה שדי חמד אס"ד מערכת ר"ה סי' ב אות לו ד"ה ויש לי עד.

⁷⁷⁷ כדלעיל סי' תקצ ס"ב.

⁷⁷⁸ ארחות חיים שם. כלבו סי' סד כח, ג (ויש פוסקין דכיון דיחיד אינו שומען על סדר הברכות, טוב שישמע אותן לפני הברכות). רמ"א סי' ב (אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף). וראה לקמן סי' תקצא ס"ב.

⁷⁷⁹ כלומר, שמן התורה סגי בתקיעות מיושב, ותקנת חכמים היא לתקוע במוסף על סדר הברכות (כדלקמן הערה 790).

⁷⁸⁰ כדלעיל סי' קנח סט"ז (אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים, מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, והיכן ציונו שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם. וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם). סי' תלב ס"א (קודם שיתחיל לבדוק צריך לברך, כמו שמברכין על כל מצות מדברי סופרים).

⁷⁸¹ שערי שמחה למהרי"ץ גיאת ע' מא (וכיון שבירך על תקיעות שמיושב, אין צריך לחזור ולברך על תקיעות שמעומד, דדעתו מתחלתו על כולן הוא מברך ... והכי אמר רב האי). הובא במ"מ פ"ג הי"א.

וכמו במצות תפילין של יד ושל ראש, שהן שתי מצות, כדלעיל סי' כה ס"ג (תפילין של יד ותפילין של ראש אינן מצוה אחת, אלא הן ב' מצות, שאין מעכבות זו את זו ... תקנו חכמים שיסמוך הנחת תפילין של ראש להנחת תפילין של יד בלי שום הפסק דיבור בינתיים, כדי שתעלה הברכה שיברך על של יד גם לתפילין של ראש).

מיושב עד אחר תקיעות מעומד. ואם עבר ושח בין התוקע בין השומעין, אין צריכים לברך על תקיעות מעומד.⁷⁸²

ואף שהפוסט שתי מצות בברכה אחת ושח ביניהם צריך לחזור ולברך על מצוה השנית כמ"ש בס"י ח'⁷⁸³ ובס"י כ"ה⁷⁸⁴. מכל מקום כיון שאלו התקיעות מעומד ומיושב הן כעין מצוה אחת⁷⁸⁵, שהתורה חייבה אותנו לשמוע תשע תקיעות בראש השנה⁷⁸⁶, ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות מלכיות וזכרונות ושופרות⁷⁸⁷, אלא כדי לערבב את השטן⁷⁸⁸ (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפלה ולא יקטרג בתפלה⁷⁸⁹), על כן נהגו כל ישראל לחלק את התקיעות של תורה ושל דברי סופרים לשתי פעמים, ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה, ומברכין עליהן, וגומרין את המצוה של דברי סופרים בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות, כמו שתקנו חכמים⁷⁹⁰.

וכיון שהן מצוה אחת ונראין כשתי מצות, לפיכך אין להשיח ביניהם דברים בטלים. אבל מותר להשיח ביניהם מענייני התפלה והתקיעות⁷⁹¹, כיון שהן באמת מצוה אחת⁷⁹². וכן אם עבר ושח אפילו דברים בטלים אין צריך

⁷⁸² שערי שמחה ע' מב (וחייב תוקע לשתוק, ושלא לפסוק בשיחה ובשאר עסקין, משעה שהתחיל לברך עד שהוא גומר את התקיעות, בין מיושב בין מעומד, לא שנה הוא ולא שנה העומדין אחריו, והכי אמר רב סעדיה אין לו רשות לתקוע לשווח עד שמסיים את כל התפלה ... אבל לחזור ולברך אינו חוזר). ר"י יא, א (שאלו מקמי ריש מתיבתא, המברך יום ראש השנה על תקיעת שופר בטרם תורה, והשיח, צריך לברך על התקיעות של סדר ברכות או לא. ואהדר להו, הכין קא חזו רבנן, שגוערין בזה ששח עד שלא יתקע על סדר ברכות, אבל לחזור ולברך אינו חוזר). רמב"ם פ"ג הי"א (ואינו מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. ואם סח ביניהן, אף על פי שעבר, אינו חוזר ומברך). רא"ש פ"ד סי"ב (ור"י גיאות ז"ל כתב, ולא עוד אלא אפילו הקהל צריכין לזוהר שלא להסיח). טור וש"ע ס"ג (לא ישיח, לא התוקע ולא הצבור, בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד). רמ"א שם (ואם דברים בטלים סח אין צריך לחזור ולברך).

⁷⁸³ סעיף כא (ואם לובשן כולם זה אחר זה ... אם הפסיק ביניהם בשיחה או בדברים אחרים, צריך לברך על כל אחד ואחד).

⁷⁸⁴ סעיף יח (אסור להפסיק בדיבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ואם הפסיק, אזי אין ברכת תפילין של יד עולה לתפילין של ראש וצריך לברך על תפילין של ראש).

⁷⁸⁵ ר"י ורא"ש שם (ולא דמיא הא לתפילין, דאמר רב חסדא (מנחות לו, א) הסח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך. דהנך שתי מצות נינהו ... האי שסח בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד ... שאינו חוזר ומברך, דמצוה אחת היא). מ"א סק"ד (ולא דמיא לסח בין תפילין לתפילין, דהתם ב' מצות הן, משא"כ הכא דכולא חדא מצוה היא (הר"י)).

⁷⁸⁶ כדלעיל סי' תקצ ס"א.

⁷⁸⁷ כדלעיל סי"א (תקנו חכמים לתקוע תר"ת למלכיות תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות). ולעיל סי' תקצא ס"א (תיקנו חכמים להתפלל במוסף ... פסוקי מלכיות ... פסוקי זכרונות ... פסוקי שופרות).

והיינו שתקנת חכמים היא, שתקיעת שופר זו שמן התורה, יתקעו אותה בעת אמירת ברכות מלכיות וזכרונות ושופרות שבתפלת מוסף.

⁷⁸⁸ **גמרא** טז, רע"ב (למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן). כפירוש הרמב"ן במלחמות י, ב (הכי קאמר, למה הנהיגו חכמים באותן תקיעות ראשונות, ולא פטרו עצמן בתקיעות שעל סדר הברכות, שהן עליהם חובה ואינן יכולין לפטור עצמן מהן, כדי לערבב את השטן), והר"ן ג, א ד"ה למה (פירוש כיון שעתידין לתקוע כשהן עומדין, דתקיעות שעל סדר הברכות הן עיקר, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ואמרינן כדי לערבב את השטן). טור סי' תקפה (פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף, וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות, למה מקדימין לתקוע מיושב, כדי לערבב השטן).

⁷⁸⁹ טור סי' תקפה (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה, ולא יקטרג בשעת תפלה). הובא בט"ז כאן סק"ב.

⁷⁹⁰ והיינו שאף שתקנו חכמים שהתקיעות יהיו בעת תפלת מוסף, ואף שמה שתוקעים תקיעת מיושב לפני מוסף הוא רק כדי לערבב את השטן, כמובא לעיל מפירוש הרמב"ן והר"ן והטור.

מכל מקום בשעה שתקעו תקיעות מיושב לפני תפלת המוסף, כבר נתקיימה המצוה של תורה, כדלעיל ס"ג (שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב).

ונשארה רק תקנת חכמים לתקוע בעת אמירת הברכות במוסף, כמבואר במלחמות יא, א (שתקנו חכמים להיות תוקעין ומריעין כשהן יושבין ויוצאים ידי חובתן, ותקנו שיהו תוקעין ומריעין כשהן עומדין על סדר הברכות, שהברכות הללו מלכיות וזכרונות ושופרות כל עיקרן בהתרועעות נתקנו).

יוצא אם כן, שמקיימים את מצות תקיעת שופר מהתורה – בתקיעות מיושב, ומקיימים את מצות תקיעת שופר מתקנת חכמים – בתקיעות מעומד, "שהן מצוה אחת, ונראין כשתי מצות".

⁷⁹¹ ראבי"ה סי' תקלה (ומיהו בענין התקיעות שרי להסיח). מרדכי רמז תשכא (אמנם ראבי"ה כתב דבענין התקיעות שרי להסיח). מהרי"ל הל' שופר ס"ב ע' רפח (אכן דבר השייך לתקיעות ולתפלה, רשאי לישא וליתן איש עם רעהו, דלא מתקרי הפסק). רמ"א ס"ג (מיהו בענין התקיעות והתפלות אין הפסק).

וראה פרדס חבי"ד גליון 8 ע' 95-96.

⁷⁹² והיינו ש"כיון שהן באמת מצוה אחת", ורק "נראין כשתי מצות", לכן הקילו את דיני ההפסק בינם בג' פרטים:

(א) אינו חשוב הפסק, לא רק כשהוא מענייני התקיעות, אלא אף כשהוא מענייני התפלה.

(ב) לא רק כשאי אפשר לקיים המצוה בלאו הכי, אלא אף לכתחלה.

(ג) אפילו עבר ושח דברים בטלים, אין צריך לחזור ולברך.

הלכות ר"ה ויוה"כ

מא

לחזור ולברך, דאין שייך הפסק באמצע מצוה אחת, כמו שהיושב בסוכה⁷⁹³ והלבוש תפילין מותר לשוח, אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה⁷⁹⁴ ולבוש בתפילין⁷⁹⁵ הוא מקיים מצות הקב"ה.

אבל אם שח בין ברכה לתקיעות מיושב, אפילו שח מענייני התפלות, צריך לחזור ולברך, כיון שהפסיק בין הברכה להדבר שמברך עליו. אבל אם שח מענייני התקיעות אינו צריך לחזור ולברך⁷⁹⁶.

משא"כ ב"שתי מצות", דינו כמו בין ברכה לתקיעות, שיתבאר לקמן בסמוך (אפילו שח מענייני התפלות, צריך לחזור ולברך ... לכתחלה אסור לשוח בין הברכה לתקיעה אפילו מענייני התקיעות, אלא אם כן אי אפשר לו לקיים המצוה).

דהיינו בשלושת הפרטים הנ"ל:

(א) שאם שח מענייני תפלה, הוי הפסק.

(ב) גם מענייני תקיעות אסור לשוח לכתחלה.

(ג) עבר ושח שלא מענייני תקיעות, צריך לחזור ולברך.

ואילו במצוה אחת ממש "כמו שהיושב בסוכה והלבוש תפילין, מותר לשוח", כיון "דאין שייך הפסק באמצע מצוה אחת".

*

שיטה נוספת הובאה לעיל סי' תלב ס"ז (לכתחלה אין להשיח שום שיחה באמצע הבדיקה ... לפי שיש אומרים שאף המשיח באמצע המצוה הרי זה הפסק, וצריך לחזור ולברך כשיגמור המצוה. ואינו דומה למשיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה, לפי שאינו מוכרח בשיבה זו שלאחר השיחה, שאם ירצה שלא לאכול עוד ושלא לישב בסוכה הרשות בידו, אבל בבדיקת חמץ מוכרח הוא לגמור את הבדיקה שלאחר השיחה, שחייב לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהן חמץ, ואלו היה שוכח לברך בתחילת בדיקתו היה חייב לברך בגמר בדיקתו, לכן גם עכשיו חייב לחזור ולברך כיון שהפסיק בשיחה אחר ברכה הראשונה. וכן כיוצא בזה בשאר כל מצות שהן חובה ואי אפשר לאדם לפטור את עצמו מהן). וראה פרדס חב"ד ע' 10 ע' 176.

וכאן הוא חמור יותר, כיון ש"נראין כשתי מצות", ולכן לא הוזקק כאן ליש אומרים שהובא לעיל שם.

אמנם מה שאסרו להפסיק כאן "עד אחר תקיעות מעומד", אף שכבר התחיל תקיעות מעומד, והוי הפסק באמצע המצוה, וכן הוא לעיל סי' תקצ ס"ב (שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד), אפשר שהוא כדי לחשוש ליש אומרים שהובא לעיל שם, שאסור להפסיק אף באמצע המצוה, ולא התירו אלא ביושב בסוכה ולבוש בתפילין, שאינו מוכרח בגמר המצוה הזאת שלאחר השיחה.

*

שיטה נוספת הובאה בשו"ע יו"ד סי' יט ס"ה (אם רוצה לשחוט הרבה, צריך לזוהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצרכי השחיטה; ואם דבר, צריך לכסות דם שחיטה ראשונה ולברך פעם אחרת על השחיטה ... ויש אומרים דשיחה בין שחיטה לשחיטה לא הוי הפסק).

ונתבאר שיטה זו בט"ז שם ס"ק ט (סבירא להו דשאני בין תפילין לתפילין, דב' מצות של חובה הם, וכיון שהתחיל בהם אין בדין שיפסק ויתעסק בשיחה, אבל הכא דאי בעי שחיט ואי בעי לא שחיט, לא מחייב לחזור ולברך, והוה כמו שח באמצע סעודה ... וכיון שלא הכריע בשו"ע קי"ל כיש אומרים אלו דספק ברכות להקל. ועל כן צריך לזוהר שלא ידבר בין שחיטה לשחיטה שלא יביא עצמו לידי ספק).

ואף שחולק עליו בש"ך שם ס"ק ז (והסכמת הפוסקים דהוי הפסק וצריך לחזור ולברך).

מכל מקום בזמנינו קשה מאד לזוהר בזה, שהשוחטים עוסקים במלאכתם בבית השחיטה כל היום, וקשה לזוהר משיחה במשך כל היום, וכל יום ויום, ומקילים בזה כדעת הט"ז.

*

אמנם בתקיעת שופר שלפנינו, נזהרים שלא להשיח "עד אחר תקיעות מעומד".

ויתירה מזו, ה"י נזהר הרבי שלא להשיח עד אחר סיום התקיעות שאחר התפלה, שבזה משלימים מאה ושלישים קולות של תקיעת שופר, כדלקמן סי' תקצו ס"א (יש מקומות נוהגים לחזור ולתקוע שלשים קולות, לפי שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכהוגן, וייצאו בשמיעת תקיעות אלו). ובס' המנהגים חב"ד ע' 57 (אחרי התפלה ואמירת תהלים – תוקעין ל' קולות).

ולכן, אף שבכל המועדים, ה"י אומר "ישר כח" לכהנים, אחר ברכת כהנים; מכל מקום ה"י מחכה באמירה זו בראש השנה, עד אחר סיום התקיעות שלאחר התפלה, כמובא באוצר מנהגי חב"ד ע' קלח (כ"ק אדמו"ר זי"ע הקפיד שלא להפסיק בדיבור עד אחר התקיעות הללו, ורק אז בירך את הכהנים – שהמתינו בדוכנם – בברכת "ישר כח", וחזר למקומו).

⁷⁹³ רא"ש פסחים פ"א סי' י (ואחר שהתחיל לא הוי שיחה הפסק, מידי דהוה אישיבת סוכה, וכאדם המדבר בתוך סעודתו, דלא הוי שיחה הפסק להצריך לחזור ולברך על הסוכה וברכת המוציא).

וכן הוא לעיל סי' תלב ס"ז (משיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה, שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה).

וראה מראי מקומות וציונים.

⁷⁹⁴ כדלקמן סי' תרלט סט"ז (גם הישיבה שיושב בסוכה אחר הסעודה הוא גם כן בכלל המצוה).

⁷⁹⁵ כדלעיל סי' לח ס"ז (מי שלבוש בתפילין, אע"פ שמקיים מצוה, אינו נקרא עוסק במצוה).

⁷⁹⁶ מ"א סק"ה (ופשוט דאם שח בין ברכה לתקיעה מענין תפלה דצריך לחזור ולברך ... דמה ענין תפלה לתקיעה ... ומ"ש רמ"א דהתפלות לא הוי הפסק, היינו בין תקיעה לתקיעה, אבל בין ברכה לתקיעה הוי הפסק, וצריך לחזור ולברך).

אבל לכתחלה אסור לשוח בין הברכה לתקיעה אפילו מעניני התקיעות אלא אם כן אי אפשר לו לקיים המצוה אם לא ישיח כגון שאומר תנו לי השופר וכיוצא בזה⁷⁹⁷:

ח ובשעת התקיעות עצמן בין תקיעות מיושב בין תקיעות מעומד אסור לרוק⁷⁹⁸ לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה עד סופה⁷⁹⁹ אפילו היא ארוכה הרבה כמ"ש בסי' תקי"צ⁸⁰⁰ ולפיכך אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לבית הכנסת בעת התקיעות שלא יבלבלו דעת השומעים אך הנשים יקחו אותן אצלן שהן פטורין⁸⁰¹ כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט⁸⁰²:

ט נוהגין שבתקיעות מיושב עולה התוקע על הבימה⁸⁰³ ותוקע שם מפני כבוד הציבור אבל בתקיעות מעומד כיון שהן בתוך התפלה אין מטריחין אותו לעלות אלא עומד [במקומו]⁸⁰⁴ ותוקע⁸⁰⁵:

י התקיעות שעל סדר הברכות לא יתקע אותן ש"ץ המתפלל מוסף שמא יתבלבל ולא יוכל לחזור לתפלתו בלא טירוף דעת⁸⁰⁶ אבל אם הוא מובטח בעצמו שחזור לתפלתו בלא טירוף דעת⁸⁰⁷ או שמתפלל מתוך הסידור שבדאי הוא מובטח⁸⁰⁸ יוכל לתקוע אף אם יש אדם אחר שיודע לתקוע כמותו⁸⁰⁹ לפי שהתקיעה אינה הפסק כלל בתפלה⁸¹⁰ כיון שצריך לתקוע על סדר הברכות א"כ הוא צורך התפלה⁸¹¹.

ולכן התוקע תקיעות מיושב ראוי שיתקע ג"כ תקיעות מעומד⁸¹² שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור⁸¹³ אלא אם כן שהוא ש"ץ המתפלל מוסף ואינו מובטח שחזור לתפלתו בלא טירוף דעת⁸¹⁴:

יא במה דברים אמורים בדורות הראשונים שהיו נוהגים לתקוע בסתם וא"כ זכה מיד בכל התקיעות אפילו של סדר הברכות מטעם שנתבאר⁸¹⁵ ואין להעביר המצוה ממנו⁸¹⁶ אבל עכשיו שנוהגין בקצת מקומות ליתן התקיעות שמעומד לאחר א"כ מעולם לא זכה הראשון בתקיעות מעומד ומותר ליתן אותן לאדם אחר בכל מקום⁸¹⁷:

⁷⁹⁷ מ"א שם (צ"ע דבסי' קס"ז ס"ו פסק דלכתחלה לא יפסיק כלל. ואפשר דהכא מיירי שצריך לשוח כגון שאומר להביא שופר וכיוצא בו).

וכן הוא לעיל סי' קסז ס"ט (אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה). סי' תלב ס"ו (ולכתחלה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי הבדיקה, אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל לבדוק אם לא ישיח). סי' תעה ס"ח (ואפילו בדבר שהוא מענין הסעודה אין להשיח לכתחלה בין הברכה להתחלת האכילה).

ואפילו בברכה אחת על שתי מצות נתבאר לעיל סי' כה ס"כ (אבל לכתחלה אסור להפסיק ... אפילו בדברים שהן לצורך הנחת תפילין, אלא אם כן אי אפשר בענין אחר).

⁷⁹⁸ מהרי"ל ה"ל שופר (ע' רפז). דרכי משה סי' תקפט סק"ג. מ"א סק"ב. וראה לעיל סי' תקפג ס"ו.

⁷⁹⁹ מהרי"ל שם. דרכי משה שם.

⁸⁰⁰ ראה שם ס"י. וראה גם סי' תקפז ס"ד.

⁸⁰¹ מהרי"ל שם. מ"א ריש סי' תקפט.

⁸⁰² ס"ב, וסי' תקפח ס"ו.

⁸⁰³ ראה גם לעיל סי' תקפה ס"ג.

⁸⁰⁴ כן הגיה בקונטרס השלחן.

⁸⁰⁵ רמ"א בדרכי משה סי' תקפה אות א. מ"א סק"ו.

⁸⁰⁶ רא"ש פ"ד סי' ד, ור"ן (ט, א) ד"ה וכתב (הב'), בשם רב האי גאון. **טור ושו"ע** סי' תקפה ס"ד.

⁸⁰⁷ בעל העיטור ה"ל שופר (צט, ג). רא"ש ור"ן שם. **טור ושו"ע** שם.

⁸⁰⁸ מ"א שם סק"ט. ראה גם לעיל סי' קכח סוף ס"ל, סל"ב וסוסל"ג.

⁸⁰⁹ מ"א שם סק"י. וראה גם מ"א סי' קכח סקכ"ט וסקל"א.

⁸¹⁰ רא"ש שם. **טור**. מ"א שם.

⁸¹¹ מ"א שם.

⁸¹² **רמב"ם** פ"ג הי"א. כלבו סי' סד כט, רע"ד. שו"ע ס"ד וברמ"א. רמ"א סי' תקפה ס"ד.

⁸¹³ ירושלמי ר"ה פ"א ה"ח. כלבו שם. רמ"א שם.

⁸¹⁴ משמעות רמ"א שם.

⁸¹⁵ סוף ס"י.

⁸¹⁶ כלבו שם. מ"א סק"ז.

⁸¹⁷ רמ"א ס"ד, לפירוש המ"א שם.

תקצא אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו ובו ד' סעיפים :

א שלש ברכות שאומרים במוסף של ראש השנה שהן מלכיות וזכרונות ושופרות מעכבות זו את זו⁸¹⁸ שאם אינו יודע כל השלש ברכות לא יאמר כלום אפילו אותה ברכה שיודע⁸¹⁹ אבל ברכות של שאר ימות השנה אין מעכבות זו את זו אלא אם אינו יודע כל הברכות יאמר המקצת שיודע⁸²⁰ :

ב סדר הברכות מעכב שאם הקדים לומר זכרונות או שופרות למלכיות או שופרות לזכרונות לא יצא⁸²¹ :

ג וכן התקיעות מעכבות זו את זו שאם יודע לתקוע ואינו יודע להריע לא יתקע כלום⁸²² לפי שאין כאן מצוה כלל אלא אם כן תוקע ומריע ותוקע ג' פעמים⁸²³ כמ"ש בסי' תקצ"ד⁸²⁴ אבל אם יודע להריע תרועה שלנו ואינו יודע לתקוע השברים יתקע תר"ת ג' פעמים וכן אם יודע לתקוע שברים ואינו יודע התרועה שלנו יתקע תש"ת ג' פעמים דשמא מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה⁸²⁵ :

ד התקיעות שעל סדר הברכות אינן מעכבות את הברכות שאם אין בהם מי שיודע לתקוע אעפ"כ יאמר הש"ך כל הט' ברכות וכן הברכות אינן מעכבות את התקיעות שאם אינן יודעין לברך הברכות האלו אעפ"כ יתקעו ג' סדרים⁸²⁶ .

אם התפללו בצבור הט' ברכות ולא תקעו עד לאחר שגמר הש"ך את התפלה יצאו⁸²⁷ :

תקצד יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו ובו סעיף אחד :

א אע"פ שבט' ברכות של מוסף ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ך כמ"ש בסי' תקצ"א⁸²⁸ מכל מקום אם אין שם תשעה שעונים אמן אחר ברכתיו⁸²⁹ אין אדם יוצא בתפלתו אפילו מי שאינו בקי ואינו יודע להתפלל בעצמו⁸³⁰ .

ואפילו אם הוא בענין שאין צריך לענות אמן אחר ברכתיו כגון שעדיין לא התפלל תפלת מוסף בלחש ונמצא שהוא צריך להתפלל בשביל עצמו בלחש אלא שהוא מתפלל בקול כדי להוציא גם את שאינו בקי⁸³¹ ונמצא דאף אם לא יענו אמן אחר ברכתיו אין כאן חשש ברכה לבטלה⁸³² אעפ"כ אם אין תשעה שעונים אמן אין תפלתו נקראת תפילת הציבור ואין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעה אלא אם כן שומע תפלת הציבור לפי שכך היתה התקנה בתחילה כשתקנו תפלת הציבור שיחזיר הש"ך את התפלה בקול רם כדי להוציא מי שאינו בקי⁸³³ ואם אינו מתפלל תפילת הציבור אינו יכול להוציא אחרים בתפלתו⁸³⁴ שהתפלה אינה כשאר ברכות שאדם יוצא ידי חובתו בשמיעה ועניית אמן⁸³⁵ אבל בתפלה צריך כל אחד ואחד לבקש רחמים⁸³⁶ ואין נכון לבקש על ידי שליח אלא אם כן הוא שליח

⁸¹⁸ ברייתא וגמרא לד, ב. רמב"ם פ"ג ה"ח. רא"ש פ"ד ריש סי' יד. ר"ן (יא, ב) ד"ה תנו רבנו בפירוש הא'. טור ושו"ע ס"א.

⁸¹⁹ רא"ש שם. ר"ן שם. טור ושו"ע שם.

⁸²⁰ מ"א סק"ב, ממשמעות הברייתא שם. וכ"ה לעיל סי' קד ס"ד (במוסגר). וראה סי' סט סוף ס"א ושי"נ.

⁸²¹ ר"ן שם בפירוש הב'. מ"א סק"ד.

⁸²² גמרא [ברייתא] שם. רמב"ם שם ה"ו. רא"ש שם. ר"ן שם בפירוש הא'. טור ושו"ע ס"ב.

⁸²³ רמב"ם שם. ראה הערות וביאורים שי' ע' ד. שטו ע' ג. תת ע' 60.

⁸²⁴ סעיף א.

⁸²⁵ ר"ן שם ד"ה ודאמרין. טור ושו"ע שם. מ"א סק"ג. וראה ט"ז סק"א. פרישה אות א ד"ה ואם. לעיל סי' תקצ"ב. סי' תקצ"ד.

⁸²⁶ גמרא [ברייתא] שם (מצוה בתוקעין יותר מן המברכין), ומשנה לג, ב (מי שברך ואח"כ נתמנה לו שופר). ר"ן שם ד"ה תנו רבנן. טור. רמ"א ס"ב.

⁸²⁷ רמ"א שם. לבוש שם. מ"א סק"ד.

⁸²⁸ סעיף ב.

⁸²⁹ הרב רבנו יונה ברכות (יג, ב) ד"ה ויש. ב"י ריש סי' ט[ט]. לבוש סי' [ו] ס"ד. וראה גם רמ"א סי' נט ס"ד. מ"א שם סק"ה. לעיל שם ס"ד. סי' קכד ס"א וסי"ו. סי' נה ס"ז (במוסגר) וסי"א.

⁸³⁰ רמב"ם הלי תפלה פ"ח ה"ד וה"ט, הובא במ"א סק"א. טור בשם הרי"ף גיאת הלי ר"ה (ע' לא), בשם רב שרירא. ושו"ע ס"א.

⁸³¹ רבנו ירוחם נ"ג ח"ז (כז, ד). הובא במ"א ס"ק א, ובב"י ריש סי' קכד.

⁸³² ראה לעיל סי' נה ס"ז, וסי' קכד ס"ו.

⁸³³ ראה ברייתא לד, ב. לעיל סי' קכד ס"א וסי"ד. מראי מקומות וציונים.

⁸³⁴ ברייתא לד, ב. טור ושו"ע שם.

⁸³⁵ ראה לעיל סי' ח ס"א. סי' קסז ס"ד. וראה סי' ריג ס"ד שבדיעבד יוצא גם אם לא ענה אמן. שלחן המלך ח"ב ע' קצח הערה 3.

⁸³⁶ ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג. הובא בר"ן (יא, ב) ד"ה יחיד, ובב"י. וראה גם לעיל סי' נט ריש ס"ד (לענין להוציא את הבקי בציבור), ושי"נ.

ציבור.

אבל בתקיעות יכול אדם לצאת בשמיעה אפילו הוא יודע לתקוע בעצמו ואפילו אם אין שם ציבור שישמעו עמו⁸³⁷:

תקצה מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה ובו ב' סעיפים:

א מי שאינו בקי בסדר תפלת מוסף וגם אינו יודע לתקוע⁸³⁸ או שאין לו שופר ולפניו שתי עיירות באחת יודעין לתקוע אבל אין בקי אין בתפלת מוסף ובאחת בקי אין בתפלת מוסף⁸³⁹ אבל אין להם שופר⁸⁴⁰ או שאין יודעין לתקוע⁸⁴¹ ילך למקום התקיעות אפילו אם של תקיעות הוא בספק לו ושל מוסף בוודאי⁸⁴² מפני שהתקיעות הן מן התורה ותפלת מוסף מדברי סופרים⁸⁴³ וספק של תורה קודם לוודאי דברי סופרים⁸⁴⁴:

ב ואם יכול לילך למקום המתפללין ויש שהות ביום שישמע אחר כך התקיעות במקום שתוקעין⁸⁴⁵ כגון שהוא בתוך התחום או שיכול לשלוח נכרי אחר השופר להביאו לכאן אפילו מחוץ לתחום⁸⁴⁶ יקיים שתי המצות שכל היום כשר לתקיעת שופר⁸⁴⁷ אבל לא ילך תחילה למקום שתוקעין ואחר כך למקום שמתפללין לפי שתפלת מוסף זמנה קצר מזמן תקיעת שופר שהרי לכתחלה אין לאחרה יותר משבע שעות⁸⁴⁸ כמ"ש בס"י רפ"ו⁸⁴⁹:

תקצו ובו ב' סעיפים:

א יש מקומות נוהגין שלאחר התפלה מריעין תרועה גדולה בלא תקיעה⁸⁵⁰ כדי לערבב את השטן⁸⁵¹ שלא יקטרג אחר התפלה שהולכים ואוכלים ושותים ושומחים לומר שאינם יראים מאימת יום הדין⁸⁵² ויש מקומות נוהגים לחזור ולתקוע שלשים קולות⁸⁵³ לפי שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכהוגן וייצאו בשמיעת תקיעות אלו⁸⁵⁴ ויש נוהגין לתקוע מאה קולות⁸⁵⁵ דהיינו שתוקעין אחר התפלה להשלים מאה קולות עם התקיעות של מיושב ושל מעומד⁸⁵⁶:

ב אבל לאחר שכבר גמרו כל מנין תקיעות אלו אין לתקוע עוד בחנם⁸⁵⁷ שהרי התקיעה היא אסורה ביום טוב מדברי סופרים⁸⁵⁸ ולא התירוהו אלא לצורך כגון כדי לעשות נחת רוח לנשים לתקוע להן⁸⁵⁹ וכן הנוהגין לתקוע

⁸³⁷ **גמרא** [ברייתא] לד, ב. טור ושו"ע ס"א. וראה לעיל ס"י תפט סוף ס"א (לענין ספירת העומר).

⁸³⁸ שו"ע ס"א.

⁸³⁹ **גמרא** [ברייתא] לד, ב. טור ושו"ע ס"א.

⁸⁴⁰ טור ולבוש ס"א.

⁸⁴¹ שו"ע שם.

⁸⁴² גמרא שם. טור ושו"ע שם.

⁸⁴³ גמרא שם. רמב"ם סופ"ג. ב"י. ט"ז ומ"א סק"א.

⁸⁴⁴ ראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' רמז (ג, א), וסי' רפח אות ד, ואה"ע סי' רצה אות יג, ופס"ד קצה, ב (שלפעמים ספק דאורייתא קיל מודאי דרבנן).

⁸⁴⁵ ירושלמי ר"ה פ"ד ה"י. הובא ב"י. רמ"א ס"א.

⁸⁴⁶ **מ"א** סוף סק"ב. וכדלעיל סי' תקפ"ו סכ"ד, שמותר לעשות ע"י נכרי דבר שאסור מד"ס כדי לקיים מצוות שופר.

⁸⁴⁷ רמ"א שם. וכדלעיל סי' תקפח ס"א.

⁸⁴⁸ מ"א סק"ב.

⁸⁴⁹ סעיף ב.

⁸⁵⁰ סדר רב עמרם, הובא בתוס' לג, ב ד"ה שיעור, ובטור. שו"ע ס"א.

⁸⁵¹ רב עמרם שם. ט"ז ס"ק א.

⁸⁵² ט"ז שם.

⁸⁵³ מנהגים (טירנא) מנהגי ר"ה (עי' ק). **רמ"א** ס"א. וכ"ה מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56), השברים והתרועה דתשר"ת בנשימה אחת כתקיעות מיושב (אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' קלח אות שלט).

⁸⁵⁴ ט"ז שם.

⁸⁵⁵ ערוך ערך ערב הא', הובא בטור סי' תקצב. של"ה מסכת ר"ה (ריד, א) ד"ה בענין, (רכ, ב) ד"ה הרי לך. מ"א סק"א.

⁸⁵⁶ ערוך שם. של"ה שם. ובסדר: בקדיש שלם קודם לתקבל תוקעין תשר"ת תשר"ת תר"ת, ושו"נ.

⁸⁵⁷ תוס' ל, א ד"ה וביבנה (לענין ר"ה שחל בשבת). רמ"א ס"א.

⁸⁵⁸ מ"א סק"ב. וכדלעיל סי' תקפח ס"ד (אף לענין יום טוב).

⁸⁵⁹ כדלעיל סי' תקפט ס"ב.

אחר התפלה כיון שהן צריכין לתקיעה זו מטעם הידוע להם⁸⁶⁰ התירו להם חכמים לפי שאין בתקיעת שופר שבות גמור אלא עובדין דחול⁸⁶¹ אבל לתקוע בחנם הוא זלזול יום טוב.

ואפילו מי שיתקע ביום שני אסור לו להתלמד ביום הראשון שהרי אנו יודעין ובקיאין בקביעת החודש ואנו יודעין שהראשון קודש והשני חול ונמצא תוקע תקיעות שאינם צריכים לו ביום טוב אלא בחול⁸⁶².

ואין צריך לומר שאין להוציא את השופר לרשות הרבים לתקוע תקיעה שאינו צריך לו היום שהרי הוא מוציא מרשות לרשות שלא לצורך יום טוב⁸⁶³.

אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך⁸⁶⁴ ומותר לו לתקוע כל היום⁸⁶⁵ אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים⁸⁶⁶ ולחנכם במצות⁸⁶⁷:

תקצו אם מותר להתענות בראש השנה ובו ט' סעיפים:

א יש אומרים⁸⁶⁸ שמצוה להתענות בראש השנה, ובשבת תשובה, כמו בכל עשרת ימי תשובה.

ואין הלכה כדבריהם, אלא אסור להתענות בראש השנה ושבת תשובה⁸⁶⁹, כמו שאסור בשאר שבת ויום טוב⁸⁷⁰.

⁸⁶⁰ כדלעיל ס"א.

⁸⁶¹ כדלעיל ס"י תקפח ס"ד וש"נ.

⁸⁶² מ"א שם.

⁸⁶³ מ"א שם, בשם הראב"ן (קעז, ג) ד"ה הכל.

⁸⁶⁴ רמב"ם פ"ב ה"ז ומ"מ שם. רמ"א שם. ולענין שבת, ראה לעיל ס"י תקפח ס"ו.

⁸⁶⁵ רמ"א שם.

⁸⁶⁶ ראה ה' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ח (אף שאינו בנו). לעיל ס"י קסז סוף סכ"ג. וראה ס"י שמג ס"ב.

⁸⁶⁷ ביאור הרא"ם לסמ"ג ה' שופר (יג, ג). מ"א סק"ג.

⁸⁶⁸ **מקצת הגאונים**, הובא ברא"ש פ"ד ס"י יד (ולתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, ובשבת שבין ראש השנה ליום הכפורים, הכי אמר מר רב נטרנאי גאון, ביום טוב ראשון של ראש השנה אי אפשר לישב בו בתענית, משום דמדאורייתא הוא, אבל ביום טוב שני ובשבת לית בהו קושיא, משום דעשרה יומי אינון משונין מכל ימות השנה, לפיכך נוהגין רבותינו לישב בהן בתעניות בין בחול בין בשבת). הגהות מיימוניות פ"א אות א (בתשובת רב נטרנאי גאון נמצא, טוב להתענות בשני ימים של ראש השנה, וכן בשבת י' ימי תשובה). טור. תרומת הדשן ס"י רעח (דאיכא כמה רבנותא דסבירא להו דמצוה להתענות בכל ראש השנה). רמ"א ס"יג (יש אומרים דמצוה להתענות בראש השנה).

וכן הוא לקמן ס"יז (יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה). לעיל ס"י קפח ס"י (ובראש השנה יש מתירין אפילו להתענות).

⁸⁶⁹ **רא"ש שם** (ונראה דברי רב האי שכתב, ולתענות בשני ימים טובים של ראש השנה, אנו רואין שיפה הוא שלא להתענות, שכן אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל בראש השנה [נחמ"י ה, ז], אכלו מעדנים ושתו ממתקים כי קדוש היום. וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה אדם ... וכן דעת הרי"ף [גיא"ז ז"ל, וכתב דעשרת ימי תשובה מיקרי, יום צום לא מיקרי. וכן כתבתי למעלה בשם מר שר שלום גאון]. הגהות מיימוניות שם (אמנם תשובת רב האי ורב נחשון גאון נמצא שאסור להתענות בראש השנה, וכן פסק מר שלום גאון, וכן יש בתובת ר' יהודאי גאון, מפני שנקרא חג). מרדכי רמז תשח (נשאל לרבינו נחשון גאון מהו להתענות בראש השנה, והשיב בראש השנה אסור להתענות בין מדברי תורה בין מדברי קבלה בין מברייא בין מתלמודא). **טור וש"ע ס"א** (ואין מתענין בראש השנה, ולא בשבת שובה).

אך מכל מקום חוששים לדעה זו, כדלקמן ס"יז (שהרי יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה. ואע"פ שאין הלכה כן מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם לענין שלא נחזיק תענית זו לעבירה), וס"ח (מאחר דיש אומרים דמצוה להתענות, אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום). לעיל ס"י קפח ס"י (ובראש השנה יש מתירין אפילו להתענות. ואף שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכווסל לספק ברכה לבטלה).

⁸⁷⁰ הגהות מיימוניות שם (לפי שהוא כלול עם שאר המועדות, וכתוב ביה מקרא קדש, ודרשינן בסיפרא וספרי קדשוהו במאכל ובמשנה ובכסות נקיה).

והיינו כדלעיל ס"י שמב (שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד וענג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכוּבד. ועיקרן מן התורה, שהשבת הוא בכלל מקראי קדש, שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו', ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתיה), וס"י תקכט ס"א (כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדוש ה' מכוּבד, וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש), וס"ה (ב' מצות אלו שהן כבוד וענג הן נוהגות גם כן בראש השנה שהרי נאמר בו מקרא קדש).

*

ואילו דעה הראשונה (המתרת להתענות בראש השנה), נתבארה לעיל ס"י קפח ס"י (בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון, שבשבת נאמר וקראת לשבת עונג, וביום טוב נאמר ושמחת בחגך, ואין עונג ושמחה בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה), שהלחם הוא עיקר הסעודה שכל סעודה נקרא על שם הלחם).

ואפילו ראה חלום רע וספק לו אם הוא מהחלומות שמתענין עליהם בשבת לא יתענה⁸⁷¹. ומצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה⁸⁷² כמ"ש בסי' תקפ"א⁸⁷³.

אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם⁸⁷⁴:

ב יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילתו ואינו מתענה אינו משלים שנתו⁸⁷⁵ ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו⁸⁷⁶ רק צריך התרה כשאר נדר⁸⁷⁷:

ג המתענה בראש השנה צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות⁸⁷⁸ שהרי כל יום טוב צריך לחלק חציו לה' וחציו לכס⁸⁷⁹ כדי לקיים שני פסוקים שבאחד כתוב לה'⁸⁸⁰ ובאחד כתוב לכס⁸⁸¹ וזה שהוא מתענה ואינו מקיים המקרא שנאמר בו לכם צריך לעשות כולו לה'⁸⁸² כדי לקיים המקרא שנאמר בו לה' ולא נאמר בו לכם ומשמע שכל היום יהיה לה' לבדו:

והיינו שחייב הסעודה בשבת ויום טוב אינו מטעם מקראי קדש, ש"הן נוהגות גם כן בראש השנה שהרי נאמר בו מקרא קדש". אלא בשבת הוא מטעם "וקראת לשבת עונג" (ולא ביום טוב). ובשלש רגלים הוא מטעם "ושמחת בחגך".

משא"כ ראש השנה שאין בו חיוב ענג (שאינו אלא בשבת), ולא חיוב שמחה, כדלעיל סי' תקכט ס"ו (מה שאין בראש השנה ... שכל שבעת ימי הפסח ושמורת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'), וסי' תקפב ס"י (בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון).

שיטה זו הובאה ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ג (נראה לרבינו יהודה דחייב אדם לאכול פת ביום טוב, משום שמחה, משום חלקהו חציו לאכילה, ועיקר אכילה הוא לחם).

וכן הובאה לעיל סי' קסח בקונטרס אחרון ס"ק ד (וביום טוב אינו יוצא ידי חובתו אלא על ידי קביעות, משום דאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבעי עליה, עיין רא"ש פ"ז דבעינן לחם שהוא עיקר אכילה).

*

ואף דלא קיי"ל כשיטה זו, מכל מקום חוששים לדעה זו, כדלקמן ס"ז-ח, וכדלעיל סי' קפח ס"י (ראש השנה, אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות ... יש מתירין אפילו להתענות. ואף שאין דבריהם עיקר, מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכונוס לספק ברכה לבטלה אם יחזור לראש).

והיינו שבשבת ויום אם שכח לומר רצה ויעלה ויבא בברכת המזון, יחזור לראש ברכת המזון, כיון שיש בהם חיוב סעודה, וברכת המזון, ואמירת רצה ויעלה ויבא. משא"כ בראש השנה, שיש אומרים שאין בו חיוב סעודה, וברכת המזון, ואמירת יעלה ויבא, לכן אם שכח יעלה ויבא לא יחזור לראש ברכת המזון.

וכן הוא בפסקי הסדור, ברכת המזון (במה דברים אמורים בשבת ויום טוב של שלש רגלים, אבל בחולו של מועד וראש חודש אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר ... וכן בראש השנה ביום, אבל בליל ראש השנה חוזר).

וטעם החילוק בין סעודת היום לבין סעודת הלילה, הוא כדלקמן ס"ה (תענית חלום ... אבל אסור להתענות בלילות של ראש השנה, כמו בשאר יום טוב, שאף בחלומו לא רמזו לו אלא להתענות ביום, כדרך כל תענית חלום שאין מתענין אלא ביום).

וכיון שבלי לראש השנה אסור להתענות בכל אופן, נשאר דינו כמו שבת ויום טוב, שאם שכח יעלה ויבא חוזר לראש.

*

עוד יש נפקא מינה בין שתי דעות אלו, אף לענין חיוב הסעודות בחג הפסח ובחג הסוכות, כפי שנתבאר לעיל סי' תעה סל"ב (ואף שביום טוב חייב לאכול פת כמו שנתבאר בסי' קפ"ח), ושם (הערות ריא-ב), וסי' תרלט ס"ז, ובלקוטי טעמים ומנהגים להגדה של פסח (והערה תשעו ואילך).

⁸⁷¹ כנה"ג הגב"י בשם רבותיו. מ"א סק"ד.

⁸⁷² רא"ש שם ומדרכי שם וטור בשם הגאונים, ע"פ נחמיה ח, י-יב, וע"פ המדרש המובא בטור סוס"י תקפא. וראה לעיל סי' תקכט ס"ו.

⁸⁷³ אוצ"ל תקפ"ג (סעיף ד).

⁸⁷⁴ אגודה ר"ה פ"ד סי' כא. כל בו סי' סה (ל, ב). שו"ע ס"א. דרכי משה ס"ק א בשם הכלבו סי' סה ל, ב. ולענין יום טוב ראה לעיל סי' תקכט ס"ב.

⁸⁷⁵ אגור סי' תתקכ, בשם האגודה. שו"ע ס"ב.

⁸⁷⁶ כלבו סי' סט (לד, סע"ד). מנהגים (טירנא) מנהגי ר"ה (ע' קב). רמ"א ס"ב.

⁸⁷⁷ ב"י ד"ה כתב הכלבו. רמ"א שם.

⁸⁷⁸ מהר"י ווייל דינין ומנהגים אות נו. לבוש סוף ס"ב. מ"א סק"א.

⁸⁷⁹ כדלעיל סי' תקכט ס"י ושי"נ.

⁸⁸⁰ דברים טז, ח: עצרת לה' אלקיך.

⁸⁸¹ במדבר כט, לה: עצרת תהיה לכם.

⁸⁸² מהר"י ווייל שם. לבוש שם.

ד המתענה בראש השנה או בשאר יום טוב אסור לו לבשל או לעשות שאר מלאכות אוכל נפש לצורך אחרים⁸⁸³ כמ"ש בסי' תקכ"ז⁸⁸⁴ עיין שם הטעם :

ה יש אומרים⁸⁸⁵ שקבלה בידם שהמתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום אם היה ביום ראשון של ראש השנה⁸⁸⁶ צריך להתענות שני הימים של ראש השנה כל ימיו אפילו כשחל בשבת⁸⁸⁷ הואיל והראו לו סימן רע פעם אחת⁸⁸⁸ בהתחלת ראש השנה בלילה הראשון רמזו לו שתעניתו חביב לפני הקב"ה בראש השנה⁸⁸⁹ לפיכך יעשה רצונו ויתענה כל שני ימים של ראש השנה שהן כיום אחד ארוך⁸⁹⁰ כמ"ש בסי' ת"ר⁸⁹¹ אבל אסור להתענות בלילות של ראש השנה כמו בשאר יום טוב שאף בחלומו לא רמזו לו אלא להתענות ביום⁸⁹² כדרך כל תענית חלום שאין מתענין אלא ביום :

ו ואם הראו לו החלום ביום שני של ראש השנה יתענה כל ימיו יום שני בלבד ולא יום ראשון⁸⁹³ ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אינו צריך לחוש לקבלה זו ואינו צריך להתענות כל ימיו כלל לא ביום ראשון ולא ביום שני אף שהיה החלום ביום ראשון⁸⁹⁴ :

ז המתענה בראש השנה תענית חלום אינו צריך לישב בחול תענית על תעניתו כמו המתענה בשבתות ובימים טובים וכמ"ש בסי' רפ"ח⁸⁹⁵ שהרי יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה⁸⁹⁶ ואע"פ שאין הלכה כן מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם לענין שלא נחזיק תענית זו לעבירה שיצטרך להתענות בחול בשביל כך⁸⁹⁷ :

ח אע"פ שמי שקיבל עליו להתענות בשבת או ב"ט אין קבלתו כלום ומותר לאכול בלא התרה כמ"ש בסימן תק"ע⁸⁹⁸ מכל מקום מי שקיבל עליו להתענות בראש השנה אף על פי שלא הוציאו בלשון נדר⁸⁹⁹ אלא בלשון קבלת תענית בעלמא⁹⁰⁰ שאמר הרי עלי להתענות בראש השנה צריך התרה מאחר דיש אומרים⁹⁰¹ דמצוה להתענות אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום :

ט והנהגין להתענות בראש השנה לא יאמרו ענינו כמו שאין אומרים ענינו ביום הכיפורים⁹⁰² מפני שהן ימי דין⁹⁰³ ואין שייך לומר ביום צום תעניתנו⁹⁰⁴ :

⁸⁸³ לבוש שם. מ"א שם.

⁸⁸⁴ סעיף ל.

⁸⁸⁵ הגהות מיימוניות פ"א אות א. אגור סי' תתקכ בשם אגודה פ"ד סי' כא. שו"ע ס"ג.

⁸⁸⁶ תרומת הדשן סי' רעח בשם הרב של אחד הגדולים. שו"ע שם.

⁸⁸⁷ תרומת הדשן שם. לבוש ס"ב.

⁸⁸⁸ האגור שם.

⁸⁸⁹ תרומת הדשן שם. לבוש שם.

⁸⁹⁰ לבוש שם.

⁸⁹¹ סעיף ג.

⁸⁹² מ"א סק"ג.

⁸⁹³ תרומת הדשן שם. שו"ע שם.

⁸⁹⁴ מ"א סק"ה.

⁸⁹⁵ סעיף ג.

⁸⁹⁶ תרומת הדשן שם. רמ"א ס"ג. וכדלעיל ס"א.

⁸⁹⁷ לבוש שם. וראה גם לעיל קפח ריש סי', שמטעם זה מי שטעה בברכת המזון ולא הזכיר יעלה ויבוא אינו חוזר לראש.

⁸⁹⁸ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"א-ב. ואם קיבל בלשון נדר, ראה שם ולעיל סי' תפה ס"ב. סי' תקכז ס"ל.

⁸⁹⁹ קונם אכילת יום פלוני עלי (פרישה סי' תקע אות ב. וראה גם לעיל סי' תפה שם).

⁹⁰⁰ מ"א ס"ק ח.

⁹⁰¹ ב"י ד"ה כתב הכלבו. מ"א שם. וכדלעיל ס"א.

⁹⁰² הגהות מנהגים (טירנא) אות קלב, בשם רבי יהודה החסיד. רמ"א ס"ג.

⁹⁰³ הגהות מנהגים שם. דרכי משה ס"ק ב. מ"א ס"ק ח.

⁹⁰⁴ לבוש סוף ס"ג. מ"א שם.

תקצצ דין צו"צ⁹⁰⁵ בראש השנה ובו סעיף אחד :

א אע"פ ששאר יום טוב שחל בשבת אין אומרים צדקתך במנחה⁹⁰⁶ אבל בראש השנה שחל בשבת אומרים⁹⁰⁷ לפי שהוא יום דין וראוי לומר צדוק הדין ביום דין⁹⁰⁸ וכך נוהגין בספרד⁹⁰⁹ אבל יש אומרים⁹¹⁰ שאף בראש השנה שחל בשבת אין אומרים אותו מפני שכתוב בו⁹¹¹ משפטיך תהום רבה ואין לעורר הדין ביום דין⁹¹² ועוד שהיום ראש חודש ואין אומרים צדקתך בראש חודש⁹¹³ כמו שנתבאר בסימן רצ"ב⁹¹⁴ וכסברא זו נוהגין במדינות אלו⁹¹⁵ :

תקצט ובו סעיף אחד :

א ליל שני של ראש השנה שחל להיות במוצאי שבת אומרים ותודיענו⁹¹⁶ קודם ותתן לנו כמו בשאר יום טוב שחל במוצאי שבת⁹¹⁷ ואף על פי שמזכירין בו חגיגת הרגל וראש השנה אינו לא חג ולא רגל אין בכך כלום משום דאין הכוונה שהיום הוא רגל אלא הוא מונה סדר התיקון⁹¹⁸ המתנות שנתן לנו הקב"ה קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל וכו'.

ומקדשין יקנה"ז⁹¹⁹ כבשאר יום טוב שחל במוצאי שבת⁹²⁰ :

תר ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש ובו ז' סעיפים :

א אף בני ארץ ישראל עושין שני ימים ראש השנה⁹²¹ לפי⁹²² שמה שהן אין עושין שאר מועדות אלא יום אחד הטעם משום שאנו בקיאים בחשבון קביעות החדשים ואנו יודעים יום שראוי לקבוע החודש ולמנות ממנו המועדות ואף בני גולה אין עושין שני ימים אלא משום שהם צריכין לקיים מנהג אבותיהם⁹²³ שהיו עושים שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה שאין הדבר תלוי בחשבון כלל אלא בראיית הלבנה ולא היו בני גולה יודעין יום שהוקבע בו החודש בירושלים והיו עושין שני ימים מספק אבל בני ארץ ישראל הקרובים לירושלים לא היו עושין המועדות אלא יום אחד⁹²⁴ לפי שהבית דין שבירושלים היו שולחים שלוחים להודיע להם יום שנקבע בו החודש⁹²⁵ בניסן (ובסיון)⁹²⁶ ובתשרי⁹²⁷ ובכל המקומות הקרובים שהיו השלוחין מגיעין אליהם קודם יום טוב לא היו עושין אלא יום אחד ולפיכך אף בניהם אחריהם עכשיו אינן צריכין לעשות שני ימים⁹²⁸ כיון שאנו בקיאים בחשבון ויודעים

⁹⁰⁵ שלושת הפסוקים שאומרים במנחה בשבת : צדקתך ; וצדקתך ; צדקתך .

⁹⁰⁶ כדלעיל סי' רצב ס"ז.

⁹⁰⁷ טור בשם רב עמרם. כל בו סי' סד (א, ל) בשם רב האי. שו"ע ס"א.

⁹⁰⁸ טור. ט"ז סק"א.

⁹⁰⁹ ב"י סוף הסימן.

⁹¹⁰ ר"ן (ט, א) ד"ה גמרא בשם גאונים. מנהגים (טירנא) מנהגי ר"ה (ע' ק). רמ"א ס"א.

⁹¹¹ בצדקתך האי - תהלים לו, ז.

⁹¹² לבוש ס"א. וראה גם לקמן סי' תרכב סוף ס"ד.

⁹¹³ ר"ן שם. לבוש.

⁹¹⁴ סעיף ז.

⁹¹⁵ רמ"א שם.

⁹¹⁶ ראבי"ה ח"א סי' צד. רא"ש פ"ד סי' יד. טור ושו"ע ס"א. וכ"ה בסידור.

⁹¹⁷ כדלעיל סי' תצא ס"ד.

⁹¹⁸ ראבי"ה שם. רא"ש שם. טור. לבוש. ט"ז סק"א.

⁹¹⁹ לבוש.

⁹²⁰ כדלעיל סי' תעג ס"ו.

⁹²¹ ר"ף ביצה (ג, א). רמב"ם הל' יום טוב פ"א הכ"א, והל' קדוש החדש פ"ה ה"ח. רא"ש ביצה פ"א סי' ד. שו"ע סי' תרא ס"ב.

⁹²² סיום ביאור הטעם - לקמן סוף ס"ד.

⁹²³ ביצה ד, ב. רמב"ם הל' יום טוב שם והל' קדוש החדש פ"ה ה"ה. וראה גם לעיל סי' תפג ס"ו (שלא לזלזל). סי' תפט סכ"ט. סי' תצ ס"א (תפלות וקידוש ושהחיינו ביום ב') לקמן סי' תרכד ס"י. סי' תרמט סכ"א (שלא לזלזל). ולענין ר"ה ראה גם לקמן סוף ס"ד (אין לזלזל).

⁹²⁴ ביצה ד, ב. רמב"ם הל' קדוש החודש שם ה"ד.

⁹²⁵ משנה כב, ב. רמב"ם שם פ"ג ה"ח.

⁹²⁶ בקונטרס השלחן כתב שהוא ט"ס (ששבועות תלוי בספירת העומר, כדלעיל סי' תצד ס"א).

⁹²⁷ ראה משנה יח, סו"ע"א. שם כא, רע"ב. רמב"ם שם ה"ט וה"י.

⁹²⁸ רש"י ביצה שם ד"ה ועבדי. רמב"ם שם פ"ה ה"ו.

יום שראוי לקבוע בו החודש ולמנות ממנו החודש⁹²⁹.

וזה הטעם לא שייך אלא בשאר מועדות חוץ מראש השנה אבל בראש השנה אף בני ארץ ישראל צריכים לקיים מנהג אבותיהם שהיו עושין שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה⁹³⁰ שלא היה הדבר תלוי בדיעת החשבון אלא בקביעות הבית דין שבירושלים על פי ראיית (העדים את) הלבנה ואף על פי שהבית דין היו משלחין שלוחים להודיע לכל מכל מקום בראש השנה שהוא יום טוב אין השלוחים יכולים לצאת⁹³¹ חוץ לתחום⁹³²:

ב ואף בגולה ראש השנה הוא חלוק משאר מועדות ששאר מועדות אף אבותיהם לא היו עושין שני ימים אלא מחמת הספק שלא היו יודעים יום שהוקבע בו החודש בארץ ישראל⁹³³ וביצה שנולדה ביום ראשון מותרת ביום שני⁹³⁴ שאם היום קודש למחר הוא חול⁹³⁵ ואין בו איסור מוקצה ונולד⁹³⁶ ואם למחר קדש היום חול וכבר הוכנה הביצה מערב יום טוב ולפיכך אף בניהם אחריהם היודעים בקביעות החודש ויודעים שיום ראשון הוא עיקר יום טוב ויום שני הוא ג"כ יום טוב מדברי סופרים⁹³⁷ אעפ"כ אין דין ביצה זו כדין ביצה שנולדה בשני ימים טובים הסמוכים זה לזה כגון שבת ויום טוב שאם נולדה בזה אסורה בזה כמ"ש בסי' תקי"ג⁹³⁸ דכיון שהן אין עושין שני ימים אלא מחמת מנהג אבותיהם אין צריך להחמיר יותר מאבותיהם⁹³⁹ שהיה מותר להם מטעם שנתבאר:

ג אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אינו כן אלא הן נחשבים כיום אחד ארוך⁹⁴⁰ וקדושה אחת הן⁹⁴¹ אף לבני ארץ ישראל וביצה שנולדה בראשון⁹⁴² או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון⁹⁴³ כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך חוץ מלענין מת ביום שני כמ"ש בסי' תקכ"ו⁹⁴⁴:

ד ולמה הן נחשבין כיום אחד והרי אנו בקיאים בקביעות החודש ואנו יודעין שראשון עיקר משום דאף הבית דין עצמן שהיו מקדשין על פי הראייה היו עושין לפעמים שני ימים⁹⁴⁵ כיצד בראשונה⁹⁴⁶ כשהגיע יום ל' באלול⁹⁴⁷ היו כל ישראל והבית דין נוהגין איסור מלאכה וקדושת היום מבערב דשמה יבואו עדים למחר ויאמרו שראו הלבנה בלילה זו ויהיה היום ראש חודש תשרי והוא ראש השנה ונמצא שהלילה הוא יום טוב וביום היו הבית דין יושבין ומצפים לביאת עדים רואי הלבנה אולי יבואו וכל שעה שיבואו ביום עד שתחשך היו מקדשין את החודש אותו היום⁹⁴⁸ והיה ראש השנה בו ביום ומאותו יום והלאה מונין ליום הכיפורים ולסוכות והיו תמיד רגילין לבוא קודם זמן מנחה⁹⁴⁹ דהיינו זמן הקרבת תמיד של בין הערבים פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד אחר המנחה והקריבו

⁹²⁹ רמב"ם שם ה"ב וה"ה.

⁹³⁰ רמב"ם שם ה"ז. רא"ש ביצה פ"א סי' ד. וכדלקמן סי' ד.

⁹³¹ רמב"ם שם ה"ז.

⁹³² ראה רא"ש שם בשם רב האי (חוץ לתחום). לבוש (המקומות שהיו רחוקים מירושלים). לקמן סי' ד (חוץ לתחום של ירושלים).

⁹³³ רש"י ביצה ד, ב ד"ה של גלויות. רמב"ם שם ה"ד.

⁹³⁴ רב בגמרא שם. טור ושו"ע סי' תקיג סי"ה. לעיל שם סי"ח.

⁹³⁵ ראה רש"י שם ד"ה מותרת.

⁹³⁶ מוקצה בתרגולת העומדת לגדל ביצים, ונולד בתרגולת העומדת לאכילה (ראה לעיל סי' תקיג סי"ב).

⁹³⁷ ראה רמב"ם שם ה"ו.

⁹³⁸ סעיף ט.

⁹³⁹ ר"ן ביצה (ט), א ד"ה מניח. הובא ב"י סי' תקכח. וראה שו"ת רשב"א ח"ד סי' קמא וסי' רסג.

⁹⁴⁰ רש"י ביצה ד, סוע"ב ד"ה אסורה. רמב"ם הל' יום טוב פ"א הכ"ד. לבוש ריש סי"א.

⁹⁴¹ רש"י שם ה, א סוד"ה עד המנחה. רמב"ם שם. טור ולבוש שם. וראה גם לעיל סי' שצג סי"א. סי' תצז סי"ט. סי' תקג סי"ג (להחמיר ולא להקל). סי' תקיג סי"ח וסי"י. סי' תקטו סי"ו וסי"ט. סי' תקכז סכ"ב. וראה. וראה סי' תקא סי"ח וקו"א סק"ב. יגדיל תורה (נ.י.) ב ע' מד.

⁹⁴² רב ושמואל שם ד, סוע"ב. טור ושו"ע סי' זה, וסי' תקיג סי"ה. לעיל שם סי"ח.

⁹⁴³ טור ושו"ע סי' זה. וראה באריכות לעיל סי' תקטו סי"א.

⁹⁴⁴ סי"ו. וראה גם לעיל סי' תצז סי"ה.

⁹⁴⁵ רש"י ביצה ה, א ד"ה עד המנחה. מ"א סי' תרא סק"א. וראה רמב"ם הל' קידוש החדש פ"ה ה"ח.

⁹⁴⁶ משנה ר"ה ל, ב. ביצה ד, סוע"ב.

⁹⁴⁷ רש"י ביצה שם ד"ה כל היום. וראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 188 הערה 31. שלחן המלך ח"ב ע' רג-רה.

⁹⁴⁸ רש"י שם. לבוש שם.

⁹⁴⁹ לבוש שם.

התמיד ונתקלקלו הלויים בשיר⁹⁵⁰ ואמרו שיר של חול⁹⁵¹ שהיו סבורים שלא יבואו העדים עוד היום וכשבאו נמצא היום למפרע קודש⁹⁵² ומאותו היום והלאה התקינו חכמים שלא יהיו הבית דין מקבלין את העדים אלא עד המנחה⁹⁵³ וכשיבואו לאחר המנחה יהיה אותו היום מן חודש העבר למנות אותו יום לי של אלול ולמנות ליום הכיפורים ולסוכות מיום המחרת⁹⁵⁴ שיש כח ביד בית דין לעשות דבר זה⁹⁵⁵ שנאמר⁹⁵⁶ אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם אתם כתיב בלא וא"ו⁹⁵⁷ אתם אפילו מזידין⁹⁵⁸.

ומכל מקום אע"פ שאין מונין למועדות מיום זה וכחול הוא חשוב ויום טוב יהיה למחר⁹⁵⁹ אעפ"כ לא היו מזלזלים בו והיו גומרים אותו באיסורו בקדושת יום טוב עד הלילה מדברי סופרים⁹⁶⁰ כיון שמן הדין היה הוא ראוי להיות יום טוב מן התורה אלא שניתן רשות לבית דין לדחות⁹⁶¹ ולמחר עושין יום טוב וראש השנה של תורה⁹⁶² ואלו שני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך ושניהם נקראים יום טוב של ראש השנה יום ראשון מדברי סופרים ויום שני מדברי תורה⁹⁶³.

והמקומות שהן חוץ לתחום של ירושלים⁹⁶⁴ היו צריכין לעשות שני ימים ראש השנה בכל שנה ושנה דשמא יבואו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן קודש⁹⁶⁵ וכיום אחד הן חשובים שהרי קדושה אחת עליהם דהיינו קדושת ראש השנה ואחר יום טוב כשהיו השלוחין יוצאין והיו מודיעים לכל בני ארץ ישראל יום שהוקבע בו החודש והיו הכל מונין ממנו ליום הכיפורים ולסוכות.

וכך היה הדבר נוהג תמיד עד שבטלו סנהדרין ובטל קידוש החודש על פי הראיה והתחילו לקבוע החדשים על פי החשבון ולפיכך הכל מונין מיום ראשון של ראש השנה ליום הכיפורים ולסוכות לפי שעל פי החשבון אלול לעולם חסר⁹⁶⁶ ואעפ"כ צריכין הן לקיים מנהג אבותיהם⁹⁶⁷ שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה והיו עושין שני ימים טובים של ראש השנה אף בארץ ישראל והיו עושין אותו כיום אחד ארוך וקדושה אחת עליהן וביצה שנולדה בזה אסורה בזה מטעם שנתבאר שמא באו עדים אחר המנחה⁹⁶⁸ לפיכך אף שאין טעם זה שייד לזמן שקובעין חדשים על פי החשבון ולעולם יום ראשון הוא עיקר והוא יום טוב של תורה⁹⁶⁹ מכל מקום אין לזלזל ביום שני ולהקל בו מה שלא היו מקילין בו אבותינו⁹⁷⁰:

ה אף על פי שבכל יום טוב שני של גלויות אומרים זמן בקידוש⁹⁷¹ כיון שעושין אותו מחמת הספק שהיה לאבותינו

⁹⁵⁰ משנה ר"ה שם.

⁹⁵¹ גמרא שם. רש"י ביצה ה, רע"א ד"ה ונתקלקלו. לבוש שם. וראה לקוטי שיחות שם. שלחן המלך שם.

⁹⁵² רש"י שם. לבוש שם.

⁹⁵³ משנה ר"ה שם.

⁹⁵⁴ רש"י ביצה שם ד"ה עד המנחה. לבוש שם.

⁹⁵⁵ לבוש שם.

⁹⁵⁶ ויקרא כג, ב.

⁹⁵⁷ רש"י ר"ה כה, א ד"ה אתם. לבוש שם.

⁹⁵⁸ ר"ה שם. לבוש שם. וראה התועדויות תש"נ ח"ב ע' 182 בהערה. שלחן המלך ח"ב ע' רג הערה 3.

⁹⁵⁹ לבוש שם. וראה חידושי הריטב"א עירובין לט, ב.

⁹⁶⁰ משנה שם ל, ב ורש"י שם ד"ה נוהגים. ביצה ה, רע"א ורש"י ד"ה עד המנחה. לבוש שם.

⁹⁶¹ לבוש שם.

⁹⁶² ראה רש"י שם ושם. לבוש שם.

⁹⁶³ לבוש שם.

⁹⁶⁴ כדלעיל סוף ס"א וש"נ.

⁹⁶⁵ רש"י ביצה שם. לבוש שם.

⁹⁶⁶ רמב"ם שם פ"ח ה"ה. טור סי' תכח.

⁹⁶⁷ רמב"ם פ"ה ה"ח (אפילו בירושלים). רא"ש ביצה פ"ד סי' א לדעת הרי"ף שם (ג, א). מ"א ס"ק א (אפילו במקום הב"ד). ובזה מסיים מה שהתחיל לעיל ריש ס"א (שאף בני א"י עושין ב' ימים ר"ה, לפי כו').

⁹⁶⁸ רא"ש שם.

⁹⁶⁹ ראה רמב"ם שם פ"ה ה"ז. לבוש שם.

⁹⁷⁰ ראה ר"ן ביצה (ט, רע"ב).

⁹⁷¹ כדלעיל סי' תצ ס"א וש"נ.

(בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה) שמא היום קודש ואתמול חול אם כן לא נפטר בזמן של אתמול⁹⁷² אבל בליל שני של ראש השנה יש אומרים⁹⁷³ שאין אומרים זמן כיון ששני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד הן חשובין אי"כ נפטר בזמן של אתמול שהוא תחילת קדושת היום ולמה יחזור לומר זמן באמצע וכן ביום שני על השופר אין לומר זמן שכבר נפטר בזמן שאמר אתמול על השופר⁹⁷⁴.

אבל יש אומרים⁹⁷⁵ שצריך לומר זמן בין בקידוש ליל שני בין על השופר משום שמה שהן נחשבין כיום אחד ארוך אינו אלא מחמת מנהג אבותינו שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה והיו חוששין שמא באו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן יום טוב אחד וקדושה אחת עליהם וכיון שאבותינו היו מברכין זמן ביום שני אף שהיו עושין אותן קדושה אחת וכיום אחד שהרי אם באו עדים אחר המנחה עיקר היום טוב של תורה הוא למחר ויום ראשון אינו אלא מדברי סופרים וכחול הוא חשוב לגבי יום שני שבו הוקבע החודש⁹⁷⁶ לפיכך גם לנו יש לברך זמן בליל שני (אף בארץ ישראל) כמו שמברכין בכל יום טוב שני של גלויות כדי שלא לשנות ממנהג אבותינו :

והלכה כסברא האחרונה⁹⁷⁷ מכל מקום לכתחלה טוב שיציא אדם את עצמו מידי ספק ברכה⁹⁷⁸ וילבוש מלבוש חדש⁹⁷⁹ בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלבישה⁹⁸⁰ כמ"ש בס"י רכ"ג⁹⁸¹ או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הקידוש⁹⁸² ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי⁹⁸³ ואם יש לו תירוש חדש לא יקדש עליו כדי לברך עליו שהחיינו דמצוה מן המובחר לקדש על יין ישן כמ"ש בס"י רע"ב⁹⁸⁴ אלא יקדש על הישן ויניח התירוש לפניו⁹⁸⁵ וכשיגיע לשהחיינו יקח הכוס של תירוש בידו⁹⁸⁶ או יתן עיניו בו⁹⁸⁷ ויברך שהחיינו וישתה הכוס של יין

⁹⁷² רבותיו של רש"י (מחזור ויטרי סי' שכ), הובא ברא"ש פ"ד סי' יד (מ, א). מרדכי סוכה רמז תשסה. וכדלעיל סי' תצ ס"א.

⁹⁷³ הגאונים, ורבותיו של רש"י שם, הובאו ברא"ש שם, ובהגהות מיימוניות הל' שבת פכ"ט הכ"ג אות ז, ובטור.

⁹⁷⁴ ראה לקוטי שיחות חל"ז ע' 17 בהערה.

⁹⁷⁵ רש"י בתשובה שם, ורשב"ם, הובאו ברא"ש והגהות מיימוניות שם. טור ושו"ע ס"ב.

⁹⁷⁶ כדלעיל ס"ד.

⁹⁷⁷ שו"ע שם.

⁹⁷⁸ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ סי' קכ. הובא ברא"ש והגהות מיימוניות שם, ובטור.

⁹⁷⁹ הגהות מיימוניות שם. רמ"א ס"ב.

⁹⁸⁰ מ"א סק"א (כשקנה בגד שצריך לתפרו).

⁹⁸¹ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ד. סדר ברה"נ פי"ב ה"ד.

⁹⁸² רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

⁹⁸³ רא"ש שם (וטוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנו לפניו ויברך שהחיינו ויהיה דעתו על הפרי ויצא ידי ספק. וכן היה אומר רבינו מאיר ז"ל). טור ולבוש ס"ג (מי שאפשר לו יחזור אחר פרי חדש ... ויהא בידו או לפניו בשעת הקידוש, ויהא דעתו עליו בשעת ברכת הזמן, ויצא מידי ספק).

וכן הוא בפסקי הסידור (בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש, ויתן עיניו בו ויאמר שהחיינו). וראה פסקי הסידור (נאה) אות קעח.

כאן וכאן לא נתפרש מתי לאכול פרי זה. ובאגרות קודש ח"ג אגרת תקמד (אכילת התפוח בליל א' דראש השנה – הוא בתחלת הסעודה, אחרי אכילת המוציא, ואכילת הפרי החדש. בליל ב' קודם נטילת ידים לסעודה ... והחילוק פשוט: אכילת התפוח (וגם לולא הטבול בדבש) כיון שאין נפקא מינה, טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר, אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים – כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו). וראה גם ס' המנהגים חב"ד ע' 56.

ובאמת אינו הכרח גמור לסמכו לברכת שהחיינו שבקידוש, כמבואר בסדר ברכת הנהנין פי"א סי"ב (הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה, או אפילו שני פעמים בשנה, ונהנה בראיתו, מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן). הרי שיכול לברך שהחיינו על ראיית הפרי, מיד בעת הקידוש, אף אם אינו אוכל הפרי עד אחרי נטילת ידים ותחלת הסעודה. והרי כן נוהגות הנשים, שבעת שמברכות שהחיינו על הנרות מונח הפרי החדש על השלחן, אף שאינן אוכלות אותו עד אחרי תפלת ערבית וקידוש. אך מכל מקום עדיף ש"אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים – כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו".

*

ונוהגים לאכול מהפרי כשיעור, ולברך עליו ברכה אחרונה (ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' פב).

והטעם לזה הוא כמו בהמבדיל קודם הסעודה, שנתבאר לעיל סי' קעד ס"ו (המבדיל לפני הסעודה ... צריך לברך אחריו ברכה אחרונה לפני הסעודה אם שתה כשיעור). והיינו כיון שיש ההבדלה אינו חלק מהסעודה, ואינו נפטר בברכת המזון.

וכן לענין כרפס, נתבאר לעיל סי' תעג ס"ח (לא יאכל מהירקות כזית שלם, שלא יצטרך לברך אחריו בורא נפשות רבות). והיינו כיון שגם הכרפס אינו אוכל לצורך הסעודה, ואינו נפטר בברכת המזון.

וכן גם הפרי חדש שבתחלת הסעודה, שאינו אוכל לצורך הסעודה, אלא לצורך ברכת שהחיינו, ואינו נפטר בברכת המזון. וכיון שרוצים לאכול כשיעור, על כרחך צריך לברך עליו תחלה ברכה אחרונה.

ואם דעתו לאכול עוד פירות לקינוח בסוף הסעודה, ראה שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' ת.

⁹⁸⁴ סעיף ב.

⁹⁸⁵ תשב"ץ והגהות מיימוניות שם.

ישן⁹⁸⁸.

ואם אין לו בגד חדש ופרי חדש עם כל זה יברך שהחיינו⁹⁸⁹ שהעיקר כסברא האחרונה :

ז וכן בתקיעת שופר של יום שני לכתחלה ילבש התוקע בגד חדש⁹⁹⁰ ויהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו (ומנהג ספרד שלא לברך שהחיינו⁹⁹¹).

ואם חל יום ראשון בשבת שלא תקעו בשופר⁹⁹² אינו צריך ללבוש בגד חדש בשעת תקיעות יום שני כיון שלא בירך עדיין שהחיינו על השופר :

תרא סדר יום שני של ראש השנה ובו ב' סעיפים :

א ביום שני מתפללין שחרית ומוסף כמו ביום ראשון⁹⁹³.

וקורין מוהאלהים נסה את אברהם⁹⁹⁴ עד סוף הסדר⁹⁹⁵ כדי להזכיר עקידת יצחק⁹⁹⁶ ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול⁹⁹⁷ ומפטיר בירמיה⁹⁹⁸ כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות⁹⁹⁹ ובאותו ענין נאמר¹⁰⁰⁰ זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו' :

ב ובמוצאי ראש השנה מבדילין¹⁰⁰¹ בין בתפלה בין על הכוס¹⁰⁰² כמו במוצאי שבת אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש¹⁰⁰³ כמו בשאר מוצאי יום טוב כמו שנתבאר בסי' תצ"א¹⁰⁰⁴ ע"ש :

תרב סדר עשרת ימי תשובה ובו ה' סעיפים :

א מתענין למחרת ראש השנה והוא תענית ציבור¹⁰⁰⁵ כמ"ש בסי' תקמ"ט¹⁰⁰⁶ וכל הלכותיו נתבאר בסי' תק"נ¹⁰⁰⁷ ע"ש :

ב וכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלה ותחנונים¹⁰⁰⁸ ונוהגים לומר אבינו מלכנו כו' ערב ובוקר¹⁰⁰⁹ מלבד בשבת¹⁰¹⁰ וכן בערב שבת אחר מנחה אין אומרים אותו¹⁰¹¹ כמו שנתבאר בסי' (תקצ"ב)

⁹⁸⁶ מנהגים (טירנא) ר"ה (ע' קא). הובא בדרכי משה ס"ק א. מ"א סק"א.

⁹⁸⁷ מ"א שם בשם מטה משה סי' תתכג.

⁹⁸⁸ מנהגים שם (ושם : ומן התירוש).

⁹⁸⁹ האגור סי' תתקכא. שו"ע ורמ"א שם.

⁹⁹⁰ מ"א סק"ג.

⁹⁹¹ ב"י סוד"ה ולענין. משמעות שו"ע ס"ג.

⁹⁹² **טור ושו"ע** ס"ג.

⁹⁹³ **טור** ורמ"א ס"א.

⁹⁹⁴ בראשית כב, א. **גמרא** מגילה לא, א. **טור** ושו"ע שם.

⁹⁹⁵ **טור** ושו"ע שם.

⁹⁹⁶ רש"י שם ד"ה מפטירין. לבוש ס"א.

⁹⁹⁷ **טור** ושו"ע שם. וכדלעיל סי' תקפד ס"ז.

⁹⁹⁸ לא א-יט. **גמרא** שם. **טור** ושו"ע שם.

⁹⁹⁹ רש"י שם ד"ה הבן. ר"ן שם (י, ב) ד"ה גמ'. ב"י ד"ה ומ"ש וקורין. לבוש ס"א.

¹⁰⁰⁰ ירמיה לא, יט.

¹⁰⁰¹ **טור ושו"ע** ס"א.

¹⁰⁰² ב"י סוף הסי'. לבוש ס"א.

¹⁰⁰³ **טור** ושו"ע שם.

¹⁰⁰⁴ **סעיף** א.

¹⁰⁰⁵ **טור** ורמ"א.

¹⁰⁰⁶ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה **טור** ושו"ע שם ס"א (צום גדליה).

¹⁰⁰⁷ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה **טור** ושו"ע שם ס"א-ב.

¹⁰⁰⁸ **טור ושו"ע**. וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ג סוף ה"ד. ומנהג חב"ד שלא לומר סליחות בעשיית מלבד בצום גדליה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58).

¹⁰⁰⁹ **טור** ורמ"א.

[תקפ"ד¹⁰¹²]:

ג ואומרים בכל יום¹⁰¹³ חוץ משבת¹⁰¹⁴ ג' פעמים ויודו קודם עלות השחר מלבד בערב יום הכיפורים שאין אומרים אותו אלא פעם אחת¹⁰¹⁵:

ד אם אירע מילה בין ראש השנה ליום הכיפורים אין אומרים תחנון¹⁰¹⁶ ולא והוא רחום¹⁰¹⁷ כו' אבל אומרים אבינו מלכנו¹⁰¹⁸ (ואל ארך אפים¹⁰¹⁹ ולמנצח¹⁰²⁰):

ה אין נותנים חרם בין ראש השנה ליום הכיפורים¹⁰²¹ שלא לעורר כחות הדין בזמן ההוא¹⁰²² וכן אין משביעין אדם בבית דין בימים האלו¹⁰²³ שלא להביא עונש שבועה לעולם חייו¹⁰²⁴ אבל לעשות דין בין אדם לחבירו בודאי מצוה רבה יש לדון ולהוציא הגזילה מתחת ידו¹⁰²⁵ שכשיש דין למטה אין דין למעלה¹⁰²⁶ ואם יש עסק שבועה ביניהם יניחוהו עד לאחר יום הכיפורים¹⁰²⁷:

תרגו ובו סעיף אחד:

א אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (ענין ביו"ד סי' קי"ב¹⁰²⁸) מכל מקום בעשרת ימי תשובה יש לו לזוהר ממנו¹⁰²⁹ ואם אינו יכול לאפות בעצמו יכשיר את התנור שאופין בו גוים שישליך ישראל בתוך התנור קיסם אחד¹⁰³⁰ כמו שיתבאר ביו"ד סי' קי"ב¹⁰³¹ מכל מקום מי שהולך בדרך אם אין לפניו פת של ישראל עד יותר מארבע מילין ממקום שהוא עומד בו ורוצה לאכול מותר לו לאכול פת של פלטר גוי אפילו בעשרת ימי תשובה כמו שמותר בשאר ימות השנה¹⁰³² כמ"ש ביו"ד שם¹⁰³³.

ויש לכל אדם לחפש ולמשמש¹⁰³⁴ במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה¹⁰³⁵ וספק עבירה צריכה יותר תשובה

¹⁰¹⁰ ר"ן ר"ה (ט, א) ד"ה גמ' (בר"ה). שו"ת הריב"ש סי' תקיב. מנהגים (קלויזנר) סי' לא (בעשיית). (טירנא) עשיית (ע' קד). רמ"א.

¹⁰¹¹ מנהגים (קלויזנר) שם. מהרי"ל הל' עשיית (ע' דש). דרכי משה סי' ק. א. מ"א סי' תרד סי' ק. ב.

¹⁰¹² סעיף ה (ר"ה) ושי"נ.

¹⁰¹³ ב"י בשם הרוקח סי' רז. רמ"א. ובסידור לא הובא.

¹⁰¹⁴ ראה טור. לעיל סי' רפח סי"ח. שער הכולל פל"ו אות ב ואות ו.

¹⁰¹⁵ ב"י בשם הרוקח סוס"י ריג ורס"י ריד. רמ"א.

¹⁰¹⁶ מנהגים (טירנא) עשיית (ע' קד). רמ"א. וכדלעיל סי' קלא סי"ו.

¹⁰¹⁷ מנהגים שם. לבוש סי"ב.

¹⁰¹⁸ דרכי משה סי' א בשם הגהות מנהגים ישנים (שינויי נוסחאות שם ציון 30). רמ"א. וראה שיחות קדש ו' תשרי תשל"ה (שלא לומר גם אבינו מלכנו). אוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' קסו אות ל.

¹⁰¹⁹ וכו"ה בסידור (בסיום תפלת שחרית) לפני אל ארך אפים (שאין אומרים בר"ח וחנוכה ופורים קטן וגדול ב' ימים וערב פסח וט' באב) ושי"נ. אבל ראה שיחות קדש שם. אוצר מנהגי חב"ד שם. מנהגי מלך ע' 30.

¹⁰²⁰ מנהגים (טירנא) שם. דרכי משה שם. וראה גם לעיל סי' תכט סי"ב. אבל ראה בסידור שם (לפני למנצח): מנהג ספרד שבכל יום שאין אומרים בו תחנון ונפילת אפים אין אומרים למנצח יענך ולא תפלה לדוד.

¹⁰²¹ מהרי"ל הל' עשיית (ע' דש). רמ"א. וראה גם לעיל סי' תכט סי"ד.

¹⁰²² לבוש סי' תרג. ט"ז.

¹⁰²³ מהרי"ל שם. רמ"א.

¹⁰²⁴ ט"ז.

¹⁰²⁵ אחרונים. לבוש סי' תרג. מ"א סק"א. ט"ז.

¹⁰²⁶ מדרש תנחומא משפטים סי' ה. לבוש שם. ט"ז.

¹⁰²⁷ לבוש שם.

¹⁰²⁸ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע ורמ"א שם סי"ב. וראה גם לעיל סי' רמב סי"ג. סי' שכה סי"ו, ושי"נ.

¹⁰²⁹ רא"ש פ"ד סוס"י יד. טור ושו"ע.

¹⁰³⁰ מנהגים (טירנא) עשיית (ע' קד). מ"א. לבוש.

¹⁰³¹ שו"ע סי"ט.

¹⁰³² מ"א.

¹⁰³³ שו"ע סט"ז.

¹⁰³⁴ ברמ"א ובלבוש: ולפשפש. וראה עירובין יג, ב.

¹⁰³⁵ רמ"א. לבוש.

מעבירה ודאית כי על עבירה ודאית אדם מתחרט בכל לבו אבל ספק עבירה הוא מתברך בלבבו לומר שמא לא עשיתי עבירה ואינו מתחרט עליה חרטה גמורה¹⁰³⁶ והרי נשאר עונש העבירה עליו¹⁰³⁷ ולכן היה צריך קרבן אשם תלוי הבא על הספק להיות יותר ביוקר מקרבן חטאת הבא על הודאי¹⁰³⁸:

הלכות יום הכיפורים:

תרד סדר ערב יום כיפור ובו ז' סעיפים:

א ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וגוי¹⁰³⁹. וכי בתשעה מתענין, והלא אין מתענין אלא בעשירי¹⁰⁴⁰, שנאמר¹⁰⁴¹ בעשור לחודש תענו את נפשותיכם, ונאמר¹⁰⁴² מערב עד ערב וגוי. אלא ענין הכתוב הכינו עצמיכם בתשיעי לעינוי העשירי שתאכלו ותשתו בתשיעי, כדי שתוכלו להתענות בעשירי¹⁰⁴³. והוא מאהבת הקב"ה לישראל שלא ציוו להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עוונותיהם, וציוו שיאכלו וישתו תחלה שלא יזיק להם העינוי¹⁰⁴⁴.

ומה שהוציא הכתוב את האכילה בלשון עינוי¹⁰⁴⁵, ולא אמר בפירוש שיאכלו וישתו בתשיעי¹⁰⁴⁶, לומר לך שהאוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו היה מתענה בו¹⁰⁴⁷, מחמת מצות הקב"ה שצוה להתענות בו¹⁰⁴⁸. שאין שכן האוכל ושותה מחמת מצות הקב"ה דומה לשכר המתענה מחמת מצות הקב"ה, אבל זה שאוכל ושותה בתשיעי שכרו הרבה מאוד, כאלו היה מתענה¹⁰⁴⁹ (בתשיעי ובעשירי) מחמת מצות הקב"ה שצוה להתענות (בשניהם). דכיון שיום הכיפורים בעצמו אי אפשר לכבדו במאכל ובמשתה כדרך שמכבדין שאר יום טוב, צריך לכבדו ביום שלפניו¹⁰⁵⁰.

¹⁰³⁶ **הרב רבנו יונה** ברכות (א, ב) ד"ה והא. כל בו סי' סט (לד, א). רמ"א.

¹⁰³⁷ לבוש.

¹⁰³⁸ רבנו יונה שם (מזבחים מח, א ומשנה כריתות כו, ב). רמ"א. לבוש.

¹⁰³⁹ אמור כג, לב.

¹⁰⁴⁰ **גמרא** פא, ב (ועניתם את נפשותיכם בתשעה, וכי בתשעה מתענין, והלא בעשור מתענין. אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי).

¹⁰⁴¹ אחרי טז, כט. וכן נאמר בפרשת אמור כג, כז (בעשור לחדש השביעי ... ועניתם את נפשותיכם). וראה מראי מקומות וציונים.

¹⁰⁴² אמור כג, לב. וראה רש"י ר"ה ט, א ד"ה כל (דהא מדקאמר בערב, על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה). ב"י ריש הסימן (דמדכתיב בערב, על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה). לבוש ס"א (ומדכתיב בערב, שמעינן דלא קפיד קרא אעינוי של כל יום התשיעי). ט"ז ס"ק א (דהי' אפשר לומר דהתענית יהיה ביום ט' גם כן. אלא דקשה דצריך שיהיה התענית מערב ועד ערב, ותו לא).

¹⁰⁴³ **רש"י** שם (והכי משמע קרא ועניתם בתשעה, כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה), ובברכות ח, רע"ב ד"ה מעלה (והכי קאמר קרא, הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת).

ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא, כדלקמן סי' תרח ס"א (מכל מקום פשט הכתוב משום תענית ממש, כמו שנתבאר כאן, אלא שמצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור מטעם שנתבאר שם, ומצאו להם סמך מן התורה, שנאמר ועניתם וגוי' בתשעה לחודש, ופירשו בו חכמים שיכין את עצמו באכילת תשיעי לעינוי של עשירי).

¹⁰⁴⁴ **רא"ש** יומא פ"ח סי' כב (להראות חיבתו של המקום ברוך הוא לישראל ... לא צוה לישראל להתענות אלא יום אחד לטובתן לכפר על עונותם, והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית). טור ולבוש שם (וכל זה מאהבת השם יתברך את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה, והוא עשרה לחדש ביום הכיפורים, ולטובתם לכפר עוונותיהם, וצוה שיאכלו וישתו יום שלפניו, כדי שיוכלו להתענות ולא יזיק להם הענוי של מחר).

¹⁰⁴⁵ רש"י יומא שם (ומדאפקיה קרא בלשון עינוי, לומר לך הרי הוא כאלו מתענה בתשעה). רא"ש שם (ומאחר שהוציא אותה אכילה ושתיה בלשון עינוי אלמא חשיבא היא כעינוי, וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי). טור ולבוש שם. ט"ז שם.

¹⁰⁴⁶ לבוש שם (ואף על גב שבלשון ואכלתם וגוי' היה גם כן משמעותיה לשון מצות עשה על האכילה, ואם כן למה תלה מצות האכילה במצות העינוי). ט"ז שם (דקשה למה לא אמר בהדיא ואכלתם ביום התשיעי).

¹⁰⁴⁷ גמרא שם (לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי).

¹⁰⁴⁸ תוס' ר"ה ט, ב ד"ה כאילו התענה תשיעי ועשירי (כלומר כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה). רא"ש שם (חשיבא היא כעינוי, וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי). טור ולבוש שם. ט"ז שם (ואכילת התשיעי חשובה וטפילה לציווי התענית של עשירי, נמצא קאי הציווי של התענית עשירי על שניהם).

¹⁰⁴⁹ **ט"ז** שם (וצריך לומר דאז הוה השכר על מצות אכילה, ואינו מרובה כשכר המתענה). **לבוש** שם (אשמעינן קרא כאן כשיקיימו מצות האכילה הזאת, יהיה שכרם מרובה כאילו נצטוו להתענות והתענו, שזהו שכר גדול יותר).

¹⁰⁵⁰ **ב"י** (דכיון שיום הכיפורים עצמו אי אפשר לכבדו במאכל ומשתה כדרך שמכבדין שאר ימים טובים, צריך לכבדו ביום שלפניו).

לפיכך אסור להתענות בו¹⁰⁵¹ אפילו תענית חלום¹⁰⁵², אע"פ שמותר להתענות תענית חלום אפילו בשבת ויום טוב¹⁰⁵³, מכל מקום בערב יום הכיפורים שהאכילה נחשבת כעינוי, כמו שנתבאר, אין להתענות בו, אלא יאכל וישתה ויחשב לו כאלו התענה על חלומו¹⁰⁵⁴.

ומכל מקום מי שירצה להתענות על חלומו עד סעודה המפסקת אין למחות בידו¹⁰⁵⁵. לפי שערב יום הכיפורים אינו דומה לשבת שנאמר בו¹⁰⁵⁶ וקראת לשבת עונג, ולפיכך אסור להתענות בו אפילו שעה אחת לשם תענית אם אינו תענית חלום כמ"ש בסי' רפ"ח¹⁰⁵⁷, אבל בערב יום הכיפורים שלא נאמר בו עונג, אלא שמצוה לאכול בו, ואם אכל פעם אחת ביום יצא ידי חובתו¹⁰⁵⁸:

ב ואם עבר וטעה והתענה כל היום צריך להתענות¹⁰⁵⁹ אחר יום הכיפורים¹⁰⁶⁰ תענית א' לכפר על מה שהתענה בערב יום הכיפורים אבל אם לא התענה אלא עד סעודה המפסקת אינו צריך להתענות אחר יום הכיפורים¹⁰⁶¹:

ג אם נדר להתענות בו עיין בסי' תק"ע¹⁰⁶²:

ד אע"פ שמן הדין ערב יום הכיפורים מותר בהספד שאינו יום טוב כלל ואין בו מעלה אלא שמצוה לאכול בו¹⁰⁶³

¹⁰⁵¹ פסחים סח, ב (מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי ... כל האוכל ושותה בתשעה בו מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי). הגהות מיימוניות סוף ה' שביתת עשור (ערב יום הכיפורים אסור להתענות, ומצוה להרבות בסעודה). שו"ע ס"א (מצוה לאכול בערב יום כפור, ולהרבות בסעודה).

וכן הוא לקמן סי' תרח ס"א (שמצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור). ובפסקי הסדור (בערב יום הכיפורים יש להרבות באכילה ושתיה כמו שיעור ב' ימים, ערב יום כיפורים ויום הכיפורים). וראה שער הכולל פמ"ד אות ג. אוצר מנהגי חב"ד יום הכיפורים ע' קצא.

¹⁰⁵² מהרי"ל ה' ימים נוראים אות י ע' רסה (שאלו קמי מהר"י סג"ל איך עושין בתענית חלום בערב יום כיפור. ואמר דיכול לאכול, ויניח להיטיב לו חלומו. וכן איתא בגמרא בר בריה דרבינא כולי שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי, ופירש ראב"ה דבתענית חלום מיירי).

בראב"ה שלפנינו לא מצאנו. אמנם כן הוא בתוס' ברכות מט, ב ד"א אי בעי (מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר), ובשו"ת הרשב"א ח"ד סי' רסב (קושטא דמילתא הכי משמע, דבתענית חלום קאמר). הובא במ"א ס"ק א (ומיירי שכל השנה כשחלם לו חלום רע ה' מתענה, חוץ מימים אלו (וכ"כ הבי"י בסימן רפ"ח בשם הרשב"א)). ובבי"י סי' רפח (הרשב"א כתב בתשובה (ח"ד סי' רסב) דהיא דמר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא וכו' בתענית חלום דוקא הוא). לעיל סי' רמט בקונטרס אחרון ס"ק ה (דתענית חלום הוה, כמ"ש הרשב"א, עיין סי' רפ"ח ותר"ד).
רמ"א ס"א (ואסור להתענות בו אפילו תענית חלום).

*

וכן הוא לענין חג השבועות (הנזכר בגמרא שם), כדלעיל סי' תצד סיי"ח (אסור להתענות תענית חלום בחג השבועות), ושם נסמן (הערה קיג).

משא"כ לענין פורים (הנזכר בגמרא שם), נתבאר לעיל סי' רפח ס"ג (המתענה תענית חלום בראש חודש, חנוכה, ופורים), וכנפסק ברמ"א סי' תרצה ס"ב (ואין להתענות בפורים, מלבד תענית חלום).

וראה הערות וביאורים תתה ע' 69.

¹⁰⁵³ כדלעיל סי' רפח ס"ג (אבל מותר להתענות תענית חלום בשבת).

¹⁰⁵⁴ **שלי"ה** מסכת יומא בתחילתו (רכז, ב) ד"ה ובס' מהרי"ל (דשאני ערב יום כפורים, דפרט הכתוב בהדיא בו, וציוה על האכילה, והאכילה במקום עינוי). **לבוש** שם (דשאני ערב יום כיפור, דכיון דאכילה חשוב כמו עינוי, למה יתענה). ט"ז סק"ב (נראה הטעם כיון שאכילה ביום זה נחשבת לתענית ממש, אם כן שפיר הוא בכלל יפה תענית לחלום). מ"א סק"א (כיון האכילה נחשבת עינוי, אין להתענות, וכן כתב שלי"ה).

¹⁰⁵⁵ מנהגים (קלויזנר) סי' פו (ובערב יום כיפורים מותר לישב בתענית חלום, ובלבד שיאכל סעודה מפסקת מבעוד יום). מהרי"ל שם (ואמר מהר"י סג"ל הרוצה להחמיר ולהתענות יאכל סעודה המפסקת עם בני הבית), ובהלכות תענית ע' רסח (ובערב יום כיפורים מותר לישב תענית חלום, ובלבד שיאכל סעודה המפסקת מבעוד יום). הובא במ"א שם.

¹⁰⁵⁶ ישעיה נח, יג. וכדלעיל סי' רמב ס"א (שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד וענג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד).

¹⁰⁵⁷ סעיף א (ואם מתכוין לשם תענית אפילו שעה אחת אסור).

¹⁰⁵⁸ **מ"א** שם (דודאי אם מתענה עד סעודה המפסקת ליכא איסורא, דאפילו למ"ד דהוא דאורייתא, לא דמי לשבת, דהתם כתוב וקראת לשבת עונג ואסור להתענות בו כלל, משא"כ כאן דמצוה לאכול, ואם אכל פעם אחת ביום דיו).

¹⁰⁵⁹ **ב"י** סי' תקסח סוד"ה ומ"ש וא"צ. **שו"ע** שם ס"ה. **מ"א** כאן סק"א. **לבוש** שם ס"ה. **משאת בנימין** סי' צג.

¹⁰⁶⁰ משאת בנימין שם. מ"א סי' רפח סק"ג. וראה לעיל שם ס"ד.

¹⁰⁶¹ מ"א סק"א.

¹⁰⁶² סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"א.

¹⁰⁶³ מ"א סי' תרו בסופו.

מכל מקום נוהגין לעשותו יום טוב ואין מספידין בו אלא על חכם בפניו¹⁰⁶⁴ או ביום שבאה שמועתו שמת שהוא כמו בפניו¹⁰⁶⁵ כמ"ש בסי' תקמ"ז¹⁰⁶⁶ ע"ש וכן אין אומרים צידוק הדין¹⁰⁶⁷ אלא על חכם בפניו¹⁰⁶⁸.

וכן אין אומרים בו תחנון¹⁰⁶⁹ וגם אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות כבשאר ימים ויש מקומות נוהגין להרבות בסליחות¹⁰⁷⁰ לפי שאין חושבין אותו יום טוב אלא מעלות השחר ואילך אבל לא בלילה¹⁰⁷¹ והכל לפי המנהג¹⁰⁷²:

ה מי שנוהג שלא לאכול בשר בכל ימות החול כי אם ביום שאין אומרים בו תחנון מותר לאכול בשר אפילו בליל ערב יום הכיפורים וכל שכן ביום במה דברים אמורים במקומות שאין אומרים הרבה סליחות בלילה שהן חושבין ליום טוב גם את הלילה אבל במקומות שמרבים בסליחות שאין חושבין את הלילה ליום טוב אין לאכול בשר בלילה¹⁰⁷³.

ואפילו במקומות שאין מרבים בו בסליחות לא יאכל בשר קודם צאת הכוכבים של ליל ערב יום כיפור אע"פ שהתפלל ערבית מבעוד יום לפי שאין חושבין ליום טוב אלא לילה ממש¹⁰⁷⁴ שהרי אומרים תחנון אחר תפלת המנחה של ח' תשרי¹⁰⁷⁵ ובשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון אין אומרים תחנון אפילו במנחה שלפניהם מכלל שערב יום כיפור אין מחזיקין ליום טוב אלא מצאת הכוכבים ואילך¹⁰⁷⁶:

ו אין אומרים למנצח יענך וגו'¹⁰⁷⁷ שאינו יום צרה¹⁰⁷⁸ ואין אומרים בו מזמור לתודה¹⁰⁷⁹ מטעם שנתבאר בסימן נ"א¹⁰⁸⁰ ע"ש:

ז אין אומרים בו אבינו מלכנו לא בתפלת שחרית¹⁰⁸¹ ולא במנחה¹⁰⁸² ויש מקומות נוהגין כשחל יום הכיפורים בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו כמו שיתבאר בסי' תרי"ט¹⁰⁸³ אז אומרים אותו בערב יום הכיפורים שחרית¹⁰⁸⁴:

¹⁰⁶⁴ שו"ע יו"ד סי' תא ס"ה (לענין חול המועד ר"ח חנוכה ופורים). וכ"ה לעיל סי' תכט סוף ס"ח (לענין חדש ניסן).

¹⁰⁶⁵ מו"ק כז, ב. רמב"ם הל' אבל פי"א ה"ה. שו"ע יו"ד שם.

¹⁰⁶⁶ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סי' (לענין קריעה).

¹⁰⁶⁷ מנהגים (טירנא) מנהג של כל השנה (ע' קסז). רמ"א סי' תכ ס"ב (בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון).

¹⁰⁶⁸ ט"ז שם (בשם הרמ"א, לומר על אדם גדול בימים שאין אומרים תחנון). וראה לעיל סי' תכט ס"ח (לענין חדש ניסן). כף החיים ס"ק כב. מראי מקומות וציונים.

¹⁰⁶⁹ מנהגים שם. מהרי"ל הל' ערב יום כיפור (ע' שיב). שו"ע (נפילת אפים) ורמ"א ס"ב (למנצח). וכ"ה לקמן סי' תרה ס"ה. סידור (לפני למנצח).

¹⁰⁷⁰ מהרי"ל שם. רמ"א ס"ב.

¹⁰⁷¹ כדלקמן ס"ה ושי"נ.

¹⁰⁷² רמ"א שם. ומנהג חב"ד שלא לומר סליחות בערב יום כיפור (ראה ספר המנהגים - חב"ד ע' 58).

¹⁰⁷³ של"ה ריש מסכת יומא (רכז, ב) ד"ה וענין ליל. מ"א סק"א.

¹⁰⁷⁴ מ"א שם.

¹⁰⁷⁵ לבוש סי' קלא ס"ו. של"ה שם. מ"א שם. וכ"ה בסידור (לפני למנצח).

¹⁰⁷⁶ של"ה שם. מ"א שם.

¹⁰⁷⁷ מנהגים (טירנא) מנהג עשיית (ע' קה). רמ"א ס"ב. ובסידור (לפני למנצח): מנהג ספרד שבכל יום שאין בו תחנון ונפילת אפים אין אומרים למנצח יענך.

¹⁰⁷⁸ לבוש ס"ב.

¹⁰⁷⁹ מנהגים שם. רמ"א שם. וכ"ה בסידור (לפני מזמור לתודה). וראה גם לעיל סי' א מהדו"ק סי"ז גבי פרשת תודה.

¹⁰⁸⁰ ס"א, מפני שלא היתה תודה קריבה ביום זה, וציין לכאן. וראה לבוש ס"ב. וראה חידושי צמח צדק רח, ב. אגרות קודש ח"ג ע' עא-עב.

¹⁰⁸¹ דרכי משה (שכן נוהגים בקראקא). מטה משה סי' תתלה (מנהג ארצינו). רמ"א ס"ב.

¹⁰⁸² דרכי משה סי' תרז אות ג, בשם מנהגים ישנים. רמ"א שם ס"ג.

¹⁰⁸³ סעיף יא.

¹⁰⁸⁴ דרכי משה ומטה משה שם. רמ"א ס"ד.

תרה מנהג כפרות בערב יום כיפור ובו ו' סעיפים :

א נוהגין באלו הארצות ליקח בערב יום הכיפורים תרנגול כפרה¹⁰⁸⁵ לזכר ותרנגולת לנקבה¹⁰⁸⁶ ואומרים עליו זה חליפתי זה תמורת זה כפרתי¹⁰⁸⁷ וכו' (ראשי תיבות חת"ך) זה השם החותך חיים לכל חי¹⁰⁸⁸ ומחזירו סביב ראשו¹⁰⁸⁹ ויאמר בני אדם¹⁰⁹⁰ כו' ועושין כן ג' פעמים¹⁰⁹¹.

וסומכין עליו ידיהם דוגמת סמיכה בקרבן ושוחטין אותו מיד דתיכף לסמיכה שחיטה¹⁰⁹² ויש נמנעין מלסמוך עליו ידיהם כדי שלא יהא נראה כמקדיש קדשים ושוחטין בחוץ¹⁰⁹³ ואין לחוש לזה כיון שהתרנגול הוא דבר שאינו ראוי למזבח¹⁰⁹⁴ אבל אם אין לו תרנגולים ולוקח שאר בעלי חיים לכפרה לא יקח תורים ובני יונה שהם ראויים למזבח ואם יסמוך ידיו עליהם יהא נראה כמקדיש קדשים ושוחטין בחוץ¹⁰⁹⁵ :

ב ובוחרין בתרנגולים לבנים¹⁰⁹⁶ על דרך שנאמר¹⁰⁹⁷ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו במה דברים אמורים כשהלבנים מזומנים לפניו אז יבחר בהם מבאחרים אבל אם אינם מזומנים לפניו לא יחזר אחריהם בדוקא משום שזהו כעין דרכי האמורי¹⁰⁹⁸ שדרכם לחזר אחר תרנגולים לבנים להקריבן לעבודה זרה¹⁰⁹⁹ וכתוב¹¹⁰⁰ ובחקותיהם לא תלכו :

ג יש נוהגין לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד וכמה נקבות בתרנגולת אחת¹¹⁰¹ לפיכך אין לוקחין למעוברת אלא תרנגול אחד ותרנגולת אחת¹¹⁰² דאם העובר זכר הרי יש כאן תרנגול אחד ואם העובר נקבה די לה ולאמה בתרנגולת אחת¹¹⁰³ ויש נוהגין¹¹⁰⁴ ליקח כפרה לכל אחד ואחד בפני עצמו לפיכך לוקחין למעוברת ג' שתי נקבות וזכר אחד :

ד ונוהגין ליתן הכפרות לעניים¹¹⁰⁵ ויותר טוב לפדות הכפרה בממון ולחלק הממון לעניים כדי שלא יתביישו העניים במה שנותנים להם התרנגולים שלקחו לכפרה¹¹⁰⁶ :

¹⁰⁸⁵ רא"ש פ"ח ס"י כג, וטור, בשם הגאונים. מרדכי רמז תשכג. תשב"ץ ס"י קכה. רמ"א (שכן נוהגים בכל מדינות אלו). לבוש ס"א. שער הכוונות ריש דרושי יוה"כ. פע"ח שער כז פ"א. של"ה מסכת יומא ריש פרק תורה אור (רלו, ב). ובסידור : בערב יוה"כ מנהג לשחוט תרנגול לבן הנקרא גבר ושוחטים אותו באשמורת הבקר ... כי אז חוט של חסד גובר בעולם ואנו שוחטין אותו להכניע הגבורות ומוציאין ממנו דמו כדי להמתיקו ונקרא כפרה כמו שעיר המשתלח, וש"נ.

¹⁰⁸⁶ תשב"ץ שם. רמ"א. ט"ז סק"ב. וכ"ה בסידור.

¹⁰⁸⁷ וכ"ה בסידור.

¹⁰⁸⁸ מנהגים (קלוזנר) ס"י לב הג"ה א. הובא במהרי"ל ה' ערב יו"כ (ע' שיג). שו"ת מהר"י ווייל ס"י קצא. דרכי משה ס"ק ג. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ג.

¹⁰⁸⁹ מרדכי שם. לבוש.

¹⁰⁹⁰ רא"ש שם. מהרי"ל שם (ע' שיד). לבוש.

¹⁰⁹¹ רא"ש שם. טור. לבוש. ובסידור : ויאמר ג' פעמים בני אדם. ומנהג חב"ד לסובב התרנגול מעל הראש ג' פעמים בכל פעם ובסך הכל ט' פעמים (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58. וראה שער הכולל פמ"ד אות ב).

¹⁰⁹² רא"ש שם. טור. רמ"א.

¹⁰⁹³ ט"ז סק"ג. וכן השמיטו מסידורו. וראה שער הכולל שם ד"ה גם.

¹⁰⁹⁴ לבוש.

¹⁰⁹⁵ מ"א סק"ג.

¹⁰⁹⁶ מהרי"ל ה' ערב יו"כ (ע' שיד). רמ"א. שער הכוונות ופע"ח ושל"ה שם. וכ"ה בסידור : מנהג לשחוט תרנגול לבן.

¹⁰⁹⁷ ישעיה א, יח.

¹⁰⁹⁸ אחרונים. ב"ח סוד"ה ומ"ש ועושה. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ג.

¹⁰⁹⁹ ראה ע"ז יד, א.

¹¹⁰⁰ ויקרא יח, ג. וראה גם לעיל ס"י ב מהדו"ב ס"ו. אבל ראה ס"י שא סל"ג שהביא פסוק (ויקרא כ, כג) : ולא תלכו בחקות הגוי.

¹¹⁰¹ לבוש. הובא במ"א סק"ב.

¹¹⁰² מהרי"ל ה' ערב יו"כ (ע' שיד). רמ"א. לבוש. מ"א שם.

¹¹⁰³ לבוש. ב"ח ד"ה ומ"ש ועושה. מ"א שם.

¹¹⁰⁴ שער הכוונות ופע"ח שם. של"ה שם. ב"ח שם בשם מרדכי קטן. מ"א סק"ב. אליה זוטא סק"ד. וכ"ה בסידור. וראה לקוטי שיחות חכ"ב ע' 59-60. שלחן המלך ח"ב ע' רז-ח.

¹¹⁰⁵ מהרי"ל שם. רמ"א.

¹¹⁰⁶ מהרי"ל שם. דרכי משה ס"ק ד. רמ"א (או לפדות). של"ה ריש מסכת יומא (רכז, ב) ד"ה בערב. מ"א סק"ד.

ה ויש מקומות שנהגו לילך על הקברות¹¹⁰⁷ להרבות שם בצדקה ומנהג יפה הוא¹¹⁰⁸ והצדקה שנותנים שם הוא פדיון הכפרות¹¹⁰⁹ ולכך ראוי לתת כפי ערך הכפרות שיש לו בביתו¹¹¹⁰ ולא יאמר שום תחינה רק מה שמיוסד מקדמונים שהרי אין אומרים תחנון ביום זה¹¹¹¹ :

ו וזורקין הבני מעיים¹¹¹² והכבד והכליות¹¹¹³ של הכפרות על הגגות או בחצר מקום שהעופות יכולים לקחת משם לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה כדי שירחמו עלינו מן השמים¹¹¹⁴ :

תרו שיפייס אדם את חברו בערב יום כיפור ובו י"ד סעיפים :

א עבירה שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו¹¹¹⁵ שנאמר¹¹¹⁶ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' גוי' כלומר חטאתיכם שהם לפני ה' לבד יום הכיפורים מכפר אבל מה שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו¹¹¹⁷ לפיכך יתן כל אדם אל לבו בערב יום הכיפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו¹¹¹⁸ ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לילך ולפייסו ולבקש ממנו שימחול לו¹¹¹⁹ ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט החטא שחטא לחברו¹¹²⁰ ואם חברו מתבייש בזה לא יפרט החטא¹¹²¹ :

ב ואם אינו מתפייס בפעם ראשון יחזור וילך לפייסו פעם שנית¹¹²² במין ריצוי אחר¹¹²³ ואם לא נתפייס יחזור וילך פעם שלישית לפייסו במין ריצוי אחר ובכל פעם שהולך לפייסו אפילו בפעם הראשון יקח עמו שלשה אנשים ויפייסו בפניהם¹¹²⁴ ואם לא נתפייס בפעם השלישית שוב אין זקוק לו¹¹²⁵ ומכל מקום צריך להודיע לרבים דהיינו עשרה אנשים שהוא הלך לפייסו ולא רצה להתפייס¹¹²⁶ כדי שלא יחשדוהו הבריות שלא רצה להכניע את עצמו לפני חברו לבקש ממנו מחילה¹¹²⁷ :

ג במה דברים אמורים כשהקניט את חברו אבל אם הקניט את רבו¹¹²⁸ אפילו אינו רבו מובהק רק ששמע ממנו דברי תורה¹¹²⁹ צריך לילך אליו כמה פעמים עד שיתפייס ואפילו כשהקניט את חברו אם רוצה להחמיר על עצמו ולילך אליו כמה פעמים הרשות בידו¹¹³⁰ ובלבד שלא יהיה שם בזיון תורה¹¹³¹ :

¹¹⁰⁷ מהרי"ל שם (ע' שיג בשינויי נוסחאות). רמ"א.

¹¹⁰⁸ רמ"א. וראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' קפד.

¹¹⁰⁹ לבוש. מ"א ס"ק ה.

¹¹¹⁰ מ"א שם.

¹¹¹¹ מהרי"ל שם. מ"א שם. וראה גם לעיל סי' תרד ס"ד.

¹¹¹² תשב"ץ סי' קכו. **טור (ושו"ע)**. רמ"א.

¹¹¹³ מ"א סק"ו. וראה תשב"ץ שם וטור, מגמרא חולין צה, ב.

¹¹¹⁴ תשב"ץ שם. ב"ח ד"ה ומה. ט"ז סוף סק"ד.

¹¹¹⁵ **משנה** פה, ב. **טור ושו"ע** ס"א. וראה פרדס חב"ד 9 ע' 92.

¹¹¹⁶ ויקרא טז, ל.

¹¹¹⁷ רבי אלעזר בן עזריה במשנה שם. לבוש ס"א.

¹¹¹⁸ **רא"ש** פ"ח סי' כד. **טור** ולבוש שם. וראה הערות וביאורים תשטו ע' 18.

¹¹¹⁹ **גמרא** פז, א. **טור ושו"ע** שם.

¹¹²⁰ **ב"ח** ד"ה מצאתי, בשם דרשות מהר"ש סי' שלג. **מ"א** ריש הסי'.

¹¹²¹ מ"א שם.

¹¹²² **טור ושו"ע** שם. רב חסדא ור' יוסי בר חנינא בגמרא שם.

¹¹²³ מהרי"ל הל' ליל יוה"כ (ע' שכה). **ב"ח** ד"ה ומ"ש וצריך. **מ"א** סק"א.

¹¹²⁴ רב חסדא בגמרא שם, ורש"י ד"ה בשלש. **טור ושו"ע** שם.

¹¹²⁵ רב יוסי בר חנינא בגמרא שם. **טור ושו"ע** שם. וראה גם תניא אגה"ת פ"א (ק, א).

¹¹²⁶ פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה לח. מדרש תנחומא פרשת וארא סי' ל. מרדכי רמז תשכג. מהרי"ל שם (אחר שהלך ג' פעמים). **רמ"א** ס"א.

¹¹²⁷ לבוש ס"א.

¹¹²⁸ רי"ף ו, א. **רמב"ם** הל' תשובה פ"ב ה"ט. **רא"ש** פ"ח סוסי"י יז. **טור ושו"ע** ס"א.

¹¹²⁹ שו"ת משפט צדק ח"ב סי' מט. כנסת הגדולה הגב"י. **מ"א** סק"ג.

¹¹³⁰ גמרא שם ע"ב, לפירוש רש"י שם ד"ה רב שאני. **ב"ח** ד"ה ומ"ש וה"מ. **מ"א** סק"ב.

¹¹³¹ **ב"ח** ומ"א שם.

ד והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול¹¹³² אלא ימחול לו מיד¹¹³³ אלא אם כן הוא מתכוין לטובת המבקש מחילה¹¹³⁴ כדי שיכנע לבבו הערל¹¹³⁵ או שחושש שלא יבא לו לעצמו איזה רעה ע"י שימחול לו¹¹³⁶ דאז אינו צריך למחול לו דחיו קודמין לחיי חברו¹¹³⁷.

ואם הוציא עליו שם רע אינו צריך למחול לו¹¹³⁸ בכל ענין אפילו אם יבקש ממנו כמה פעמים¹¹³⁹ משום דאפשר שיש בני אדם ששמעו הוצאת הלעז עליו ולא שמעו הפיוס וידמה להם שאפשר שהלעז הוא אמת ולא יצא עדיין אדם זה נקי מחשד¹¹⁴⁰ ומכל מקום מדת ענוה למחול אפילו בהוצאת שם רע¹¹⁴¹:

ה ואם מת מי שפשע כנגדו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר בפניהם חטאתי לאלהי ישראל ולפלוגי זה שפשעתי כנגדו¹¹⁴² וצריך שילך לשם יחף ואם הוא חוץ לשלש פרסאות מן קברו אינו צריך לילך בעצמו לשם אלא ישלח שלוחו שיבקש ממנו מחילה בעבור השולחו בפני עשרה בני אדם¹¹⁴³:

ו ואפילו הוציא עליו שם רע בחיו מועיל מה שיבקש ממנו בפני עשרה בני אדם משום שאנו אומדין דעתו של המת דמן הסתם אלו היה קיים היה מוחל לו¹¹⁴⁴:

ז ואם חרפו לאחר מיתה אינו צריך לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו¹¹⁴⁵:

ח אע"פ שבכל השנה ראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מכל מקום בערב יום הכיפורים צריך לזוהר בזה ביותר¹¹⁴⁶ כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם¹¹⁴⁷:

ט תקנות קדמונים וחרם שלא להוציא שם רע על המתים¹¹⁴⁸:

י מי שקרא לחבירו ממזר לא פגם בכבוד אבותיו שיכול לומר אליך לבד נתכוונתי לבזותך אלא אם כן קראו ממזר בן ממזר¹¹⁴⁹:

יא נוהגין לטבול בערב יום הכיפורים¹¹⁵⁰.

יב ויש אומרים¹¹⁵¹ שטעם טבילה זו הוא משום קרי כדי שיהיו נקיים וטהורים ביום הכיפורים ולפי טעם זה אין ענין

¹¹³² משנה ב"ק צב, א. רש"י עה"ת במדבר כא, ז. מהרי"ל הל' ליל יום כיפור (ע"י שכו). רמ"א ס"א. טור ושו"ע חו"מ סי' תכב ס"א. וראה גם לקמן חו"מ הל' נזקי גוי"נ סי' (ומציין לכאן). תניא אגה"ת שם. לקוטי שיחות חכ"ח ע' 138 ואילך.

¹¹³³ ראה תנחומא חוקת פי"ט. במדבר"ר פי"ט, כג. תניא אגה"ת שם. לקוטי שיחות שם ע' 146 הערה 61. לקמן ס"ח. לעיל סי' קנו ס"ג (לענין ת"ח).

¹¹³⁴ רמ"א שם.

¹¹³⁵ ט"ז סק"ב.

¹¹³⁶ גמרא פז, ב לפירוש רש"י שם ד"ה חלמא. ב"ח ד"ה ודע דבגמרא. מ"א סק"ד. וראה הערות וביאורים תרמ ע' 23.

¹¹³⁷ אליה זוטא סק"ג.

¹¹³⁸ ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ז. סמ"ג עשין טז (צט, ג). הגהות מיימוניות הל' תשובה פ"ב אות ט. שו"ת מהרי"י ווייל סי' קצא. רמ"א שם. מרדכי רמז תשכג.

¹¹³⁹ לבוש שם.

¹¹⁴⁰ תרומת הדשן ח"ב סי' ריב. לבוש שם. מ"א סק"ה.

¹¹⁴¹ ים של שלמה ב"ק פ"ח סי' סג. מ"א שם. וראה גם ט"ז סק"ג.

¹¹⁴² גמרא פז, א. טור ושו"ע ס"ב.

¹¹⁴³ רש"ל ביש"ש שם סי' נ. מ"א סק"ז.

¹¹⁴⁴ ט"ז סק"ג. מ"א (ראה ס"ק ה, שמדת ענוה למחול).

¹¹⁴⁵ שלטי הגבורים ב"מ (לג, א), בשם רבנו יחיאל. כנה"ג הגה"ט. מ"א שם.

¹¹⁴⁶ רא"ש פ"ח סי' כד, מהא דרב בגמרא פז, ב. של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, א) ד"ה ואעפ"י. ב"ח ריש הסימן. עטרת זקנים ריש הסימן.

¹¹⁴⁷ רא"ש שם. טור. לבוש ס"ב.

¹¹⁴⁸ שו"ע סי' ג. מרדכי רמז תשכד, ב"ק רמז קו, בשם ראב"ה.

¹¹⁴⁹ ישי"ש ב"ק פ"ח סי' מו. מ"א סק"ו.

¹¹⁵⁰ סדר רב עמרם גאון. הרי"ף גיאת ח"א ע' נט. רא"ש פ"ח סי' כד. טור ולבוש ס"ג.

¹¹⁵¹ רא"ש שם. טור. מהרי"ל הל' ערב יו"כ (ע"י שטז), בדעת מהר"ם מרוטנבורג, בתשב"ץ סי' קכב. לבוש ס"ג.

כלל לומר ויודוים במקוה וכן אין צריך לטבול אלא פעם אחת¹¹⁵².

ומי שטבל בערב ראש השנה ולא ראה קרי אחר כך אעפ"כ צריך לטבול בערב יום הכיפורים דשמא ראה אחר כך מים חלוקים או עכורים¹¹⁵³ שהרואה אותן טמא משום בעל קרי¹¹⁵⁴.

וטבילה זו שהיא משום קרי כשירה אפילו בארבעים סאה שאובים¹¹⁵⁵ כשהם בקרקע אבל לא בכלי¹¹⁵⁶.

ומי שהוא מצטער¹¹⁵⁷ בטבילה יכול לשפוך עליו תשעה קבין מים¹¹⁵⁸ ורשאי לשפוך עליו משנים או משלשה כלים¹¹⁵⁹ זה אחר זה ובין כולם יהיה תשעה קבין ובלבד שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון וכן השלישי עד שלא פסק השני¹¹⁶⁰ אבל מארבעה כלים אין מצטרפין לתשעה קבין¹¹⁶¹ ואפילו אם ממרק¹¹⁶² מכלי אחד יזהר להריק בלא הפסקה כלל¹¹⁶³ ואם נכנס חציו לתוך המקוה ועל חציו שפכו ט' קבין יצא¹¹⁶⁴.

ואשה ששמשה תוך שלשה ימים לטבילה זו צריכה לכבד ביתה בחמין קודם שתטבול כדי להפליט כל השכבת זרע שבמקורה שלא תפליט אחר הטבילה ותהא טמאה ביום הכיפורים עיין ביורה דעה סימן קצ"ו¹¹⁶⁵ ואם שמשה סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה שבאלו הזמנים היא רגילה להתעבר לא תכבד ביתה בחמין שמא תשחית זרע ההריון¹¹⁶⁶ לפיכך אינה צריכה לטבול כלל בערב יום הכיפורים¹¹⁶⁷.

יב אבל יש אומרים¹¹⁶⁸ שטעם טבילה זו הוא משום תשובה כגר המתגייר ולפי זה יש לטבול שלש פעמים¹¹⁶⁹ ואפילו נערים ובתולות שהם בני מצוה נוהגים לטבול אעפ"כ שאין קרי שייך בהן¹¹⁷⁰ ואפילו מי שטבל בערב ראש השנה ולא ראה קרי אח"כ צריך לחזור ולטבול בערב יום הכיפורים משום תשובה¹¹⁷¹.

יג יש לטבול קודם תפלת מנחה כדי להתוודות (במנחה) בטהרה¹¹⁷² ויש טובלין אחר סעודה המפסקת כדי שיהא סמוך ליום הכיפורים¹¹⁷³.

יד מי שמת לו מת קודם יום הכיפורים מותר לו לרחוץ בחמין ולטבול בערב יום הכיפורים מפני שיום הכיפורים דינו כרגלים שמבטלים ממנו גזירת שבעה¹¹⁷⁴ כמ"ש בסימן תקמ"ח¹¹⁷⁵ אלא דיש לו לאחר הרחיצה והטבילה כל

¹¹⁵² מהרי"י ווייל סי' קצא. רמ"א ס"ד.

¹¹⁵³ מ"א סוף סק"ח. וראה מ"א סי' פח סק"א. לקוטי שיחות ח"ז ע' 315. שלחן המלך ח"א ע' קז-קח.

¹¹⁵⁴ מקואות פ"ח מ"ב. רמב"ם הל' אבות הטומאה פ"ה ה"ו.

¹¹⁵⁵ משנה מקואות פ"ח מ"א. מ"א סק"ט. ב"י סי' פח ד"ה והוי. לעיל שם סוף ס"א.

¹¹⁵⁶ ברייתא ברכות כב, ב כת"ק, ולחד מאן דאמר שם – אף לרבי יהודה. ראב"ד הל' ברכות פ"ו ה"ה (לענין נט"י). ב"י שם. מ"א שם. לעיל שם (במוסגר). סי' קנט סכ"ג.

¹¹⁵⁷ מהרי"י ווייל שם. מ"א ס"ק ט.

¹¹⁵⁸ מהר"ם מרוטנבורג בתשב"ץ שם. רמ"א שם. וראה לעיל שם.

¹¹⁵⁹ **משנה** מקואות פ"ג מ"ד. מ"א סק"ט. וראה גם לעיל שם.

¹¹⁶⁰ ב"י שם ד"ה ותשעה, ממשנה מקואות שם. מ"א שם.

¹¹⁶¹ מקואות שם. מ"א שם. וראה לעיל שם, ובנסמן בשוה"ג שם.

¹¹⁶² בקונטרס השלח הגיה: מריק.

¹¹⁶³ רבנו יונה ברכות (יג, ב) ד"ה כי. מ"א שם.

¹¹⁶⁴ בעיא דרב פפא גיטין טז, א (לענין שני לטומאה). רמב"ם הל' אבות הטומאה פ"ט ה"ג (לקולא). ב"י שם ד"ה והוי (דבדרבנן נקטינן לקולא). מ"א שם.

¹¹⁶⁵ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סי"א.

¹¹⁶⁶ מהרי"ל שם. דרכי משה ס"ק ג. מ"א סק"ח.

¹¹⁶⁷ דרכי משה שם.

¹¹⁶⁸ **מהרי"ל** שם (ע' שטו). דרכי משה ס"ק ג. מ"א סק"ח בשם ויש אומרים.

¹¹⁶⁹ מהרי"ל שם (ע' שטז). דרכי משה שם. מ"א שם.

¹¹⁷⁰ מהרי"ל שם (ע' שטו). מ"א שם.

¹¹⁷¹ מהרי"ל שם. דרכי משה שם. מ"א שם.

¹¹⁷² מהרי"ל שם ושם. מ"א שם. ט"ז סק"ד.

¹¹⁷³ מהרי"ל שם. מ"א שם. וראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' קעח.

¹¹⁷⁴ מהרי"ל הל' שמחות (ע' תרה). רמ"א ס"ד.

¹¹⁷⁵ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סט"ו.

מה שאפשר שיהיו סמוך לחשיכה¹¹⁷⁶ מטעם שנתבאר שם¹¹⁷⁷ ושאר דיני אבילות כגון ישיבה על גבי קרקע צריך לנהוג עד הלילה ממש מטעם שנתבאר שם¹¹⁷⁸:

תרו סדר הווידי במנחה בערב יום הכיפורים ובו ט"ז סעיפים:

א כיון שיום הכיפורים הוא יום הסליחה וכפרה כמ"ש¹¹⁷⁹ כי ביום הזה יכפר וגו' לפיכך צריך כל אדם שיתוודה על חטאיו כי כן מצינו בכל קרבנות הבאים לכפר¹¹⁸⁰ שנאמר¹¹⁸¹ והתוודו את חטאתם אשר עשו.

ומצות ווידוי מן הדין הוא בהתחלת זמן הכפרה דהיינו משתחשך¹¹⁸² ליל יום הכיפורים אלא שחשו חכמים¹¹⁸³ שמא יארע דבר קלקלה¹¹⁸⁴ של שכרות¹¹⁸⁵ וכיוצא בו¹¹⁸⁶ בסעודה המפסקת ולא יוכל להתוודות¹¹⁸⁷ בהתחלת זמן הכפרה לכך תקנו שיתוודה כל אדם בערב יום הכיפורים במנחה¹¹⁸⁸ קודם שיאכל בסעודה המפסקת¹¹⁸⁹.

ואע"פ שהתוודה במנחה צריך לחזור ולהתוודות בערבית¹¹⁹⁰ שהיא התחלת זמן הכפרה והוא עיקר זמן הווידי של יום הכיפורים¹¹⁹¹ ואע"פ שהתוודה ערבית חוזר ומתוודה בתפילת שחרית¹¹⁹² שמא אירע לו דבר עבירה אחר הווידי של ערבית ומטעם הזה הוא צריך לחזור ולהתוודות במוסף ובמנחה ובנעילה שמא אירע לו דבר עבירה בכל היום¹¹⁹³ שיום הכיפורים מכפר עד סופו עם חשיכה¹¹⁹⁴:

ב ויש אומרים¹¹⁹⁵ שזמן מצות ווידוי מן הדין הוא קודם התחלת זמן הכפרה דהיינו עם חשיכה כדי שיכנס ליום בתשובה ולא יהא שהות לחטוא בין הווידי להתחלת זמן הכפרה אלא שחשו חכמים שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה ולא יוכל להתוודות עם חשיכה לכך תקנו להתוודות במנחה ואע"פ שהתוודה במנחה חוזר ומתוודה עם חשיכה שהוא עיקר זמן ווידוי מן הדין שמא אירע לו דבר עבירה אחר מנחה ואע"פ שהתוודה עם חשיכה חוזר ומתוודה בתפילת ערבית ובכל תפלה של היום לפי שבודאי גם ביום הכיפורים עצמו חייב להתוודות¹¹⁹⁶ ולשוב בתשובה שלימה¹¹⁹⁷.

והלכה כסברא הראשונה¹¹⁹⁸ מכל מקום ראוי לכל אדם להחמיר על עצמו כסברא השניה¹¹⁹⁹ וכשרואה בין

¹¹⁷⁶ מ"א סק"י. ולענין טבילת מצוה קודם מנחה ראה שיחות קודש תשכ"ה ח"א (ע' 525 ואילך).

¹¹⁷⁷ ראה שו"ע שם ס"י ובמ"א שם סק"י וסקט"ו. ט"ז שם סק"ג.

¹¹⁷⁸ ראה שם מ"א סק"ד.

¹¹⁷⁹ ויקרא טז, ל.

¹¹⁸⁰ **לבוש** ס"א. וראה לקמן סוף ס"ב (ולשוב בתשובה שלימה). לקוטי באורים לס' התניא ח"ב ע' מ ואילך, וע' סט. שלחן המלך ח"ב ע' רטו הערה 2.

¹¹⁸¹ במדבר ה, ז. כ"ה בדפ"ר. וכן הובא בלבוש שם. תניא אגרת התשובה פ"א. ובדפוסים המאוחרים: והתוודה אשר חטא עליה (ויקרא ה, ה). וראה רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א (הובאו שניהם). לקוטי באורים שם ע' סח. מראי מקומות וציונים.

¹¹⁸² ברייתא פז, ב (עם חשכה). **רא"ש** פ"ח סי' יט. **טור** (ושו"ע) ולבוש שם (זמן התחלת הכפרה).

¹¹⁸³ **גמרא** [ברייתא] שם, לגירסתינו ולגירסת הטור (אבל אמרו חכמים).

¹¹⁸⁴ ברייתא שם, לגירסת הרי"ף (ו, א) והרא"ש שם (יארע דבר קלקול בסעודה). מ"א סק"א.

¹¹⁸⁵ רש"י שם ד"ה שמא. ר"ן שם ד"ה ת"ר. לבוש שם.

¹¹⁸⁶ ר"ן שם. לבוש שם.

¹¹⁸⁷ לבוש שם. מ"א שם.

¹¹⁸⁸ **טור** ושו"ע ס"א.

¹¹⁸⁹ ברייתא שם. **טור** ושו"ע שם.

¹¹⁹⁰ ברייתא שם (לאחר שיאכל וישתה), לפירוש הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז (ערבית). ר"ן שם בשם הראשונים. ב"י ריש הסימן.

¹¹⁹¹ לבוש שם (כשיכנס יום הדין ויחשך ויתקדש היום).

¹¹⁹² ברייתא שם. רי"ף ורא"ש שם. רמב"ם שם.

¹¹⁹³ תוספתא שם פ"ד ה"ג.

¹¹⁹⁴ משנה כריתות כה, א. רמב"ן יומא שם. רמב"ם הל' שגגות פ"ג ה"ט. וראה כריתות ז, א וברש"י ד"ה אי נמי דעביד, דהיינו עד שקיעת החמה.

¹¹⁹⁵ **רמב"ן** שם.

¹¹⁹⁶ רמב"ן שם (לענין ערבית).

¹¹⁹⁷ ראה רמב"ם שם. לעיל ריש ס"א וש"נ.

¹¹⁹⁸ ב"י סוד"ה וצריך (והעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן).

¹¹⁹⁹ **של"ה** מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה בפרק בתרא. **מ"א** סק"ז.

השמשות ממשמש ובא יעמוד ויתוודה¹²⁰⁰ :

ג כשהיחיד מתוודה¹²⁰¹ בין בתפלת מנחה של ערב יום הכיפורים בין בערבית שחרית מוסף מנחה ונעילה של יום הכיפורים¹²⁰² הוא מתוודה אחר שגמר תפלתו קודם שעקר רגליו אבל הש"ץ אומר הווידוי ביום הכיפורים בתוך התפילה¹²⁰³.

אבל בתפלת המנחה של ערב יום הכיפורים אין הש"ץ חוזר את הווידוי בקול רם¹²⁰⁴ דכיון שלא תקנו הווידוי במנחה אלא משום חשש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה¹²⁰⁵ והש"ץ אינו מחזיר את התפלה אלא כדי להוציא את מי שאינו בקי לא רצו חכמים לתקן שיחזור ש"ץ את הווידוי שמא יארע דבר קלקלה למי שאינו בקי שמועטין הן שאינן בקיאים¹²⁰⁶ :

ד אם לא פרט את חטאיו אלא אמר סתם חטאתי יצא ידי מצות ווידוי¹²⁰⁷ ומכל מקום לכתחלה¹²⁰⁸ נכון לפרט את החטא¹²⁰⁹ שיאמר עשיתי כך וכך¹²¹⁰ מפני (שערב יוה"כ) [שעל ידי כך¹²¹¹] הוא מתבייש יותר לפני הקדוש ברוך הוא מחטאיו ומתחרט עליהם מעומק לבו¹²¹².

וכשהוא מפרט חטאיו יתוודה בלחש¹²¹³ שאם יתוודה בקול רם אסור לו לפרט חטאיו ברבים¹²¹⁴ לפי שאין זה כבוד המקום שמגלה לרבים שחטא כנגדו¹²¹⁵.

במה דברים אמורים בחטא שאין מפורסם אבל חטא המפורסם לרבים מותר לפרטו ברבים אפילו בקול רם¹²¹⁶ ומכל מקום אין חובה לפרטו בקול רם אלא יפרטנו בלחש אם ירצה¹²¹⁷ :

ה ומה שאומרים על חטא על סדר א"ב אין זה נקרא פורט חטאיו הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח תפלה ולפיכך מותר לאמרו בקול רם¹²¹⁸ :

ו סדר הווידוי בעל חטאים שאנו חייבים עליהם עולה ואח"כ חטאת ואח"כ קרבן עולה ויורד ואח"כ אשם ודאי ותלוי לפי שכך סדורים הקרבנות בפרשת ויקרא ואח"כ שאנו חייבים עליהם מכת מרדות ואח"כ מלקות ארבעים ואח"כ מיתה בידי שמים ואח"כ כרת ועירי ואח"כ ארבע מיתות בית דין כי צריך לבקש על הקל קל תחלה ואח"כ מוסיף והולך¹²¹⁹ כמו שנתבאר בסי' תקפ"ב¹²²⁰ :

¹²⁰⁰ של"ה שם. וראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' רא-ב.

¹²⁰¹ גמרא פז, ב. רא"ש פ"ח סי' יט. טור. רמ"א ס"א.

¹²⁰² ב"י ד"ה והיכן.

¹²⁰³ גמרא שם. רא"ש שם. טור. רמ"א שם.

¹²⁰⁴ טור בשם ראבי"ה סי' תקכח, ובשם הרי"ף גיאת ה' יוה"כ (ע' נט). מרדכי רמז תשכה. (ושו"ע) רמ"א ס"ה.

¹²⁰⁵ מרדכי שם. טור ולבוש ס"ה.

¹²⁰⁶ ב"י ד"ה וגם כי לא נתקן. לבוש שם.

¹²⁰⁷ גמרא פז, ב. רמב"ם ה' תשובה פ"ב ה"ח. טור ורמ"א ס"ג. וראה לחם משנה שם (אם צריך לומר גם עוינו פשענו). לקוטי שיחות חיי"ז ע' 193 ואילך. שלחן המלך ח"ב ע' רט-ריא.

¹²⁰⁸ ב"י ד"ה ולענין הלכה. שו"ע ס"ב, שהלכה כרבי עקיבא פו, ב שאין צריך לפרט החטא. אלא שנכון לפרט בלחש.

¹²⁰⁹ של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה בפרק בתרא (שהעיקר כדעת רבי יהודה בן בבא שם, שצריך לפרט). ב"ח ד"ה ומ"ש וכן.

¹²¹⁰ ראה רמב"ם שם פ"א ה"א.

¹²¹¹ כן הגיה בקונטרס השלחן.

¹²¹² של"ה שם. וראה גם רש"י שם ד"ה בחטא מפורסם. ב"י שם.

¹²¹³ ב"י שם. של"ה שם.

¹²¹⁴ מ"א סק"ב (גם לדעת רבי יהודה בן בבא). וכדלעיל סי' קא סוף ס"ב וש"נ.

¹²¹⁵ רש"י שם ד"ה בחטא שאינו מפורסם. ב"ח שם.

¹²¹⁶ רב שם. מ"א שם.

¹²¹⁷ שו"ע שם (אם רצה). מ"א שם (דמירי בחטא מפורסם).

¹²¹⁸ דרכי משה ס"ק ב. רמ"א שם.

¹²¹⁹ תרומת הדשן ח"ב סי' קיח. הובא בדרכי משה שם. מ"א סק"ג. וכ"ה הנוסח בסידור.

¹²²⁰ סי"ח וש"נ.

ז יאמר לשון כפרה לחטאים ולשון מחילה לעונות ולשון סליחה לפשעים¹²²¹ כי החטא קל מעון ועון קל מפשע¹²²² והכפרה גדולה מהמחילה והמחילה גדולה מהסליחה¹²²³ לפיכך החטא הוא מתכפר ונמחל העון ונסלח הפשע¹²²⁴.
וצריך להתוודות מעומד¹²²⁵ לפיכך לא יסמוך על דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שהוא סומך עליו היה נופל¹²²⁶ כמו שנתבאר בסי' תקפ"ה¹²²⁷ וטוב לשחות בעת הוידוי כמו במודים¹²²⁸ כדי להתוודות בהכנעה גדולה¹²²⁹.
וכשתתוודה יכה באגרופו על הלב כלומר אתה גרמת לי החטא¹²³⁰ ויש נוהגין להכות על החזה מטעם הידוע להם¹²³¹.

ח אע"פ שהתוודה בתפלת לחש אעפ"כ כשהש"ץ מגיע לוידוי צריך לחזור ולעמוד¹²³² ולהתוודות עמו¹²³³ ובוידוי זה אינו צריך לפרט החטא אלא כיון שאמר עם הש"ץ אבל אנחנו חטאנו די¹²³⁴ ורשאי לישב אח"כ ומכל מקום אין לדבר בשעה שהש"ץ מתוודה¹²³⁵:

ט עונות שהתוודה עליהן ביום הכיפורים שעבר אע"פ שכבר נתכפרו אעפ"כ יכול לחזור ולפורטן בוידויו¹²³⁶ ולא עוד אלא שהחזור ופורטן הרי זה משובח¹²³⁷ שנאמר¹²³⁸ וחטאתי נגדי תמיד כלומר איני סבור שכפרת לי והרי הוא תמיד כאלו הוא נגדי עומד¹²³⁹:

י אין חותמין בוידוי¹²⁴⁰ בין וידוי של ערב יום הכיפורים של מנחה¹²⁴¹ בין וידוי של היחיד אחר תפלתו בתפלות של יום הכיפורים עצמו¹²⁴²:

יא נוהגין שאחר תפלת המנחה בערב יום הכיפורים לוקין כל הקהל¹²⁴³ ל"ט מלקות¹²⁴⁴ ואע"פ שאין מלקות מועיל בזמן הזה שאין לנו דינים סמוכין¹²⁴⁵ וגם אין חייב מלקות אלא אם כן התרו בו שהבית דין מלקין אותו¹²⁴⁶ מכל

¹²²¹ של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה סדר הוידוי, בשם עמק ברכה, שכן נהג רמ"א. מ"א סוף סק"ג (אלא שכתב סליחה לעונות, עפ"י מנהגים, טירנא, ערב יום כפור, ע"קו). ובסידור הנוסח (באתה יודע): ותמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו (כעין נוסח הרמב"ם בנוסח הוידוי שבסוף ס' אהבה. אבודרהם סדר תפלת יוה"כ ד"ה מה נאמר). משנת חסידים מס' ימי התשובה פ"ו אות ו.

¹²²² כדלקמן סי' תרכא סי"ג ושי"נ. וראה גם לעיל סי' תקפד סי"ג.

¹²²³ ראה גם לעיל שם.

¹²²⁴ של"ה שם.

¹²²⁵ גמרא פז, ב מעובדא דשמואל. ר"ן (ו, א) ד"ה שמע מינה, בשם הגאונים. רא"ש פ"ח סי' יט. טור ושו"ע סי"ג.

¹²²⁶ מ"א סק"ד.

¹²²⁷ סעיף א.

¹²²⁸ מהרי"ל הל' ליל יוה"כ (ע' שכח). של"ה שם. מ"א סק"ד.

¹²²⁹ לבוש סי"ג (שלכן צריך בעמידה).

¹²³⁰ מ"א סק"ג, בשם מדרש קהלת. ט"ז סי' קיג סוף ס"ק ד.

¹²³¹ מ"א שם, בשם האריז"ל (שער הכוונות סוף ענין כוונת חזרת העמידה).

¹²³² טור ושו"ע סי"ג.

¹²³³ ר"ן (ו, א) ד"ה שמע מינה בשם הגאונים. רמ"א סי"ג.

¹²³⁴ ראה ב"י ד"ה ועיקר. מ"א סק"ה. וכדלעיל ס"ד.

¹²³⁵ הגהות מנהגים (ר"ה אות קכ) בשם רב סעדיה גאון. מ"א שם (בשעת הוידוי).

¹²³⁶ גמרא [בריייתא] פז, ב כרבי אליעזר בן יעקב. רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ח. טור ושו"ע סי"ד.

¹²³⁷ רבי אליעזר בן יעקב שם. מ"א סק"ו.

¹²³⁸ תהלים נא, ה.

¹²³⁹ רש"י שם ד"ה וחטאתי. וראה תניא אגה"ת סוף פי"א.

¹²⁴⁰ גמרא [בריייתא] פז, ב. ראה גירסת רש"י שם ד"ה וחוטם בוידוי. ב"י ד"ה ומ"ש ולפירוש. טור בשם רב עמרם ומנהג ספרד, ושו"ע סי"ה.

¹²⁴¹ שו"ע שם.

¹²⁴² לבוש סי"ה.

¹²⁴³ רא"ש פ"ח סי' כה (שכן נהגו באשכנז). טור ושו"ע סי"ו. ובסידור: מלקות ילקו קודם טבילה ומנחה (עפ"י פעי"ח שער כז פ"א ד"ה מע"ח).

¹²⁴⁴ טור ושו"ע שם (ארבעים). מ"א סק"ח (ל"ט).

¹²⁴⁵ ראה לקמן חו"מ הל' נזקי גו"נ סט"ו-ז.

מקום נוהגין ללקות שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו¹²⁴⁷ ועוד כדי להכניע לבבו ולהכינה לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה¹²⁴⁸:

יב ונהגו שהנלקה אומר ויידוים בשעה שנלקה והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו'¹²⁴⁹ ג' פעמים שהם ל"ט תיבות נגד ל"ט מלקות¹²⁵⁰:

יג ונהגו להלקות ברצועה כל דהוא שאין זה מלקות גמור¹²⁵¹ שצריכה להיות רצועה רחבה טפח¹²⁵²:

יד ולוקחין רצועה של עגל¹²⁵³ לעוררו בתשובה¹²⁵⁴ על דרך¹²⁵⁵ ידע שור קונהו¹²⁵⁶ אבל אין צריך ליקח שתי רצועות אחת של חמור¹²⁵⁷ כמו שהיו במלקות גמור¹²⁵⁸ כיון שאין מלקות מועיל בזמן הזה¹²⁵⁹:

טו והנלקה לא יעמוד ולא ישב רק מוטה¹²⁶⁰ אחוריו לדרום ופניו לצפון¹²⁶¹ לפי שעיקר חטא האדם הוא מחמת ממון וכתוב¹²⁶² מצפון זהב יאתה על כן יכניע את עצמו לאותו רוח להודיע שמשם בא לו החטא¹²⁶³:

טז יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לו יום הכיפורים זה אין יום הכיפורים מכפר לו¹²⁶⁴:

תרח סדר סעודה המפסקת ובו י' סעיפים:

א מצות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקודש¹²⁶⁵, בין בעינוי בין באיסור מלאכה¹²⁶⁶, שנאמר¹²⁶⁷ ועניתם

¹²⁴⁶ ב"י סוף הסי'. מ"א סק"ט.

¹²⁴⁷ **טור** ושו"ע שם.

¹²⁴⁸ **ב"י** שם, בשם הכלבו סי' סח (לג, א).

¹²⁴⁹ מנהגים (קלויזנר) יום כפור סי' לד. (טירנא) ע' קו. **רמ"א** ס"ו. ומנהג חב"ד שגם הנלקה אומר והוא רחום ג"פ (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58). וראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' קפח סדר המלקות: על כתף ימין, כתף שמאל, תחיתיהם באמצע, ובכל הלקאה אומרים תיבת אחת מוהוא רחום.

¹²⁵⁰ הגהות מנהגים שם אות קמו. **רמ"א** שם.

¹²⁵¹ דרכי משה ס"ק ד. **רמ"א** שם.

¹²⁵² משנה מכות כב, ב. מ"א סק"י.

¹²⁵³ כלבו ומנהגים שם. **רמ"א** שם.

¹²⁵⁴ מ"א סק"י.

¹²⁵⁵ אוצ"ל: על דרך שנאמר (ישעיה א, ג), וכ"ה ברמ"א שם.

¹²⁵⁶ **רמ"א** שם.

¹²⁵⁷ כמבואר בכל בו שם.

¹²⁵⁸ מכות כב, ב. רמב"ם הל' סנהדרין פט"ז ה"ח. מ"א שם.

¹²⁵⁹ ראה דרכי משה ס"ק ד. מ"א סק"ט.

¹²⁶⁰ מנהגים שם ושם. **רמ"א** שם.

¹²⁶¹ מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (ע' שיז). **רמ"א** שם.

¹²⁶² איוב לו, כב. וראה ב"ב כה, ב. לעיל סי' צד ס"ג.

¹²⁶³ **ט"ז** סק"ד.

¹²⁶⁴ רבי יוחנן בכריתות ז, א. רמב"ם הל' שגגות פ"ג ה"י. **רמ"א** סוף ס"ו.

¹²⁶⁵ **גמרא** [ברייטא] פא, ב – כגירסת הרי"ף שם ב, ב והרא"ש שם פ"ח ס"ח (ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש, יכול בתשעה, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, שכן מוסיפין מחול על הקדש). **טור** ושו"ע ס"א (אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות, שצריך להוסיף מחול על הקודש).

וחיוב זה הוא מן התורה, כדאמרינן שבת קמח, ב (דהא תוספת דיום הכפורים דאורייתא היא). ביצה ל, א (דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא). תוס' ברכות כז, א ד"ה דרב צלי (תוספת שבת ויום הכיפורים דקיי"ל שהוא מן התורה), ובר"ה ט, א ד"ה ורבי עקיבא (כולהו מודו דתוספת יום הכפורים דאורייתא). מ"א ריש הסימן (תוספות עינוי דאורייתא, אך אין בו כרת).

ומכל מקום אין בזה לא כרת ולא אזהרה, אלא כאמור לעיל בתחלת הסעיף "מצות עשה מן התורה". וכדלקמן בסוף הסעיף "אין ענוש כרת על התוספת". ויתבאר לקמן שם (הערה 1277).

¹²⁶⁶ "בעינוי" הוא לכל הדעות, כאמור בברייטא שם (מתחיל ומתענה מבעוד יום). רמב"ם הל' שביית עשור פ"א ה"ו (התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי). מ"מ שם (מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי, אבל לא בעשיית מלאכה, לא ביום הכיפורים ולא בשבתות, וזהו שכתב מתחיל לצום ולהתענות, וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה).

את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם, יכול יתענה בתשיעי לחודש, תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מכאן שמוסיפים מחול על הקודש.

(ואע"פ שממקרא זה למדנו בסי' תר"ד¹²⁶⁸ שמצוה לאכול בערב יום כיפור. מכל מקום פשט הכתוב משום תענית ממש, כמו שנתבאר כאן, אלא שמצות חכמים היא¹²⁶⁹ להרבות בסעודה בערב יום כיפור¹²⁷⁰ מטעם שנתבאר שם, ומצאו להם סמך מן התורה שנאמר ועניתם וגו' בתשעה לחודש, ופירשו בו חכמים שיכין את עצמו באכילת תשיעי לעינוי של עשירי).

אין לי אלא מלפניו, מלאחריו מנין¹²⁷¹, תלמוד לומר מערב עד ערב, הוקשו שני הערבים זה לזה¹²⁷².

ואין לי אלא יום הכיפורים, שבת מנין, תלמוד לומר תשבתו. יום טוב מנין, תלמוד לומר שבתכם, כל שבות שאתה שובת אתה מוסיף לה בין מלפניה בין מלאחריה¹²⁷³.

יכול יהא ענוש כרת על התוספת תלמוד לומר¹²⁷⁵ וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי וגו'

אמנם קיי"ל שכן הוא גם "באיסור מלאכה", כסיפא דברייתא שם, כפי שהובאה ברי"ף שם. רא"ש שם (אין לי אלא יום הכיפורים, שבת בראשית מנין, תלמוד לומר תשבתו, ימים טובים מנין, תלמוד לומר שבתכם, כל שבייתה שאתה שובת אתה מוסיף לה). מ"מ שם (אבל דעת שאר המפרשים שתוספת יש מן התורה אפילו בשבתות וימים טובים, וכן נראה מן ההלכות). טור (בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה). לבוש שם (בין באיסור אכילה ושתיה בין באיסור עשיית מלאכה).

ולפי דעה זו, כן הוא גם בשבת ויום טוב. שו"ע סי' רס"ד (יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש). דעה הב' בלבוש סי' רס"ד (ותוספת זה הוא דרבנן, ויש מפרשים שהוא דאורייתא). מ"א שם סק"ח (והוי מצות עשה דאורייתא). אליה רבה שם ס"ק יב (דנראה לי הלכה למעשה שהוא דאורייתא, כרי"ף ורא"ש ומגיד).

וכן הוא לעיל שם ס"ד (יש אומרים שמצות עשה מן התורה, להוסיף מחול על הקדש באיסור עשיית מלאכה).

¹²⁶⁷ אמור כג, לב.

¹²⁶⁸ סעיף א (ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וגו' ... ענין הכתוב הכינו עצמיכם בתשיעי לעינוי העשירי, שתאכלו ותשתו בתשיעי, כדי שתוכלו להתענות בעשירי).

וכקושיית הלבוש סי' א בהג"ה (אף על גב דלעיל סימן תר"ד מפקינן האי קרא לאכילה ושתיה ביום התשיעי כדי שיוכל להתענות בעשירי, ובש"ס משמע דמאן דדריש ליה למוסיפים מחול וכו' לית ליה דרש דאכילת ערב יום כיפור).

והיינו כדאמרין יומא פא, ב (לכדתניא ועניתם את נפשותיכם בתשעה ... מכאן שמוסיפין מחול על הקודש ... ותנא דעצם עצם האי בתשעה לחודש מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדתני ... ועניתם את נפשותיכם בתשעה ... לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי).

¹²⁶⁹ ב"י סי' תיח (דרשה דועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, שהיא אסמכתא בעלמא), וסי' תקסח (בערב יום הכפורים ... מצווה לאכול בו, ואית ליה סמך בקרא דאורייתא). שו"ע סי' תקע ס"ג (ונראה לי דהוא הדין לראש חדש וערב יום הכפורים, שאינם אלא מדרבנן).

¹²⁷⁰ הגהות מיימוניות סוף הל' שביית עשור (ערב יום הכפורים אסור להתענות, ומצוה להרבות בסעודה). שו"ע סי' תרד (מצוה לאכול בערב יום כפור ולהרבות בסעודה).

ובפסקי הסדור (בערב יום הכפורים יש להרבות באכילה ושתיה, כמו שיעור ב' ימים ערב יום כיפורים ויום הכיפורים). ושם נסמן (הערה 2338).

¹²⁷¹ ברייתא שם, כגירסת הרי"ף ורא"ש שם (אין לי אלא לפניו, לאחריו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב).

ולעיל סי' רס"ד, הובא כגירסת הגמרות שלנו (אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב).

¹²⁷² לימוד זה הובא גם בספרא על הפסוק אמור פי"ד (אין לי אלא מלפניו, מלאחריו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב), ופירש בקרבן אהרן שם (דאתקש ערב דיציאה לערב דהכנסה, מה ערב דהכנסה בתוספת, אף ערב דיציאה בתוספת). והיינו שערב הראשון פירושו מבעוד יום (שהיא התוספת שבערב יום הכיפורים), והערב השני פירושו בלילה (שהיא התוספות שבמוצאי יום הכיפורים), והוקשו זה לזה.

וראה התמים ע' 620. סופרים וספרים ע' 18. פרדס חב"ד 9 ע' 93.

¹²⁷³ היינו שבת ויום טוב, משא"כ ראש חודש חנוכה ופורים, שלא נאמר בהם שבות. וכדלעיל סי' קפח ס"ז (שבראש חודש חנוכה ופורים ... אין בהם תוספת מחול על הקדש).

ומכל מקום מבואר בשו"ע סי' תערב ס"א (מדליקין נר חנוכה ... סוף השקיעה ... ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה).

וכן לענין קריאת המגילה נתבאר בשו"ע סי' תרצב ס"ד (מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת, וצריך להמתין עד אחר שיקראו הקהל, וקשה עליו לישב בתענית כל כך, יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה). ונתבאר לעיל סי' רס"ד, ובהערות שם.

¹²⁷⁴ סיפא דברייתא שם, כגירסת הרי"ף והרא"ש, וכמועתק לעיל (הערה 1266).

ואילו לעיל סי' רס"ד הועתקה הברייתא כגירסת הגמרות שלנו (אין לי אלא יום הכיפורים, ימים טובים מנין, תלמוד לומר תשבתו, שבתות מנין, תלמוד לומר שבתכם, הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מוסיפים מחול על הקדש מלפניה ולאחריה).

¹²⁷⁵ אמור כג, ל.

וכן בעינוי הוא אומר¹²⁷⁶ כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה וגו' על עיצומו של יום ענוש כרת אבל אין ענוש כרת על התוספת¹²⁷⁷ :

ב ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות¹²⁷⁸ דאלו בין השמשות עצמו (ספק יום) ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת ואף אם לא היה הכתוב מזהיר עליו היה צריך לפרוש מספק עבירה¹²⁷⁹ :

ג ותוספת זה אין לו שיעור¹²⁸⁰ אלא שמתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד בין השמשות שהוא ג' רביעי מילין קודם הלילה והזמן הזה שהוא מהלך ג' מילין ורביע רצה לעשות כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצתה עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי מחול על הקודש¹²⁸¹ :

ד נשים שאוכלות ושותות¹²⁸² עד בין השמשות¹²⁸³ ממש¹²⁸⁴ והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש אין ממחין בידן אם הוא ידוע שבדאי לא ישמעו לנו¹²⁸⁵ ויעשו בזדון דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין¹²⁸⁶ .

וכן הדין בכל דבר איסור שאינו מפורש בתורה¹²⁸⁷ אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים¹²⁸⁸ או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני¹²⁸⁹ או שהן בעצמן אסרו דבר¹²⁹⁰ ואדם אחד¹²⁹¹ עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו¹²⁹² אינו צריך למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד :

¹²⁷⁶ שם כג, כט.

¹²⁷⁷ ברייתא פא, א (וענייתם את נפשותיכם, וכל מלאכה לא תעשו. יכול יהא ענוש על תוספת מלאכה, תלמוד לומר וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה, על עיצומו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת מלאכה. יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה, אבל יהא ענוש כרת על תוספת עינוי, תלמוד לומר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה, על עיצומו של יום ענוש כרת ואינו ענוש כרת על תוספת עינוי). הובא ברי"ף ורא"ש שם.

*

וכן אין בזה אזהרה, אלא עשה בלבד, כדלעיל בתחלת הסעיף "מצות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקודש". וכן הוא לעיל סי' רסא ס"ד "שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקדש". וכדאמרין יומא פא, א (יכול ... יהא ענוש כרת על תוספת עינוי ... יכול ... יהא מוזהר על תוספת עינוי). סוכה כח, ב (מיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה), וברש"י שם ד"ה הואיל (אינו ענוש כרת על תוספת עינוי, ומאזהרה נמי אימעוט ... למצות עשה בעלמא).

ונתבאר בלקוטי שיחות חט"ז ע' 235 הערה 32 (כן מוכח בפשטות ע"פ הברייתא דיומא, שלמדין מתשבתו שבתכם. וראה רי"פ פערלא שם. וצע"ג מה שבריי"ף ורא"ש שם ובשו"ע אדה"ז ר"ס תרח הביאו בהמשך להברייתא "יכול יהא ענוש כרת על התוספות כו' ת"ל בעצם", ולא הביאו גם "יכול כו' יהא מוזהר על תוספת מלאכה כו'.

ואולי כי לאחר שלמדין שאינו ענוש כרת מהלשון "בעצם היום הזה" (אמור כג, כט-ל), אין צריך לשלול גם אזהרה, כי גם בזה נאמר (שם, כח) "לא תעשו בעצם היום הזה" (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב) [ב] "אם לא הי' הכתוב מזהיר".

¹²⁷⁸ רא"ש פ"ח סי' ח. טור ושו"ע ס"א.

¹²⁷⁹ רא"ש שם. וראה גם לעיל סי' רסא ס"ה (ספק לילה ואסור בו במלאכה מן התורה בלא מצות תוספת). ושם ס"א (ואם עשה חייב אשם תלוי). וקו"א שם סק"ג (בין השמשות הוא בכלל התוספת בעל כרחו אף אם הוא יום כיון שהוא סמוך לחשכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני).

¹²⁸⁰ רא"ש שם. טור ושו"ע ס"א.

לענין שיעור ההוספה ראה גם לעיל סי' רסא ס"ה, וסי' רצג ס"א (והערה ז).

¹²⁸¹ רמב"ן בתורת האדם שער אבלות ישנה. ר"ן (ב, ב) ד"ה ת"ר וענייתם. שו"ע סי' רסא ס"ב. וכ"ה לעיל סי' רסא ס"ה. וראה בנסמן שם, שבסדר הכנסת שבת פסק כהגאונים שזמן בין השמשות הוא מתחלת השקיעה ועד צאת הכוכבים, ושיעור זמן זה תלוי לפי האקלים וזמני השנה. ועוד שם, ששקיעה האמתית היא בעת סילוק וביאת האור מראשי ההרים הגבוהים שבארץ ישראל, וזמן תוספת שבת היא משקיעה הנראית, שהיא סילוק וביאת האור מראשי האילנות וגגים הגבוהים.

¹²⁸² גמרא שבת קמח, ב. ביצה ל, א. רמב"ם ה' שביתת עשור פ"א ה"ז. שו"ע ס"ב.

¹²⁸³ לבוש ס"ג. ובגמרא וברמב"ם ובשו"ע שם : עד שחשכה. ולענין בין השמשות עצמה, ראה סדר הכנסת שבת – ב' דעות, ושהעיקר להלכה להחמיר בשל תורה. וראה גם לעיל סי' קנו ס"ז (שגם דבר שאיסורו מספק דינו כודאי).

¹²⁸⁴ כדלעיל ס"ג, שתוספת זה אין לו שיעור.

¹²⁸⁵ תוסי' שבת נה, א ד"ה ואע"ג. רא"ש ביצה פ"ד סי' ב. ט"ז סק"ב. מ"א סק"א. וראה גם לעיל סי' קנו סוף ס"ז (לענין בית דין) ושי"נ. סדר הכנסת שבת (לענין בין השמשות).

¹²⁸⁶ שבת קמח, ב. ביצה ל, א. רמב"ם שם. שו"ע שם. וראה גם לעיל שם (לענין יחיד ולענין רבים ולענין בית דין) ושי"נ.

¹²⁸⁷ רא"ש שם בשם בעל העיטור ה' יום טוב ס"ג. ר"ן ביצה (טז, ב) ד"ה והך. רמ"א ס"ב. וכ"ה לעיל שם (לענין בית דין) ושי"נ.

¹²⁸⁸ העיטור ורא"ש שם.

¹²⁸⁹ שו"ת מהר"ם אלשקר סי' לה.

¹²⁹⁰ שבת שם. ביצה שם.

¹²⁹¹ ראה לעיל שם (חילוק בין יחיד לרבים לענין מזיד).

¹²⁹² מ"א סק"א. וכדלעיל בתחלת הסעיף ושי"נ.

ה אבל דבר שאיסורו מפורש בתורה¹²⁹³ אע"פ שידוע לנו שהחוטא הזה לא יקבל ממנו אף אם נודיע לו האיסור אעפ"כ צריך למחות בידו¹²⁹⁴ לפי שכל ישראל ערבין זה בזה¹²⁹⁵ וע"י שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מהערבות.

ומכל מקום לא יוכיחנו ברבים אלא פעם אחת אבל לא ירבה בתוכחות ברבים מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו¹²⁹⁶ ועל זה אמרו¹²⁹⁷ כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע.

אבל חייב להוכיחו ביחיד אפילו מאה פעמים עד שינזוף בו החוטא¹²⁹⁸ שכיון שהודיע לו האיסור והוא עובר עליו בזדון חייב כל אחד ואחד מישראל להוכיחו¹²⁹⁹ שנאמר¹³⁰⁰ הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים¹³⁰¹.

מכל מקום אם היא עבירה שבסתר יוכיחנו בתחלה בסתר ואם לא שב מדרכו מכלימים אותו ברבים עד שישו¹³⁰² אבל אם עובר עבירה בגלוי מוכיחין אותו מיד שלא יתחלל שם שמים¹³⁰³:

ו מי שהוכיח את חברו ונזף בו חברו החוטא לא יוכיחנו עוד¹³⁰⁴ על עבירה זו שנאמר¹³⁰⁵ אל תוכח לץ וגו' :

ז אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול¹³⁰⁶ אע"פ שהסכים בדעתו שלא לאכול עוד היום¹³⁰⁷ אעפ"כ מותר לו לחזור ולאכול כיון שלא הוציא כן בשפתיו דדברים שבלב אינן דברים¹³⁰⁸ ואם הוציא כן בשפתיו אסור לו לאכול¹³⁰⁹ מדין נדר¹³¹⁰ (ולא מחמת איסור יום הכיפורים) כיון שאמר בפירוש שלא יאכל עוד היום.

אבל אם קיבל עליו תענית של יום הכיפורים בסתם ולא אמר בפירוש שלא יאכל עוד אם הוא עדיין קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום¹³¹¹ ומותר לחזור ולאכול ואם (עיי' סי' רס"א¹³¹² טעם על זה) הוא אחר פלג המנחה אזי מועלת קבלתו וחל עליו כל חומר של יום הכיפורים¹³¹³ ואסור במלאכה וברחיצה וסיכה¹³¹⁴ חוץ מנעילת הסנדל¹³¹⁵ כמו שנתבאר בסי' תקנ"ג¹³¹⁶ ושם נתבאר דטוב להחמיר ולהתנות בסעודה המפסקת שיהא רשאי

¹²⁹³ רא"ש שם בשם בעל העיטור. ר"ן שם. רמ"א ס"ב.

¹²⁹⁴ וכיון שהודיעו דינו כמזיד, ויש בו מצות הוכחה, שבוה מיירי בהמשך הסעיף. וראה סדר הכנסת שבת (חובה של תורה למחות). תניא פ"א (מי שיש בידו למחות ולא מיחה).

¹²⁹⁵ שיטה מקובצת ביצה שם ד"ה והקשה, בשם ריטב"א (לענין מזיד). וכדלעיל סי' קצז סי' ושי"נ. וראה אסוקי שמעתתא מד, ב ואילך. אבני נזר יו"ד סי' תסז ס"ק ז. חקרי הלכות ח"א לד, א. ח"ב ס, ב.

¹²⁹⁶ נמוקי יוסף יבמות כא, רע"ב. רמ"א שם. וראה לעיל סי' קנו סי' (שאינו מחלק בזה בין מוכיחו ביחיד למוכיחו ברבים, אלא בין יחיד לרבים), וס"ח (מתי יכול להוכיחו ברבים). לקמן חו"מ ה"ל אונאה ס"ל. וראה אבני נזר שם ס"ק ג.

¹²⁹⁷ גמרא יבמות סה, ב ובנימוקי יוסף שם. וכ"ה לעיל שם.

¹²⁹⁸ ערכין טז, ב כבן עזאי ורבי יוחנן. סמ"ק סי' קיב. מ"א סק"ג. וכ"ה לקמן סי' . אבל לעיל שם (כרמ"א כאן) : עד שיכנו החוטא או יקללנו, ושי"נ.

¹²⁹⁹ ולעיל שם : ואינו מחוייב להוכיח אלא עמיתו שהוא חברו שהוא גס בו, אבל איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אינו צריך להוכיחו כיון שבודאי לא ישמע לו, אבל חברו אפילו אם יודע שלא ישמע לו חייב להוכיחו. וראה תניא ח"א פל"ב : הוכח תוכיח את עמיתך עם שאתך בתורה ומצות.

¹³⁰⁰ ויקרא יט, יז.

¹³⁰¹ ב"מ לא, א. וראה גם לעיל שם.

¹³⁰² רמב"ם ה"ל דעות פ"ו ה"ח. סמ"ג ל"ת ו. וכ"ה לעיל שם (בדברי שמים). לקמן חו"מ שם.

¹³⁰³ סמ"ק שם. מ"א שם. וכ"ה לעיל שם.

¹³⁰⁴ כדלעיל ס"ה ושי"נ.

¹³⁰⁵ משלי ט, ח. מ"א שם. וראה יבמות סה, ב. וראה שו"ת בצל החכמה ח"ג סי' כב.

¹³⁰⁶ תוס' עירובין מא, א ד"ה אי, בשם איכה רבתי (ג, ו). רא"ש פ"ח סוס"י כה. טור ושו"ע ס"ג.

¹³⁰⁷ מ"מ ה"ל תענית פ"ג ה"ג בשם ויש מן האחרונים. ב"י סי' תקנ"ג ד"ה ומ"ש רבנו וכ"כ הרי"ף. רמ"א סי' תקנ"ג ס"א. לבוש שם ס"א.

¹³⁰⁸ רמ"א שם. לבוש שם.

¹³⁰⁹ רי"ף תענית (ג, ב), ורמב"ם שם, לפירוש המ"מ שם. שו"ע ורמ"א שם ס"א. לבוש שם. מ"א כאן סק"ד.

¹³¹⁰ משמעות מ"א שם, שלמד כן מדין שבסי' תקסב ס"א. וראה לבוש שם.

¹³¹¹ ב"י סוס"י תקנ"ג, בשם הרמב"ן בתורת האדם (ענין אבלות ישנה ד"ה עד כאן פירשנו בשיעורי בין השמשות). רבנו ירוחם נתיב ז ח"א (נא, א). מ"א שם.

¹³¹² ס"ה ובקו"א סוף סק"ג.

¹³¹³ מדין עצומו של יום ולא רק מדין תוספת (ראה לעיל קו"א שם).

¹³¹⁴ ראה ב"ח סי' תקנ"ג ד"ה ומ"ש רבנו אדברי הראב"ד. ט"ז שם ס"ק א. מ"א שם סק"ד (לענין רחיצה בתשעה באב).

¹³¹⁵ ט"ז סי' תקנ"ג שם.

לאכול ולשתות עוד אחר הסעודה¹³¹⁷ :

ח בערב יום כיפור¹³¹⁸ אפילו בסעודת שחרית¹³¹⁹ אין לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל¹³²⁰ (כדי שלא יהיה שבע) כגון בשר עופות ודגים¹³²¹ כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל¹³²² ביום הכיפורים.

וכן אין אוכלים דברים המרבים זרע אפילו בסעודת שחרית כגון שומים וביצים¹³²³ אבל מאכלי חלב¹³²⁴ וחמאה¹³²⁵ אע"פ שהן מרבין זרע מכל מקום נוהגין לאכלם בשחרית¹³²⁶ כיון שהם מאכלים קלים¹³²⁷ להתעכל.

אבל בסעודה המפסקת שהוא סמוך ללילה אין לאכול אותם וכן אין לאכול בסעודה המפסקת דברים המחממים את הגוף [כגון] בשמים וכרכום שמא יבא לידי קרי¹³²⁸ בלילה :

ט אם אכל הרבה בערב יום כיפור לא ישים אצבעו בפיו¹³²⁹ להקיא שמא יבלע מן הקיאה¹³³⁰ :

י לא יאכל שומשמן בערב יום כיפור מפני שמעלה גרה¹³³¹ ביום הכיפורים :

תרט הטמנת חמין בערב יום כיפור ובו סעיף אחד :

א יש אוסרים¹³³² להטמין חמין מערב יום כיפור למוצאי יום הכיפורים מפני שלא התירו להטמין חמין אלא לכבוד השבת¹³³³ אבל זה שהוא מטמין למוצאי יום הכיפורים שהוא חול לא התירו לו כלל לפי שהתבטל מתחום ביום הכיפורים ונמצא יום הכיפורים מכין לחול¹³³⁴.

ויש מתירים¹³³⁵ להטמין בערב יום כיפור מפני שהוא מכין מחול לחול ואע"פ ששוהה על הכירה ביום הכיפורים אין זו חשובה הכנה כיון שאינו עושה מעשה ביום הכיפורים.

והלכה כסברא האחרונה מכל מקום נוהגין באלו המדינות להחמיר כסברא הראשונה¹³³⁶ :

תרי הדלקת הנרות ביום הכיפורים ובו י' סעיפים :

א יום הכיפורים צריך לכבדו בנרות¹³³⁷ כמו בשאר ימים טובים¹³³⁸ כמו שיתבאר¹³³⁹ אלא שיש מקומות שנוהגין

¹³¹⁶ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה ב"ח וט"ז ומ"א שם. וב"ח כאן.

¹³¹⁷ מ"א שם ס"ק ב, להחמיר לדעת הפוסקים (הובאו בב"ח כאן ושם, ובמ"א כאן ס"ק ד) שקבלה בלב הוא קבלה.

¹³¹⁸ כלבו סי' סח (לג, א) בשם הר"מ (ראה תשב"ץ סי' קכז). שו"ע ס"ד.

¹³¹⁹ ב"ח בסוף הסימן, ממשמעות התוס' ע"ז ה, ב ד"ה וכדברי.

¹³²⁰ כלבו שם. שו"ע שם.

¹³²¹ תוס' שם.

¹³²² כלבו שם. שו"ע שם.

¹³²³ ט"ז סק"ג.

¹³²⁴ מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (ע' שיט). רמ"א ס"ד.

¹³²⁵ ראה מ"א סק"ו. וראה אגרות קודש ח"ג ע' רי. שלחן המלך ח"ב ע' ריב.

¹³²⁶ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

¹³²⁷ מ"א סק"ז.

¹³²⁸ מהרי"ל שם. רמ"א שם ומ"א סק"ה.

¹³²⁹ בקונטרס השלחן הגיה : בפיו ביוה"כ להקיא.

¹³³⁰ סי' החסידים סי' תשסט. מ"א סוף סק"ז.

¹³³¹ סי' החסידים שם. מ"א שם. וראה עוד לעיל סי' צ ס"ד.

¹³³² גאוני, הובאו ברא"ש פ"ח סי' כו, טור ורמ"א.

¹³³³ כדלעיל סי' רנז ס"ג. ולצורך מוצאי שבת – ראה לעיל סי' רנד ס"א.

¹³³⁴ בנימין זאב סי' רטז. מ"א סק"א.

¹³³⁵ רא"ש שם בשם רב שרירא גאון. טור ושו"ע שם.

¹³³⁶ מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (ע' שכא). רמ"א.

¹³³⁷ רא"ש פ"ח סי' ט (ראה ב"ח בסוף הסימן). מרדכי רמז תשכה. הובא מ"א סק"ב.

¹³³⁸ ראה לעיל סי' תקיד ס"ג וסכ"ה.

¹³³⁹ סוף ס"ח.

איסור בהדלקת נר בליל יום הכיפורים¹³⁴⁰ בבית שאיש ואשתו דרים בו גזירה שמא יתאוהו לאשתו כשיראנה לאור הנר ויבוא לידי תשמיש¹³⁴¹ אבל יש מקומות שמדליקין¹³⁴² בבית שכיון שאסור לשמש לאור הנר בוודאי לא יבוא לידי תשמיש¹³⁴³.

ואותן מקומות שמדליקין צריכין לברך¹³⁴⁴ אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יום הכיפורים¹³⁴⁵ שהרי יום הכיפורים מצוה להדליק בו נרות¹³⁴⁶ כמו בשבתות¹³⁴⁷ וימים טובים¹³⁴⁸:

ב אם יש לו נר דלוק בבית צריך להדליק נר בחדר שלן בו עם אשתו¹³⁴⁹ בין במקום שנוהגין להדליק¹³⁵⁰ בין במקום שאין נוהגין להדליק שכיון שרואה את אשתו לאור הנר שבבית א"כ יש לחוש שמא יבוא לידי תשמיש בחדר שאין שם נר דולק¹³⁵¹:

ג אפילו במקומות שאין מדליקין בבית מכל מקום מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפילות ועל גבי החולים¹³⁵².

וכן אם חל יום הכיפורים בשבת חייבין הכל להדליק אף בביתו¹³⁵³ ומברכין אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים¹³⁵⁴:

ד נוהגין בכל מקום להציע בגדים נאים בבית הכנסת¹³⁵⁵ וגם בבתיים להציע מפה יפה על השולחן כמו בשבת¹³⁵⁶ ויום טוב.

וכן נוהגים להרבות בנרות בבית הכנסת¹³⁵⁷ שנאמר¹³⁵⁸ על כן באורים כבדו ה' ומתרגמינן¹³⁵⁹ בפנסיא יקרו ה'¹³⁶⁰ וטוב לעשות פתילות עבות בבית הכנסת להרבות אורן¹³⁶¹.

ונהגו שכל איש גדול וקטן עושין בשבילו נר¹³⁶² לבית הכנסת¹³⁶³ ועכשיו נוהגין שאין עושין נר אלא לנשוי בלבד¹³⁶⁴:

¹³⁴⁰ משנה פסחים נג, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹³⁴¹ ברייתא שם ורש"י ד"ה בין.

¹³⁴² משנה שם. טור ושו"ע שם.

¹³⁴³ ברייתא ורש"י שם. וראה גם ירושלמי פסחים פ"ד ה"ד. הובא ב"י ריש הסי'.

¹³⁴⁴ רא"ש פ"ח סי' כז. מנהגים (טירנא) ערב יום כפור (ע' קז). טור ושו"ע ורמ"א ס"ב.

¹³⁴⁵ ראה רמ"א סוף ס"א. פרי"ח סוף ס"ב.

¹³⁴⁶ ראה רא"ש שם (משום שלום בית). מ"א סי' רסג סק"ג.

¹³⁴⁷ כדלעיל סי' רסג ס"א.

¹³⁴⁸ כדלעיל סי' תקיד ס"ד.

¹³⁴⁹ מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (ע' שכא). רמ"א ס"א.

¹³⁵⁰ ראה מ"א סק"ב.

¹³⁵¹ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

¹³⁵² משנה שם. טור ושו"ע ס"ג.

¹³⁵³ גמרא [ברייתא] שם, כרבי שמעון בן אלעזר. רמב"ם פ"ג ה"י. שו"ע ס"א.

¹³⁵⁴ רמ"א סוף ס"א.

¹³⁵⁵ טור ושו"ע ס"ד. וראה גם לקמן סוף ס"ח.

¹³⁵⁶ מרדכי רמז תשכה. מנהגים (טירנא) ערב יום כפור (ע' קז). רמ"א ס"ד. וכדלעיל סי' רסב ס"א.

¹³⁵⁷ רא"ש פ"ח סי' ט. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תקיד ס"ד.

¹³⁵⁸ ישעיה כד, טו.

¹³⁵⁹ ראה ילקוט שמעוני ישעיה רמז תכה.

¹³⁶⁰ רא"ש שם. טור.

¹³⁶¹ מ"א סוף הסי', בשם ילקוט שמעוני שופטים רמז מב.

¹³⁶² מרדכי רמז תשכג. מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (ע' שכב). מהרי"ל ווייל סי' קצא. רמ"א ס"ד.

¹³⁶³ לבוש ס"ג.

¹³⁶⁴ מ"א סק"ג.

ה גם נהגו לעשות נר נשמה לאביו ולאמו שמתו¹³⁶⁵ :

ו ואם כבו נרות אלו ביום הכיפורים אין לומר לנכרי שיחזור להדליק¹³⁶⁶ ואפילו לרמז לו אסור¹³⁶⁷ ולא עוד אלא שאם בא להדליק מעצמו צריך למחות בידו כמו שנתבאר בסימן רע"ו¹³⁶⁸ וכן אין לומר לנכרי לקבל שעה הנוטף מן הנרות¹³⁶⁹ מפני שהישראל אסור לו לטלטל השעה מפני שהיא מוקצה כמו שנתבאר בסימן רס"ה¹³⁷⁰ וכל שאין היתר להישראל לטלטלו אסור לומר לנכרי לטלטלו כמו שנתבאר בסימן רע"ו¹³⁷¹ ע"ש :

ז ונהגו ליקח נכרי לשמור הנרות שלא יבא ח"ו לידי דליקה ומכח זה נהגו ההמון לומר לו לכבות ולהדליק ואין לזה היתר כלל ויש למחות בידם ובפרט ביום הדין¹³⁷² :

ח מי שכבה נרו ביום הכיפורים סימן רע לו¹³⁷³ ותקנתו שיחזור וידלקנו במוצאי יום הכיפורים ולא יכבנו עוד אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה נרו במוצאי יום הכיפורים לא הוא ולא אחר אלא יניחנו לדלוק עד גמירא¹³⁷⁴ .

(לקדוש ה' מכובד¹³⁷⁵ זה יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתיה אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה¹³⁷⁶ ובנרות¹³⁷⁷ לפיכך נוהגין להציע בגדים נאים בבית הכנסת¹³⁷⁸) :

ט יש נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום הכיפורים כדי להיות דוגמת מלאכי השרת¹³⁷⁹ וכן נוהגין במדינות אלו ללבוש הקיטל שהוא בגד לבן ונקי¹³⁸⁰ ויש עוד טעם בלבישת הקיטל מפני שהוא בגד מתים ועל ידי זה נכנע לב אדם¹³⁸¹ לעשות תשובה שלימה¹³⁸² ולפיכך גם מי שהוא אבל מותר ללבוש הקיטל¹³⁸³ .

וכן הנשים יכולות ללבוש הקיטל כדי להכניע לבן¹³⁸⁴ אבל שאר בגדים לבנים אין להן ללבוש כדי להיות דוגמת מלאכי השרת שאין יכולות להיות כמלאכים¹³⁸⁵ שנאמר¹³⁸⁶ עיר גבורים עלה חכם וגוי גברים כתיב¹³⁸⁷ :

י הלוּבש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביום הכיפורים¹³⁸⁸ מפני שהוא יום טוב¹³⁸⁹ וצריך לכבדו בכסות נקיה

¹³⁶⁵ כלבו ס"י סח (לג, א). רמ"א ס"ד. וראה אליה רבה ס"ק ד.

¹³⁶⁶ מהרי"ל הל' ליל יוה"כ (ע"י של). רמ"א שם.

¹³⁶⁷ דרכי משה ס"ק ד. וראה גם לעיל ס"י שז ס"ז.

¹³⁶⁸ סעיף ג.

¹³⁶⁹ הגהות מנהגים יו"כ אות קעט. מ"א סק"ד.

¹³⁷⁰ ראה שם ס"ה.

¹³⁷¹ ס"י ובקו"א סק"ג.

¹³⁷² מהרי"ל שם. מ"א שם.

¹³⁷³ ראה הוריות יב, א.

¹³⁷⁴ הגהות מנהגים שם, בשם מנהגים ישנים. רמ"א שם.

¹³⁷⁵ ישעיה נח, יג.

¹³⁷⁶ גמרא שבת קיט, א. רא"ש פ"ח ס"י ט. טור. וראה גם לעיל ס"ד. לקמן ס"י תריד ס"ח.

¹³⁷⁷ ראה ב"ח סוף הסימן. לעיל שם.

¹³⁷⁸ טור ושו"ע ס"ד. לעיל ס"ד.

¹³⁷⁹ מרדכי רמז תשכג. רמ"א ס"ד. וראה לעיל ס"י יח ס"ג שמטעם זה מתעטפים בטלית ביוה"כ ואפילו בלילה.

¹³⁸⁰ דרכי משה ס"ק ה. רמ"א שם. וראה לעיל ס"י כא ס"ג שההולך לפנות צריך לפשוט הקיטל.

¹³⁸¹ דרכי משה שם. רמ"א שם. וראה גם לעיל ס"י תעב ס"ד.

¹³⁸² לבוש ס"ד.

¹³⁸³ ט"ז סק"ג. וראה גם לעיל ס"י תעב ס"ד.

¹³⁸⁴ מ"א סק"ה.

¹³⁸⁵ ראה גם לקמן ס"י תריט ס"ז.

¹³⁸⁶ משלי כא, כב.

¹³⁸⁷ מ"א שם (ע"פ ויקרא רבה פל"א, ה).

¹³⁸⁸ ספר חסידים ס"י תרטו. מ"א שם.

¹³⁸⁹ ספר חסידים שם. וראה לעיל ס"י תקכט סוף ס"ז. מראי מקומות וציונים.

כמו שנתבאר¹³⁹⁰ :

תריא ליל יום הכיפורים דינו כיומו ובו י' סעיפים :

א ליל יום הכיפורים הרי הוא כיומו לכל דבר¹³⁹¹ שכל דברים האסורים ביום אסורים בלילה ואפילו בתוספת שמוסיפין מחול על הקודש בין מלפניו¹³⁹² בין מלאחריו¹³⁹³ אסורים כל הדברים האסורים בעיקר היום :

ב ומה הן הדברים האסורים מלאכה אכילה ושתייה רחיצה וסיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה¹³⁹⁴ אבל אין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה¹³⁹⁵ שנאמר¹³⁹⁶ וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה¹³⁹⁷ והאבדתי וגו' ונאמר¹³⁹⁸ כי כל הנפש אשר לא תעונה¹³⁹⁹ ונכרתה וגו' וסתם עינוי הוא מניעת אכילה ושתייה¹⁴⁰⁰ כמ"ש¹⁴⁰¹ ויענך וירעיבך ויאכילך וגו' ושתייה בכלל אכילה¹⁴⁰² .

אבל רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה אע"פ שגם הם נקראים עינוי לפעמים כמו שלמדו חכמים¹⁴⁰³ ממדרש הפסוקים מכל מקום סתם עינוי לא נאמר ברוב הפעמים אלא על מניעת אכילה ושתייה בלבד ומכל מקום כיון שגם הם נקראים עינוי לפעמים לפיכך גם הם אסורים ביום הכיפורים מן התורה¹⁴⁰⁴ שנאמר¹⁴⁰⁵ שבת שבתון וקבלו חכמים¹⁴⁰⁶ בפירוש הפסוק שבות מכל דבר שנקרא עינוי לפעמים :

ג ואיסור דברים אלו¹⁴⁰⁷ מסר הכתוב לחכמים והם הקילו בהם כמה קולות כמו שהיה נראה בעיניהם להקל¹⁴⁰⁸ וכמו שיתבאר לפנינו¹⁴⁰⁹ בעז"ה :

ד מלאכה כיצד¹⁴¹⁰ כל מלאכה שחייבים עליה בשבת חייבים עליה ביום הכיפורים וכל שבשבת פטור אבל אסור הוא ג"כ ביום הכיפורים אלא ששבת זדונו סקילה ויום הכיפורים זדונו כרת¹⁴¹¹ וכל איסורי הוצאות שבת נוהגין ג"כ ביום הכיפורים¹⁴¹² וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכיפורים¹⁴¹³ :

ה אלא שבזה הקילו בו שהתירו לקנב ירק¹⁴¹⁴ דהיינו לנתק העלים מן הקלחים כדי להשוותם שיהיו מוכנים

¹³⁹⁰ סוף ס"ח. וראה גם לעיל סי' קכח סנ"ז (וכבוד היום במלבושים נאים). לקוטי שיחות חכ"ט ע' 203 ואילך. שלחן המלך ח"ב ע' רטו.

¹³⁹¹ **רמב"ם** הלי שביתת עשור פ"א ה"ו. טור ושו"ע ס"א.

¹³⁹² כדלעיל סי' תרח ס"א ושי"נ. וראה שם סוף ס"ז.

¹³⁹³ כדלעיל שם (הוקשו זה לזה). ראה לשון הרמב"ם שם : שוהה בעינויו. וראה גם לקמן סי' תרכד סט"ו.

¹³⁹⁴ **משנה** עג, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹³⁹⁵ ברייתא עד, א. טור ושו"ע שם.

¹³⁹⁶ ויקרא כג, ל. לבוש ס"א.

¹³⁹⁷ אוצ"ל : וגו'.

¹³⁹⁸ שם כג, כט.

¹³⁹⁹ אוצ"ל : וגו'.

¹⁴⁰⁰ ברייתא עד, ב. לבוש שם (מעונה ממש).

¹⁴⁰¹ דברים ח, ג. תנא דבי רבי ישמעאל שם עד, ב ורש"י ד"ה ונאמר. לבוש שם.

¹⁴⁰² גמרא עו, א.

¹⁴⁰³ ראה גמרא עו, ב. עז, א-ב. לבוש שם.

¹⁴⁰⁴ **ר"ן** (א, א) ד"ה יום הכיפורים, בדעת הרמב"ם פ"א ה"ה. **לבוש** שם. **ב"ח** ד"ה ואע"ג. **מ"א** ריש הסי'. וראה גם לקמן סי' תריג ס"א (רחיצה). סי' תריד ס"ט (נעילת הסנדל).

¹⁴⁰⁵ ויקרא טז, לא.

¹⁴⁰⁶ גמרא עד, א. רמב"ם שם. ר"ן שם. לבוש שם.

¹⁴⁰⁷ של רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה.

¹⁴⁰⁸ ר"ן שם. לבוש סוף ס"א.

¹⁴⁰⁹ סי' תריג ס"א (רחיצה). סי' תריד ס"א (סיכה). שם ס"ו-ז (נעילת הסנדל).

¹⁴¹⁰ לבוש ס"ב.

¹⁴¹¹ **משנה** מגילה ז, ב. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁴¹² טור. לבוש שם. וראה כריתות יד, א. רמב"ם הלי עירובין פ"ח ה"ד.

¹⁴¹³ רמב"ם פ"א ה"ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴¹⁴ **גמרא** שבת קיד, ב. טור ושו"ע ס"ב.

הלכות ר"ה ויוה"כ

עב

לחתכם¹⁴¹⁵ וכן להדיח אותו¹⁴¹⁶ שיהיה מוכן לבשלו בערב מיד וכן לפצוע אגוזים¹⁴¹⁷ כדי שיהיו מוכנים לאכילת ערב¹⁴¹⁸ ולא יצטרך לטרוח בהן בערב וכל דברים אלו אף על פי שאסורים בשבת שהרי הוא טורח ומכין משבת לחול¹⁴¹⁹ כיון שאין צריכים היום עד לערב מכל מקום ביום הכיפורים התירו משום פקוח נפש¹⁴²⁰ שלא יצטרך לטרוח בדברים אלו בערב קודם אכילתו ויהיה לו עגמת נפש¹⁴²¹ בענות נפשו בעשיית דברים אלו כשהוא מעונה :

ו ולא התירו דברים אלו אלא כשחל יום הכיפורים בחול אבל כשחל בשבת לא התירו דברים אלו¹⁴²² גזרה שמא יעשה כן בשאר שבתות השנה¹⁴²³ שיכין ביום מה שצריך לאכילת ערב שלא יבחין שהתירו לו ביום הכיפורים משום עגמת נפש :

ז אפילו ביום הכיפורים שחל בחול לא התירו אלא מן המנחה ולמעלה¹⁴²⁴ משום שאז אין לחוש שמא על ידי התעסקות בתיקון המאכל ישכח שהוא יום הכיפורים ויאכל ממנו כיון שהוא אחר המנחה שהוא קרוב לעת היתר אכילה דהיינו צאת הכוכבים ודומה לו כמי שיש לו פת בסלו אבל קודם המנחה אסור לו להתעסק בתקוני המאכל של ערב שמא ישכח ויאכל ממנו¹⁴²⁵ :

ח עכשיו נהגו כל ישראל לאסור קניבת ירק והפצעת אגוזים¹⁴²⁶ והוא הדין שאר תיקוני מאכלים של ערב אפילו אחר המנחה לפי שבדורות אחרונים התחילו לקלקל למהר ולעשות דברים אלו קודם המנחה לפיכך החמירו עליהם ואסרו אפילו לאחר המנחה¹⁴²⁷ :

ט במה דברים אמורים בהתעסקות בתיקוני המאכל¹⁴²⁸ אבל ליגע באוכלין מותר כל היום¹⁴²⁹ ואינו דומה לחמץ שאסור ליגע בו בפסח¹⁴³⁰ לפי שבפסח הוא אוכל שאר דברים חוששין שמא ישכח איסור חמץ בפסח ויאכל גם את זה שנוגע כיון שבימים אלו איננו פרוש ומובדל כלל מאכילה משא"כ ביום הכיפורים שהוא פרוש ומובדל מאכילה לגמרי אין חוששין שמא ישכח ויאכל¹⁴³¹ אלא אם כן הוא מתעסק בתיקון המאכל לתקנו ולהכשירו לאכילה אבל בנגיעה בעלמא אין חוששין לכך.

ולפיכך מותר ליתן לקטנים לאכול¹⁴³² אע"פ שהקטנים יכולים ליטול בעצמן מבלי שיגעו הגדולים במאכל¹⁴³³ ואם אין הקטן יכול לאכול אלא אם כן יתעסק הגדול בתיקון המאכל להכשירו ולתקנו לאכילת הקטן מותר לו לתקנו כיון שאי אפשר לקטן לאוכלו מבלעדי תיקון זה :

י ונהגו שהתינוקות משחקין באגוזים¹⁴³⁴ על השולחן¹⁴³⁵ עיין סי' של"ח¹⁴³⁶ ואין למחות בידם אפילו קודם

¹⁴¹⁵ רש"י שם ד"ה וליתקע. הובא ב"י ד"ה ומ"ש אלא.

¹⁴¹⁶ מ"מ הל' שביתת עשור פ"א ה"ג, בשם הרמב"ן שם ד"ה אי, ורשב"א שם ד"ה יוה"כ. ב"י שם.

¹⁴¹⁷ גמרא שם קטו, רע"א. טור ושו"ע שם.

¹⁴¹⁸ טור. לבוש ס"ב.

¹⁴¹⁹ רש"י שם קיד, ב ד"ה אסור. לבוש שם.

¹⁴²⁰ אוצ"ל : עגמת נפש. וראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"ד (מפני הסכנה).

¹⁴²¹ שבת קטו, רע"א. לפירוש בעל המאור (מב, א). ר"ן שם (מב, ב) ד"ה גרסי. מ"מ שם. מ"א סק"ב.

¹⁴²² גמרא שם קיד, ב כרב הונא. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴²³ רבנו מנוח על הרמב"ם שם.

¹⁴²⁴ גמרא שם קטו, א. טור ושו"ע שם.

¹⁴²⁵ בעל המאור שם (מב, א). ר"ן שם בשם יש מי שאומר. מ"מ שם. מ"א שם.

¹⁴²⁶ ר"ח שם עה"ג. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴²⁷ גמרא שם קטו, רע"א. מלחמות לרמב"ן שם (מב, א). ר"ן שם. ט"ז סק"ב.

¹⁴²⁸ מ"א סי' תריב סוף הסימן.

¹⁴²⁹ תרומת הדשן סי' קמז. רמ"א שם ס"י.

¹⁴³⁰ כדלעיל סי' תמו ס"ז. וראה לעיל סי' תעא ס"ג.

¹⁴³¹ תרומת הדשן שם, בשם מהר"ח אור זרוע סי' מט (בשאר התעניות). הובא ב"י ריש סי' תרטז, ובדרכי משה סי' תריב אות ב. מ"א שם סק"ו.

¹⁴³² תרומת הדשן שם. רמ"א שם.

¹⁴³³ מ"א שם.

¹⁴³⁴ מהרי"ל הל' יום כפור (ע' שלו). רמ"א ס"ב.

¹⁴³⁵ מ"א ס"ק ג.

מנחה¹⁴³⁷ :

תריב שיעור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה ובו ט"ז סעיפים :

א אכילה כיצד¹⁴³⁸ האוכל ביום הכיפורים שיעור שכשהוא רעב תתישב עליו דעתו באכילה זו¹⁴³⁹ חייב¹⁴⁴⁰ כרת¹⁴⁴¹ שנאמר¹⁴⁴² כי כל הנפש אשר לא תעונה וגו' וכשהוא רעב תתישב עליו דעתו באכילה זו¹⁴⁴³ וקבלו חכמים הלכה למשה מסיני¹⁴⁴⁴ ששיעור זה הוא ככותבת¹⁴⁴⁵ הגסה¹⁴⁴⁶ והוא פחות¹⁴⁴⁷ מעט¹⁴⁴⁸ מכביצה ושיעור זה שיהיה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן לפי שכל אדם כשירעב תתישב עליו דעתו באכילה כשיעור הזה אלא שעוג מלך הבשן תתישב דעתו מעט ושאר כל אדם מתיישבת דעתם הרבה¹⁴⁴⁹ :

ב כל האוכלין מצטרפין זה עם זה להשלים לשיעור זה¹⁴⁵⁰ אבל אוכלין ומשקין¹⁴⁵¹ שאכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור¹⁴⁵² אין מצטרפין לפי שאין דעתו מתיישבת בכך¹⁴⁵³ אבל האוכל ירק עם הציר שעליו וכן בשר עם המלח שעליו הרי הציר והמלח מצטרפין להשלים לשיעור¹⁴⁵⁴ לפי שכל משקה הבא להכשיר את האוכל הרי הוא כאוכל¹⁴⁵⁵ :

ג שתי אכילות מצטרפות כגון שאכל מעט והפסיק וחזר ואכל מעט עד שהשלים לשיעור מצטרפין והוא שלא שה[ה] מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (פירוש¹⁴⁵⁶ חצי ככר לחם) אבל אם שה[ה] יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרפין¹⁴⁵⁷ לפי שאין דעתו מתיישבת באכילה מופסקת כזו¹⁴⁵⁸ :

ד שיעור אכילת פרס שאמרו ביום הכיפורים ובכל איסורי תורה בין שהן מן התורה בין שהן מדברי סופרים יש אומרים¹⁴⁵⁹ שהוא כמו ד' ביצים ויש אומרים¹⁴⁶⁰ שהוא כמו ג' ביצים שוחקות¹⁴⁶¹ כלומר במילוי ובריוח ולא

¹⁴³⁶ סעיף ו (משא"כ על גבי קרקע, שמא ישווה גומות, ומ"מ אין למחות בהם).

¹⁴³⁷ דרכי משה ס"ק ב. רמ"א שם.

¹⁴³⁸ לבוש ס"א.

¹⁴³⁹ **גמרא** פ, ב. לבוש שם. וראה לעיל סי' קפד ס"ג.

¹⁴⁴⁰ **משנה** עג, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁴⁴¹ גמרא שם.

¹⁴⁴² ויקרא כג, כט.

¹⁴⁴³ רש"י עט, א ד"ה קים. לבוש שם.

¹⁴⁴⁴ גמרא פ, א. וראה גם לקמן סי' תרלא סוף ס"ז וש"נ.

¹⁴⁴⁵ תמרה (רש"י ריש ביצה).

¹⁴⁴⁶ משנה עג, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁴⁷ מסקנת הגמרא עט, סוע"ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁴⁸ רמב"ם פ"ב ה"א. שו"ע שם.

¹⁴⁴⁹ **אביי בגמרא** פ, ב. וראה לקוטי שיחות חכ"ו ע' 105 ואילך. שלחן המלך ח"ב ע' רטז ואילך.

¹⁴⁵⁰ **משנה** עג, ב. טור ושו"ע ס"ב. ולענין צירוף משקים ראה לקמן סי"ג.

¹⁴⁵¹ משנה שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁵² לבוש ס"ב.

¹⁴⁵³ גמרא פא, א. לבוש שם.

¹⁴⁵⁴ **גמרא** פ, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁵⁵ גמרא שם. רמב"ם שם פ"ב ה"ז. לבוש שם. ט"ז ס"ק ג.

¹⁴⁵⁶ רש"י פ, ב ד"ה כזית.

¹⁴⁵⁷ **משנה** כריתות יב, ב (בשאר איסורים). תוספתא פ"ד ה"ד (ביום כיפור). גמרא שם. רמב"ם פ"ב ה"ד. טור ושו"ע ס"ג. וראה גם לעיל סי' תמב ס"א. סי' תעה ס"ח. סדר ברכת הנהנין פ"ח ה"ב (לענין ברכת המזון).

¹⁴⁵⁸ גמרא שם, ורש"י שם ד"ה בטפי.

¹⁴⁵⁹ **רש"י** פ, ב ד"ה חצי פרס, וכר"ש במשנה עירובין פב, ב. טור. דעה הא' בשו"ע ס"ה.

¹⁴⁶⁰ **רמב"ם** פ"ב ה"ד כריב"ב בעירובין שם. רשב"א בתורת הבית ב"ד ש"א (יב, א). דעה הב' בשו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תמב ס"א. סי' תעה ס"ח. סדר ברה"י פ"ח ה"ב. ולענין שיעור בי' סעודות ראה לעיל סי' שסח ס"ג, וסי' תפו ס"א וש"נ.

¹⁴⁶¹ רשב"א שם. רמ"א ס"ד.

בצמצום¹⁴⁶² ולענין הלכה כל שהוא בשל תורה הלך אחר המחמיר¹⁴⁶³ וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחר המיקל¹⁴⁶⁴:

ה האוכל ביום הכיפורים אכילה גסה¹⁴⁶⁵ כגון שלאחר שאכל הרבה בערב יום הכיפורים אכל מיד ביום הכיפורים בתחלת הלילה כשהיה עדיין שבע ומלא מאכילת ערב יום הכיפורים¹⁴⁶⁶ ואינו נהנה כלל מאכילה גסה זו¹⁴⁶⁷ והיא מזקת לגופו¹⁴⁶⁸ לפיכך הוא פטור מכרת שנאמר¹⁴⁶⁹ אשר לא תעונה פרט למזיק¹⁴⁷⁰ גופו באכילה¹⁴⁷¹ שהוא מעונה¹⁴⁷²:

ו במה דברים אמורים כשאכל מאכלים שאינם ראויים אלא למי שהוא רעב אבל אם אכל מאכלים הראויים אף למי שהוא שבע¹⁴⁷³ כגון מאכלים המתובלים והמבושמים¹⁴⁷⁴ שיש בהם הנאה לגוף אף לשבע חייב אף על פי שאכלן על השובע¹⁴⁷⁵ דרווחא לביסומא שכיח¹⁴⁷⁶ והוא שלא אכל הרבה כל כך בערב יום הכיפורים עד שיקוץ בכל מיני מזון אבל אם קץ במזונו אע"פ שאכל מאכל מבושם פטור¹⁴⁷⁷ ואין דבר זה תלוי אלא לפי מה שמרגיש בנפשו¹⁴⁷⁸ אם יש לו הנאה באכילה גסה זו:

ז הנאת אכילה ושתיה אסורה ביום הכיפורים אע"פ שאינו אוכלו ושותהו כגון שטועם לחיך ופולט¹⁴⁷⁹ ואפילו דברים שאינם ראויים לאכילה כגון עצי בשמים ועץ מתוק אסור לטעום כדי ללחלח גרונו ולפלוט¹⁴⁸⁰ כמ"ש בס"י תקס"ז¹⁴⁸¹.

אבל מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים¹⁴⁸² לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו¹⁴⁸³ לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מנין מאה ברכות¹⁴⁸⁴:

ח אכל אוכלים שאינם ראויים¹⁴⁸⁵ לאכילת אדם אע"פ שאכל הרבה מהם פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות¹⁴⁸⁶:

¹⁴⁶² ראה רמב"ם ה"ל שבת פ"ז הל"ו. רש"י עירובין ג', סע"ב. ערוך ערך סחק. באר הגולה לרמ"א שם.

¹⁴⁶³ ראה לקמן סי' תריח סוף ס"ג.

¹⁴⁶⁴ שיעורו בזמן (לקט הדעות) ראה סי' המנהגים – חב"ד ע' 45.

¹⁴⁶⁵ ריש לקיש בגמרא פ', ב. טור ושו"ע סי'. וראה גם לעיל סי' קצז ס"ט (לענין ברכת המזון). סי' רד סט"ו (ברכה). סי' תעו ס"ה (אכילת מצה).

¹⁴⁶⁶ רש"י שם ד"ה אכילה גסה. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁶⁷ רש"י שם. כלבו סי' סט (לד, ב) בשם הר"ש. לבוש סי'.

¹⁴⁶⁸ כלבו שם. לבוש שם. וראה גם רש"י שם ד"ה פרט.

¹⁴⁶⁹ ויקרא כג, כט.

¹⁴⁷⁰ ריש לקיש שם. לבוש שם.

¹⁴⁷¹ רש"י שם. לבוש שם.

¹⁴⁷² ר"ח שם עה"ג.

¹⁴⁷³ כלבו שם. לבוש שם.

¹⁴⁷⁴ כלבו שם. רמ"א סי'. לבוש שם.

¹⁴⁷⁵ כלבו שם. לבוש שם.

¹⁴⁷⁶ עירובין פב, ב. כלבו שם. רמ"א שם. לבוש שם.

¹⁴⁷⁷ ב"ח ד"ה אכל. מ"א סק"ג.

¹⁴⁷⁸ מ"א שם.

¹⁴⁷⁹ רא"ש תענית פ"א סי' טו, בשם הר"י ברצלוני. טור ושו"ע סי' תקסז ס"א. וראה לעיל סי' צ ס"ד. סי' תרח ס"י. לקמן סי' תריג ס"ז.

¹⁴⁸⁰ ראב"ה סי' תתסא. מרדכי תענית רמז תרכז. רמ"א סי', ובסי' תקסז ס"ג.

¹⁴⁸¹ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע ורמ"א שם.

¹⁴⁸² מ"א סק"ד.

¹⁴⁸³ ברכות מג, ב. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 149 הערה 8* ובשו"ע"ג. שלחן המלך ח"ב ע' ריח.

¹⁴⁸⁴ מ"א שם. וראה גם לעיל סי' מו סוף ס"א, ושם: אך אי אפשר לברך על כל פעם אם לא בהיסח הדעת.

¹⁴⁸⁵ משנה פא, א. טור ושו"ע סי'.

¹⁴⁸⁶ רמב"ם פ"ב ה"ה.

ט אכל עלי קנים פטור¹⁴⁸⁷ לפי שאין מאכל אדם¹⁴⁸⁸ :

י אכל לולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה פטור דעץ בעלמא הם¹⁴⁸⁹ ואם לבלבו אחר ראש השנה¹⁴⁹⁰ עדיין הם רכים ביום הכיפורים וראויים לאכילת אדם¹⁴⁹¹ ולפיכך אם אכלן ביום הכיפורים חייב¹⁴⁹² :

יא אכל פלפלין יבשים וזנגבל יבש פטור¹⁴⁹³ לפי שאין ראויים לאכילה¹⁴⁹⁴ אכלן כשהן רטובין¹⁴⁹⁵ שאז הן ראויים לאכילה¹⁴⁹⁶ חייב :

יב השותה ביום הכיפורים כמלא לוגמיו חייב¹⁴⁹⁷ ומשערין במלא לוגמיו של השותה עצמו כל אדם לפי מה שהוא¹⁴⁹⁸ הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו¹⁴⁹⁹ ולא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאלו מסלקו לצד אחד מפיו ויראה כמלא לוגמיו¹⁵⁰⁰ והוא פחות מרביעית הלוג באדם בינוני¹⁵⁰¹ :

יג כל המשקין מצטרפין זה עם זה להשלים כמלא לוגמיו¹⁵⁰² :

יד (שתה משקין שאינם ראויים לשתיה כגון ציר או מורייס¹⁵⁰³ (פירוש¹⁵⁰⁴ ציר של דגים) או חומץ חי¹⁵⁰⁵ (פירוש¹⁵⁰⁶ שאינו מזוג במים) שהוא חזק כל כך שאם ישליכו אותו על הארץ יבעבע¹⁵⁰⁷ אע"פ ששתה הרבה מהן¹⁵⁰⁸ פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכות מרדות¹⁵⁰⁹ אבל אם שתה חומץ מזוג במים¹⁵¹⁰ אפילו לא שתה אלא כמלא לוגמיו¹⁵¹¹ חייב) :

טו שתיות מצטרפות זו עם זו כגון ששתה מעט והפסיק מעט וחזר ושתה מעט ובין שתיהן יש כמלא לוגמיו חייב¹⁵¹² במה דברים אמורים כשלא שהא מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית

¹⁴⁸⁷ **גמרא** [בריייתא] פא, ב. טור ושו"ע ס"ז.

¹⁴⁸⁸ ראה רבנו מנוח על הרמב"ם פ"ב ה"ו.

¹⁴⁸⁹ רש"י שם ד"ה מר"ה. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁹⁰ **גמרא** שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁹¹ טור ולבוש ס"ז.

¹⁴⁹² ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁹³ **גמרא** שם. טור ושו"ע ס"ח (כס).

¹⁴⁹⁴ טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל ס"י רב סכ"ב (לענין ברכה).

¹⁴⁹⁵ **גמרא** שם. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁹⁶ טור ולבוש ס"ח. וראה גם לעיל שם סכ"א. ס"י רג ס"ד.

¹⁴⁹⁷ משנה עג, ב. טור ושו"ע ס"ט.

¹⁴⁹⁸ כלים פ"ז מ"א. **גמרא** פ, רע"ב. טור ושו"ע שם.

¹⁴⁹⁹ ב"י ד"ה ומ"ש ומשערין. שו"ע שם.

¹⁵⁰⁰ שמואל בגמרא פ, א. טור ושו"ע שם.

¹⁵⁰¹ משמעות הגמרא שם. רמב"ם שם ה"א. טור ושו"ע שם. וראה לעיל ס"י קצ ס"ו, וס"י רע"א סכ"ד, וס"י תעב ס"ט, שהוא רוב רביעית.

¹⁵⁰² **משנה** עג, ב. טור ושו"ע שם. ולענין צירוף אוכלים ראה לעיל ס"ב.

¹⁵⁰³ משנה פא, א. רמב"ם פ"ב ה"ה. טור ורמ"א ס"ט. וראה תוס' יום טוב על המשנה שם.

¹⁵⁰⁴ ראה רש"י נדרים נא, ב ד"ה ובציר (ציר מקרבי דגים ומורייס משומן דגים). לעיל ס"י שכא ס"ג (לכבוש בו דגים). ס"י תמב ס"ו (שומן דגים). מראי מקומות וציונים.

¹⁵⁰⁵ **גמרא** פא, סוע"ב. רמב"ם שם. טור ורמ"א שם.

¹⁵⁰⁶ ראה **גמרא** שם ורש"י ד"ה מזגו.

¹⁵⁰⁷ מ"א סק"ה. וראה גם לעיל ס"י רד ס"ב.

¹⁵⁰⁸ רמב"ם שם. מ"א שם.

¹⁵⁰⁹ רמב"ם שם.

¹⁵¹⁰ רמב"ם שם ממשמעות הגמרא שם. טור. וראה לעיל שם לענין ברכה.

¹⁵¹¹ ב"ח ד"ה ומ"ש אכל בדעת הרמב"ם והטור.

¹⁵¹² **משנה** עג, ב (כל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו).

רביעית הלוג אבל אם שהא יותר מכדי שתיית רביעית אין מצטרפין¹⁵¹³.
 ויש אומרים¹⁵¹⁴ שלעולם הן מצטרפין אלא אם כן שהא מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי
 אכילת פרס כמו בצירוף שתי אכילות¹⁵¹⁵.
 ולענין הלכה יש להחמיר לכתחלה ולפסוק כסברא האחרונה¹⁵¹⁶ כמו שיתבאר בסימן תרי"ח¹⁵¹⁷ ע"ש:
טז כל שיעורין הללו שנתבארו בסימן זה בין שיעור אכילה בין שיעור שתיה לא נאמרו אלא לענין חיוב חטאת¹⁵¹⁸
 (וגם לנו יש נפקא מינה לענין חולה שיש בו סכנה¹⁵¹⁹ כמו שיתבאר שם¹⁵²⁰) אבל לענין איסור¹⁵²¹ אפילו אכל כל
 שהוא ושתה כל שהוא¹⁵²² הרי עשה איסור מן התורה וכן הדין בכל איסורין שבתורה¹⁵²³ שנאמר בהם שיעורים
 שאפילו במשהו¹⁵²⁴ מהן יש איסור מן התורה:

תריג איסור רחיצה ביום הכיפורים ובו כ"א סעיפים:

א רחיצה כיצד¹⁵²⁵ כל רחיצה של תענוג¹⁵²⁶ אסורה ביום הכיפורים משום אשר לא תעונה וגו'¹⁵²⁷ לפיכך אסור
 לרחוץ מקצת גופו ככל גופו¹⁵²⁸ בין בחמין בין בצונן¹⁵²⁹ ואפילו להושיט אצבעו במים אסור¹⁵³⁰.
 אבל אם היו ידיו¹⁵³¹ או רגליו¹⁵³² או שאר מקום בכל גופו¹⁵³³ מלוכלך בטיט או בצואה או שנטף דם מחוטמו¹⁵³⁴
 מותר לרחצו כיון שאינו מתכוין לתענוג¹⁵³⁵ רק שיזהר שלא ירחוץ אלא מקום המטונף בלבד¹⁵³⁶:
ב וכן בבוקר כשניער משינתו נוטל ידיו¹⁵³⁷ ג' פעמים כמ"ש בסימן ד'¹⁵³⁸ (מטעם שנתבאר בסימן תקנ"ד¹⁵³⁹) ויברך
 על נטילת ידים¹⁵⁴⁰ ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו¹⁵⁴¹ ולא יכוין להנאת רחיצה¹⁵⁴² רק להעביר

-
- ¹⁵¹³ הרי"ף גיאת ה' יוה"כ (ע"נ). **רמב"ם** פ"ב ה"ד, וה' מאכלות אסורות פ"ד ה"ט, וה' תרומות פ"י ה"ג, עפ"י גירסתו
 בתוספתא פ"ד ה"ד. דעה הא' בטור ושו"ע ס"י. וראה גם לעיל סי' תעב ס"כ.
¹⁵¹⁴ **ראב"ד** ה' תרומות שם, עפ"י כריתות יג, א. דעה הב' בטור ושו"ע שם. וראה גם לעיל שם.
¹⁵¹⁵ דלעיל ס"ג.
¹⁵¹⁶ ראה פרי"ח ס"י. לעיל שם. סדר ברה"נ פ"ח ה"ו (לענין ברכה אחרונה), וש"נ.
¹⁵¹⁷ סעיף יד.
¹⁵¹⁸ **גמרא** עג, ב. טור ושו"ע ס"ה.
¹⁵¹⁹ ב"י ד"ה אבל. ט"ז סק"א.
¹⁵²⁰ סי' תריח ס"ג-יד.
¹⁵²¹ רבי יוחנן בגמרא שם. טור ושו"ע שם.
¹⁵²² טור ושו"ע שם.
¹⁵²³ ראה לעיל סי' תמב קו"א ס"ק יז. לקמן חו"מ ה' גזילה וגניבה ס"א. הערות וביאורים תשלח ע' 88.
¹⁵²⁴ תוס' שבועות כג, ב ד"ה דמוקי. וראה גם לעיל סי' שב קו"א סק"א ד"ה והנה. וראה פס"ד צמח צדק קמט, ג. יגדיל תורה (נ.י).
 לח ע' כט ואילך. אהלי שם ב ע' קסא. כללי הפוסקים וההוראה כלל יח.
¹⁵²⁵ לבוש ס"א.
¹⁵²⁶ טור ושו"ע ס"א.
¹⁵²⁷ ויקרא כג, כט. **גמרא** עז, ב (דאקרי עינוי). לבוש שם. וראה לעיל סי' תריא ס"ב.
¹⁵²⁸ **גמרא** [ברייטא] עז, ב. טור ולבוש שם.
¹⁵²⁹ גמרא עז, א (מים קרים). יראים השלם סי' תכ. טור ושו"ע שם.
¹⁵³⁰ פסחים נד, ב. טור ושו"ע שם.
¹⁵³¹ ברייתא עז, ב לגירסת הרא"ש פ"ח סי' ב. טור ושו"ע שם.
¹⁵³² תוספתא פ"ד ה"ו. סמ"ג ל"ת סט (כד, ב). שו"ע שם.
¹⁵³³ הגהות מיימוניות פ"ג אות ב. שו"ע שם.
¹⁵³⁴ רוקח ריש סי' ריז. שו"ע שם.
¹⁵³⁵ רוקח שם. שו"ע שם. וראה גם לקמן סי' תריד ס"א (לענין סיכה).
¹⁵³⁶ **רמב"ם** פ"ג ה"ב. מ"א סק"א.
¹⁵³⁷ **ר"ת** בתוס' עז, ב ד"ה משום. רא"ש פ"ח סי' ג. **טור ושו"ע** ס"ב.
¹⁵³⁸ ס"ד (מהדו"ק). וראה גם מהדו"ת שם ריש ס"ב.
¹⁵³⁹ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו.
¹⁵⁴⁰ רא"ש פ"ח סי' ג, בשם בעל העיטור (ה' יוה"כ קו, ג). ר"ן (ב, א) ד"ה והוי. שו"ע שם.

הרוח רעה מעל הידים¹⁵⁴³ ולאחר שניגב ידיו במפה מעביר המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה¹⁵⁴⁴ :

ג ואם יש לכלוך על גבי עיניו¹⁵⁴⁵ ודרכו לרחצם בכל ימות השנה¹⁵⁴⁶ רוחץ אותם כדרכו ואינו חושש וכן מי שהוא איסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים מותר לו לקנח במים ביום הכיפורים¹⁵⁴⁷ אבל המנהג להחמיר שאפילו מי שהוא איסטניס אין מקנח פניו ולא עיניו במים¹⁵⁴⁸ אלא אם כן יש לפלוף על פניו או על גבי עיניו שאז מותר לכל אדם לרוחץ¹⁵⁴⁹ כדרכו בכל השנה :

ד אם הטיל מי רגלים ושפשף בידיו להעביר הנצוצות מעל רגליו או שעשה צרכיו¹⁵⁵⁰ וקינח בידו¹⁵⁵¹ מותר לו לרוחץ ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו¹⁵⁵² להעביר מהן הלכלוך¹⁵⁵³ וכדי לברך אשר יצר בידים נקיות¹⁵⁵⁴ אבל אם לא שפשף ולא קינח בידו לא יטול ידיו כלל שמותר לברך אשר יצר בלא נטילת ידים כיון שלא נתלכלכו ידיו¹⁵⁵⁵ והרוצה ליטול ידיו קודם שיברך אשר יצר ישפשף בידו ויקנח כדי שיצטרך ליטול ידיו¹⁵⁵⁶ וכן נכון לעשות כדי לברך אשר יצר בידים נקיות וטהורות¹⁵⁵⁷ :

ה במה דברים אמורים בליל יום הכיפורים¹⁵⁵⁸ אחר התפלה אבל קודם התפלה¹⁵⁵⁹ או ביום שמתפללין כל היום¹⁵⁶⁰ אם הטיל מים אע"פ שלא שפשף בידיו או שעשה צרכיו אע"פ שלא קינח בידו מותר ליטול ידיו¹⁵⁶¹ עד סוף קשרי אצבעותיו¹⁵⁶² שמצוה להתפלל בידים טהורות ברחיצה¹⁵⁶³ שנאמר¹⁵⁶⁴ הכון לקראת אלהיך ישראל :

ו וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידיו¹⁵⁶⁵ אע"פ שנטל ידיו קודם התפלה¹⁵⁶⁶ וכן הלוי¹⁵⁶⁷ במקום שנוהגין שהלוי נוטל

-
- ¹⁵⁴¹ רא"ש שם. רבנו ירוחם נתיב ז ח"ב (נא, ב). טור ושו"ע שם. וכ"ה מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 59). וראה אגרות קודש ח"ג ע' קמח. ח"כ ע' רפד. לעיל סי' ד מהדו"ב סוף ס"א, וש"נ.
- ¹⁵⁴² הגהות מיימוניות פ"ג אות ב. רמ"א ס"ב.
- ¹⁵⁴³ רמ"א שם.
- ¹⁵⁴⁴ ירושלמי פ"ח ה"א. כלבו סי' סט (לד, ג). הובא ב"י ד"ה ומ"ש ואפילו.
- ¹⁵⁴⁵ הרי"ף גיאת (ע' נב). הובא ברא"ש פ"ח סי' ז, ובטור.
- ¹⁵⁴⁶ ר"ן (ב, א) ד"ה והוי. ב"ח שם ד"ה וכתב גאון.
- ¹⁵⁴⁷ רא"ש שם וטור בשם גאון (הרי"ף גיאת שם). שו"ע ס"ד.
- ¹⁵⁴⁸ הלכות ומנהגי מהר"ש סי' ריד אות א. מהרי"ל ה' יום כפור (ע' שלב). דרכי משה ס"ק ב. רמ"א ס"ד.
- ¹⁵⁴⁹ ב"ח שם. אליה זוטא סק"ד.
- ¹⁵⁵⁰ רא"ש פ"ח סי' ג. טור ושו"ע ס"ג.
- ¹⁵⁵¹ טור ושו"ע שם.
- ¹⁵⁵² רא"ש שם. טור ורמ"א ולבוש ס"ג.
- ¹⁵⁵³ ראה רא"ש ושו"ע שם.
- ¹⁵⁵⁴ ב"ח ד"ה ומ"ש וכן, בדעת הרא"ש והטור.
- ¹⁵⁵⁵ ב"ח שם בדעתם.
- ¹⁵⁵⁶ ב"ח שם. מ"א סק"ב.
- ¹⁵⁵⁷ כדלעיל סי' ז ס"ב. וראה ט"ז ס"ק ב.
- ¹⁵⁵⁸ מ"א שם.
- ¹⁵⁵⁹ ב"י ד"ה ומ"ש וכן. שו"ע ס"ג.
- ¹⁵⁶⁰ מ"א שם.
- ¹⁵⁶¹ הגהות מיימוניות פ"ג אות ב, בשם רשב"ם[ס], ריב"א, ר[א]ב"ן (קסט, א), ר"ן[ש], רבנו יהודה (משום הכון). ר"ן (ב, א) ד"ה והוי (לתפלה). שו"ע שם.
- ¹⁵⁶² מהרי"ל ה' יום כפור (ע' שלב). שו"ע שם.
- ¹⁵⁶³ ראב"ן ור"ן שם. וראה גם רא"ש שם.
- ¹⁵⁶⁴ עמוס ד, יב. הגהות מיימוניות שם בשמם. וראה גם לעיל סי' ז ס"ב. תהלה לדוד סי' ז ס"ק א.
- ¹⁵⁶⁵ יראים השלם סי' תכ. הובא בהגהות מיימוניות שם. מהרי"ל שם. רמ"א ס"ג. וראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 386, דהיינו עד פרק הזרוע (מהרי"ל שם. מטה משה סי' תתנא. שיירי כנסת הגדולה הגב"י אות א). בדי השלחן סי' ב ס"ק י. חדות יהושע. אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' ריז.
- ¹⁵⁶⁶ מהרי"ל שם. רמ"א שם.
- ¹⁵⁶⁷ שו"ת הרי"ש הלוי סי' ט. מ"א סק"ג.

ידיו קודם שיוצק מים על ידי הכהן¹⁵⁶⁸ מותר לו ליטול ביום הכיפורים כיון שאינו מתכוין לתענוג¹⁵⁶⁹.
ולפיכך הבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרחצן¹⁵⁷⁰ כיון שאינו מתכוין אלא לרפואה וכן כל כיוצא בזה:
ז אסור לרחוץ פיו ביום הכיפורים¹⁵⁷¹ כמו שנתבאר בסי' תקס"ז¹⁵⁷² ע"ש:

ח ההולך לבית המדרש¹⁵⁷³ או להקביל פני אביו או פני רבו או מי שגדול ממנו בחכמה¹⁵⁷⁴ או לצרכי שאר מצות¹⁵⁷⁵
יכול לעבור במים עד צוארו בין בהליכה בין בחזרה ואין חושש משום איסור רחיצה¹⁵⁷⁶ ביום הכיפורים כיון
שהולך לדבר מצוה¹⁵⁷⁷ ועוד שאינו מתכוין לתענוג¹⁵⁷⁸ ובלבד שיעשה שינוי¹⁵⁷⁹ מכל עובר במים בחול דהיינו שלא
יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו¹⁵⁸⁰ כדי להגביה חלוקו מעט¹⁵⁸¹ כמו שעושין כל עוברי במים בחול כדי שע"י השינוי
יזכור שהיום אינו חול ולא יבוא לסחוט את בגדיו¹⁵⁸².

ואע"פ שבגד שרייתו במים זהו כיבוסו אע"פ שאינו סוחטו כמ"ש בסי' ש"ב¹⁵⁸³ אעפ"כ התירו לעבור במים ביום
הכיפורים משום שלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו אלא אם כן היה מלוכלך קודם השרייה¹⁵⁸⁴ כמ"ש בסי' ש"ב¹⁵⁸⁵
ע"ש:

ט במה דברים אמורים באמת המים שאין מימיו רודפים מהר אבל נחל שמימיו רודפין¹⁵⁸⁶ מהר ושוטפין¹⁵⁸⁷ אף
בחול אסור לעבור בו אפילו אין המים מגיעין לו אלא מעט למעלה ממתניו¹⁵⁸⁸ מפני הסכנה¹⁵⁸⁹ שלא ישטפוהו
המים¹⁵⁹⁰:

י אין היתר לעבור במים לדבר מצוה אלא כשעובר במים עצמן אבל לעבור בספינה קטנה אסור אפילו לדבר
מצוה¹⁵⁹¹ לפי שלא התירו לדבר מצוה אלא איסור רחיצה כיון שאין מתכוין לתענוג אבל לעבור בספינה שיש בזה
שבות גמור מדברי סופרים¹⁵⁹² כמ"ש בסי' רמ"ח¹⁵⁹³ ושל"ט¹⁵⁹⁴ העמידו חכמים את דבריהם לבטל מצוה בשב ואל

¹⁵⁶⁸ כדלעיל סי' קכח ס"י.

¹⁵⁶⁹ רמ"א שם.

¹⁵⁷⁰ ירושלמי פ"ח ה"א. הגהות מיימוניות פ"ג אות ד. ב"י ד"ה כתב הרמב"ם. רמ"א שם.

¹⁵⁷¹ רמ"א ס"ד.

¹⁵⁷² סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ג.

¹⁵⁷³ גמרא עז, ב (לפירקא כ' למשאל שמעתא). טור ושו"ע ס"ה.

¹⁵⁷⁴ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁵⁷⁵ טור ושו"ע שם. לבוש ס"ה.

¹⁵⁷⁶ רש"י שם ד"ה ואינו.

¹⁵⁷⁷ רמב"ם פ"ג ה"ו. ר"ן (א, ב) ד"ה לנטורי.

¹⁵⁷⁸ לבוש ס"ח. וראה גם לקמן ס"י.

¹⁵⁷⁹ טור ולבוש ס"ה.

¹⁵⁸⁰ גמרא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁵⁸¹ שאז אין בזה איסור משוי, כדלעיל סי' שא סל"ו ושי"נ.

¹⁵⁸² רא"ש פ"ח סי' ד. טור ולבוש ס"ה. ט"ז סק"ד. וראה גם לעיל סי' שא קו"א סק"א.

¹⁵⁸³ סעיף כא.

¹⁵⁸⁴ רא"ש שם.

¹⁵⁸⁵ שם בדעה הא' (ולדעה הב' שם, הביא טעם ההיתר כאן, כיון שזה דרך לכלוך).

¹⁵⁸⁶ אב"י עז, ב. שו"ע ס"ה.

¹⁵⁸⁷ רש"י ד"ה שאני.

¹⁵⁸⁸ מ"א סק"ו. וראה ט"ז ס"ק ה.

¹⁵⁸⁹ שו"ע שם.

¹⁵⁹⁰ ב"י ד"ה והא דשרינן.

¹⁵⁹¹ טור בשם הלכות גדולות ה"י יוה"כ (לא, א). שו"ע ס"ו.

¹⁵⁹² ב"ח ד"ה וכתב בה"ג. מ"א סק"ח.

¹⁵⁹³ סעיף ט.

¹⁵⁹⁴ סעיף י.

תעשה¹⁵⁹⁵:

יא הרב אסור לעבור במים כדי לקבל פני תלמידו¹⁵⁹⁶ ואפילו להקביל פני חבירו אסור אם אין חבירו גדול ממנו בחכמה¹⁵⁹⁷ אבל אם רוצה לשאול דבר הלכה¹⁵⁹⁸ מחבירו או מתלמידו שלמד גם אצל חכמים אחרים¹⁵⁹⁹ ואין צריך לומר אם הולך ללמוד עם תלמידים כגון שאין התלמיד יכול לבא אצלו¹⁶⁰⁰ מותר לו לעבור במים בהליכה ובחזרה¹⁶⁰¹:

יב ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים¹⁶⁰² אע"פ שאין מצוה בהליכתו¹⁶⁰³ מכל מקום משום הפסד ממונו התירו לו לעבור¹⁶⁰⁴ אבל בחזרתו אסור לעבור¹⁶⁰⁵ שאין בכך הפסד ממון אם לא יחזור למקומו עד לאחר יום הכיפורים:

יג אף במקום שהתירו לו לעבור במים לא יעבור אלא אם כן אין לו דרך אחרת שיכול להגיע למחוז חפצו אם לא יעבור במים¹⁶⁰⁶ אבל אם יש לו דרך אחרת להקיף את המים אפילו היא ארוכה מזו מוטב שירבה בהילוך להקיף את המים ואל יעבור במים שיש כאן חשש רחיצה ועוד שהוא קרוב לבוא לידי סחיטה¹⁶⁰⁷:

יד מותר להצטנן בטיט אע"פ שיש בו קצת לחלוחית¹⁶⁰⁸ ואין בו משום איסור רחיצה אבל אם יש בו כל כך לחות¹⁶⁰⁹ עד שאם ניח עליו ידו תעלה בה לחות כל כך עד שאם ידביקנה לידו אחרת תדבק בה הלחות שקבלה מן הטיט¹⁶¹⁰ וזהו נקרא טופח על מנת להטפח¹⁶¹¹ אסור להצטנן בו מפני שזהו כרוחץ במים¹⁶¹²:

טו ומותר להצטנן בכל מיני פירות ובתינוק ובכל מיני כלים הריקים¹⁶¹³ בין שהם של כסף וזהב בין שהם של חרס¹⁶¹⁴ שלא אסרו אלא רחיצה במים אבל אסור להצטנן בכלים שיש בהם מים אפילו אינן מלאים¹⁶¹⁵ שמא יתנענעו הכלים וישפכו המים שבהן על גופו¹⁶¹⁶ ונמצא רוחץ ביום הכיפורים:

טז אע"פ שמן הדין מותר לשרות מפה במים בערב יום הכיפורים¹⁶¹⁷ ומוציאה מן המים קודם יום הכיפורים ומתנגבת והולכת¹⁶¹⁸ עד שלא יהא בה טופח על מנת להטפח¹⁶¹⁹ ואז מקנח בה פניו ידיו ורגליו¹⁶²⁰ כדי להצטנן¹⁶²¹

¹⁵⁹⁵ בבמות צ, סע"א. לבוש סוף ס"ו. וכדלעיל סי' קכח ס"ג ושי"נ.

¹⁵⁹⁶ בעיא בגמרא עז, ב ולחומרא. רי"ף (א, ב). **טור ושו"ע** ס"ז.

¹⁵⁹⁷ תרומת הדשן סי' עז. **מ"א** סק"ה.

¹⁵⁹⁸ גמרא שם (למשאל שמעתא). **ב"י** ד"ה ההולך.

¹⁵⁹⁹ **ט"ז סי' שא** סק"ב.

¹⁶⁰⁰ **ט"ז** סק"ו.

¹⁶⁰¹ ראה גמרא שם.

¹⁶⁰² **גמרא** [ברייטא] עז, ב. **טור ושו"ע** ס"ח.

¹⁶⁰³ ראה לעיל סי' סג קו"א סק"א. סי' רמח ס"ב.

¹⁶⁰⁴ ר"ן (א, סוע"ב) ד"ה לנטורי. **מ"א** סק"ט.

¹⁶⁰⁵ **טור ושו"ע** שם.

¹⁶⁰⁶ רש"ל בביאורו לסמ"ג הל' שבת מלאכת דש. ב"ח סוד"ה גרסינן. **ט"ז** סק"ח. **מ"א** סק"י.

¹⁶⁰⁷ **מ"א** שם. וראה לעיל סי' שא קו"א סק"א.

¹⁶⁰⁸ **טור** ממשמעות הגמרא עח, א. לבוש ס"ט.

¹⁶⁰⁹ רבי יהושע בן לוי **בגמרא** שם. **טור ושו"ע** ס"ט.

¹⁶¹⁰ רמב"ם פ"ג ה"ד. **טור**.

¹⁶¹¹ אביי שם. שו"ע שם.

¹⁶¹² ראה רש"י שם ד"ה ע"ג טינא.

¹⁶¹³ **גמרא** שם. **טור ושו"ע** שם.

¹⁶¹⁴ דעה הא' בטור. שו"ע שם. ב"ח ד"ה ומ"ש ויש. אליה זוטא סק"ח.

¹⁶¹⁵ **גמרא** שם. **טור ושו"ע** שם.

¹⁶¹⁶ רי"ף (ב, א). לבוש ס"ט. וראה רש"י שם ד"ה דמזדריב. **ט"ז** סק"ט.

¹⁶¹⁷ **גמרא** עח, א.

¹⁶¹⁸ **רא"ש** תענית פ"ד סוס"י לח. **ר"ן** (ב, א) ד"ה זעירא וד"ה אבל. **רמב"ם** פ"ג ה"ה.

¹⁶¹⁹ הגהות מיימוניות שם אות ת. ב"י ד"ה ומ"ש ואפילו כל אדם. **מ"א** סי' תקנד ס"ק טו.

אע"פ שאינו עושה להעביר הליכלוך אלא כדי להתענג אע"פ מותר מן הדין כיון שהיא נגובה מן המים¹⁶²² כמו שנתבאר בסימן תקנ"ד¹⁶²³ לענין תשעה באב מכל מקום ביום הכיפורים יש להחמיר¹⁶²⁴ לפי שאם היה מקנה במפה שאינה נגובה מן המים יש בכאן איסור מן התורה משום סחיטה¹⁶²⁵ לפיכך יש להחמיר אף בנגובה מן המים שהיו עליה מבעוד יום גזירה שמא לא תתנגב יפה ויקנה בה ויבא לידי סחיטה¹⁶²⁶ :

יז חולה¹⁶²⁷ אע"פ שאין בו סכנה¹⁶²⁸ מותר לרחוץ כדרכו ביום הכיפורים :

יח הכלה אחר נישואיה מותרת לרחוץ פניה ביום הכיפורים¹⁶²⁹ לפי שהיא צריכה להתנאות עד שתתחבב על בעלה¹⁶³⁰ וכל שלשים יום לחופתה היא קרויה כלה¹⁶³¹ :

יט מי שראה קרי ביום הכיפורים בזמן הזה¹⁶³² שבטלה תקנת עזרא¹⁶³³ שתיקן טבילה לבעל קרי¹⁶³⁴ אסור לו לטבול או לשפוך עליו תשעה קבין אפילו מי שנוהג כך בכל ימות השנה לא ינהג כן ביום הכיפורים¹⁶³⁵ שאין מנהג להתיר את האסור אלא לאסור את המותר¹⁶³⁶ אלא אם הקרי עדיין הוא לח מקנחו במפה ודיו ואם נתייבש כבר או שנתלכלך בבשרו רוחץ במקומות המלוכלכין שבו לבד ומתפלל¹⁶³⁷ :

כ אסור לאשה לטבול בליל יום הכיפורים אפילו הגיע זמן טבילתה בלילה זו¹⁶³⁸ כיון שאסורה לשמש בלילה זו¹⁶³⁹ אין בטבילתה מצוה כלל לפי מ"ש ביו"ד סימן קצ"ז¹⁶⁴⁰ דטבילה בזמנה לאו מצוה היא אלא אם כן בעלה עמה ומשום ביטול פריה ורביה¹⁶⁴¹ :

כא אבל אשה הלוששת לבנים ביום הכיפורים מותרת לרחוץ קצת בין ירכותיה¹⁶⁴² בין בחמין בין בצונן דכיון שע"י רחיצה זו היא ממהרת לטבול ולשמש א"כ היא רחיצה של מצוה¹⁶⁴³ וכבר נתבאר¹⁶⁴⁴ שכל רחיצה של מצוה

¹⁶²⁰ גמרא שם (לגירסא שלפנינו) לענין תשעה באב (ולאחד הלשונות אף לענין יוה"כ). רא"ש ור"ן שם. רמב"ם שם (על פניו). טור ורמ"א סי' תקנד סי"ד (לענין תשעה באב).

¹⁶²¹ רא"ש ור"ן וטור שם. הגהות מיימוניות שם.

¹⁶²² טור ורמ"א שם. ב"י שם ד"ה בפרק.

¹⁶²³ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור וב"י ורמ"א ומ"א שם.

¹⁶²⁴ ר"ן שם (שאסור רק באופן הנ"ל). הגהות מיימוניות שם, לפירוש הדרכי משה ס"ק ג (דמשמע שאסור לגמרי). רמ"א ס"ט.

¹⁶²⁵ גמרא שם (ואותבינך סחיטה), ורש"י סד"ה איפכא (דכמין כלים נגובים עדיין יש כדי לסחוט). הגהות מיימוניות שם. דרכי משה ורמ"א שם. וראה לעיל סי' שא סנ"ו.

¹⁶²⁶ דרכי משה ס"ק ג. רמ"א שם.

¹⁶²⁷ רמב"ם פ"ג ה"ב. רמ"א שם.

¹⁶²⁸ כדלקמן סי' תריד ס"א לענין סיכה, וש"נ.

¹⁶²⁹ משנה עג, ב כרבי אליעזר. רמב"ם פ"ג ה"א. טור ושוע"ר סי'.

¹⁶³⁰ רש"י שם ד"ה והכלה. וראה גמרא עח, ב. רמב"ם שם.

¹⁶³¹ גמרא שם. רש"י במשנה שם. טור ושוע"ר שם.

¹⁶³² רמב"ם פ"ג ה"ג (שלא אמרו שטובל (ברייטא פח, א) אלא קודם שבטלה התקנה). הגהות מיימוניות שם, ומרדכי רמז תשכה, וטור, בשם ר"ת. שו"ע סי"א.

¹⁶³³ ברכות כב, א. וכלעיל סי' פח ס"א.

¹⁶³⁴ ב"ק פב, א.

¹⁶³⁵ רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁶³⁶ רמב"ם שם.

¹⁶³⁷ רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁶³⁸ תוס' ביצה יח, ב ד"ה כל. טור ושוע"ר סי"ב.

¹⁶³⁹ תוס' שם בסזפו.

¹⁶⁴⁰ סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, וראה טור ושוע"ר שם ס"ב וט"ז סק"ב. לעיל סי' שכו ס"ז. אבל ראה לקמן הל' נדה סי' קפו בסופו (שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אפילו אין בעלה בעיר, כדלקמן סי' קצז). לקוטי שיחות ח"י"ד ע' 27 הערה 58. יגדיל תורה (נ.י.) כא ע' תקלז. כג ע' תרפג. כח ע' קצ. ל ע' שו. שלחן המלך ח"יב ע' רכ-רכא. קובץ דברי תורה טו ע' לה.

¹⁶⁴¹ ראה פס"ד צמח צדק יו"ד סי' קצו ס"ו.

¹⁶⁴² שו"ת משאת בנימין סי' ה. מ"א סק"י"ג.

¹⁶⁴³ משאת בנימין שם.

¹⁶⁴⁴ סעיף ח.

מותרת ביום הכיפורים ולא אסרו אלא כשמתכוין לתענוג¹⁶⁴⁵ :

תריד דיני סיכה ונעילת הסנדל ביום הכיפורים ובו י"א סעיפים :

א סיכה כיצד¹⁶⁴⁶ אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו¹⁶⁴⁷ ואם היה חולה¹⁶⁴⁸ אפילו אין בו סכנה¹⁶⁴⁹ או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש¹⁶⁵⁰ שלא אסרו אלא סיכה של תענוג¹⁶⁵¹ אבל בלא שום חולי אפילו אינו מתכוין לתענוג¹⁶⁵² אלא להעביר את הזוהמא אסור¹⁶⁵³ ואינו דומה לרחיצה שכל שאינו מתכוין לתענוג מותר¹⁶⁵⁴ לפי שהסיכה מתענגין בה יותר מתענוג רחיצה¹⁶⁵⁵ לפיכך החמירו בה יותר (ואסרו אף בשאינו מתכוין לתענוג) אלא אם כן שהסיכה אינה של תענוג כלל כגון שסך לרפואה¹⁶⁵⁶ :

ב נעילת הסנדל כיצד¹⁶⁵⁷ אסור לנעול מנעל של עור וסנדל של עור¹⁶⁵⁸ אפילו ברגלו אחת¹⁶⁵⁹ ואין חילוק בין ביתו לרשות הרבים בכל מקום אסור¹⁶⁶⁰ .

ואפילו סנדל של עץ ומחופה עור אסור¹⁶⁶¹ ואפילו מי שהוא קיטע אסור לו ללבוש קב שלו¹⁶⁶² (פירוש¹⁶⁶³ מי שנקטעו רגליו עושה לו דפוס כמין רגל וחוקק בו בית קיבול ומניח ראש שוקו בתוכו) אם הוא מחופה עור¹⁶⁶⁴ ומי שאפשר לו טוב להחמיר בסנדל של עץ אפילו אינו מחופה עור¹⁶⁶⁵ :

ג אבל מותר לנעול סנדל או מנעל של גמי ושל קש ושל בגד או של שאר מינים¹⁶⁶⁶ שהרי גושי הארץ מגיעים לרגליו ומרגיש שהוא יחף¹⁶⁶⁷ ועוד שלא אסרו אלא מנעל וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל¹⁶⁶⁸ אלא מלבוש¹⁶⁶⁹ :

ד וכן מותר לכרוך בגד¹⁶⁷⁰ קשה¹⁶⁷¹ סביב רגליו ומותר לצאת בו אפילו לרשות הרבים¹⁶⁷² אע"פ שבכל שבתות

¹⁶⁴⁵ כדלעיל ס"א.

¹⁶⁴⁶ לבוש ס"א.

¹⁶⁴⁷ **גמרא** [ברייתא] עז, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁶⁴⁸ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁶⁴⁹ רמב"ם פ"ג ה"ט. **רא"ש** פ"ח סי' ג. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תריג ס"ז (לענין רחיצה). לקמן ס"ה (לענין סנדל).

¹⁶⁵⁰ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁶⁵¹ ירושלמי פ"ח ה"א, לגירסת הסמ"ג ל"ת סט (כד, סוע"ב) והגהות מיימוניות שם אות מ. הובא ב"י ד"ה ומ"ש אבל.

¹⁶⁵² רמב"ם שם. טור ולבוש ס"א.

¹⁶⁵³ **טור ושו"ע** ס"א.

¹⁶⁵⁴ כדלעיל סי' תריג ס"א.

¹⁶⁵⁵ **מ"א** סק"א. **לבוש** ס"א. וראה גם ט"ז סי' תריג ס"ק א.

¹⁶⁵⁶ ראה מראי מקומות וציונים. יגדיל תורה (נ.י) נה ע' שז.

¹⁶⁵⁷ לבוש ס"ב.

¹⁶⁵⁸ רבא ביבמות קב, ב. ר"ף (ב, ב), לפירוש הר"ן שם ד"ה הלכך. **רא"ש** פ"ח סי' ז. טור ושו"ע ס"ב. וראה גם לעיל סי' שא קו"א ריש סק"ה.

¹⁶⁵⁹ **רמב"ם** פ"ג ה"ז. ב"י ד"ה ומ"ש וכן מותר. לבוש ס"ב.

¹⁶⁶⁰ **גמרא** יבמות קב, ב.

¹⁶⁶¹ תורת האדם להרמב"ן ענין האבלות ד"ה בנעילת הסנדל, בשם הגאונים (לענין אבל). טור ושו"ע יו"ד סי' שפב ס"א. כל בו סי' סט (לד, ד), בשם בעל ההשלמה (עח, ב), בשם ר' אשר (לענין יוה"כ). שו"ע ס"ב. וראה גם לעיל סי' שא ס"ב (במוסגר).

¹⁶⁶² ברייתא עח, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁶⁶³ תוס' שם ד"ה הקיטע (הב') בשם רש"י. וראה גם לעיל סי' שא ס"ב.

¹⁶⁶⁴ ראה יבמות קג, א. שו"ע שם.

¹⁶⁶⁵ **אליה זוטא** סק"א, לחוש לדעת **רבנו ירוחם** נ"ז ח"ב (נא, ג), וריא"ז (שלטי הגבורים ב, א אות ג), שאוסרים בשל עץ. ראה לעיל בקו"א שם (דלא קיי"ל הכי).

¹⁶⁶⁶ **גמרא** עח, ב. רמב"ם פ"ג ה"ז. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁶⁶⁷ **רמב"ם** שם. לבוש שם (קושי הארץ). וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1360-1.

¹⁶⁶⁸ הרמב"ן במלחמות (ב, א-ב). ר"ן (ב, ב) סוף דבור הא' בדעת הר"ף. וראה גם לעיל סי' שא ס"ב ובקו"א סק"ה.

¹⁶⁶⁹ ראה לבוש שם. וראה ט"ז סק"ב.

¹⁶⁷⁰ **גמרא** עח, ב. רמב"ם פ"ג ה"ז. ט"ז שם.

¹⁶⁷¹ ט"ז שם.

השנה אסור לצאת בו לרשות הרבים כיון שאינו דרך מלבוש¹⁶⁷³ מכל מקום ביום הכיפורים כיון שאסור בנעילת הסנדל ואי אפשר לו לנעול מנעל של עור¹⁶⁷⁴ נקרא זה דרך מלבוש לאותו היום¹⁶⁷⁵.

ויש אוסרין¹⁶⁷⁶ לצאת בו לרשות הרבים אלא אם כן הולך לדבר מצוה או לשאר דבר הכרחי לו ביום ההוא והוא מפונק ואין די לו בלבישת אנפלאות מפני שהן עשויין מבגד רך אז התירו לו לצאת לרשות הרבים בבגד קשה וכוונת סביב רגליו וטוב להחמיר כסברא זו.

אבל לצאת לרשות הרבים באנפלאות של בגד מותר בכל ענין לדברי הכל¹⁶⁷⁷ כיון שלובשן דרך לבישה¹⁶⁷⁸ והוא הדין שמותר לצאת בכל מין מנעל שאינו של עור¹⁶⁷⁹ אפילו לרשות הרבים¹⁶⁸⁰.

מותר לעמוד ביום הכיפורים על גבי כרים וכסתות¹⁶⁸¹ אפילו הן של עור¹⁶⁸² שאין זה הנאת דרך נעילה ולא אסרו אלא כשהוא מנעיל ברגליו¹⁶⁸³ מכל מקום המחמיר בכרים וכסתות של עור תבא עליו ברכה¹⁶⁸⁴.

במה דברים אמורים שלא בשעת תפלת שמונה עשרה אבל בשעה שמתפלל תפלת שמונה עשרה אסור לעמוד על גבי כרים וכסתות אפילו אין של עור¹⁶⁸⁵ משום שנראה כמתגאה אם יעמוד על כרים בשעת תפלה¹⁶⁸⁶ אבל מותר לעמוד על שאר דברים חוץ מן כרים וכסתות אפילו בשעה שמתפלל תפלת שמונה עשרה אם אינו גבוה שלשה טפחים מן הארץ כמו שנתבאר בסימן צ'¹⁶⁸⁷:

ה חיה¹⁶⁸⁸ כל שלשים יום אחר לידתה¹⁶⁸⁹ מותרת לנעול אפילו ביום הכיפורים מפני שהצינה¹⁶⁹⁰ קשה לה¹⁶⁹¹ וכן חולה אפילו אין בו סכנה¹⁶⁹² אלא שהצינה קשה לו¹⁶⁹³ וכן מי שיש לו מכה ברגליו¹⁶⁹⁴ מותרים לנעול:

ו וכן אם ירדו גשמים ורוצה לילך מבית הכנסת לביתו או להיפך והוא אדם מפונק¹⁶⁹⁵ ומצטער¹⁶⁹⁶ בלכלוך רגליו במי גשמים¹⁶⁹⁷ מותר לו לנעול וכשיגיע לביתו או לבית הכנסת יחלצם¹⁶⁹⁸ אבל מי שאינו מפונק אסור¹⁶⁹⁹.

¹⁶⁷² רא"ש פ"ח סוסי"ז. ר"ן (ב, ב) ד"ה ומיהו וד"ה ואיכא. שו"ע ס"ב. ט"ז שם.

¹⁶⁷³ ר"ן שם (בכל הני דלעיל ס"ג). לבוש ס"ב. ט"ז שם (כשכורך בגד קשה שאינו דרך מלבוש). וראה לעיל סי' שא סוף סיי"ב ובקו"א רסק"ה לענין מנעלים של עץ.

¹⁶⁷⁴ ר"ן שם. ב"י ד"ה וכתב הר"ן. לבוש שם.

¹⁶⁷⁵ ט"ז שם. וראה גם לבוש שם.

¹⁶⁷⁶ בה"ג ה"ל יוה"כ (לא, ב). הובא בטור. לפירוש הט"ז שם.

¹⁶⁷⁷ ט"ז שם (שבזה מודה בה"ג). מ"א סק"ב (שנהגין להקל כדעת הר"ן דלעיל).

¹⁶⁷⁸ ט"ז שם.

¹⁶⁷⁹ גמרא עח, ב.

¹⁶⁸⁰ ר"ן שם. ט"ז סק"א.

¹⁶⁸¹ מרדכי רמז תשכו. ב"ח סוף הסי' בשם מהרי"ש.

¹⁶⁸² מהרי"ל ה"ל ליל יו"כ (ע"י שכד). תרומת הדשן סי' קמט. רמ"א ס"ב. לבוש סוף ס"ד.

¹⁶⁸³ לבוש שם. וראה גם תרומת הדשן שם.

¹⁶⁸⁴ תרומת הדשן שם. רמ"א שם.

¹⁶⁸⁵ ב"ח בשם מהרי"ש שם. מ"א סק"ג. לבוש סי' תריט סוף ס"א.

¹⁶⁸⁶ לבוש שם. מ"א שם.

¹⁶⁸⁷ סעיף ב.

¹⁶⁸⁸ משנה עג, ב וברבי אליעזר. רמב"ם פ"ג ה"ח. טור ושו"ע ס"ג. חיה – יולדת (רש"י שם).

¹⁶⁸⁹ רמב"ם שם. ר"ן (א, א) ד"ה ולענין (שנלמד משבת קכט, א). טור ושו"ע שם. וראה לעיל סי' של ס"ה.

¹⁶⁹⁰ גמרא עח, ב. רמב"ם שם. טור.

¹⁶⁹¹ רש"י במשנה שם ד"ה תנעול. לבוש ס"ג.

¹⁶⁹² רמב"ם שם. שו"ע שם. וכדלעיל ס"א לענין סיכה, ושי"נ.

¹⁶⁹³ לבוש ס"ג.

¹⁶⁹⁴ רבנו ירוחם נ"ז ח"ב (נא, ג). שו"ע שם.

¹⁶⁹⁵ מהרי"ל ה"ל ליל יו"כ (ע"י שכד). רמ"א ס"ד.

¹⁶⁹⁶ לבוש ס"ג.

¹⁶⁹⁷ ב"ח סוף הסי'. ט"ז סוף סק"ב.

אבל אם יש שם רפש וטיט מותר לכל אדם לנעול לפי שהכל חשובין מפונקין לענין זה¹⁷⁰⁰ (ויש אומרים¹⁷⁰¹ דאף בטיט ורפש אין היתר אלא למי שידוע שהוא מפונק אבל אין כל אדם יכול לומר מפונק אני אבל המנהג כסברא הראשונה).

אבל לא כמו שנוהגין רבים מהמון עם שהולכים ברחוב במנעלים אף שאין שם רפש וטיט וכשבאין לבית הכנסת הם הולכים ג"כ במנעלים רק בהגיעו למקומו חולץ ואלו בחשיכה יתהלכו ופושעים נקראו אם אינן שומעים לקול מוריהם¹⁷⁰² :

ז ההולך במקום שמצויים עקרבים או שאר דברים הנושכין מותר לו לנעול אפילו מנעל של עור¹⁷⁰³ ואפילו אינו הולך לדבר מצוה¹⁷⁰⁴ אלא לטייל¹⁷⁰⁵ מותר לנעול כדי שלא ישכנו עקרב וכיוצא בו :

ח כשהולך מביתו לבית הכנסת במנעלים לא ילך בהן בבית הכנסת וכן לא יניחם בבית הכנסת בגלוי¹⁷⁰⁶ לפי שלכלוך שעל גבי המנעלים הוא זלזול לבית הכנסת ביום קדוש כזה שחייבים לכבדו בכסות נקיה¹⁷⁰⁷ ובכל דבר טהרה¹⁷⁰⁸ אלא יניחם במקום מוצנע בבית הכנסת שלא יראו או ישלחם לביתו¹⁷⁰⁹ אם אפשר לו¹⁷¹⁰ :

ט המהלך בדרך אע"פ שבתשעה באב מותר בנעילת הסנדל¹⁷¹¹ ביום הכיפורים אסור¹⁷¹² לפי שעיקר איסור נעילת הסנדל ביום הכיפורים הוא מן התורה כמ"ש בס"י תרי"א¹⁷¹³ ע"ש לפיכך החמירו בו יותר מבתשעה באב :

י וכן מטעם זה ההולך בין הנכרים וחושש שלא ילעיגו עליו אע"פ שבתשעה באב מותר לנעול¹⁷¹⁴ ביום הכיפורים אסור¹⁷¹⁵ :

יא כל מקום שמותר לנעול טוב שיחליף מנעל של שמאל בימין ושל ימין לשמאל¹⁷¹⁶ :

תרטו דין תשמיש המטה ביום הכיפורים ובו ב' סעיפים :

א כבר ביארנו¹⁷¹⁷ שיום הכיפורים אסור בתשמיש המטה ולפי שלבו של אדם גס עם אשתו ובקל יוכל לבא עמה לידי הרגל דבר לפיכך צריך לנהוג עמה ביום הכיפורים כל הרחקות שנוהג עמה בימי טומאת נדתה¹⁷¹⁸ דהיינו שלא יגע בה¹⁷¹⁹ ואין צריך לומר¹⁷²⁰ שלא יישן עמה במטה אחת¹⁷²¹ אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה¹⁷²² וכן לא ירבה עמה

¹⁶⁹⁸ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

¹⁶⁹⁹ נמוקי יוסף יבמות (לג, א) ד"ה גרסי', בשם הרשב"א. מטה משה סי' תתנח. ב"ח שם.

¹⁷⁰⁰ ט"ז סק"ג. של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה אמר מהרי"ל.

¹⁷⁰¹ מ"א סק"ה.

¹⁷⁰² ט"ז סוף סק"ב.

¹⁷⁰³ שמואל בגמרא עה, סוע"ב ורש"י ד"ה אם. רמב"ם פ"ג ה"ח. טור ושו"ע ס"ד. לבוש ס"ג.

¹⁷⁰⁴ טור. ב"י ד"ה כתב בה"ג. לבוש שם.

¹⁷⁰⁵ לבוש שם.

¹⁷⁰⁶ מהרי"ל הל' ליל יוה"כ (עי' שכג). של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה אמר מהרי"ל. מ"א סק"ז.

¹⁷⁰⁷ כדלעיל סי' תרי סוף ס"ח.

¹⁷⁰⁸ מהרי"ל שם. של"ה שם.

¹⁷⁰⁹ מהרי"ל שם. של"ה שם. מ"א שם.

¹⁷¹⁰ ראה של"ה שם.

¹⁷¹¹ ראה שו"ע סי' תקנד ס"ז.

¹⁷¹² מ"א סק"ז.

¹⁷¹³ סעיף ב.

¹⁷¹⁴ ראה סי' תקנד שם ברמ"א.

¹⁷¹⁵ מ"א שם.

¹⁷¹⁶ של"ה שם. מ"א סק"ו.

¹⁷¹⁷ סי' תריא ס"ב.

¹⁷¹⁸ מהרי"ל הל' ערב יוה"כ (עי' שכא). של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, ב) ד"ה אסור. מ"א סק"א.

¹⁷¹⁹ אגודה פסחים סי' נב, בשם רבנו שמחה. מהרי"ל שם. שו"ע ס"א.

¹⁷²⁰ ט"ז סק"א.

¹⁷²¹ הגהות מרדכי מועד קטן רמז תתקלד. שו"ע שם. וראה לקמן יו"ד סי' קפד סוף סק"ו ובקו"א רסק"ב.

בדברים¹⁷²³ וכן בכל הפרטים שנתבארו ביו"ד סי' קצ"ה¹⁷²⁴.

ובכל דברים אלו צריך להזהר בין בליל יום הכיפורים בין ביום¹⁷²⁵:

ב הרואה קרי¹⁷²⁶ בליל¹⁷²⁷ יום הכיפורים ידאג¹⁷²⁸ כל השנה שמא לא קבלו תעניתו¹⁷²⁹ והשביעוהו במה שבידס להשביעו כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושופך לו רבו הקיתון¹⁷³⁰ (פירוש קיתון של מים¹⁷³¹ שממנה מוזג הכוס של יין) על פניו כלומר אי אפשר בשימוש¹⁷³² ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עולם הבא¹⁷³³ שבדאי יש לו זכויות הרבה שהגיגו עליו¹⁷³⁴ והוא יאריך ימים¹⁷³⁵ שכך הסימן יראה זרע יאריך ימים¹⁷³⁶:

תרטז הקטנים מתי יתחילו להתענות ובו י"א סעיפים:

א כל הדברים האסורים ביום הכיפורים משום מצות עינוי¹⁷³⁷ בלבד¹⁷³⁸ לא גזרו על הקטנים לפיכך מותר לגדול להאכיל את הקטן¹⁷³⁹ ולהשקותו ולסוכו ולרחצו¹⁷⁴⁰ בצונן אבל לא ירחיצנו בחמין¹⁷⁴¹ כל גופו¹⁷⁴² אפילו הוחמו מבע"י שהרחיצה בחמין אינה אסורה משום מצות עינוי בלבד שהרי בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין אלא יש בה גם משום גזירת מרחץ (פירוש שהבלנים הם חשודים להחם מים בשבת ולכך אסרו לכנוס למרחץ בשבת) כמו שנתבאר בסימן שכ"ו¹⁷⁴³ ולפיכך אסור לעשותה לקטן בידים¹⁷⁴⁴ כמו שאסור להאכילו בידים כל האיסורין של דבריהם כמ"ש בסי' שמ"ג¹⁷⁴⁵:

ב וכן אסור לגדול לנעול את הסנדל לקטן¹⁷⁴⁶ לפי שאין זה עינוי להקטן שאינו חושש כל כך אם לא ינעול¹⁷⁴⁷ אבל אם הקטן נועל מעצמו אם צריך למחות בידו נתבאר בסימן שמ"ג¹⁷⁴⁸ ע"ש:

ג ועכשיו שאין נוהגין לרחוץ ולסוך את הקטן בכל יום ואין מניעת הרחיצה והסיכה ביום הכיפורים נחשבת לו

¹⁷²² ראה שו"ע יו"ד סי' קצה ס"ו. וראה לקמן שם סק"ו ובקו"א סק"א.

¹⁷²³ מהרי"ל ושל"ה שם. מ"א שם.

¹⁷²⁴ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם.

¹⁷²⁵ מהרי"ל שם. של"ה שם. מ"א שם. וראה לעיל סי' מ קו"א סק"ב.

¹⁷²⁶ תנא דבי רבי ישמעאל בגמרא פח, א. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁷²⁷ שו"ת מהרי"ל סי' קמא. ב"י ד"ה הרואה. שו"ע שם.

¹⁷²⁸ ראה לקוטי שיחות ח"י ע' 191.

¹⁷²⁹ ראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' קיא בשם רבנו (שהאמור כאן הוא לאנשים גדולים מאד שמצד הרהורי לבם רחוקים מזה מאד). אגרות קודש ח"ד ע' נח. ח"י ע' לא וע' רעו.

¹⁷³⁰ רש"י שם ד"ה ידאג. טור ולבוש ס"ב.

¹⁷³¹ רש"י סוכה כח, ב ד"ה ושפך.

¹⁷³² סוכה כט, א. וראה גם לקמן סי' תרלט סכ"ד. וראה שלחן המלך ח"ב ע' רכו הערה 15.

¹⁷³³ תנא דבי רבי ישמעאל יומא שם. טור ושו"ע שם.

¹⁷³⁴ רש"י שם ד"ה ואם. טו"ר. לבוש שם.

¹⁷³⁵ רב דימי בגמרא שם.

¹⁷³⁶ ישעיה נג, י. רש"י שם ד"ה סגי. תוס' שם ד"ה מפיש. וראה לקוטי שיחות ח"י ע' 3-182. שלחן המלך ח"ב ע' רכב-ז.

¹⁷³⁷ ברייתא עח, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁷³⁸ מ"א סק"א.

¹⁷³⁹ משמעות הגמרא שם. רש"י שם ד"ה הא. ר"ן (ב, ב) ד"ה התינוקת. טור ורמ"א ס"א. וראה לעיל סי' רסט ס"ג, וסי' תעא ס"י (משום שהמאכל מותר מחמת עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה), ושי"נ. לקמן ס"ד וסוף ס"ו.

¹⁷⁴⁰ משמעות הגמרא שם. רש"י שם. ר"ן שם. מ"א שם.

¹⁷⁴¹ מ"א שם.

¹⁷⁴² כדלעיל סי' שכו ס"א (או רובו).

¹⁷⁴³ סעיף א.

¹⁷⁴⁴ ראה לעיל סי' שלא ס"א. סי' תקיא ס"א.

¹⁷⁴⁵ סעיף ה.

¹⁷⁴⁶ ברייתא וגמרא עח, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁷⁴⁷ גמרא שם. טור ולבוש ס"א.

¹⁷⁴⁸ ס"א (כשלא הגיע לחנוך).

לעינוי כלל אין לרחצו ולסוכו ביום הכיפורים וכן הוא המנהג¹⁷⁴⁹ :

ז' וכל זה בקטן שלא הגיע לחינוך מצות עינוי¹⁷⁵⁰ אבל אם הגיע לחינוך אסור להאכילו¹⁷⁵¹ ולהשקותו ולסוכו ולרחצו¹⁷⁵² בידים ועל דרך שנתבאר¹⁷⁵³ ואם הוא מעצמו עושה אחד מדברים אלו אין צריך למחות בידו חוץ מאביו שצריך למחות בידו ולחנך את בנו במצות¹⁷⁵⁴ אבל אמו אינה מצווה על כך¹⁷⁵⁵ אבל מכל מקום אסור לה ליתן לפניו לאכול דהרי זה כאלו מאכילתו בידים¹⁷⁵⁶ :

ה' וכיצד הוא חינוכו¹⁷⁵⁷ קטן הבריא¹⁷⁵⁸ בן תשע שנים¹⁷⁵⁹ שלימות¹⁷⁶⁰ (פירוש¹⁷⁶¹ שנשלמו לו תשע שנים לפני יום הכיפורים) או בן עשר שנים¹⁷⁶² שלימות אפילו הוא כחוש ותשש כח¹⁷⁶³ מחנכין אותו לשעות מדברי סופרים כיצד אם היה רגיל לאכול בשתי שעות על היום מאכילין אותו בשלש היה רגיל לאכול בשלש מאכילין אותו בארבע¹⁷⁶⁴ לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות¹⁷⁶⁵ וכן הדין בקטנה הבריא אם היא בת ט' שנים שלימות או בת עשר שנים שלימות אפילו אינה בריאה¹⁷⁶⁶ :

ו' בן י"א שנים¹⁷⁶⁷ שלימות¹⁷⁶⁸ בין זכר ובין נקבה¹⁷⁶⁹ מתעניין ומשלימין מדברי סופרים כדי לחנכן במצות.

ויש אומרים¹⁷⁷⁰ שאפילו בנות י"א שנים שלימות ובן זכר בן י"ב שנים שלימות אין צריכין להשלים כלל אפילו מדברי סופרים אלא מחנכין אותן לשעות ועל דרך שנתבאר¹⁷⁷¹ דכיון שהחינוך אינו אלא מדברי סופרים¹⁷⁷² לא רצו חכמים להחמיר עליהם כל כך שיתעננו עד הלילה ודי להם בחינוך שעות לפי כחם.

ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום נעזר שהוא כחוש ותשש כח ואינו חזק לסבול התענית יש לסמוך על סברא האחרונה¹⁷⁷³ ומותר להאכילו¹⁷⁷⁴ אף שאין שום חשש סכנה אם ישלים¹⁷⁷⁵ :

¹⁷⁴⁹ לבוש סוף ס"ב. מ"א סוף סק"א. וראה גם לעיל סי' תקיא ס"א.

¹⁷⁵⁰ שיתבאר לקמן ס"ה ואילך.

¹⁷⁵¹ מ"א סק"ב.

¹⁷⁵² כדלקמן ס"ז שגם בזה צריך לחנכו, ושי"נ.

¹⁷⁵³ ס"א-ב (בדברים האסורים אף בלא הגיע לחנוך, וכ"ה כאן באכילה כשהגיע לחנוך). וראה עד"ז לעיל סי' תעא סוף ס"י.

¹⁷⁵⁴ תוסי' ישנים פב, א ד"ה בן בשם ר"י. הגהות מיימוניות פ"ב אות כ. מ"א שם. וכדלעיל סי' שמג ס"ב-ג.

¹⁷⁵⁵ תוסי' ישנים שם. וכדלעיל שם ס"ד.

¹⁷⁵⁶ מ"א שם (ושם גם הטעם דלא דמי להא דלקמן סי' תר"מ ס"ד). וראה גם לעיל סי' שמג ס"י (במוסגר).

¹⁷⁵⁷ משנה פב, רע"א.

¹⁷⁵⁸ רב חסדא שם. ר"ן (ג, ב) ד"ה ופסק. רמ"א ס"ב.

¹⁷⁵⁹ גמרא שם כרב נחמן, לגירסת ופירוש הרי"ף (ג, ב. ראה ר"ן שם ד"ה ופסק), ורמב"ם פ"ב ה"י (ראה מ"מ שם). שו"ע ס"ב.

¹⁷⁶⁰ ר"ן שם. מ"מ שם. שו"ע שם. וראה לקמן ה' תלמוד תורה קו"א ס"ק א (קרוב לסוף) מתי שנים האמורות בתלמוד הן שלימות.

¹⁷⁶¹ ר"ן (ג, א) ד"ה אמר.

¹⁷⁶² רב נחמן שם. רי"ף שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁶³ רש"י שם ד"ה בחולה.

¹⁷⁶⁴ ברייתא שם. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם (ראה ט"ז ס"ק ב).

¹⁷⁶⁵ רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁶⁶ רב נחמן שם, לגירסת הרי"ף שם. ראה ר"ן שם (ג, ב) ד"ה ופסק. רמ"א שם.

¹⁷⁶⁷ רב נחמן בגמרא שם. רי"ף שם. רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁶⁸ מ"מ שם.

¹⁷⁶⁹ רב נחמן שם, לגירסת ופירוש הרי"ף והרמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁷⁰ רבי יוחנן בגמרא שם. הלכות גדולות ה' יוה"כ (לא, ג). הרי"ף גיאת ה' יוה"כ (ע' נה). תוסי' כתובות נ, א ד"ה ובת. אור זרוע ח"ב סוסי"י רעה. רוקח סי' ריז. יראים השלם סוסי"י נא. הגהות מיימוניות פ"ב אות י. רמ"א ס"ב בשם ויש אומרים.

¹⁷⁷¹ סעיף ה.

¹⁷⁷² כדלעיל סי' שמג ס"ב, ושי"נ.

¹⁷⁷³ תרומת הדשן סי' קנה. רמ"א שם.

¹⁷⁷⁴ כדלעיל ס"א.

¹⁷⁷⁵ ראה גם לעיל סי' רסט ס"ג. סי' תעא ס"י.

ז וכדרך שמחנכין אותן באיסור אכילה ושתיה הן לשעות והן להשלים וכמו שנתבאר כך צריך לחנכ[ן] באיסור רחיצה וסיכה¹⁷⁷⁶ אפילו מדין התלמוד¹⁷⁷⁷ ולא מחמת המנהג בלבד¹⁷⁷⁸:

ח בן י"ג שנים שלימות ונקיבה בת י"ב שלימות אם הביאו שתי שערות הרי הם כגדולים לכל המצות¹⁷⁷⁹ וחייבים להשלים התענית מן התורה¹⁷⁸⁰ אבל אם עדיין לא הביאו שתי שערות עדיין הן קטנים ואין חייבין להשלים מן התורה אבל חייבים להשלים מדברי סופרים¹⁷⁸¹ לפי סברא הראשונה שביארנו¹⁷⁸² שהיא עיקר.

ואפילו בנער שהוא כחוש ותש כח אין להקל לסמוך על סברא האחרונה שביארנו דכיון שעברו לו י"ג שנים אנו חוששין שמא הביא כבר שתי שערות ונשרו¹⁷⁸³ לפי שדרך הוא להביא שתי שערות מיד אחר י"ג שנים¹⁷⁸⁴ וא"כ הרי יש כאן ספק שמא הוא חייב להשלים מן התורה¹⁷⁸⁵.

ואפילו נשלמו לו הי"ג שנים ביום הכיפורים עצמו שנולד ביום הכיפורים אעפ"כ חייב להשלים אפילו הוא כחוש ותש כח¹⁷⁸⁶ לפי שבתחלת כניסת ליל יום הכיפורים כבר נשלמו לו י"ג שנים¹⁷⁸⁷ ויש לחוש שמא הביא שתי שערות ביום הכיפורים ונשרו ביום הכיפורים¹⁷⁸⁸ וכל ספק של תורה הולכין בו להחמיר:

ט במה דברים אמורים ביום הכיפורים שהוא מן התורה אבל בשאר תעניות שאינן אלא מדברי סופרים אין צריכין להתענות אלא אם כן ידוע שהביאו שתי שערות¹⁷⁸⁹:

י קטן שהוא פחות מבן תשע שנים שלימות אין מענין אותו ביום הכיפורים¹⁷⁹⁰ ואפילו אם הקטן רוצה להחמיר על עצמו מוחין בידו¹⁷⁹¹ כדי שלא יבא לידי סכנה¹⁷⁹²:

יא מה שאין מדקדקים עכשיו שיתענה קטן כשהוא בן י"א שנים שלימות לפי שהכל לומדים עכשיו¹⁷⁹³ והתורה מתשת כחם¹⁷⁹⁴ ולכך אינן חשובין כבריאיין לענין זה וכבר נתבאר¹⁷⁹⁵ שכל שאינו בריא אינו צריך להשלים לפי שיש לסמוך על סברא האחרונה שבארנו ועוד דבזמן הזה שירדה חולשה לעולם¹⁷⁹⁶ מן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לענין זה¹⁷⁹⁷ אלא אם כן ידוע שהוא בריא וחזק לסבול:

¹⁷⁷⁶ טור. רמ"א ס"ב. וראה גם לעיל ס"ד.

¹⁷⁷⁷ מדאמרינן במשנה פב, א אין מענין כו' אבל מחנכין (סתם).

¹⁷⁷⁸ המוזכר לעיל ס"ג.

¹⁷⁷⁹ כדלעיל סי' נה ס"ו וסי"ב ושי"נ.

¹⁷⁸⁰ גמרא פב, א כרבי יוחנן. רי"ף (ג, ב). רמב"ם פ"ב הי"א. שו"ע ס"ב.

¹⁷⁸¹ רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁸² סעיף ו.

¹⁷⁸³ נדה מו, א. טור ושו"ע אהע"ז סי' קנה ס"כ. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' סב ד"ה אך ורק.

¹⁷⁸⁴ כדלעיל סי' נה ס"ו.

¹⁷⁸⁵ תרומת הדשן סי' קנה. רמ"א ס"ב וט"ז סק"ה. ולענין פחות מכשיעור, ראה שו"ת צמח צדק שם ד"ה ומעתה (שרבנו עשה מעשה בילד קטן וחלוש שהי' לו חום ונתרפא כו'). לעיל סי' תריב סט"ז (שגם פחות מכשיעור אסור מהתורה).

¹⁷⁸⁶ מ"א סק"ג.

¹⁷⁸⁷ כדלעיל סי' נג סוף סי"ג, ושי"נ.

¹⁷⁸⁸ ראה תרומת הדשן שם בסופו. ב"י שם.

¹⁷⁸⁹ מ"א שם. וראה לקמן יו"ד סי' קצ ס"ק ד (לענין כתמים דרבנן, שדוקא כשבדקה ולא מצאו אין חוששין שמא נשרו). הוספות למנחת פתים או"ח.

¹⁷⁹⁰ רמב"ם פ"ב הי"א. שו"ע ס"ב.

¹⁷⁹¹ כלבו סי' סט (לד, ג). רמ"א סוף ס"ב.

¹⁷⁹² רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁷⁹³ ב"ח סוף הסי'. מ"א סוף סק"ב.

¹⁷⁹⁴ סנהדרין כו, ב. וראה גם רש"י כתובות נ, א ד"ה ובתינוקת.

¹⁷⁹⁵ סעיף ו.

¹⁷⁹⁶ ראה הוריות יג, ב. וראה לעיל סי' מו ס"ו.

¹⁷⁹⁷ ב"ח שם. מ"א שם.

תריז דין עוברה ומניקה ויולדת ביום הכיפורים ובו ה' סעיפים :

א עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים¹⁷⁹⁸ :

ב עוברה שהריחה מאכל¹⁷⁹⁹ ואם לא יתנו לה מהמאכל אפשר שתפיל עוברה¹⁸⁰⁰ לפי שהעובר הריח המאכל ומתאוה לו ואם לא תאכל ממנו אפשר שיתעקר לצאת ונמצא שניהם מסוכנים¹⁸⁰¹ לוחשין לה באזנה שהיום הוא יום הכיפורים¹⁸⁰² אולי תוכל להתאפק¹⁸⁰³ ואם נתיישרה דעתה¹⁸⁰⁴ שפסק העובר מתאוותו¹⁸⁰⁵ ע"י זכרון זה¹⁸⁰⁶ מוטב.

ואם לא נתיישרה דעתה בזה אלא אומרת צריכה אני לאכול¹⁸⁰⁷ (עיין ביאור דבר זה בסי' תרי"ח¹⁸⁰⁸) או שהתחילו פניה משתנים אע"פ שלא אמרה צריכה אני לאכול¹⁸⁰⁹ תוחבין כוש ברוטב ונותנין לתוך פיה שמא תתיישר דעתה בזה ואם לא נתיישרה דעתה בכך ועדיין פניה משונים או שעדיין אומרת צריכה אני נותנין לה מן הרוטב עצמו¹⁸¹⁰ (פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר בסי' תרי"ח¹⁸¹¹).

ואם גם בזה לא נתיישרה דעתה נותנין לה מן המאכל עצמו¹⁸¹² (פחות פחות מכשיעור) עד שתתיישר דעתה¹⁸¹³ :

ג ולא מעוברת בלבד אלא אפילו כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו לטעום מהמאכל לפיכך מאכילין אותו ביום הכיפורים¹⁸¹⁴ כדרך שמאכילין את המעוברת שהריחה¹⁸¹⁵ אבל אם לא נשתנו פניו¹⁸¹⁶ אע"פ שאומר צריך אני לאכול¹⁸¹⁷ אין מאכילין אותו.

אלא אם כן הוא חולה שאז אפילו לא הריח ריח מאכל והוא אומר צריך אני¹⁸¹⁸ או שהרופאים אומרים שהוא צריך לאכול¹⁸¹⁹ מאכילין אותו מיד שצריך לו כדי הצריך לו ולא אמרו ליתן לו תחלה מן הרוטב אלא במעוברת או מי שהריח ריח המאכל שאין להם ולא לנו אומד בישוב דעתם פעמים מתיישר ברוטב ופעמים שצריכין להמאכל עצמו לפיכך מדקדקין עמהם בכל מה שאפשר אבל חולה שמאכילין אותו על פי רופאים בקיאים נותנים לו כפי מה שאומרים הבקיאים¹⁸²⁰ וכן אם מאכילין אותו על פי עצמו שאומר צריך אני נותנים לו עד שיאמר די¹⁸²¹.

¹⁷⁹⁸ רבא בגמרא פסחים נד, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁷⁹⁹ משנה פב, א. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁸⁰⁰ בה"ג ה' יוה"כ (לא, ג). הובא ברא"ש פ"ח סי' יג, ור"ן (ג, ב) ד"ה וכתוב בה"ג.

¹⁸⁰¹ רש"י שם ד"ה עוברה. וראה רא"ש ור"ן שם.

¹⁸⁰² גמרא פב, ב. טור ושו"ע ס"ב.

¹⁸⁰³ רש"י שם ד"ה לחוש.

¹⁸⁰⁴ טור. לבוש ס"ב. וראה גם רמב"ם פ"ב ה"ט ושו"ע שם (אם נתקררה דעתה).

¹⁸⁰⁵ רש"י שם ד"ה ואלחשה.

¹⁸⁰⁶ רמב"ם שם. שו"ע שם.

¹⁸⁰⁷ מ"א סק"א, בדעת הטור ורבנו ירוחם נתיב כז ח"א (רכז, ג).

¹⁸⁰⁸ סעיף א.

¹⁸⁰⁹ רבנו ירוחם שם, בשם הרמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה ובהלכות גדולות. רמ"א ס"א.

¹⁸¹⁰ גמרא [ברייטא] פב, א (באיסור). טור לפירוש הב' בב"י ד"ה ומ"ש רבנו ואם (דמייירי אף בהיתר ביוה"כ). לבוש ס"ב. ב"ח ד"ה ומ"ש רבנו נותנין. מ"א סק"ב.

¹⁸¹¹ סעיף יג.

¹⁸¹² ברייתא שם. טור וב"י שם. מ"א שם.

¹⁸¹³ משנה שם (שתשיב נפשה). רמב"ם שם (שתתיישר נפשה). ב"י שם (בהעקת לשון הרמב"ם). שו"ע שם.

¹⁸¹⁴ רא"ש פ"ח סי' יג. טור ושו"ע ס"ג.

¹⁸¹⁵ ראה לבוש ס"ג.

¹⁸¹⁶ ב"ח ד"ה ומ"ש וכן.

¹⁸¹⁷ מ"א סוף סק"א.

¹⁸¹⁸ כדלקמן סי' תריח ס"א.

¹⁸¹⁹ כדלקמן שם ס"ב.

¹⁸²⁰ רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה עוברה. רא"ש שם. ר"ן (ג, ב) ד"ה גמ'. טור ולבוש ס"ג. מ"א סק"ב.

¹⁸²¹ כדלקמן שם ס"א.

אלא שצריך לזהר להאכיל אותו פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר בסימן תרי"ח¹⁸²² :

ד יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל¹⁸²³ אפילו אומרת איני צריכה מאכילין אותה¹⁸²⁴ בעל כרחי¹⁸²⁵ ומכל מקום יש להאכילה פחות פחות מכשיעור¹⁸²⁶ כמו שיתבאר בסימן תרי"ח¹⁸²⁷.

משלשה ימים עד סוף שבעת ימים ללידתה אם אמרה צריכה אני לאכול¹⁸²⁸ אע"פ שחברותיה¹⁸²⁹ וכן הרופאים¹⁸³⁰ אומרים שאינה צריכה אע"פ מאכילין אותה מיד¹⁸³¹ פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר שם¹⁸³².

מכאן ואילך הרי היא כשאר חולה שאין בו סכנה¹⁸³³ לפי שבדאי אין שום סכנה מחמת הלידה לאחר שבעה ימים ללידתה לפיכך אפילו אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה אין מאכילין אותה כיון שאין סכנה בדבר אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת שמתכבד עלי חולי מאכילין אותה¹⁸³⁴ כדרך שמאכילין כל חולה שאומר צריך אני כמו שיתבאר שם¹⁸³⁵ ע"ש :

ה שלשת ימים אלו וכן שבעת ימים אלו אין מונין אותם מעת לעת כגון אם ילדה בז' בתשרי אחר חצות היום אין מחשבין השלשה ימים עד אחר חצות היום של יום הכיפורים אלא מחשבין אותם לפי סדר ימי בראשית ויום הכיפורים הוא יום רביעי ללידתה¹⁸³⁶.

ואם¹⁸³⁷ אמרה איני צריכה אין מאכילין אותה כלל¹⁸³⁸ אבל בסתם שאינה אומרת כלום¹⁸³⁹ או שאומרת שאינה יודעת אם היא צריכה מאכילין אותה אלא אם כן שחברותיה או הרופאים אומרים שאינה צריכה שאז אין מאכילין אותה¹⁸⁴⁰ אלא אם כן אמרה בפירוש צריכה אני לאכול¹⁸⁴¹ :

תריך דין חולה ביום הכיפורים ובו י"ח סעיפים :

א חולה שהוא אומר צריך אני לאכול¹⁸⁴² אע"פ שאינו אומר שאם לא יאכל אפשר שישתכן¹⁸⁴³ אלא לאחר שהודיעוהו שהיום הוא יום הכיפורים¹⁸⁴⁴ או שיועד מעצמו שהיום הוא יום הכיפורים¹⁸⁴⁵ ואומר תנו לי לאכול¹⁸⁴⁶

¹⁸²² סי"ג, וש"נ.

¹⁸²³ רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה ובשאלות. רא"ש פ"ח סי' י. ר"ן (א, א) ד"ה ולענין. טור ושו"ע ס"ד.

¹⁸²⁴ ב"ח סוף הסי'. מ"א סק"ג. וכדלעיל סי' של ס"ד לענין חילול שבת. וראה שם אם גם הרופא אומר שאינה צריכה.

¹⁸²⁵ כדלקמן סי' תריך סי"ב.

¹⁸²⁶ מ"א שם.

¹⁸²⁷ סעיף יג.

¹⁸²⁸ רמב"ן שם. רא"ש שם. טור ושו"ע שם.

¹⁸²⁹ ב"ח סי' של ד"ה ומ"ש כל.

¹⁸³⁰ אליה זוטא שם סק"ב (אפילו מאה רופאים). וכ"ה לעיל שם ס"ה. וראה גם לקמן סי' תריך סוף ס"א (בחולה).

¹⁸³¹ ובסתמא ובאינה יודעת, ראה לקמן סוף ס"ה.

¹⁸³² סעיף יג.

¹⁸³³ שבת קכט, א. וראה גם לעיל סי' של ס"ה.

¹⁸³⁴ איסור והיתר כלל ס' סי' ב. אליה זוטא סק"א.

¹⁸³⁵ סעיף א.

¹⁸³⁶ תרומת הדשן סי' קמח. שו"ע ס"ד. וכ"ה לעיל סי' של ס"ו. וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' סג, בשם מהרי"ל, להקל ברכה וענוגה פחות מכשיעור.

¹⁸³⁷ חוזר לדין משלשה עד סוף שבעה, דלעיל ס"ד.

¹⁸³⁸ רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה ובשאלות. ר"ן (א, א) ד"ה ולענין.

¹⁸³⁹ משמעות הרמב"ן והר"ן שם. וכדלעיל סי' של ס"ה לענין חילול שבת.

¹⁸⁴⁰ ראה לעיל שם, וש"נ.

¹⁸⁴¹ כדלעיל ס"ד.

¹⁸⁴² משנה פב, א. טור ושו"ע ס"א.

¹⁸⁴³ הגהת סמ"ק סי' רכא אות ב, בשם ר"י. הגהות מיימוניות פ"ב אות ה, בשם ר"ת. טור, לפירוש הב"ח ד"ה ומ"ש שמאחר. הובא בב"י ריש הסימן.

¹⁸⁴⁴ סמ"ק שם. טור. לבוש ס"א.

¹⁸⁴⁵ הגהות מיימוניות שם בשם ר"ת. ב"ח שם. אליה זוטא סק"ב.

¹⁸⁴⁶ סמ"ק שם. ב"ח שם.

או שאומר איני יכול לסבול התענית מחמת חולי¹⁸⁴⁷ וכיוצא בלשונות אלו שנראה מהם כוונתו שאע"פ שהוא יודע שהיום הוא יום הכיפורים אעפ"כ רצונו לאכול מאכילין אותו מיד עד שיאמר ד¹⁸⁴⁸ לפי שאין אנו מחזיקים אותו לרשע¹⁸⁴⁹ ומן הסתם הוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לכך שהלב יודע מרת נפשו¹⁸⁵⁰.

ולפיכך אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך לאכול¹⁸⁵¹ ואפילו הם אומרים שהמאכל מזיק לו¹⁸⁵² שומעין לחולה שבודאי הוא צריך לכך כיון שהוא יודע שהיום יום הכיפורים ואעפ"כ הוא מבקש לאכול:

ב ואפילו אם החולה אומר איני צריך לאכול ויש שם רופא¹⁸⁵³ אפילו הוא נכרי¹⁸⁵⁴ ואומר שהוא צריך לאכול¹⁸⁵⁵ מאכילין אותו על פיו והוא שיהא בקי¹⁸⁵⁶ ואעפ"כ שאין הרופא אומר שאם לא יאכל יסתכן רק שאומר שאפשר שיכביד עליו חליו מאכילין אותו לפי שאנו חוששים שמא יכביד עליו חליו ויסתכן¹⁸⁵⁷ ואעפ"כ שהחולה בעצמו אומר שאינו צריך אין אמירתו נחשבת לכלום כדי שנחמיר עליו בשביל אמירתו דשמא מחמת טירוף הדעת הוא אומר כן¹⁸⁵⁸ שאינו מרגיש בחליו מחמת רוב חולשה¹⁸⁵⁹ וספק נפשות להקל¹⁸⁶⁰:

ג רופא אחד אומר שהוא צריך לאכול ורופא אחד אומר שאינו צריך לאכול¹⁸⁶¹ אם החולה אינו אומר כלום או שאומר איני יודע¹⁸⁶² מאכילין אותו שספק נפשות להקל¹⁸⁶³ אבל אם גם החולה אומר איני צריך אין מאכילין אותו¹⁸⁶⁴ כיון שיש רופא אחד שאומר כמותו אין אנו תולים אמירתו בטירוף הדעת¹⁸⁶⁵:

ד אם החולה אין אומר כלום או שאומר איני יודע ורופא אחד אומר שהוא צריך לאכול ושני רופאים אומרים שאינו צריך אין מאכילין אותו¹⁸⁶⁶ לפי שאין דבריו של אחד במקום שנים¹⁸⁶⁷ ואם האחד הוא מופלג בחכמה נגד שנים האומרים שאינו צריך חוששים לדבריו להקל ולהאכילו¹⁸⁶⁸ כיון שהוא ספק סכנת נפשות¹⁸⁶⁹:

ה אבל אם שני רופאים אומרים שהוא צריך לאכול אפילו מאה אומרים שאינו צריך ואפילו אם גם החולה אומר שאינו צריך מאכילין אותו¹⁸⁷⁰ ואפילו אם האומרים שאינו צריך הם יותר מומחים והן מופלגים בחכמה נגד אלו השנים¹⁸⁷¹ אין הולכין בספק נפשות אחר רוב חכמה ולא אחר רוב מנין דעות להחמיר¹⁸⁷² אלא כיון ששנים

1847 הגהות מיימוניות שם. ב"ח שם. עטרת זקנים ס"ק א.

1848 משנה שם.

1849 לבוש סוף ס"א.

1850 משלי יד, י. גמרא פג, א. לבוש שם. וראה גם לעיל סי' שכח ס"ב.

1851 גמרא שם. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' תריז ס"ד (ביולדת).

1852 שו"ת רדב"ז ח"ד סי' סו. כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א סק"ג. וראה לעיל שם (לענין תרופה בשבת).

1853 משנה פב, א (ע"פ בקיאות). גמרא פג, א (רופא אומר צריך כו'). טור ושו"ע ס"א.

1854 מהרי"ק שורש קנט. שו"ע שם. וכ"ה לקמן סי' ושי"נ. וראה לקמן ה"ל נדה סי' קפז סקל"ו. שו"ת צמח צדק יו"ד סי' קמח אות ב.

1855 רא"ש פ"ח סי' יג (דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות).

1856 משנה פב, א. רמב"ם פ"ב ה"ח. טור ושו"ע שם.

1857 רא"ש שם. ב"ח ריש הסי'. מ"א סק"ב.

1858 גמרא פג, א לפרש"י ד"ה תונבא. לבוש ס"א. ט"ז סק"ב.

1859 לבוש שם.

1860 גמרא שם. ב"י ד"ה ומ"ש אם. לבוש שם. וראה גם לעיל סי' שכח ס"י. סי' שכח ס"ב.

1861 רמב"ם פ"ב ה"ח. שו"ע ס"ב. וראה גם לעיל סי' שכח ס"י.

1862 מ"מ שם. אליה זוטא סק"ג.

1863 גמרא שם. לבוש ס"ב. ט"ז סק"ד.

1864 גמרא שם. טור ושו"ע ס"ג.

1865 רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה חולה. הובא ברא"ש פ"ח סי' יג (ואין דבריו של אחד במקום שנים, כדלקמן ס"ד).

1866 משמעות הגמרא שם (בהא דלעיל ס"ג). טור ושו"ע שם.

1867 רמב"ן ורא"ש שם. ב"י שם. לבוש ס"ג.

1868 רמב"ן שם. טור ולבוש ס"ג. ט"ז ומ"א סק"ה.

1869 רמב"ן שם. לבוש שם.

1870 גמרא שם כאוקימתא בתרא. מסקנת הרמב"ן שם. רא"ש פ"ח סי' יג. טור ושו"ע ס"ד.

1871 משמעות רא"ש שם וטור. רמ"א ס"ב. ראה מ"א ס"ק ד.

אומרים שהוא צריך לאכול והן בקיאים בחכמה הרי הן חשובין כמו חכמים מופלגים כמו שמצינו לענין עדות ששנים חשובים כמאה¹⁸⁷³ מגזירת הכתוב¹⁸⁷⁴ :

ו אם הרופא הוא אשה או נכרי הרי הוא ככשר שבישראל לענין זה בין להקל בין להחמיר ונאמן להכחיש רופא הכשר שבישראל¹⁸⁷⁵ ועל דרך שנתבאר¹⁸⁷⁶ :

ז אם החולה אומר שאינו צריך והרופא אומר שאינו יודע אם הוא צריך לאכול¹⁸⁷⁷ שאפשר שאין שום חשש וספק כלל שיכביד עליו חליו מחמת מניעת האכילה¹⁸⁷⁸ מאכילין אותו לפי שאם היה הרופא אומר שידוע לו שיש חשש ספק בדבר שמא יכביד עליו חליו היו מאכילים אותו¹⁸⁷⁹ לכן גם עכשיו שהוא מסופק בזה מאכילין אותו שכל ספק נפשות הולכין להקל¹⁸⁸⁰ אפילו בכמה וכמה ספיקות¹⁸⁸¹ :

ח אבל אם הרופא אומר שאינו צריך והחולה אינו יודע אין מאכילין אותו¹⁸⁸² לפי שאינו יודע של חולה לאו כלום הוא שרובן של חולים אינן יודעין ובקיאין בחלי שלהן¹⁸⁸³ אבל אם החולה הוא בעצמו ג"כ רופא בקי והוא מכיר בחליו ואומר איני יודע אם צריך לאכול ביום הכיפורים מאכילין אותו¹⁸⁸⁴ לפי שאלו היה אומר צריך היו מאכילין אותו לכן גם עכשיו שאומר איני יודע מאכילין אותו מספק :

ט ואם הרופא אומר שאינו מכיר את חליו הרי הוא כשאר כל אדם ואין דבריו מעלין כשאומר צריך או שאומר איני יודע שיאכל על פיו וכן כשאומר אינו צריך אין דבריו מורידין כלל¹⁸⁸⁵ ואם החולה (אומר איני יודע או שהחולה) אומר איני צריך ורופא אחד אומר צריך מאכילין אותו ואין משגיחין בדברי רופא זה שאומר אינו צריך כיון שאינו מכיר את החולי :

י אפילו במקום שאין שם רופאים בקיאים שיאמדהו אם הוא צריך לאכול מכל מקום אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני אדם שאצלו שהוא מסוכן מאכילין אותו¹⁸⁸⁶ :

יא אם החולה יודע בעצמו שצריך לאכול ומחמיר על עצמו ואינו אוכל עליו הכתוב אומר¹⁸⁸⁷ ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' :

יב כל מקום שמותר לאכול ואינו רוצה לאכול מאכילין אותו בעל כרחו¹⁸⁸⁸ :

יג כשמאכילין את החולה¹⁸⁸⁹ שאינו אומר צריך אני לאכול¹⁸⁹⁰ ומאכילין אותו על פי בקיאים¹⁸⁹¹ וכן כשמאכילין

¹⁸⁷² רמב"ן שם. רא"ש שם (לענין רוב דעות). ב"ח ד"ה ומ"ש ולא נהירא (בדעת הרא"ש והטור, לענין רוב חכמה).

¹⁸⁷³ גמרא שם.

¹⁸⁷⁴ ראה משנה מכות ה, ב. רמב"ם הלי עדות פ"ח ה"ג.

¹⁸⁷⁵ רא"ש פ"ח סי' יד בשם ריב"א. מ"א סק"א. וראה גם לעיל סי"ב וש"נ.

¹⁸⁷⁶ סי"ג-ה.

¹⁸⁷⁷ רבי יוחנן בירושלמי פ"ח ה"ד. טור ושו"ע סי"ה.

¹⁸⁷⁸ ראה ב"ח ד"ה ואם חולה. ט"ז סק"ז.

¹⁸⁷⁹ לבוש סי"ה. וכדלעיל סי"ב.

¹⁸⁸⁰ ירושלמי שם.

¹⁸⁸¹ ראה לעיל סי' שכט סי"ג, וש"נ.

¹⁸⁸² רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה חולה. רא"ש פ"ח סי' יג. ר"ן (ד, ב) ד"ה ירושלמי. טור ושו"ע סי"ה.

¹⁸⁸³ רמב"ן שם. לבוש סי"ה. ט"ז סק"ח.

¹⁸⁸⁴ ט"ז שם.

¹⁸⁸⁵ רבנו ירוחם נ"ז ח"ב (נא, ד). שו"ע סי"ו.

¹⁸⁸⁶ איסור והיתר הארוך כלל ס אות א. רמ"א סי"ו.

¹⁸⁸⁷ בראשית ט, ה. איסור והיתר שם אות ח. שיירי כנסת הגדולה הגה"ט סי"ק ב. אליה זוטא סק"ב.

¹⁸⁸⁸ שו"ת רדב"ז ח"ד סי' סז. שיירי כנסת הגדולה שם. אליה זוטא שם. וראה גם לעיל סי' שכט סי"א.

¹⁸⁸⁹ כריתות יג, א (במעוברת). בה"ג הלי יוה"כ (לב, א). רמב"ן בתורת האדם שער הסכנה ד"ה עוברת (אף בחולה). רא"ש פ"ח סי' יג. טור ושו"ע סי"ז.

¹⁸⁹⁰ שזה יתבאר לקמן סט"ו.

¹⁸⁹¹ כדלעיל סי"ב.

את המעוברת שהריחה מאכל ונשתנו פניה¹⁸⁹² או כל אדם שנשתנו פניו מריח המאכל¹⁸⁹³ ולא נתיישרה דעתם בטעימת הרוטב¹⁸⁹⁴ וכן כשמאכילין את היולדת שאינה אומרת צריכה אני לאכול כגון תוך שלשה ימים ללידתה¹⁸⁹⁵ כל אלו מאכילין אותן מעט מעט כדי שלא יצטרף לשעור שנתבאר בסי' תרי"ב¹⁸⁹⁶ שחייבים עליו כרת ומלקות כדי להקל מעליהם מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד¹⁸⁹⁷ לכך מאכילין אותו בתחלה פחות מכמות דהיינו כשני שלישי ביצה בינונית¹⁸⁹⁸ או מעט יותר רק שלא יהיה קרוב לכביצה¹⁸⁹⁹ שזהו שיעור ככותבת¹⁹⁰⁰ ואח"כ ישהו כדי אכילת ארבע ביצים¹⁹⁰¹ ולפחות ישהו כדי אכילת שלש ביצים¹⁹⁰² (עיין סי' תרי"ב¹⁹⁰³) ויחזרו ואכילוהו כשיעור אכילה ראשונה¹⁹⁰⁴ :

יד והשתיה יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שישלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו¹⁹⁰⁵ וישקוהו פחות מאותו שיעור¹⁹⁰⁶ וישהו כדי אכילת ארבע ביצים¹⁹⁰⁷ ולפחות ישהו כדי אכילת שלש ביצים¹⁹⁰⁸ ולכל הפחות לא יפחותו מלשהות כדי שתיית רביעית (עיין סי' תרי"ב¹⁹⁰⁹) ויחזרו וישקוהו כשיעור שתייה ראשונה.

ואם אמדוהו הרופאים¹⁹¹⁰ או שאר בקיאים (כגון ביולדת שרוב נשים בקיאות בצרכיהן ויש להן נאמנות¹⁹¹¹ כמ"ש בסי' ש"ל¹⁹¹²) שאין שיעורים הללו מספיקין לו או שנסתפקו בדבר¹⁹¹³ מאכילין ומשקין אותו כל צרכן מיד כפי מה שיאמרו הבקיאים :

טו אבל אם המעוברת או היולדת בתוך שבעה ימים או החולה יודעים בעצמם שצריכים לאכול¹⁹¹⁴ אזי אין מדקדקים עמהם בכל שיעורים הללו אלא נותנים לפניהם מאכל ואומרים לו יום כיפור הוא¹⁹¹⁵ ואם אתה יודע¹⁹¹⁶ או שמסתפק לך¹⁹¹⁷ שמא יש חשש סכנה אם לא תאכל כשיעור אכול כשיעור ואם לאו אכול פחות פחות מכשיעור¹⁹¹⁸ והוא יאכל כפי מה שיראה בעיניו :

¹⁸⁹² כדלעיל סי' תרי"ב ס"ב.

¹⁸⁹³ כדלעיל שם ס"ג.

¹⁸⁹⁴ לבוש ס"ז. וראה לעיל שם סוף ס"ב (במוסגר) שגם את הרוטב יתנו פחות פחות מכשיעור.

¹⁸⁹⁵ מ"א סי' תרי"ב סק"ג. וכ"ה לעיל שם רס"ד.

¹⁸⁹⁶ ס"א, ג, ד שהוא ככותבת בכדי אכילת פרס.

¹⁸⁹⁷ ב"ה ורמב"ן ורא"ש שם. וראה גם לעיל סי' תרי"ב סט"ז.

¹⁸⁹⁸ ר"ן (ג, א) ד"ה ונמצינו. שו"ע שם. וראה לקוטי שיחות ח"ז ע' 112 בשוה"ג.

¹⁸⁹⁹ מ"א סק"ו.

¹⁹⁰⁰ כדלעיל סי' תרי"ב ס"א.

¹⁹⁰¹ ר"ן שם. שו"ע שם.

¹⁹⁰² מ"א סק"ז.

¹⁹⁰³ סעיף ד.

¹⁹⁰⁴ לבוש סוף ס"ז.

¹⁹⁰⁵ ר"ן שם. שו"ע שם.

¹⁹⁰⁶ שו"ע ס"ח. וראה גם ר"ן שם.

¹⁹⁰⁷ ר"ן שם. שו"ע שם.

¹⁹⁰⁸ ראה ר"ן שם.

¹⁹⁰⁹ סעיף טו.

¹⁹¹⁰ רמב"ן ורא"ש ור"ן שם. טור ושו"ע ס"ח.

¹⁹¹¹ הלכות ומנהגי מהר"ש סי' ריג אות ב. מהרי"ל הל' יום כפור (ע' שלה). ב"ח סוף הסימן. מ"א סוף סק"ח.

¹⁹¹² סעיף ד.

¹⁹¹³ ר"ן שם. שו"ע שם.

¹⁹¹⁴ ר"ן ושו"ע שם (שהחולה אומר כן).

¹⁹¹⁵ מהר"ש שם. מהרי"ל שם (ע' שלד). ב"ח שם. ט"ז ס"ק ט. מ"א ס"ק ח.

¹⁹¹⁶ ט"ז שם.

¹⁹¹⁷ לבוש ס"ח.

¹⁹¹⁸ ט"ז שם.

הלכות ר"ה ויוה"כ

צב

טז מי שאחזו בולמוס¹⁹¹⁹ והוא חולי הבא מחמת רעבון וסימנו שעניו כהות ואינו יכול לראות¹⁹²⁰ מאכילין אותו עד שיאורו עיניו ואם אין שם מאכל של היתר מאכילין אותו מאכל של איסור¹⁹²¹ ואם יש כאן שני מיני איסורים אחד חמור מחבירו מאכילין אותו הקל תחלה¹⁹²² שמא יספיק לו זה בלבד :

יז אם צריך לבשר ויש כאן בהמה שצריכים לשוחטה ובשר נבלה מוכנת¹⁹²³ עיין בסימן שכ"ח¹⁹²⁴ :

יח חולה שאכל ביום הכיפורים ונתייבשה דעתו בענין שיכול לברך ברכת המזון צריך להזכיר של יום הכיפורים בברכת המזון שיאמר יעלה ויבא בבונה ירושלים¹⁹²⁵ ואם חל בשבת יאמר ג"כ רצה¹⁹²⁶ אבל אינו צריך לבצוע על שתי ככרות וגם אינו צריך לקדש על היין ולא על הפת משום שלא תקנו חכמים דברים אלו ביום הכיפורים¹⁹²⁷ :

תריט סדר ליל יום הכיפורים ובו י"ח סעיפים :

א ליל יום הכיפורים נוהגין שקודם שמתפללין מתירים לכל העבריינים¹⁹²⁸ והן העוברים על גזירות וחרמות הקהל¹⁹²⁹ מתירין להן כדי שנוכל להתפלל עמהם¹⁹³⁰ באגודה אחת¹⁹³¹ שאמרו חכמים¹⁹³² כל תענית צבור שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב¹⁹³³ עם סמני הקטורת.

וכיצד מתירין להם הגדול שבקהל מצרף עמו שני אנשים כדי שהם יהיו משולחים של כל הקהל להתיר להם ואם הגדול שבקהל הוא ש"ץ (קבוע בעיר) אינו צריך לצרף עמו שום אדם להתיר להם לפי שידוע שהוא שליח הצבור והרי זה כאלו כל הקהל התירו להם¹⁹³⁴ ויאמר בזה הלשון בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים¹⁹³⁵ כלומר שהישיבות מסכימות לצרף דעת המקום לדעת הקהל להתיר להם ולא יאמר¹⁹³⁶ בתחלה על דעת המקום ועל דעת הקהל ואח"כ בישיבה של מעלה כו'¹⁹³⁷ :

ב ואחר כך אומר הש"ץ כל נדרי כו'¹⁹³⁸ ויאמר מיום הכיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה כו'¹⁹³⁹

¹⁹¹⁹ **משנה** פג, א. טור ושו"ע ס"ט.

¹⁹²⁰ רש"י שם ד"ה מי. טור ושו"ע שם.

¹⁹²¹ משנה שם. טור ושו"ע שם.

¹⁹²² **גמרא** [ברייטא] שם. טור ושו"ע שם.

¹⁹²³ רמ"א ס"ט.

¹⁹²⁴ סעיף טז.

¹⁹²⁵ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' עא. **רא"ש** הובא ב**טור**. **שו"ע** סי'. וראה לעיל סי' קפח סוף סי"א שהביא דעת רבנו אביגדור שבשבלי הלקט (סי' שיב) שאין צריך להזכיר יעלה ויבא ביוה"כ (ומציין לכאן, שהובאה דעה זו במ"א ס"ק ו), ושלכן אם שכח ונזכר קודם ברכת הטוב והמטיב לא יברך אשר נתן. וגם בסידור לא נזכרה ברכה זו ביוה"כ. וראה שער הכולל פל"ד אות ט. פסקי הסידור אות קפה.

¹⁹²⁶ כנסת הגדולה הגה"ט. מ"א סק"א.

¹⁹²⁷ **מ"א** סק"י.

¹⁹²⁸ **טור ושו"ע** ס"א.

¹⁹²⁹ מרדכי רמז תשכה. לבוש ס"א.

¹⁹³⁰ מרדכי שם. תשב"ץ סי' קלא. טור.

¹⁹³¹ אביי כריתות ו, ב (ואגודתו). מרדכי שם.

¹⁹³² רב שמעון חסידא כריתות שם. מרדכי שם. טור.

¹⁹³³ שמות ל, לז.

¹⁹³⁴ **ט"ז** סק"א.

¹⁹³⁵ תשב"ץ שם (בנוסח שלנו). טור ושו"ע שם.

¹⁹³⁶ **ט"ז** ס"ק ב.

¹⁹³⁷ שכן הנוסח בתשב"ץ המובא בב"י ריש הסימן, ובמחזורים, וכ"ה נוסח חב"ד (ראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' רה). ונוהגים לאמרו שלש פעמים ובקול נמוך (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58), אך באופן שגם ב' האנשים העומדים עמו ישמעו (אוצר מנהגי חב"ד שם).

¹⁹³⁸ הרי"ץ גיאת (ע' ס) בשם הגאונים (מיום כיפורים שעבר עד היום הזה). ראבי"ה סוס"י תקכח. רא"ש פ"ח סי' כח. טור ושו"ע ס"א.

¹⁹³⁹ **רבנו תם** בספר הישר סי' קמד (חלק החידושים סי' ק), ובתוס' נדרים כג, ב ד"ה ואת. הובא ב**רא"ש** פ"ח סי' כח **וטור**. לבוש ס"א. ולענין התרת נדרים של ערב ר"ה, ראה סדור (סדר התרת נדרים) שעושים שניהם (התרה על העבר ומסירת מודעה על העתיד), ושי"נ.

ונוהגין כן כדי להתנות על כל נדרים שידורו בשנה הבאה שיהיו בטלים¹⁹⁴⁰ לפי שאין העולם נוהרים בנדרים ועוברים על לא יחל דברו¹⁹⁴¹ לכך מבטלין אותן בתחלה קודם שיחולו שהתנאי מועיל לבטל הנדר שלא יחול כלל כמ"ש ביו"ד סי' רי"א¹⁹⁴² (ועיין שם כל דיני ביטול הנדר) ולכך צריך לומר איחרטנא בהון כו'¹⁹⁴³ כלומר כל הנדרים שאדור בשנה הבאה אני מתחרט עליהן מעכשיו ומתנה עליהן שיהיו בטלין¹⁹⁴⁴:

ג וגם כל הקהל יאמרו כל נדרי כו' בלחש עם הש"ץ¹⁹⁴⁵ (ועיין ביו"ד שם¹⁹⁴⁶ דצריך לומר בקול רם מעט בענין שיהא נשמע להעומדים אצלו) כדי שיתנה כל אחד ואחד בפני עצמו על נדריו שידור בשנה הבאה¹⁹⁴⁷ שאין תנאי הש"ץ מועיל לאחרים¹⁹⁴⁸ ולכך ניתקן בלשון יחיד דאינדרנא¹⁹⁴⁹ או די נדרנא¹⁹⁵⁰ או דנדרנא¹⁹⁵¹ או דאשתבענא¹⁹⁵² או דאחרימנא¹⁹⁵³ כו' כלומר מה שאדור ואשבע ואחסור נכסי בין על נפשי בין על נפשות אחרות מיום כיפורים זה עד יום הכיפורים כו' (ולא יאמר די נדרנא בקמ"ץ תחת נו"ן ראשונה לפי שמשמעותה הוא שנדרתי כבר¹⁹⁵⁴):

ד ונוהגין להתחיל כל נדרי מבעוד יום¹⁹⁵⁵ דאין מתירין נדרים בשבת ויום טוב¹⁹⁵⁶ ואע"פ שאין אנו מתירין הנדרים שלעבר אלא אנו מבטלין הנדרים שלהבא¹⁹⁵⁷ מכל מקום הוא דומה קצת להתרת נדרים¹⁹⁵⁸ ויש לחוש שמא יטעו לומר מתירין נדרים בשבת ויום טוב ומטעם זה נוהגין להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ בשעה שאומר כל נדרי כדי שלא יטעו לומר מתירין נדרים ביחיד¹⁹⁵⁹:

ה ונוהגין שהש"ץ אומר אותו ג' פעמים¹⁹⁶⁰ וכל פעם מגביה הקול יותר מבראשונה¹⁹⁶¹ לפי שבדרך זו נשמע באימה וביראה¹⁹⁶².

וממשיך בניגונים עד הלילה¹⁹⁶³ כדי להתפלל ערבית בזמנה¹⁹⁶⁴:

ו ואח"כ אומר הש"ץ ג' פעמים¹⁹⁶⁵ ונסלח כו'¹⁹⁶⁶ והקהל אומרים ג' פעמים ויאמר ה' כו'¹⁹⁶⁸.

¹⁹⁴⁰ ר"ת שם, ע"פ נדרים כג, ב (וגם יוה"כ נקרא ר"ה).

¹⁹⁴¹ במדבר ל, ג. לבוש שם.

¹⁹⁴² סימן זה בשו"ע לא הגיע לדינו, וראה שו"ע שם ס"ב. רמ"א שם ס"א.

¹⁹⁴³ רא"ש וטור שם בשם ר"ת. רבנו ירוחם נתיב ז ח"א (נ, ד). מ"א סק"ב.

¹⁹⁴⁴ רא"ש וטור שם בשם ר"ת. וכ"ה הנוסח בהתרת נדרים (מסירת המודעה) שבסדור.

¹⁹⁴⁵ רא"ש שם (בנוסח כל נדרי שעל העבר). לבוש ס"א (גם בנוסח שלנו שעל להבא). מ"א סק"ו.

¹⁹⁴⁶ ש"ך סי' ריא סק"ב.

¹⁹⁴⁷ לבוש שם.

¹⁹⁴⁸ לבוש שם. מ"א שם.

¹⁹⁴⁹ ב"ח סוד"ה ומ"ש כבר. לבוש שם.

¹⁹⁵⁰ דרכי משה הארוך אות א. מ"א סק"ב.

¹⁹⁵¹ רא"ש שם. ב"ח שם.

¹⁹⁵² רא"ש שם. לבוש שם.

¹⁹⁵³ לבוש שם.

¹⁹⁵⁴ ראה לבוש שם.

¹⁹⁵⁵ מהרי"ל הל' ליל יום כפור (ע' שכו). רמ"א ס"א. ומנהג חב"ד שאין מדקדקין בזה (אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' רב אות קכא).

¹⁹⁵⁶ רא"ש פ"ח סי' כח, וטור (שלכן אומרים אותו קודם ברכו). מהרי"ל שם. וכדלעיל סי' שמא ס"א.

¹⁹⁵⁷ כדלעיל ס"ב.

¹⁹⁵⁸ ב"ח ד"ה ומ"ש וכבר. מ"א סק"ה. אליה זוטא סק"ב.

¹⁹⁵⁹ ב"ח שם. אליה זוטא שם.

¹⁹⁶⁰ רא"ש פ"ח סי' כח. מרדכי רמז תשכו. רמ"א ס"א.

¹⁹⁶¹ מהרי"ל שם (ע' שכו). רמ"א שם.

¹⁹⁶² מהרי"ל שם. דרכי משה ס"ק ב.

¹⁹⁶³ מהרי"ל שם (ע' שכו). רמ"א שם.

¹⁹⁶⁴ מ"א סק"ו. וראה לעיל סי' רסז ס"ב.

¹⁹⁶⁵ הרי"ף גיאת (ע' ס) בשם הגאונים. ראבי"ה סוס"י תקכח. טור. מהרי"ל הל' ליל יום כפור (ע' שכו).

¹⁹⁶⁶ מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קט). רמ"א ס"א.

ואל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בפיוטים או בניגונים שמנגנים שם¹⁹⁶⁹ שלא יבלבל דעת הקהל¹⁹⁷⁰ :

ז ואח"כ אומר הש"ץ שהחיינו בלא כוס¹⁹⁷¹ לפי שיום הכיפורים הוא דבר הבא מזמן לזמן וצריך לברך שהחיינו כמו בכל הרגלים¹⁹⁷² אלא שאי אפשר לברך על הכוס מבעוד יום משום שכיון שבירך שהגיענו לזמן הזה הרי קיבל עליו יום הכיפורים ואסור לו לשתות מן הכוס וגם אי אפשר לברך על הכוס וליתן ממנו לתינוק¹⁹⁷³ מטעם שנתבאר בסי' תקנ"ו¹⁹⁷⁴ ע"ש :

ח ומן הדין היה נכון שכל הקהל יצאו ידי חובתן בברכת השליח ציבור ולא יברך כל אחד ואחד בפני עצמו¹⁹⁷⁵ לפי שברוב עם הדרת מלך¹⁹⁷⁶ כמ"ש בסימן רצ"ח¹⁹⁷⁷ אלא שעכשיו על הרוב אין השליח ציבור מכוין כלל להוציא אחרים לכן יברך כל אחד ואחד לעצמו¹⁹⁷⁸ בלחש ויזהר לסיים קודם שיסיים השליח ציבור כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכת השליח ציבור¹⁹⁷⁹ וכן הדין בברכת הלל¹⁹⁸⁰ וכן הדין בברכת הלולב¹⁹⁸¹ שבבית הכנסת¹⁹⁸² :

ט ליל יום הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם¹⁹⁸³ לפי שאמרו במדרש¹⁹⁸⁴ כשעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והורידו לישראל וצוה להם לאומרו בחשאי משל לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצינעא בתוך ביתך לכן כל השנה אומרים אותו בלחש¹⁹⁸⁵ אבל ביום הכיפורים שאנו דומין למלאכים כמ"ש בסי' תר"י¹⁹⁸⁶ אנו אומרים אותו בקול רם בפרהסיא :

י אם חל בשבת אומרים ויכולו אחר תפלת ערבית והש"ץ אומר ברכה אחת מעין שבע¹⁹⁸⁷ וחזרת מקדש השבת ואינו מזכיר יום הכיפורים בברכה זו¹⁹⁸⁸ מטעם שנתבאר בסי' רס"ח¹⁹⁸⁹ :

ואין אומרים קבלת שבת אבל מזמור שיר ליום השבת יש לאומרו¹⁹⁹⁰ קודם ברכו¹⁹⁹¹ :

¹⁹⁶⁷ במדבר טו, כו.

¹⁹⁶⁸ במדבר יד, כ (סלחתי כדבריד). מנהגים ורמ"א שם. ומנהג חב"ד שאומר החזן פסוק (שם יד, יט) סלח נא לעון גוי' (מנהגים, טירנא, שם), והחזן והקהל אומרים ג"פ ויאמר ה' גוי' (אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' רה אות קלו).

¹⁹⁶⁹ מהר"ל הל' תפלת שחרית דיוה"כ (ע' שלט). רמ"א שם.

¹⁹⁷⁰ מ"א סק"ז.

¹⁹⁷¹ גמרא עירובין מ, ב. טור ושו"ע ס"א.

¹⁹⁷² גמרא שם. רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ט. לבוש ס"א. וכדלעיל סי' תלב ס"ג ושי"נ.

¹⁹⁷³ גמרא שם. טור. לבוש שם. מ"א סק"ד.

¹⁹⁷⁴ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה מ"א שם ריש הסי'. וראה גם לקמן סי' תרכא ס"ד.

¹⁹⁷⁵ ב"י סוד"ה כתב הכלבו. דרכי משה הארוך אות ד. של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכח, רע"ב) ד"ה הלכתא. הובאו במ"א סק"ג.

¹⁹⁷⁶ משלי יד, כח. ברכות נג, א כבית הלל. של"ה שם.

¹⁹⁷⁷ סעיף כ. וראה לעיל סי' ריג ס"ו, שזהו במצות שמקיימים כולם ביחד (משא"כ בברכת תפילין וציצית, אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברוב עם הדרת מלך ואם רצו כל אחד מברך לעצמו). וראה הערות וביאורים תתה ע' 72.

¹⁹⁷⁸ מ"א שם. ואלו שברכו שהחיינו בשעת הדלקת נרות לא יברכו עכשיו (סי' המנהגים – חב"ד ע' 63).

¹⁹⁷⁹ מלבושי יום טוב (בלבוש סוף ס"א). אליה זוטא סק"ו. וכדלעיל סי' נא ס"ג. סי' נט ס"ד. סי' קפג ס"י.

¹⁹⁸⁰ מ"א שם (שיברך לעצמו). וראה סידור סדר הלל, ובנסמן שם.

¹⁹⁸¹ מ"א שם (שיברך לעצמו). וראה לעיל סי' נט ס"ד שלא לענות אמן לאחר ברכת המצות או ברכת הנהנין.

¹⁹⁸² כדלקמן סי' תרמד. וראה בסידור דיני נטילת לולב שמצוה מן המובחר לברך על הלולב בסוכה (קודם התפלה).

¹⁹⁸³ טור ושו"ע ס"ב. וראה לעיל סי' סג ס"ג שיש נוהגין לאמרו מעומד.

¹⁹⁸⁴ דברים רבה פרשה ב, לו. הובא בטור. מ"א סק"ח.

¹⁹⁸⁵ ראה לעיל סי' סא ס"ג טעם נוסף לאמירתו בלחש.

¹⁹⁸⁶ סעיף ט.

¹⁹⁸⁷ טור ושו"ע ס"ג.

¹⁹⁸⁸ גמרא שבת כד, ב. טור ושו"ע שם.

¹⁹⁸⁹ סי"ד (לענין יום טוב שחל בשבת). וראה לעיל סי' תקפב ס"ד שצריך לומר המלך הקדוש.

¹⁹⁹⁰ שיירי כנה"ג בהגה"ט אות ח. אליה זוטא סק"י. ומנהג חב"ד להתחיל ממזמור לדוד כמו בכל יום טוב שחל בשבת (ספר המנהגים – חב"ד ע' 59. וראה גם שער הכולל פ"ז אות ו. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רז-רז).

¹⁹⁹¹ ראה לעיל סי' רסא ס"ז.

יא ואין אומרים אבינו מלכנו כשחל בשבת¹⁹⁹² מלבד בתפלת נעילה כמו שיתבאר בסי' תרכ"ג¹⁹⁹³ אבל שאר הסליחות והתחינות אומרים כמו כשחל בחול¹⁹⁹⁴ :

יב אין אומרים באהבה מקרא קודש אפילו כשחל בשבת¹⁹⁹⁵ אבל באהבה הראשון אומרים¹⁹⁹⁶ אפילו בחול¹⁹⁹⁷ :

יג ונוהגין שאין אומרים אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו כשחל בשבת¹⁹⁹⁸ דכיון שהוא יום עינוי אין לנו רצון כל כך במנוחתנו¹⁹⁹⁹ ואיך נתפלל שירצה הקב"ה במנוחתנו שאינה מנוחה גמורה²⁰⁰⁰ אבל אומרים והנחילנו²⁰⁰¹ באהבה וברצון שבת קדשך כו' שזהו בקשה על כל שבתות השנה²⁰⁰² שאינן יום הכיפורים ואח"כ אומרים וטהר לבנו לעבדך באמת כי אתה סלחן כו' כלומר שע"י הסליחה מטהר לבנו²⁰⁰³ (ודלא כמו שכתוב בקצת מחזורים בתפלת ראש השנה ויום הכיפורים וטהר לבנו כו' קודם והנחילנו כו' שאיך שייך לומר אח"כ כי אתה סלחן כו' או כי אתה אלהים אמת²⁰⁰⁴) :

יד בכל תפלות יום הכיפורים צריך להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ אחד מימינו ואחד משמאלו²⁰⁰⁵ כמו בכל תענית ציבור כמ"ש בסי' תקס"ו²⁰⁰⁶ ע"ש ועכשיו אין נוהגין כלל להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ בכל תענית ציבור מטעם שנתבאר שם²⁰⁰⁷ ולכן גם ביום הכיפורים אין צריך להעמיד²⁰⁰⁸ ולכן נוהגין שתיכף אחר ברכו הולכין מעל הש"ץ האנשים שעמדו אצלו בשעת אמירת כל נדרי²⁰⁰⁹ :

טו יש נוהגין לעמוד על רגליהם כל היום וכל הלילה²⁰¹⁰ דהיינו כל זמן שהם ניעורים בלילה אין יושבין²⁰¹¹ אבל מכל מקום צריכין לישן בלילה כדי שיוכלו להתפלל ביום בכוונה ולא יתנמנו בתפלתם²⁰¹² :

טז ואם נחלשו יכולים לסמוך לשום דבר²⁰¹³ ומי שעמד פעם אחת כל יום הכיפורים והיה בדעתו לנהוג כן לעולם אם רוצה לשנות מנהגו צריך התרה כמו נדר²⁰¹⁴ כמ"ש ביו"ד סי' רט"ו²⁰¹⁵ :

¹⁹⁹² ריב"ש סי' תקיב. מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קי). רמ"א ס"ג. וראה גם לעיל סי' תקפד ס"ה. סי' תרב ס"ב.

¹⁹⁹³ סעיף ט.

¹⁹⁹⁴ ריב"ש שם. רמ"א שם.

¹⁹⁹⁵ מ"א סק"ז. לבוש ס"ב. והיינו אף שאומרים כן בשבת יום טוב, כדלעיל סי' תפז ס"ו. וכ"ה לעיל סי' תקפב סט"ו לענין ר"ה. אבל בסידור הנוסח לאמרו בשבת (ראה אליה רבה סק"ד, בשם אבודרהם סדר תפלת יוה"כ סד"ה ערבית, לומר כן בכל יוה"כ).

¹⁹⁹⁶ לבוש שם.

¹⁹⁹⁷ כדלעיל סי' תפז ס"ו (בשאר יום טוב).

¹⁹⁹⁸ לבוש שם, ובסי' תקפב ס"ח. מ"א שם. ובסידור כתב לאמרו (כבסידור האריז"ל וסידור השל"ה, ובגדי ישע (וינר) סי' תקפב), ושם הנוסח: רצה נא במנוחתנו.

¹⁹⁹⁹ לבוש שם.

²⁰⁰⁰ לבוש סי' תקפ[ב] ס"ח.

²⁰⁰¹ ה' אלקינו.

²⁰⁰² לבוש ס"ב.

²⁰⁰³ לבוש ס"ג.

²⁰⁰⁴ ראה לבוש ס"ב.

²⁰⁰⁵ טור מפרקי דרבי אליעזר פמ"ד. הגהות מיימוניות בסוף הלי' שביתת עשור ד"ה אין, ממכילתא פ' ויבא עמלק סוף פ"א. שו"ע ס"ד.

²⁰⁰⁶ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ז.

²⁰⁰⁷ ראה מ"א שם סק"י.

²⁰⁰⁸ מ"א סק"ט ובסי' תקסו שם.

²⁰⁰⁹ מ"א ס"ק ט. ט"ז סוף סק"א.

²⁰¹⁰ טור ושו"ע ס"ה.

²⁰¹¹ ראה מראי מקומות וציונים.

²⁰¹² ב"י ד"ה ועוד. כנסת הגדולה הגה"ט. ט"ז סק"ה. מ"א סק"י. וראה גם לקמן ס"ח. ובסידור: וטוב שלא לישן בליל יוה"כ אלא לעסוק בתורה, ושי"נ.

²⁰¹³ מהרי"ל הלי' ליל יוה"כ (ע' שכה). דרכי משה ס"ק י. מ"א שם.

²⁰¹⁴ מהרי"י ווייל סי' קצא. כנסת הגדולה הגה"ט. אליה זוטא סק"ז.

²⁰¹⁵ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם סי' ריד ס"א. לעיל סי' רמט ס"ג.

יז הנשים אין להם לעמוד כל יום הכיפורים²⁰¹⁶ לפי שאין תועלת בעמידתם שעיקר טעם העמידה הוא כדי להיות דוגמת המלאכים שנקראים עומדים²⁰¹⁷ וזה אין שייך בנשים כמ"ש בס"י תר"י²⁰¹⁸:

יח אע"פ שבכל השנה אסור לישן בבית הכנסת²⁰¹⁹ מכל מקום בליל יום הכיפורים נוהגין לישן בבית הכנסת לפי שאומרים שם שירות ותשבחות רוב הלילה ויש ישינים שם כדי לשמור את הנרות ואין כאן חשש איסור²⁰²⁰ כיון שהוא צורך בית הכנסת²⁰²¹ כמו שנתבאר בסימן קנ"א²⁰²² אך יזהרו לישן במערב²⁰²³ רחוק מן הארון²⁰²⁴ או בבית הכנסת של נשים אם אין שם נשים²⁰²⁵ אבל אותם שאינם רוצים לומר שם שירות ותשבחות לא ישנו כלל בבית הכנסת²⁰²⁶ והחזונים המתפללים ביום לא יעורו כל הלילה לפי שמפסידים את קולם כשאינם ישנים בלילה²⁰²⁷ ואפילו כל אדם טוב לו שלא יעור כל הלילה²⁰²⁸ כמ"ש למעלה²⁰²⁹.

וטוב לומר קודם השינה ד' מזמורים הראשונים של תהלים²⁰³⁰ שהם שמירה לקרי²⁰³¹ וגם טוב ליזהר שלא יעטוף את עצמו בכרים וכסתות שלא יבא לידי חימום ועכ"פ יזהר שלא לכסות רגליו זכר לדבר ותגל מרגלותיו²⁰³² של בועז שלא יבא לידי חימום²⁰³³:

תרכ מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית ובו ב' סעיפים:

א טוב שלא להאריך בתפלת שחרית כדי למהר בענין שיוכל להתפלל מוסף²⁰³⁴ קודם ו' שעות ומחצה²⁰³⁵ ואם האריך החזן יותר מדאי ואי אפשר שלא יאחרו מוסף עד לאחר ו' שעות ומחצה יש לדלג סליחות²⁰³⁶ ואבינו מלכנו²⁰³⁷ כדי להתחיל תפלת מוסף קודם שיגיע זמן תפלת המנחה דהיינו ו' שעות ומחצה שאז מן הדין צריך להתפלל מנחה תחלה כמ"ש בס"י רפ"ן²⁰³⁸.

ומכל מקום אם אירע שאיחרו להתפלל מוסף עד ו' שעות ומחצה אעפ"כ יתפללו מוסף תחלה קודם מנחה מטעם שנתבאר שם ע"ש:

ב טוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה²⁰³⁹:

²⁰¹⁶ מטה משה אות תתסט. מ"א סק"י.

²⁰¹⁷ ראה פרקי דרבי אליעזר פמ"ו. הובא בטור סי' תרו ובהגהות מיימוניות סוף הל' שביתת עשור ד"ה מה.

²⁰¹⁸ סעיף ט.

²⁰¹⁹ תוספתא מגילה פ"ב ה"א. תוס' ב"ב ג, ב ד"ה ועייליה. שו"ע סי' קנא ס"ג.

²⁰²⁰ הגהות מיימוניות שם סוד"ה כל. ב"י ד"ה ועוד נהגו ללון.

²⁰²¹ ראה מרדכי מגילה רמז תתכט. ב"ב רמז תסה. הגהות מיימוניות הל' תפלה פ"א אות ה. טור ושו"ע סי' קנא ס"ד.

²⁰²² סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה שו"ע שם ס"ד.

²⁰²³ הגהות מיימוניות שם בשם מהר"מ. מהרי"ל הל' ליל יום כפור (ע' שלא). מטה משה סי' תתעא. אליה רבה ס"ק כ.

²⁰²⁴ מהרי"ל ווייל סי' קצא. רמ"א ס"ו.

²⁰²⁵ הגהות מיימוניות שם. מהרי"ל הל' ליל יו"כ אות יב. מטה משה שם. אליה רבה שם.

²⁰²⁶ מהרי"ל ווייל שם. רמ"א שם.

²⁰²⁷ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

²⁰²⁸ לבוש ס"ד. מ"א סק"א.

²⁰²⁹ סעיף טו.

²⁰³⁰ אבודרהם סדר תפלת יוה"כ.

²⁰³¹ של"ה מסכת יומא עמוד התשובה (רכט, א) ד"ה אמנם מי, בשם סדר היום ליל יוה"כ. מ"א שם. ובסידור: אחר ערבית יש לומר ארבעה מזמורים הראשונים שבתהלים (כי יש בהם ש"י תיבות כמנין קרי, וראשי תיבות וסופי תיבות מהמזמורים מנין קל"א כמנין סמא"ל) כדי להנצל מקרי, וגם יכוין בשם הוי' בניקוד בברית [חיריק, שב"א, חיריק].

²⁰³² רות ג, ז.

²⁰³³ של"ה שם. אליה זוטא סק"א.

²⁰³⁴ הגהות מיימוניות הל' שביתת עשור בסופו ד"ה צריך. טור ושו"ע ס"א.

²⁰³⁵ הגהות מיימוניות שם. מהרי"ל הל' יו"כ (ע' שלח). וראה גם לעיל סי' רפו ס"ה.

²⁰³⁶ לבוש.

²⁰³⁷ הגהות מיימוניות שם בשם מהר"מ. מהרי"ל שם. לבוש. מ"א.

²⁰³⁸ סעיף ה.

²⁰³⁹ מ"א סי' תרכ סוף סק"ב. וראה גם לעיל סי' א מהדו"ב ס"ב ומהדו"ק ס"ט: טוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה.

תרכא סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור ובו י"ז סעיפים :

א מוציאין שני ספרים²⁰⁴⁰ וקורים בראשון ששה אנשים²⁰⁴¹ בפרשת אחרי מות²⁰⁴² עד ויעש כאשר צוה ה' ואל²⁰⁴³ חל בשבת קורין שבעה²⁰⁴⁴ ומפטיר קורא בספר שני בפנחס ובעשור לחודש²⁰⁴⁵ ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו²⁰⁴⁶ עד כי פי ה' דבר²⁰⁴⁷ לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית²⁰⁴⁸ :

ב בברכות הפטרה אין חותמין ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח²⁰⁴⁹ אלא יאמר ודברך אמת²⁰⁵⁰ וקיים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש כו' :

ג אם יש מילה ביום הכיפורים מלין בין קריאת התורה למוסף²⁰⁵¹ ואחר המילה אומרים אשרי²⁰⁵² ויש נוהגין למול אחר אשרי²⁰⁵³ ואם הוא במקום שמלין התינוק בביתו ולא בבית הכנסת אין מלין עד חזרת ספרי תורה להיכל²⁰⁵⁴ משום שהוא בזיון ספר תורה להניחו ולצאת לחוץ²⁰⁵⁵ ואחר המילה חוזרין לבית הכנסת ואומרים קדיש שלפני תפלת מוסף²⁰⁵⁶ :

ד ואחר המילה יש נוהגין לברך ברכת המילה בלא כוס²⁰⁵⁷ לפי שאי אפשר לטעום ממנו וגם אין מטעימים לתינוק גזירה שמא יהיה התינוק רגיל בשתיה זו של מצוה ויורה היתר לעצמו לשתות מכוס של ברכה אף לכשיגדל²⁰⁵⁸ ואע"פ שבתשעה באב מטעימים לתינוק ואין חוששין לכך מפני שהוא דבר שאינו מצוי כמ"ש בסי' תקנ"ט²⁰⁵⁹ מכל מקום ביום הכיפורים שהוא מן התורה וענוש כרת החמירו יותר²⁰⁶⁰ וחששו אף לדבר שאינו מצוי :

ה ויש נוהגין לברך על הכוס ולהטעים ממנו לתינוק הנימול²⁰⁶¹ שבקטן כזה אין לגזור שמא ישתה אף לכשיגדל²⁰⁶² ואע"פ שכל כוס של ברכה צריך להטעים ממנו לקטן שהגיע לכלל חינוך ברכות כמ"ש בסי' רס"ט²⁰⁶³ ותקנ"ט²⁰⁶⁴ מכל מקום כוס של מילה שהברכה נתקנה בשביל תינוק הנימול לכן די כשנותנים לו לשתות²⁰⁶⁵ ומכל מקום צריך

²⁰⁴⁰ רמב"ם הל' תפלה פ"ג הי"ד. טור ושו"ע ס"א.

²⁰⁴¹ משנה מגילה כא, א. טור ושו"ע שם. וראה גם לעיל סי' רפב ס"א.

²⁰⁴² משנה שם ל, ב. טור ושו"ע שם.

²⁰⁴³ ויקרא טז, לד. טור ושו"ע שם.

²⁰⁴⁴ טור ושו"ע שם. וראה לעיל סי' רפב ס"ב שטוב שלא להוסיף מעל שבעה קרואים.

²⁰⁴⁵ במדבר כט, ז. תוספתא מגילה פ"ג ה"ג. רמב"ם שם. טור ושו"ע שם.

²⁰⁴⁶ נז, יד. ברייתא שם לא, א ורש"י ד"ה כי. טור ושו"ע שם.

²⁰⁴⁷ נח, יד. טור ושו"ע שם.

²⁰⁴⁸ רש"י שם. ב"י ריש הסי'. לבוש ס"א.

²⁰⁴⁹ כלבו סי' ע (לה, ד), בשם ה"ר נתן. מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קיג). דרכי משה ס"ק ב. לבוש סוף ס"א. מ"א ריש הסי'. אבל בסידור (אצל שחרית של שבת) הנוסח (עפ"י רוקח קרוב לסוס"י ריז. הובא בב"י): ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח כו'.

²⁰⁵⁰ וכ"ה לעיל בר"ה סי' תקפב ס"א. ובסידור: ודברך מלכנו אמת.

²⁰⁵¹ רוקח סי' ריז ד"ה ומה שפוסקין. מרדכי סוף רמז תשכז. הגהות מרדכי שבת רמז תע, בשם מהר"ם מרוטנבורג. שו"ע ס"ב.

²⁰⁵² הגהות מרדכי שם. שו"ע שם. מ"א סק"ב.

²⁰⁵³ מנהגים (טירנא) ע' קיג. רמ"א ס"ב.

²⁰⁵⁴ הגהות מרדכי שם. שו"ע שם.

²⁰⁵⁵ לבוש ס"ב.

²⁰⁵⁶ הגהות מרדכי שם. שו"ע שם. ולפני הקדיש יאמר איזה מזמור (אגרות קודש ח"כ ע' רפג).

²⁰⁵⁷ מרדכי סוף רמז תשכז, בשם רבנו יעקב ב"ר שמשון. ר"ן שבת (נז, א) ד"ה וכתבו, בשם הגאונים. אבודרהם הל' ברכת מילה, בשם הרי"ף גיאת והרמב"ם. שו"ע ס"ג.

²⁰⁵⁸ מרדכי ואבודרהם שם. וראה רש"י עירובין מ, ב ד"ה דאתי. ט"ז סק"א וסי' תריט סק"ג. לעיל סי' שמג ס"ח. סי' תריט ס"ז.

²⁰⁵⁹ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה טור ושו"ע שם ס"ז ומ"א סק"ט.

²⁰⁶⁰ מרדכי שם. לבוש ס"ג. וראה מראי מקומות וציונים.

²⁰⁶¹ מרדכי השלם רמז תשכז ע' פח. הובא בב"י סי' תקנט ד"ה ואם יש תינוק. רמ"א ס"ג.

²⁰⁶² מרדכי שם.

²⁰⁶³ ס"ג. וראה סי' קצ ס"ד ב' דעות בזה.

²⁰⁶⁴ ראה מ"א שם סוף סק"ט.

²⁰⁶⁵ מ"א סי' רסט סק"א. וראה לעיל סי' קצ ס"ד, שבמילה ביום הכיפורים סומכים על הדעה הב' שם, שאפשר להטעים כוס של ברכה לתינוק שלא הגיע לחנוך, ומציין לכאן.

ליזהר שיתנו לו לשתות קצת מהכוס מלבד מה שנותנים לפיו כשאומר בדמיון²⁰⁶⁶ :

ו ויש נוהגים²⁰⁶⁷ שמברכים על הכוס ומטעימים לתינוקות כמו בתשעה באב ואע"פ שאין לנהוג כן לכתחלה ביום הכיפורים מטעם שנתבאר למעלה²⁰⁶⁸ מכל מקום אין למחות ביד הנוהגין היתר²⁰⁶⁹ :

ז במוסף אומר הש"ץ סדר העבודה²⁰⁷⁰ לפי שעיקר עבודת כהן גדול ביום הכיפורים היתה בקרבנות המוספים²⁰⁷¹ שבאמצע הקרבנות היה עובד כל עבודת היום האמורים בפרשת אחרי מות²⁰⁷² :

ח עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם המפורש ככתבו ביום הכיפורים ג' פעמים בווידוי ראשון אנא ה' חטאתי כו' אנא ה' כפר כו' לפני ה' תטהרו וכן ג' פעמים בווידוי שני וכן ג' פעמים בווידוי שלישי ופעם אחת בגורלות כשאמר לה' חטאת²⁰⁷³ .

וכל מקום שהכהן גדול היה מזכיר שם המפורש²⁰⁷⁴ אנו אומרים השם ואין אומרים אדני כמו בכל תפלותינו כדי שלא יהא נראה שגם הכהן גדול היה אומר בכינוי אדנות כמו שאנו אומרים לפיכך אנו אומרים השם סתם ברמז להורות שהכהן גדול היה מזכיר כאן שם המפורש חוץ מן לפני ה' תטהרו שאנו אומרים בכינוי שם אדנות לפי שאין אנו באין בכאן לומר איה הכהן גדול מזכיר את השם אלא כוונתנו לקרות הפסוק²⁰⁷⁵ כמו שדרכנו לקרות בתורה דהיינו בכינוי אדנות²⁰⁷⁶ .

וכן כשאנו אומרים לה' חטאת²⁰⁷⁷ אנו אומרים בכינוי אדנות כמו שדרכנו לקרות בתורה שנאמר בתורה²⁰⁷⁸ אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת ומכל מקום כיון שבתורה אנו קורין קצת בשינוי ממה שאומרים ביום הכיפורים שהרי ביום הכיפורים אין אומרים תיבת ועשהו לכן נכון לעשות על צד היותר טוב ולומר להשם חטאת²⁰⁷⁹ :

ט אבל כשאומרים הבקשה של כהן גדול דהיינו יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו כו' ועל אנשי השרון הוא²⁰⁸⁰ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו כו' אומרים כל האזכרות שבה בכינוי אדנות שגם הכהן גדול היה אומר כאן בכינוי אדנות²⁰⁸¹ :

י ואע"פ שכוונתנו באמירת בקשה זו לספר היאך היה הכהן גדול מבקש²⁰⁸² אף על פי כן אין כאן הזכרת שם שמים לבטלה כיון שגם כוונתנו הוא להתפלל על עצמינו²⁰⁸³ שהרי אנו מוסיפין בה כמה בקשות שלא היה הכהן גדול אומרם כלל²⁰⁸⁴ כמו שתעלנו בשמחה לארצנו²⁰⁸⁵ וכיוצא בזה :

²⁰⁶⁶ מ"א סק"ג.

²⁰⁶⁷ תוס' שבת קלט, א ד"ה וליתן בשם ר"ת. עירובין מ, ב ד"ה דלמא בשם רבנו שמואל. הובא במרדכי ובר"ן ובאבודרהם שם. **לבוש** ס"ג בשם מנהגים (טירנא) ה' יום כפור (ע' קיג, לאחת הגירסאות). מ"א סק"ג.

²⁰⁶⁸ סעיף ד.

²⁰⁶⁹ לבוש שם. מ"א שם.

²⁰⁷⁰ משמעות הגמרא לו, ב; נו, ב. הובא בר"ן (ו, א) ד"ה ומהא. **טור ושו"ע** ס"ד.

²⁰⁷¹ סדר רב עמרם (בתפלת המנחה), בשם רב נטרונאי. הובא במרדכי רמז תשכז. ב"י ד"ה וכתב המרדכי. לבוש ס"ד. ט"ז סק"ב.

²⁰⁷² ראה **רא"ש** יומא סדר עבודת יוה"כ בסופו.

²⁰⁷³ **גמרא** [ברייתא] לט, ב ורש"י ד"ה שלשה וד"ה ואחד. רמב"ם ה' עבודת יוה"כ פ"ב ה"ו. **טור**. ט"ז ס"ק ב.

²⁰⁷⁴ **רא"ש** פ"ח סי' יט (ככתבו, ולא של מ"ב). **טור (ושו"ע)**. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק ד.

²⁰⁷⁵ ויקרא טז, ל.

²⁰⁷⁶ **טור** בשם הרי"ף גיאת ה' יוה"כ (ע' סג). שו"ת הריב"ש סי' ריט, בשם רבותיו. **ב"י** ד"ה כתב רב סעדיה. לבוש ס"ו. מ"א ס"ק ד. ט"ז סק"ב.

²⁰⁷⁷ מ"א שם.

²⁰⁷⁸ ויקרא טז, ט.

²⁰⁷⁹ **ט"ז** שם. ובסדר עבודה שבסידור - בשם הוי" (שקוראים בשם אדנות).

²⁰⁸⁰ בנוסח הסדור ליתא.

²⁰⁸¹ מ"א שם. ט"ז שם.

²⁰⁸² ב"ח סוף הסי'.

²⁰⁸³ **ט"ז** שם.

²⁰⁸⁴ מ"א שם.

²⁰⁸⁵ ט"ז שם (שלא אמר כהן גדול שהרי יושב בא"י).

יא ובכל שלשת ויידוים אלו אומרים בתחלה אנא ה[שם] וכו' ואח"כ אנא בשם כפר נא כו'²⁰⁸⁶ שכשמבקש רחמים על הכפרה יש לומר אנא בשם כלומר שהקב"ה יושיע ע"י שם העצם שהוא רחמים גמורים (בלי תערובות דין כלל)²⁰⁸⁷ :

יב ונוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם כו'²⁰⁸⁸ וגם בעלינו לשבח²⁰⁸⁹ אבל השי"ץ אסור לו לעקור ממקומו בשעת התפלה ולילך לאחוריו כדי ליפול על פניו²⁰⁹⁰ ויש למחות ביד העושים כן²⁰⁹¹ ונוהגין שהשי"ץ עומד בתחלה רחוק קצת מן התיבה בענין שלא יצטרך לעקור רגליו כדי ליפול על פניו²⁰⁹² :

יג סדר הווידוי חטאתי עויתי פשעתי²⁰⁹³ לפי שהחטאים הם השגגות ועונות הם הזדונות²⁰⁹⁴ כלומר העבירות שעשה אותם במזיד שידע שאסור לעשותן ועשה אותם להנאתו²⁰⁹⁵ ופשעים הם המרדים²⁰⁹⁶ כלומר שעושה להכעיס²⁰⁹⁷ ולא בשביל הנאתו וצריך להתוודות תחלה על הקל ואח"כ על החמור²⁰⁹⁸ :

יד ונוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים²⁰⁹⁹ ונודרים צדקה בעבורם²¹⁰⁰ לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים²¹⁰¹ ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים²¹⁰² וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאלו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה²¹⁰³ אבל אם נודר צדקה בעבור מי שהיה רשע אין מועיל לו כלום²¹⁰⁴ :

טו המצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם ביום הכיפורים מוחלים עונותיו ובניו אינם מתים בחיין²¹⁰⁵ :

טז ומצוה ללמוד ביום הכיפורים משניות יומא כדי שתעלה האמירה במקום הקרבה גם בגמרא סוף יומא מאמרים המדברים במעלות התשובה²¹⁰⁶ :

יז ואין לתלמיד חכם לעסוק בתורה ולהשמיט את עצמו מלהתפלל התפללות והסליחות והבקשות עם הציבור²¹⁰⁷ :

²⁰⁸⁶ ירושלמי יומא פ"ג ה"ז. ראבי"ה סי' תקל. רא"ש פ"ח סי' יט. טור ולבוש סי' ט"ז סק"ב.

²⁰⁸⁷ ט"ז שם.

²⁰⁸⁸ טור בשם ראבי"ה סי' תקל. מרדכי רמז תשכז. רמ"א ס"ד. וראה סידור, דהיינו רק בזהכנהים של הוידוים, משא"כ בזהכנהים של גורלות אין צריך לכווץ. וראה שעה"כ פמ"ד אות יז. אוצר מנהגי חב"ד ע' רכז. אופן הכריעה, ראה לעיל סי' קלא ס"א (כל השנה). פס"ד צמח צדק שמב, א. אוצר מנהגי חב"ד ע' קלב (בר"ה ויוה"כ).

²⁰⁸⁹ רמ"א שם.

²⁰⁹⁰ דרכי משה ס"ק ו, בשם ריב"ש סי' שלב. רמ"א שם.

²⁰⁹¹ רמ"א שם.

²⁰⁹² אליה זוטא סק"ה.

²⁰⁹³ גמרא [בריייתא] לו, ב כחכמים. רי"ף (ו, א). רמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"א. טור ושו"ע ס"ה. וכ"ה הנוסח בסידור (בוידוי שבסדר עבודה).

²⁰⁹⁴ ברייתא שם. לבוש ס"ה. מ"א ס"ק ה.

²⁰⁹⁵ לבוש שם.

²⁰⁹⁶ ברייתא שם.

²⁰⁹⁷ רש"י שם ד"ה המרדים. לבוש שם.

²⁰⁹⁸ לבוש שם. מ"א שם. וכדלעיל סי' תרז ס"ו ושי"נ.

²⁰⁹⁹ כלבו סי' ע (לה, ג). רמ"א ס"ו. ובסידור בא נוסח הזכרת נשמות לפני מוסף לשלש רגלים. ולענין הזכרת נשמות בשבת ראה לעיל סי' רפד ס"יד.

²¹⁰⁰ רוקח סי' ריז ד"ה ומה שפוסקין. מרדכי ריש רמז תשכז. שו"ע ס"ו.

²¹⁰¹ מרדכי שם. רמ"א שם.

²¹⁰² מהר"י ווייל סי' קצא. דרכי משה ס"ק ח.

²¹⁰³ רוקח שם. ב"י סוף הסי'. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ו.

²¹⁰⁴ רוקח שם. ב"י שם. מ"א שם.

²¹⁰⁵ זהר ח"ג נז, ב. מ"א ריש הסי'.

²¹⁰⁶ של"ה מסכת יומא עמוד התשובה בסופו (רכט, סע"א) ד"ה משום. אליה זוטא סק"א. וראה אוצר מנהגי חב"ד ע' רלב (שלא ראינו נוהגין כן).

²¹⁰⁷ נוסת הגדולה הגה"ט. אליה זוטא שם. וראה גם לעיל סי' סח ס"א.

תרכב סדר תפלת מנחה ובו ו' סעיפים :

א אין אומרים אין כאלהינו²¹⁰⁸ אחר תפלת מוסף כמו שאומרים בשאר שבת ויום טוב לפי שעיקרו לא נתקן אלא כנגד ברכות אמצעות של תפלת שמונה עשרה שאין אומרים אותן בשבת ויום טוב²¹⁰⁹ אבל ביום הכיפורים כבר אמרו פיוטים שיש בהם הזכרות ברכות אלו כגון אהללך כו'²¹¹⁰ אבל פיתום הקטורת אע"פ שגם היא נזכרה בעבודה מכל מקום פרטי סממני הקטורת לא הוזכרו שם²¹¹¹ ולכן יש לאומרים²¹¹² אחר תפלת מוסף²¹¹³ :

ב יש מקומות נוהגים לומר אשרי ובא לציון קודם תפלת המנחה²¹¹⁴ כמו בכל שבת ויום טוב²¹¹⁵ אבל במדינות אלו אין אומרים אשרי ובא לציון עד קודם נעילה²¹¹⁶ כדי להפסיק בין תפלת מנחה לנעילה באמירת אשרי ובא לציון אבל בין מוסף למנחה מפסיקין בקריאת התורה לפיכך אין צריך להפסיק עוד באשרי ובא לציון²¹¹⁷ ויש לנו למהר תפלת המנחה בכל מה דאפשר²¹¹⁸ :

ג אין אומרים ואני תפילתי אפילו אם חל להיות בשבת²¹¹⁹ לפי שבכל השבתות אומרים אותו לשבח ישראל שאע"פ שאכלו ושתו אף על פי כן הם קורין בתורה ומתפללין אחר כך משא"כ אומות העולם שאוכלין ושותין ופוחזין²¹²⁰ אבל ביום הכיפורים אין שייך זה²¹²¹ :

ד ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה אנשים²¹²² בפרשת עריות²¹²³ עד סוף הפרשה²¹²⁴ שמי שיש עבירה בידו יפרוש מהן לפי שהעריית עבירה מצויה שנפשו של אדם מחמדתו ויצרו תוקפו²¹²⁵ והשלישי מפטיר²¹²⁶ ביונה²¹²⁷ לפי שיש בו כח התשובה²¹²⁸ ושאיין יכולין לברוח מאת פני הקב"ה²¹²⁹ ונוהגים לסיים ההפטרה במיכה²¹³⁰ מי אל כמוך כו'.

ואחר ההפטרה נוהגין במדינות אלו שלא לברך רק שלש ברכות אבל אין אומרים על התורה ועל העבודה²¹³¹ לפי שכבר נגמרה עבודת היום קודם המנחה²¹³².

²¹⁰⁸ מהרי"ל הל' מוסף דיום כפור (ע' שנא). רמ"א ס"א.

²¹⁰⁹ מהרי"ל שם, בשם מחזור ויטרי (ע' 106). ובנוסח הסדור אומרים כן אף בחול. וראה שער הכולל פ"א אות ל.

²¹¹⁰ מהרי"ל שם. לבוש סי' תרכא בסופו. מ"א סק"א.

²¹¹¹ ט"ז סק"ג.

²¹¹² ט"ז שם (ביחידות). מ"א שם.

²¹¹³ ומנהג חב"ד לאמר אחר נעילה : קוה, אין כאלקינו, פיתום הקטורת ועלינו (ראה ספר המנהגים - חב"ד ע' 59. אוצר מנהגי חב"ד ע' רל וע' רמז).

²¹¹⁴ רמב"ם הל' תפלה פ"ב הכ"א. טור ושו"ע ס"א. וראה לקמן סי' תרכג ס"א.

²¹¹⁵ לבוש ס"ב. וכדלעיל סי' רצב ס"א.

²¹¹⁶ מרדכי רמז תשכז. הגהות מיימוניות שם אות ת, ובסוף הל' שביתת עשור ד"ה כשאומר. כלבו סי' ע (לה, ד) בשם ה"ר נתן. מנהגים (טירנא) ע' קטז. רמ"א ס"א.

²¹¹⁷ כלבו שם. הובא ב"י ריש הסי'. לבוש ס"ב. ובסידור : תפלת מנחה וידבר וקטורת ואח"כ מתפללים שמונה עשרה ... תפלת נעילה אומרים אשרי ובא לציון. וראה שער הכולל פמ"ד אות יט.

²¹¹⁸ ב"י ריש הסימן בשם המרדכי. לבוש שם. ט"ז סק"ב.

²¹¹⁹ טור ושו"ע ס"א. וכ"ה מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 63. וראה שם הערה 35).

²¹²⁰ כדלעיל סי' רצב ס"ג.

²¹²¹ טור ולבוש סוף ס"ב. ט"ז ס"ק א.

²¹²² רמב"ם הל' תפלה פ"ב ה"טז. טור ושו"ע ס"ב. וכמו בשבת מנחה, דלעיל סי' רצב ס"ב, ושי"נ.

²¹²³ גמרא [ברייטא] מגילה לא, א. טור ושו"ע שם.

²¹²⁴ טור ושו"ע שם.

²¹²⁵ רש"י שם ד"ה קורין. ט"ז ס"ק ד.

²¹²⁶ טור ושו"ע שם. והטעם נתבאר לעיל סי' רפב סוף ס"א.

²¹²⁷ ברייתא שם. טור ושו"ע שם.

²¹²⁸ ב"י ד"ה וקורין. לבוש ס"ב.

²¹²⁹ אבודרהם סדר תפלת יוה"כ. אליה זוטא סק"ב.

²¹³⁰ ז, יח-כ. טור ושו"ע שם.

²¹³¹ רמ"א ס"ב. וכ"ה בהגהות מיימוניות סוף הל' שביתת עשור ד"ה המפטיר בשם ראב"ן. מהרי"ל הל' תפלת מנחה דיום כפור (ע' שנב).

²¹³² הגהות מיימוניות שם. לבוש ס"ב.

ונוהגים במדינות אלו שאין אומרים צדקתך כשחל בשבת²¹³³ לפי שכתוב בו משפטיך תהום רבה²¹³⁴ ואין אנו מבקשין משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין כעין שנאמר²¹³⁵ ואל תבא במשפט כו'²¹³⁶ :
ה אם השעה דחוקה ידלגו אבינו מלכנו כדי להתחיל נעילה בזמנה²¹³⁷ שיתבאר בסי' תרכ"ג²¹³⁸ :
ו אע"פ שאין נשיאת כפים במנחה ביום הכיפורים²¹³⁹ כמ"ש בסי' קכ"ט²¹⁴⁰ ע"ש אעפ"כ יאמר הש"ץ ברכת כהנים²¹⁴¹ ושים שלום²¹⁴² מטעם שנתבאר שם²¹⁴³ ע"ש :

תרכ"ג סדר תפלת נעילה ובו י"ב] סעיפים :

א במקומות שאומרים אשרי ובא לציון קודם תפלת מנחה²¹⁴⁴ צריכים לחזור ולומר אשרי קודם תפלת נעילה²¹⁴⁵ כדי להפסיק בין מנחה לנעילה²¹⁴⁶ מטעם שנתבאר בסי' ק"ח²¹⁴⁷ וק"ה²¹⁴⁸ :
ב התחלת זמן תפלת נעילה הוא כשהחמה בראש האילנות²¹⁴⁹ דהיינו קרוב להתחלת השקיעה²¹⁵⁰ ונמשך זמנה עד סמוך לצאת הכוכבים²¹⁵¹ לפיכך צריך הש"ץ לקצר בסליחות ופיוטים שבאמצע התפלה וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות²¹⁵² כדי שיגמור קודם צאת הכוכבים לפי שתפלה זו היא בתענית ציבור²¹⁵³ כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש²¹⁵⁴ שהיה ביום אחר הדלקת נרות של בין הערבים²¹⁵⁵ כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער אחריו²¹⁵⁶ :
ג אבל יש אומרים²¹⁵⁷ שיכולין להאריך ולהמשיך בתפלת נעילה גם בלילה ואע"פ שהוא אחר נעילת שערי היכל לפי שלא תקנו כלל להתפלל תפלה זו בעת נעילת שערי היכל ומה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף

²¹³³ ר"ן ר"ה (ט, א) ד"ה גמרא מכלל, בשם הר"י ברצלוני. דרכי משה ס"ק ד. רמ"א ס"ג.

²¹³⁴ תהלים לו, ז.

²¹³⁵ תהלים קמג, ב.

²¹³⁶ לבוש ס"ד. וראה גם לעיל סי' תקצח גבי ר"ה (ואין לעורר הדין ביום דין).

²¹³⁷ הגהות מיימוניות שם ד"ה צריך. הובא ב"י סוף הסי'. מ"א סק"ב. וראה גם לעיל סי' תרכ ס"א.

²¹³⁸ סעיף ב.

²¹³⁹ טור בשם רב עמרם. שו"ע ס"ד.

²¹⁴⁰ סעיף א.

²¹⁴¹ דרכי משה ס"ק ה, בשם מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קטז). לבוש ס"ג.

²¹⁴² ולא שלום רב (ראה ב"י סוף הסימן בשם המרדכי. לעיל סי' קכז ס"ג). ובסידור הנוסח שים שלום בכל התפלות.

²¹⁴³ סעיף ב.

²¹⁴⁴ כדלעיל סי' תרכב ס"ב, שיש מקומות נוהגים כן.

²¹⁴⁵ טור ושו"ע ס"א. וראה לעיל שם, המנהג במדינות אלו, שלא לומר אשרי ובא לציון עד קודם נעילה.

²¹⁴⁶ ראה גם לעיל שם.

²¹⁴⁷ סי"ה (לעמוד מדברי תנחומים של תורה). וראה שער הכולל פמ"ד אות יט.

²¹⁴⁸ שתהא דעתו מיושבת.

²¹⁴⁹ ר(מב)ן (ו, ב) ד"ה ירושלמי, בשם הירושלמי ברכות פ"ד ה"א (שגם רב התחיל אז). מהר"ם מרוטנבורג (שיש להתפלל כולה ביום), הובא בר"ן שם ד"ה והוי, ובהגהות מיימוניות ה' תפלה פ"ג אות ה. רא"ש פ"ח סי' כ. טור ושו"ע ס"ב.

²¹⁵⁰ כדלעיל סי' רסא ס"ו (במוסגר). ולפי שיטת הגאונים, ראה סדר הכנסת שבת בתחלתו, שזמן זה (כשהחמה בראש האילנות) היא שקיעה הנראית, שהוא זמן קצר לפני השקיעה האמיתית (כשהשמש בראשי ההרים), וש"נ.

²¹⁵¹ מ"א ס"ק א (בפירוש דברי הרמב"ם ה' תפלה פ"ג ה"ו, ושו"ע כאן ס"ב : שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה). כרבי יוחנן בירושלמי שם (שיש להתפלל כולה ביום). וראה גם לקמן סי' תרכד ס"א (כרבי יוחנן).

²¹⁵² ב"י סוד"ה ומאריכין. שו"ע שם.

²¹⁵³ ראה פסחים נד, ב ורש"י ד"ה לתפלת. משנה תענית כו, א ורש"י ד"ה נעילת. רמב"ם ה' תעניות פ"ה ה"ה. טור סי' תקעט בסופו. לבוש ס"ב. לעיל סי' קכט ס"א.

²¹⁵⁴ ירושלמי שם כרבי יוחנן. לבוש שם.

²¹⁵⁵ רא"ש שם. ר"ן שם ד"ה ירושלמי. לבוש שם.

²¹⁵⁶ לבוש שם.

²¹⁵⁷ ר"ן (ו, ב) ד"ה והוי בדעת הרי"ף שם, כרב בירושלמי שם. ב"ח בדעת הרא"ש שם.

הלכות ר"ה ויוה"כ

קב

היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים²¹⁵⁸ שנועלין אותם בגמר התפלות²¹⁵⁹ :

ד ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום עכשיו שנוהגין כסברא האחרונה אין למחות בידם ומכל מקום צריכין להתחיל בעוד היום גדול וגם יזהרו לומר חרוז היום יפנה כו' קודם הערב שמש דאם לא כן הוא דובר שקרים לפני ה'²¹⁶⁰ :

ה ואומרים במקום כתבנו חתמנו²¹⁶¹ ובמקום וכתוב וחתום ובמקום ונכתב ונחתם²¹⁶² :

ו ואם הוא שבת מזכיר של שבת בתפלה זו²¹⁶³ כדרך שמזכיר בשאר תפלות היום²¹⁶⁴ שהרי עדיין יום שבת הוא²¹⁶⁵ ואפילו אותם הממשיכים תפלה זו בלילה מכל מקום כיון שהתחילו מבעוד יום צריך להזכיר של שבת (כמ"ש בסי' קפ"ח²¹⁶⁶) :

אבל בוודאי שלאחר התפלה אין מזכירין בו של שבת²¹⁶⁷ כיון שכבר סיים ברכת שבת (דהיינו אתה בחרתנו שחותמין מקדש השבת) ולא מצינו הזכרה אחר סיום הברכה²¹⁶⁸ כמ"ש בסי' תכ"ה²¹⁶⁹ ע"ש :

במה דברים אמורים ביחיד אבל הש"ץ כיון שאומר הוידוי בתוך התפלה צריך להזכיר של שבת²¹⁷⁰ באתה הבדלת אנוש כו' כדרך שמזכיר בו של יום הכיפורים שהרי ברכת אתה בחרתנו היא מיוחדת לשבת וליום הכיפורים שהרי מזכיר בה של שבת בתחלה ותתן לנו את יום השבת הזה וכו' ובסוף חותם מקדש השבת כו'²¹⁷¹ ומכל מקום אם לא הזכיר של שבת בתוך הוידוי אין מחזירין אותו²¹⁷² כיון שהזכירו בתוך התפלה²¹⁷³ אבל אם לא הזכיר של שבת כלל אפילו בתוך התפלה מחזירין אותו²¹⁷⁴ בין יחיד בין ש"ץ :

ז במקום שאומרים כתר במוסף אומרים ג"כ בנעילה²¹⁷⁵ ובמקומות שאומרים נעריצך במוסף אומרים ג"כ בנעילה²¹⁷⁶ :

ח נושאים כפים בנעילה²¹⁷⁷ ולפי שנשיאת כפים הוקשה לעבודה כמ"ש בסי' קכ"ח²¹⁷⁸ ועבודה אינה אלא ביום²¹⁷⁹ לפיכך צריך הש"ץ למהר בתפלת נעילה ולדלג הסליחות אם אין שהות ביום בענין שתהא נשיאת כפים ביום²¹⁸⁰

²¹⁵⁸ רב בירושלמי שם.

²¹⁵⁹ **רש"י תענית דף כו**, א ד"ה נעילת.

²¹⁶⁰ **ב"ח** סד"ה ולענין הלכה. **מ"א** סק"א. ומנהג חב"ד לאמרו גם אם כבר העריב היום (ספר המנהגים - חב"ד ע' 59).

²¹⁶¹ רוקח סי' ריז ד"ה אשרי. מרדכי רמז תשכז. **טור**. **רמ"א** ס"ב.

²¹⁶² רוקח שם. **טור**. לבוש סוף ס"ב.

²¹⁶³ **גמרא** שבת כד, רע"ב. **טור** ושו"ע ס"ג. וראה גם לעיל סי' רסח ס"ד.

²¹⁶⁴ ראה גמרא שם.

²¹⁶⁵ **לבוש** ס"ג.

²¹⁶⁶ סעיף יז. וראה מראי מקומות וציונים.

²¹⁶⁷ **רא"ש** שבת פ"ב סי' טז. מרדכי שם רמז רפב. **טור** ושו"ע שם.

²¹⁶⁸ **רא"ש** שם. לבוש ס"ג.

²¹⁶⁹ סימן זה בשו"ע לא הגיע לידינו, וראה **טור** ושו"ע שם ס"א.

²¹⁷⁰ שבלי הלקט סי' קעח. שו"ת מהרי"ל סי' ג. **ב"י** ד"ה ומ"ש אבל. שו"ע שם.

²¹⁷¹ ראה לבוש שם.

²¹⁷² **ב"י** שם. **שו"ע** שם.

²¹⁷³ לבוש שם. **מ"א** סק"ב.

²¹⁷⁴ הגהות מרדכי שבת רמז תנו (עט, א). הובא **ב"י** ד"ה ואם, ובדרכי משה הארוך אות ב. **מ"א** שם.

²¹⁷⁵ **טור** ושו"ע ס"ד.

²¹⁷⁶ **ב"ח** סוף הסימן. עטרת זקנים ס"ק ג.

²¹⁷⁷ **משנה** תענית כו, א. **טור** ושו"ע ס"ה. וראה גם לעיל סי' קכח ס"א וסנ"ז. סי' קכט ס"א. והיינו אף במדינות אלו שאין נשיאות כפים אלא ביום טוב, כדלעיל סי' קכח סנ"ז, ושם נתבאר הטעם.

²¹⁷⁸ סכ"ג וסמ"ד וסנ"א.

²¹⁷⁹ הגהות מיימוניות ה' תפלה פ"ג אות ה (לענין נשיאת כפים). מהרי"ל ה' תפלת שחרית דיו"כ (ע' שלט). לבוש ס"ה. וכדלעיל סי' א מהדו"ב ס"ט וש"נ.

²¹⁸⁰ **הגהות מיימוניות** סוף ה' שביבת עשור ד"ה צריך, בשם מהר"מ. **ב"י** סוד"ה ומאריכין. לבוש סוף ס"ד. **מ"א** סק"ג.

קודם צאת הכוכבים²¹⁸¹.

אבל במדינות אלו אין נוהגין כן אלא אין הכהנים עולין לדוכן כלל בנעילה²¹⁸² לפי שמאריכין בסליחות ופזמונים עד הלילה ואין נשיאת כפים בלילה²¹⁸³ אבל מכל מקום אומר הש"ץ אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו כו' אע"פ שהוא לילה שבזה אין קפידא כל כך²¹⁸⁴ כיון שתפלה זו ראויה לנשיאת כפים שהרי התחלת זמנה היא מבעוד יום²¹⁸⁵:

ט ואחר התפלה אומרים אבינו מלכנו²¹⁸⁶ אפילו כשחל בשבת²¹⁸⁷ ואפילו עדיין הוא יום²¹⁸⁸ ואף על פי שבכל היום אין אומרים אבינו מלכנו כשהוא שבת מכל מקום עכשיו יש לאומרו לפי שעכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים ואם לא עכשיו אימתי²¹⁸⁹:

י בסוף הסליחות²¹⁹⁰ אומרים שמע ישראל פעם אחת ושלוש פעמים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד²¹⁹¹ ואח"כ אומרים שבע פעמים ה' הוא האלהים²¹⁹² ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו למעלה משבעה רקיעים שבעת התפלה היתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה²¹⁹³:

יא ואומרים קדיש²¹⁹⁴ שלם²¹⁹⁵ ואח"כ²¹⁹⁶ תוקעין תקיעה אחת²¹⁹⁷ ויש נוהגין לתקוע תשרית²¹⁹⁸.

ואע"פ שעדיין לא הבדילו בתפלה²¹⁹⁹ אעפ"כ אין כאן איסור כלל כיון שהתקיעה אינה מלאכה כלל²²⁰⁰ ואין בה אפילו משום שבות גמור כמ"ש בסי' תקפ"ח²²⁰¹ ולא אסרו בשבת ויום טוב אלא משום עובדין דחול כמו שנתבאר שם לפיכך יש להתיר תקיעה זו אפילו בין השמשות²²⁰² אם כבר גמרו תפלת נעילה (ועיין בסי' שמ"ב²²⁰³):

יב וטעם תקיעה זו היא סימן לסילוק שכינה למעלה²²⁰⁴ כמו שהיה במתן תורה שכשעלתה השכינה נאמר²²⁰⁵ במשך היוכל וכו' ונאמר²²⁰⁶ עלה אלהים בתרועה כו' ועוד יש טעם בתקיעה זו להראות שהוא יום טוב ולהרבות

²¹⁸¹ לבוש שם.

²¹⁸² מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קיז). **רמ"א** ס"ה. וכ"ה מנהג חב"ד אפילו עוד היום גדול (ספר המנהגים - חב"ד ע' 59. אגרות קודש ח"י"ח ע' ע).

²¹⁸³ לבוש ס"ה. ב"ח סוף הסי'.

²¹⁸⁴ **מ"א** סק"ג.

²¹⁸⁵ מהרי"ל שם (אף לענין אחר עד הלילה). וכדלעיל ס"ב.

²¹⁸⁶ מהרי"ל (ה' יוה"כ ע' שמג). דרכי משה ס"ק ג. **רמ"א** ס"ה.

²¹⁸⁷ מהרי"ל שם. דרכי משה ס"ק ב. **מ"א** ס"ק ג.

²¹⁸⁸ **מ"א** שם.

²¹⁸⁹ **ר"ן** ר"ה (ט, א) ד"ה מכלל. ב"י סי' תרכב ד"ה ואם חל. **מ"א** שם.

²¹⁹⁰ שו"ע ס"ו. במחזור חב"ד הוא אחר אבינו מלכנו.

²¹⁹¹ מנהגים (טירנא) מנהג יוה"כ (ע' קיז). **רמ"א** ס"ו. וראה לעיל סי' סא ס"ט וסי"ב.

²¹⁹² תוסי' ברכות לד, א ד"ה אמר. סמ"ג ל"ת סט בשם מורו. **שו"ע** שם. וראה לעיל שם ס"י.

²¹⁹³ **לבוש** ס"ה. וראה לעיל שם.

²¹⁹⁴ מנהגים (טירנא) יום כפור (ע' קיז). **רמ"א** ס"ו.

²¹⁹⁵ מנהגים שם. לבוש ס"ה.

²¹⁹⁶ מנהגים שם. **רמ"א** שם. ועוד שם, שבקצת מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש. ומנהג חב"ד שתוקעין באמצע הקדיש לפני תתקבל - אחר שמנגנים "מארש" (ספר המנהגים - חב"ד ע' 59).

²¹⁹⁷ תוסי' מגילה ד, ב ד"ה ויעבירנה (הב'). מרדכי רמז תשכז. הגהות מיימוניות סוף ה' שביתת עשור ד"ה מה שנהגו לתקוע. האגור סי' תתקנא. **רמ"א** שם. וכ"ה מנהג חב"ד (ראה אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' רמג אות רפב), ואחר התקיעה אומרים: לשנה הבאה בירושלים (מחזור), ואח"כ משלימים הקדיש (ספר המנהגים - חב"ד שם).

²¹⁹⁸ הגהות מיימוניות שם בשם רב פלטוי גאון ורב עמרם. טור סי' תרכד. **שו"ע** ס"ו.

²¹⁹⁹ ראה לעיל סי' רצט סוף סט"ו ולקמן סי' תרכד סט"ו (לענין מוסיף מחול על הקדש).

²²⁰⁰ תוסי' שם. מרדכי שם. הגהות מיימוניות שם. **טור** שם. מנהגים שם. **מ"א** סק"ד.

²²⁰¹ סעיף ד.

²²⁰² **מ"א** שם. אליה רבה סק"ו. וראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רמב אות רפ.

²²⁰³ וציין שם לכאן (לענין בין השמשות).

²²⁰⁴ **סמ"ג** סוף ל"ת סט. לבוש ס"ה. **ט"ז** סק"ב.

²²⁰⁵ שמות יט, יג.

²²⁰⁶ תהלים מז, ו.

בסעודה²²⁰⁷ מפני שאין יום טוב זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו²²⁰⁸ לכן יפקדו איש את רעהו בצאתו מבית הכנסת כדרך שאומרים בשבת ויום טוב²²⁰⁹ :

תרכד סדר מוצאי יום הכיפורים ובו ט"ו סעיפים :

א ומתפללין תפלת ערבית שאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית²²¹⁰ אפילו אותם הממשיכים בה בלילה²²¹¹ כיון שהזכירו בה של יום הכיפורים²²¹² :

ואומרים הבדלה בחונן הדעת²²¹³ כמו בכל מוצאי שבת ויום טוב²²¹⁴ :

ב וצריך להוסיף מן החול על הקודש ביציאתו²²¹⁵ כמו בכניסתו כמ"ש בסי' תר"ח²²¹⁶ דהיינו שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים²²¹⁷ :

ובמקומות שמבדילין על הכוס בבית הכנסת בכל מוצאי שבת ויום טוב גם עכשיו יבדיל השליח צבור ויטעים מן הכוס לקטן או לגדול אם מתכוין לצאת בהבדלה זו²²¹⁸ ועיין בסימן רצ"ה²²¹⁹ :

ג המבדיל על הכוס במוצאי יום הכיפורים אינו מברך על הבשמים²²²⁰ שלא תקנו אלא במוצאי שבת כדי להשיב את הנפש יתירה שהלכה לה²²²¹ :

אבל אם חל יום הכיפורים בשבת מברכין על הבשמים כמו בכל מוצאי שבת²²²² :

ד אבל על האור צריך לברך אפילו כשחל בחול²²²³ לפי שהוא דבר חדש שלא נהנה ממנו ביום הכיפורים²²²⁴ שאסור בהבערה לפיכך אינו דומה לשאר מוצאי יום טוב שאין מברכין עליו²²²⁵ לפי שאין מברכין על האור אלא בשעת חידושו²²²⁶ דהיינו במוצאי שבת שהוא תחלת ברייתו²²²⁷ או במוצאי יום הכיפורים שהוא כמו דבר חדש לנו כמו שנתבאר :

ה ואין מברכין במוצאי יום הכיפורים על האור שהוציאוהו עתה במוצאי יום הכיפורים מן האבנים או מן

²²⁰⁷ **תוס'** שבת קיד, ב ד"ה ואמאי. סמ"ג שם. אליה זוטא סק"ג. וכדלקמן סי' תרכד ס"ט.

²²⁰⁸ תוס' וסמ"ג שם. **אליה זוטא** שם.

²²⁰⁹ מטה משה סוס"י תתפח. אליה זוטא שם.

²²¹⁰ **גמרא** פז, סע"ב (ברייטא דלא כרב). ירושלמי ברכות פ"ד ה"א כרבי יוחנן. רי"ף (ו, ב). רא"ש פ"ח סי' כ בשם מהר"מ מרוטנברג (דקיי"ל כרבי יוחנן).

²²¹¹ כדעת הרי"ף (ו, ב) דלעיל סי' תרכג ס"ג, מ"מ כותב שנוהגים להתפלל ערבית. ב"ח סי' תרכג (בדעת הטור). ט"ז סק"א (בדעת הרי"ף).

²²¹² לבוש ס"א.

²²¹³ ברייתא פח, רע"א כרבי חנינא בן גמליאל משום אבותיו. טור ושו"ע ס"א.

²²¹⁴ לבוש שם.

²²¹⁵ ברייתא פא, ב. **טור ושו"ע** ס"ב.

²²¹⁶ סעיף א.

²²¹⁷ רא"ש פ"ח סי' ח. טור ושו"ע שם.

²²¹⁸ **מ"א** ריש הסי'.

²²¹⁹ ס"ד (במוסגר) : אבל אם משקה ממנו לתינוקות אין שום אדם יכול לצאת י"ח בהבדלה זו כיון שלא שתה אדם שיוצא י"ח בהבדלה זו, ושי"נ.

²²²⁰ **רמב"ם** הל' שבת פכ"ט הכ"ח. טור ושו"ע ס"ג. וראה ט"ז ס"ק ב, ולעיל סי' רצט סוף ס"ט, שאם מברך הוי הפסק בין ברכת היין לשתייתו.

²²²¹ כל בו סי' מא. הובא בב"י ד"ה ומבדילין. וראה לעיל סי' רצז ס"א. סי' תצא סוף ס"א.

²²²² **אחרונים**. אבודרהם סדר תפלת נעילה ד"ה וחזור (ע' רצ). שו"ת מהרי"ל סי' לד. ב"ח ד"ה ומבדילין בשם מהרש"ל. ט"ז סק"ב. מ"א סק"א. וראה לעיל סי' רצז ס"ב שצ"י לכאן.

²²²³ רבי יוחנן **בגמרא** פסחים נד, א. טור ושו"ע ס"ד. וראה לעיל סי' רחצ ס"ב שבמוצאי יוה"כ יש אומרים שצריך לחזור אחר ברכת האור לפי שהיא כברכת הבדלה ... שהבדיל לנו זה היום משאר יום טוב שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה.

²²²⁴ רש"י שם ד"ה באור ששבת. טור ולבוש ס"ד.

²²²⁵ כדלעיל סי' תצא ס"א.

²²²⁶ שו"ת **רשב"א** ח"א סי' קנט. וכדלעיל סי' רחצ סוף ס"א.

²²²⁷ ברייתא שם.

העצים²²²⁸ ולא על האור שהודלק מאור זה²²²⁹ אלא על אור ששבת²²³⁰ ממלאכה כגון עשית שהיתה דולקת והולכת מערב יום כיפור²²³¹.

ואע"פ שבמוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן האבנים ועצים²²³² היינו לפי שתחלת ברייתו במוצאי שבת היתה על דרך זה שנטל אדם הראשון שני אבנים והקישן זה בזה ויצא אור²²³³ ובירך עליו בורא מאורי האש²²³⁴ לכן מברכין במוצאי שבת על כל אור שבעולם (אלא אם כן נעשה בו מלאכה בשבת כמ"ש בסי' רח"צ²²³⁵) אפילו יצא עתה מן האבנים לפי שזהו כעין ברייתו אבל במוצאי יום הכיפורים שטעם ברכתו הוא לפי שפסקה הנאתו בו ביום ועכשיו הותר לו אין לברך אלא על אור ששבת²²³⁶ ממש²²³⁷ דהיינו שהודלק מערב יום כיפור ושבת כל יום הכיפורים²²³⁸.

ואפילו אם חל יום הכיפורים בשבת אין מברך במוצאי שבת אלא על האור שהודלק מערב יום כיפור ושבת כל יום הכיפורים כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן האור²²³⁹:

ו ישראל שהדליק מגוי במוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליו²²⁴⁰ מפני שאורו של גוי נעשה בו מלאכה שהודלק ביום הכיפורים²²⁴¹ ואע"פ שבמוצאי שבת מברכין עליו²²⁴² לפי שהוא מברך על תוספת שלהבת של היתר שנתוסף בנרו של ישראל²²⁴³ מכל מקום במוצאי יום הכיפורים אין מברך עליו לפי שתוספת שלהבת זו היא נולדה עכשיו ודומה לאור היוצא מן האבנים במוצאי יום כיפור שאין מברכין עליו ולא על האור שהודלק ממנו²²⁴⁴ אלא על האור שדלק מערב יום כיפור או על האור שהודלק ממנו ולכן נוהגין להדליק נר להבדלה מעשיות של בית הכנסת שדלקו מערב יום כיפור²²⁴⁵:

ז ומכל מקום אפילו אור שהודלק ביום כיפור עצמו אם הודלק בהיתר כגון לחולה יכולים לברך עליו במוצאי יום הכיפורים²²⁴⁶ כמו שמברכין עליו במוצאי שבת כמ"ש בסי' רח"צ²²⁴⁷:

ח אע"פ שמן הדין לברך במוצאי יום הכיפורים על האור שהודלק מן האור ששבת דהיינו שהודלק מערב יום כיפור כמו שנתבאר²²⁴⁸ מכל מקום טוב להחמיר ולברך על אור ששבת מבעוד יום ממש²²⁴⁹.

ומכל מקום לא יברך על נרות של בית הכנסת בעצמן²²⁵⁰ אע"פ שהודלקו מבעוד יום לפי שלא הודלקו רק לכבוד

²²²⁸ ברייתא וגמרא פסחים שם ורש"י ד"ה באור היוצא. טור ושו"ע ס"ד.

²²²⁹ מ"א ס"ק ג (בפירוש דעה הא' בכל בו סי' ע (לו, ג), ובשו"ע ס"ד) וס"ק ד (ממשמעות רבנו יונה ברכות (מ, א) ד"ה לא).

²²³⁰ גמרא שם. רמב"ם שם פכ"ט הכ"ז. כלבו שם. לבוש ס"ד. מ"א סק"ב.

²²³¹ רש"י שם ד"ה באור ששבת. כלבו שם. לבוש שם.

²²³² ברייתא שם. וכדלעיל סי' רחצ ס"ד.

²²³³ רבי יוסי בברייתא פסחים שם. וכדלעיל שם ס"א וס"ד.

²²³⁴ ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה. הובא בכל בו שם. לבוש ס"ה.

²²³⁵ סעיף ז.

²²³⁶ כלבו שם.

²²³⁷ מ"מ פכ"ט הכ"ז.

²²³⁸ רש"י שם ד"ה באור ששבת.

²²³⁹ מ"א סק"ז.

²²⁴⁰ רמב"ן ברכות סופ"ח. מ"מ הל' שבת פכ"ט הכ"ז. שו"ע ס"ה.

²²⁴¹ לבוש ריש ס"ה.

²²⁴² ברייתא ברכות נג, א. וכדלעיל סי' רחצ ס"ט.

²²⁴³ גמרא שם. וכדלעיל שם.

²²⁴⁴ כדלעיל ריש ס"ה ושי"נ.

²²⁴⁵ רמב"ן שם. מ"מ שם. שו"ע שם.

²²⁴⁶ גמרא פסחים נד, א לפירוש רש"י שם ד"ה באור ששבת. טור ושו"ע שם.

²²⁴⁷ סעיף ז.

²²⁴⁸ סוף סי'.

²²⁴⁹ לחוש לדעת אור זרוע (הל' מוצ"ש סי' צה), שהיא דעה הא' שברמ"א ס"ה, ומ"א סק"ה.

²²⁵⁰ דרכי משה ס"ק ב בשם אגודה סוף יומא. מהר"י ווייל סי' קצא. דעה הב' ברמ"א שם. אחרונים.

היום²²⁵¹ ולכבוד בית הכנסת²²⁵² ולא בשביל להאיר ואין מברכין אלא על האור שהודלק להאיר²²⁵³ כמ"ש בסי' רח"צ²²⁵⁴ אלא מדליק נר אחד מנר של בית הכנסת הדולק מערב יום כיפור ויברך על שניהם ביחד²²⁵⁵.

ואם אי אפשר לו להבדיל על שניהם ביחד יבדיל על נר שהדליק מן נרות של בית הכנסת שהודלקו מבעוד יום ולא יבדיל על נרות של בית הכנסת בלבד²²⁵⁶.

ואם עבר וברך על נרות של בית הכנסת בלבד אע"פ שהודלקו לכבוד אעפ"כ אין צריך לחזור ולברך על נר אחר כיון שעשוין גם להאיר שהרי מתפללין לאורן²²⁵⁷:

ט ואוכלין ושמהין במוצאי יום כיפור²²⁵⁸ משום שהוא קצת יום טוב²²⁵⁹ כמ"ש בסי' תרכ"ג²²⁶⁰ ובת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לך אכול בשמחה²²⁶¹:

י יש אנשי מעשה שמחמירין לעשות יום כיפור שני ימים²²⁶² כמו שאנו עושים שני ימים טובים בגולה בשאר כל המועדות ומי שנהג חומרא זו ורוצה לשנות מנהגו צריך התרה כמו נדר²²⁶³.

אבל אין לנהוג חומרא זו משום שיש לחוש לסכנה²²⁶⁴ ועוד שהרי עכשיו שבטל קידוש החודש על פי הראיה אנו בקיאים בחשבון קביעות החדשים²²⁶⁵ ואנו אומרים שאלול לעולם חסר ויום ראשון של ראש השנה הוא ראש חודש תשרי²²⁶⁶ ובעשור לחודש הוא יום הכיפורים שלנו ואין אנו עושין שאר כל המועדות שני ימים אלא כדי שלא לשנות ממנהג אבותינו שהיו בזמן שהיו מקדשים החדשים על פי הראיה ולא היו יודעים יום שנראית בו הלבנה ונקבע בו ראש השנה בארץ ישראל וא"כ ביום הכיפורים אף²²⁶⁷ אבותינו לא עשו אלא יום אחד²²⁶⁸ מחמת חשש סכנה²²⁶⁹ שאין גוזרין על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בה²²⁷⁰ א"כ²²⁷¹ למה לנו להחמיר ולהתענות בחנם²²⁷²:

יא ואותן העושין שני ימים יום הכיפורים אפילו הם עשרה ביחד אעפ"כ לא ישנו מתפללות של חול²²⁷³ שכל

²²⁵¹ מהרי"ל ה' תפלת נעילה דיו"כ (ע' שנח). דרכי משה שם (לכבוד). מ"א ס"ק ו. ט"ז סק"ד (לכבוד היום). וראה לעיל סי' תרי ס"ד וסוף ס"ח.

²²⁵² תוס' ברכות נג, א ד"ה הא, בשם ר"ח. וראה גם לעיל סי' רחצ סיי" (לכבוד שכינה). סי' תקיד סיי"ד (לכבוד המקום).

²²⁵³ לבוש ס"ד.

²²⁵⁴ ס"ט-יח.

²²⁵⁵ מהרי"ל שם. רמ"א שם.

²²⁵⁶ רמ"א שם, לפירוש מ"א סק"ז.

²²⁵⁷ ראה לעיל סי' רחצ סוף סיי"ז (במוסגר).

²²⁵⁸ טור. מהרי"ל ווייל סי' קצא. רמ"א ס"ה.

²²⁵⁹ תוס' פז, ב ד"ה והאמר (כעין יום טוב). רמ"א שם.

²²⁶⁰ סעיף י[ב].

²²⁶¹ קהלת ט, ז. מדרש קהלת רבה שם. הובא בתוס' שם. טור וב"י ד"ה ואוכלין. וראה התועדויות תנש"א ח"א ע' 86.

²²⁶² סמ"ק סוס"י רכא, והגהות מיימוניות סוף ה' שביתת עשור ד"ה תרי יומי, בשם הרבה גדולים, כרבא ר"ה כא, א. טור. רמ"א ס"ה.

²²⁶³ הגהות סמ"ק שם, בשם מהר"ם בתשב"ץ סי' קלז (שקיבל עליו וצריך להתענות לעולם). טור בשם הרא"ש (שיש לזה התרה). רמ"א שם.

²²⁶⁴ אור זרוע ה' יוה"כ סוס"י רפא, ע"פ ירושלמי חלה פ"א ה"א. הגהות מיימוניות שם. רמ"א שם.

²²⁶⁵ סמ"ק שם.

²²⁶⁶ כדלעיל סי' תר ס"ד.

²²⁶⁷ בקונטרס השלח הגיה: שאף.

²²⁶⁸ הגהות מיימוניות שם. ב"י ד"ה וחסידים. לבוש ס"ה. מ"א סוף סק"ז.

²²⁶⁹ ירושלמי שם. הגהות מיימוניות שם. ב"י שם.

²²⁷⁰ ב"ב ס, ב ושי"נ. וראה לבוש שם.

²²⁷¹ בקונטרס השלח הגיה שתיבת א"כ מיותרת.

²²⁷² ראה הגהות מיימוניות שם. לבוש שם. מ"א שם.

²²⁷³ טור בשם הרא"ש. ב"י ד"ה ואדוני אבי ז"ל היה מוחה, בשם האגודה סוף יומא. שו"ת מהרי"ל סי' קפד. מ"א סק"ז.

המתפלל תפלה שלא תקנוהו חכמים לזמן ההוא הרי זה מברך לבטלה²²⁷⁴ אך בסליחות ופיוטים יאמרו כרצונם²²⁷⁵ כיון שאין שם ברכה לבטלה ובלבד שיאמרו אותם אחר סיום תפלתם אבל לא יפסיקו באמירתם באמצע התפלה²²⁷⁶ אפילו כשמתפללין בצבור שלהם :

יב וכשחל יום הכיפורים ביום חמישי אסור להם להכין צרכי שבת אפילו ע"י אחרים או ע"י גוי כיון שהן מחזיקין יום זה ליום הכיפורים אך יאכלו בשבת עם אחרים שלא הרבו לבשל בשבילם²²⁷⁷ אבל אם גוי בישל ביום זה לצרכו אם הוא מכיר אותם אסורים לאכול מבישולו²²⁷⁸ אפילו אם סייע עמו ישראל בענין שאין בו משום בישולי גוים גזירה שמא ירבה הגוי בשנה הבאה לבשל גם בשבילם²²⁷⁹ אבל ישראל המבשל בשביל עצמו אין לחוש שמא ירבה לבשל גם בשבילם שמן הסתם לא יעבור על לאו דלפני עור לא תתן מכשול²²⁸⁰ ולא יאכיל אותם מבישולו²²⁸¹ כיון שהם מחזיקין יום זה ליום כיפור :

יג הימים שבין יום הכיפורים לסוכות הן ימי שמחה שבהן היו מחנכין את המזבח בימי שלמה²²⁸² לפיכך אין מתענין בהן אפילו יום מיתת אב ואם²²⁸³ ואין אומרים תחנון²²⁸⁴ :

יד ביום שאחר יום הכיפורים משכימין לבית הכנסת²²⁸⁵ :

טו (כל הדברים האסורים ביום הכיפורים מחמת מצות עינוי כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מעט מחול על הקודש²²⁸⁶ אפילו לא הבדיל עדיין²²⁸⁷ בתפלה²²⁸⁸ חוץ מאכילה ושתייה שלא אסרו קודם הבדלה אלא אכילה ושתייה ועשיית מלאכה ממש כמו שנתבאר בסי' רצ"ט²²⁸⁹ ע"ש) :

פסקי הסדור

סדר התרת נדרים

מבואר²²⁹⁰ בגמרא ובפוסקים²²⁹¹ שאין שייך שאלה היתר והפרה רק לנדרים ושבועות שאדם נודר או נשבע במה שנוגע לעצמו בלבד כגון אוכל או לא אוכל אישן או לא אישן וכדומה אבל במה שנודר או נשבע לחבירו או לשום מי שמשביעו יהיה מאיזה עם ודת שיהיה אין מועיל שום היתר והפרה ושאלה בעולם.

בערב ראש השנה²²⁹² קודם חצות. וטוב שיהא עדה שלמה²²⁹³ : שמעו נא רבותי²²⁹⁴ כו'.

²²⁷⁴ בי"ח ד"ה ומ"ש וא"א. מ"א שם.

²²⁷⁵ מהרי"ל שם. מ"א שם.

²²⁷⁶ מ"א שם.

²²⁷⁷ הגהות מיימוניות שם, בשם שו"ת מהר"מ מרוטנבורג (פראג) סי' עו. לבוש ס"ה. מ"א שם.

²²⁷⁸ מהר"מ מרוטנבורג שם. מ"א שם.

²²⁷⁹ כדלעיל סי' שכה סט"ז וש"נ.

²²⁸⁰ ויקרא יט, יד.

²²⁸¹ מהר"מ שם. מ"א שם.

²²⁸² מהרי"ל הל' יוה"כ (ע' שנז, וע' שנט בשינויי נוסחאות). מ"א סק"ז. וראה הגהות מיימוניות הל' תפלה פ"ה אות ש.

²²⁸³ מ"א שם בשם הגהות מנהגים יו"כ אות קפג.

²²⁸⁴ הגהות מיימוניות שם. מנהגים (טירנא) ע' קיט. רמ"א ס"ה.

²²⁸⁵ מנהגים. מ"א סק"ז, בשם מעגלי צדק ומהרי"ל (שם ע' שנח בשינויי נוסחאות).

²²⁸⁶ כדלעיל ס"ב.

²²⁸⁷ מ"א ריש הסי'.

²²⁸⁸ ראה גם לעיל סי' תצא ס"ג (לענין אכילת חמץ במוצאי פסח).

²²⁸⁹ ס"א וסט"ו.

²²⁹⁰ כל פיסקא זו קרוב לודאי שאינה מרבנו הזקן. ובכמה סידורי חב"ד היא בנוסח שונה לגמרי (ס' המנהגים – חב"ד ע' 60). ועפ"י ההוספה "מאיזה עם ודת" אפשר שנדפס זה כאן מחמת הצנזורה.

²²⁹¹ ראה ברייתא נדרים סה, רע"א. טור ושו"ע יו"ד סי' רכח ס"כ. יגדיל תורה (נ.י.) א' ע' נו.

²²⁹² מסירת המודעה דלקמן - נדרים כג, ב (בראש השנה). פירוש הרא"ש שם (תחלת השנה). של"ה ריש מסכת יומא (רכז, א) ד"ה תנן (בערב ר"ה. ושם גם התרת נדרים וסדר הנזיפה וכו'). וראה שו"ע סי' תריט ס"ב (לענין כל נדרי), וש"נ.

ואחר כך מוסר מודעה²²⁹⁵ לפניהם ואומר בלשון הזה: הרי אני מוסר מודעה כו'.

סדר הנזיפה²²⁹⁶ יאמר לפני העדה: אם עברתי כו'.

אז יתרחק מן העדה הקדושה ד' אמות ויחלוץ מנעליו וירחץ ידיו וישב על הארץ כאבל ויתן אפר על ראשו ויאמר זה: הריני יושב כו'.

ואח"כ קוראים אותו הבית דין ואומרים: אחינו אתה כו'.

יעמוד מן הארץ ויתפלל בדמעות שליש: יהי רצון כו'.

ואזי גם המתירין משיבין לו בלשון הזה: כלם יהיו מותרים לך כו'.

קידוש לראש השנה

בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש ויתן עינו בו ויאמר שהחיינו²²⁹⁷. ואם אין פרי חדש מצוי מכל מקום יאמר שהחיינו²²⁹⁸.

בראש השנה בלילה ראשונה נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש²²⁹⁹ בתחלת הסעודה²³⁰⁰ וצריך לברך בתחלה ברוך כו' בורא פרי העץ²³⁰¹: ואחר כך יאמר יהי רצון מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה²³⁰².

²²⁹³ פע"ח ריש שער ר"ה (עדה קדושה). של"ה שם. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1332.

²²⁹⁴ הנוסח בשינויי לשון בשל"ה שם. וראה דיוקי הלשון ביגדיל תורה שם.

²²⁹⁵ ראה נדרים שם, וטור ולבוש סי' תריט ס"א, וטור ושוע"ר סי' ריא ס"ב, על מה מועלת מסירת המודעה.

²²⁹⁶ של"ה שם. ומנהג חב"ד שלא לומר סדר הנזיפה (ספר המנהגים - חב"ד שם), רק ההתרה שבסוף.

²²⁹⁷ ראה שוע"ר סי' תר ס"ו. פסקי הסדור אות קעח. ומנהג חב"ד לאכול הפרי חדש קודם נט"י לסעודה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

²²⁹⁸ ראה שוע"ר שם.

²²⁹⁹ וכן הוא בשוע"ר סי' תקפג סוס"א (ויש נוהגים לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש, ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה), ושם (הערה 89).

²³⁰⁰ טור (בתחלת הסעודה). מהרי"ל הל' ראש השנה ס"ז ע' רעו (בתחלת הסעודה).

בתחלה הי' המנהג לאכול התפוח לפני נטילת ידים, עד שבכ"ח אלול תש"ט שלח הרבי מברק, שבאגרות קודש חכ"א אגרת ז'תתמד (בבקשה לפרסם [לאני"ש] בכל הקיבוצים השמטה שבלקוטי מנהגים, וצריך להיות אכילת התפוח בתחלת הסעודה).

והטעם נתבאר באגרות קודש ח"ג אגרת תקמד (אכילת התפוח בליל א' דראש השנה - הוא בתחלת הסעודה, אחרי אכילת המוציא, ואכילת הפרי החדש. בליל ב' קודם נטילת ידים לסעודה ... והחילוק פשוט: אכילת התפוח (וגם לולא הטבול בדבש) כיון שאין נפקא מינה, טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר, אכילת הפרי חדש קודם נטילת ידים - כדי לסומכה לברכת שהחיינו דקאי עליו). וראה גם סי' המנהגים חב"ד ע' 56. אוצר מנהגי חב"ד ע' עז.

ואף שמעיקר הדין אין זה הכרח גמור, כי מותר לאכול התפוח והרימון גם לפני נטילת ידים, כמבואר בשוע"ר סי' רמט ס"י-יא (מצוה להמנע מלאכול שום דבר אפילו בלא קביעות סעודה אפילו לאחר שקידש על הכוס קודם אכילת עיקר סעודת שבת ... כשאוכלו קודם הסעודה מחמת שאינו חפץ ומתאוה לאכול כלל בתוך הסעודה אלא קודם הסעודה אזי אינו צריך כלל להקדים לפניו ברכת הלחם).

ובשוע"ר שם (ויברך על התפוח ולא על הדבש, לפי שהדבש הוא טפל לתפוח), ושם נסמן (הערה 90). נראה לכאורה דמייירי שאוכלים אותו לפני נטילת ידים, שאילו היו אוכלים התפוח אחרי נטילת ידים הי' נפטר הדבש בברכת המוציא של הסעודה (ולא רק בברכת בורא פרי העץ של התפוח). ובפרט שגם את החלה הטיילו בדבש, וכבר נפטר הדבש.

מכל מקום "אכילת התפוח ... טוב יותר שתהי' אחר נטילת ידים, כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר".

וכן נראה בדרכי משה ס"ק ג (שצריך לברך תחלה בורא פרי העץ, דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה).

עוד טעם יש לאכילת התפוח בדבש אחרי נטילת ידים, כיון שהתפוח בדבש הוא לפעמים טיבולו במשקה (ראה שוע"ר סי' קנח ס"ד), וצריך ליטול ידיו תחלה.

²³⁰¹ מהרי"ל הל' ר"ה סי' ו-ז.

²³⁰² משמעות לשון רבנו בסידור שאחר הברכה קודם שיאכל יאמר יהי רצון, וכן מנהג חב"ד, ודלא כמובא בשוע"ר שם ס"ג (אגרות קודש ח"ג ע' קמ ואילך). וכן אוכלים רימון וראש איל, אבל אין אומרים יה"ר כי אם על התפוח (ספר המנהגים - חב"ד שם).

תפלת ראש השנה

כשחל ליל ב' במוצ"ש אומרים כאן ותודיענו²³⁰³.

בליל ר"ה²³⁰⁴ קודם קדיש בתרא²³⁰⁵ אומרים לדוד מזמור²³⁰⁶.

אין לומר בראש השנה אבינו מלכנו שיש בו הזכרת חטא או עון כגון אבינו מלכנו חטאנו או סלח ומחול וכו' וכיוצא בזה²³⁰⁷.

נוהגין בליל הראשון של ראש השנה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם²³⁰⁸.

בר"ה ויום כפור בשעת הוצאת ס"ת יאמר ג"פ י"ג מדות קודם בריך שמיא. ואח"כ יאמר תפלה זו [רבונו של עולם].

סדר תקיעות

אחר קריאת התורה²³⁰⁹ יכין עצמו לתקוע בשופר²³¹⁰ ויאמר קפיטיל זה ז' פעמים : למנצח לבני קרח מזמור²³¹¹.

התקוע מתחיל וגם הקהל יאמרו כל פסוק ופסוק : מן המיצר גוי.

ויתודה בלחש²³¹².

מוסף לראש השנה

ואח"כ מתפללין מוסף. ותוקעין גם בלחש תשר"ת תש"ת תר"ת [אחר מלכויות, ואחר זכרונות, ואחר שופרות]²³¹³.

קבלה בשם הרוקח כשחזן אומר הוא אלהינו אין עוד יאמרו הקהל פסוקים אלו : אתה הראת גוי²³¹⁴.

בר"ה ויוה"כ במוסף קודם שאומר הש"צ וכתוב אומרים אבינו מלכנו²³¹⁵.

בקדיש שלם קודם תתקבל תוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת²³¹⁶.

סדר תשליך²³¹⁷

אחר מנחה יום א' דראש השנה²³¹⁸ קודם שקיעת החמה טוב לילך מחוץ לעיר אל באר המים או מעין²³¹⁹ כי מים

²³⁰³ וכ"ה בשוע"ר סי' תקצט.

²³⁰⁴ וכן בליל יוה"כ (ספר המנהגים - חב"ד ע' 56).

²³⁰⁵ היינו קדיש תתקבל שלאחר שמו"ע (ספר המנהגים - חב"ד שם. וראה אוצר מנהגי חב"ד ר"ה ע' סז).

²³⁰⁶ תהלים כד. אמירתו בכוונה הוא כלי להשפעות גשמיות במשך השנה (ספר השיחות תרפז ע' 122 בשם אדמו"ר הרשב"י. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' סח).

²³⁰⁷ ראה ב"י סי' תקפד ד"ה נוהגין. וראה שוע"ר שם ס"ב.

²³⁰⁸ וראה שוע"ר סי' תקפב סי"ז.

²³⁰⁹ ראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 הערה 1.

²³¹⁰ פע"ח (דפוס דובראוונא) ריש שער השופר. וראה שער הכולל פמ"ג אות א. לקוטי שיחות שם ע' 43 ואילך.

²³¹¹ סידור האריז"ל.

²³¹² בין התקיעות. וכ"ה בשוע"ר סי' תקפד ס"ב וש"י.

²³¹³ ראה שוע"ר סי' תקצב סוס"א וס"ה.

²³¹⁴ ראה ד"מ סי' תקצא אות ג. וראה שער הכולל פמ"ג אות יג.

²³¹⁵ מנהג חב"ד לאמרו בכל תפלות יום הכפורים, ולא רק במוסף (ס' המנהגים - חב"ד ע' 59).

²³¹⁶ סדר היום. וראה שוע"ר סי' תקצו סוס"א. ומנהג חב"ד לתקוע עוד שלשים קולות לאחר התפלה (ספר המנהגים - חב"ד ע' 57).

²³¹⁷ ראה שוע"ר סי' תקפג סי"ז וש"י.

²³¹⁸ מנהג חב"ד שאם חל ביום השבת הולכים ביום השני. ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' קמו, וש"י.

מורים על החסדים וגם דגים רומזים על עינא פקחא²³²⁰ ויאמר י"ג מדות שבפסוקים²³²¹ מי אל כמוך שהם כנגד י"ג מדות ה' ה' אל רחום וגו'²³²² ויכוין בכל מדה אל מדה אחת שבפסוק ה' ה' אל רחום וגו'²³²³ ולא יאמרם. ואחר כך מן המצר וגו'²³²⁴ והם כנגד ט' מדות ה' ארץ אפים וגו'²³²⁵.
 ויאמר מזמור²³²⁶ רננו צדיקים ואח"כ יאמר לא ירעו וגו'²³²⁷, יהי רצון, יהיו לרצון²³²⁸.

סדר כפרות

בערב יום הכיפורים מנהג לשחוט תרנגול²³²⁹ לבן²³³⁰ הנקרא גבר²³³¹ ושוחטים אותו באשמורת הבוקר אחר סליחות²³³² כי אז חוט של חסד גובר בעולם ואנו שוחטין אותו להכניע הגבורות ומוציאין ממנו דמו כדי להמתיקו ונקרא כפרה כמו שעיר המשתלח²³³³.

ויהיו הכפרות כפי חשבון בני אדם שבבית זכר לזכר נקבה לנקבה ולמעוברת שוחט ג' אחת בשבילה וזכר ונקבה בשביל ספק הולד²³³⁴.

ויאמר ג' פעמים בני אדם²³³⁵.

בערב יום הכפורים יש להרבות באכילה ושתיה²³³⁶ כמו שיעור ב' ימים ערב יום כיפורים ויום הכיפורים²³³⁷.
 מלקות ילקו קודם טבילה ומנחה²³³⁸.

²³¹⁹ פרי עץ חיים שער השופר פ"ה ד"ה נכון.

²³²⁰ בשוע"ר שם כתב טעמים אחרים. וראה שער הכולל פמ"ג אות טו.

²³²¹ מיכה ז, יח-כ.

²³²² שמות לד, ו-ז.

²³²³ ראה שער הכולל פמ"ג אות טז.

²³²⁴ תהלים קיח, ה-ט.

²³²⁵ במדבר יד, יח.

²³²⁶ תהלים לג.

²³²⁷ ישעיה יא, ט.

²³²⁸ תהלים יט, טו. וינער שולי הט"ק (ראה פרי עץ חיים שם. סידור האריז"ל וסידור השלי"ה. הגהת אדמו"ר הרשב"ב בתורה אור. ספר המנהגים - חב"ד ע' 57), וכדלעיל (ח"ג) בקידוש לבנה.

²³²⁹ וכ"ה בשוע"ר סי' תרה ס"א וש"נ.

²³³⁰ ראה שוע"ר סי' מד ס"ב וש"נ. וראה שער הכולל שם אות א, מזהר ח"א ריח, ב.

²³³¹ יומא כ, ב. רא"ש יומא פ"ח סי' כג. וטור.

²³³² שער הכוונות ריש דרושי יוה"כ. שלי"ה מסכת יומא ריש פרק תורה אור (רלו, ב). מ"א ס"ק א. ובענין הסליחות ראה שוע"ר סי' תרד סעי' ד-ה. ומנהג חב"ד שלא לומר סליחות בערב יוה"כ (ספר המנהגים - חב"ד ע' 58). וראה המלך במסיבו ח"ב ע' כב.

²³³³ שער הכוונות שם. שלי"ה שם.

²³³⁴ ראה שוע"ר סי' תרה ס"ג וש"נ.

²³³⁵ ראה שוע"ר שם ס"א. שער הכולל שם אות ב. ומנהג חב"ד: אמירת בני אדם ... ולשלום ג' פעמים, ובכל פעם מסובב ג' פעמים, סך הכל מסובב ט' פעמים (ספר המנהגים - חב"ד - חב"ד ע' 58).

²³³⁶ וכ"ה בשוע"ר סי' תרח ס"א (במוסגר).

²³³⁷ ראה שער הכולל שם אות ג. אוצר מנהגי חב"ד יוה"כ ע' קצא.

²³³⁸ פע"ח שער כז פ"א (צריך להרבות ביום זה באכילה ושתיה ... צריך לאכול כפי ערך ב' ימים).

ובשוע"ר סי' תרח ס"א (שמצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור), ושם נסמן (הערה 1270).

וראה שוע"ר סי' תרו ס"ג (זמן טבילה) וסי' תרז ס"א (זמן מלקות).

[כל נדרי]

בענין הספרים²³³⁹ שמוציאין ליל יום הכפורים ואומרים עליהם כל נדרי²³⁴⁰ היא מצוה גדולה לקנות ספר ראשון²³⁴¹ ואמר פסוק²³⁴²: אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

[ליל יום כפור]

וטוב שלא לישן בליל יום הכפורים אלא לעסוק בתורה²³⁴³.

אחר ערבית יש לומר ד' מזמורים הראשונים שבתהלים²³⁴⁴ כי יש בהם שיי תיבות כמנין קרי²³⁴⁵. ור"ת וס"ת מהמזמורים מנין קל"א כמנין סמא"ל כדי להנצל מקרי²³⁴⁶. וגם יכוין בשם יהו"ה בנקוד בְּבְרִית²³⁴⁷.

[תפלות]

בכאן [במוסף, אחרי לה' חטאת] אין צריך לכרוע²³⁴⁸.

תפלת מנחה וידבר וקטורת ואח"כ מתפללין ש"ע כמו בשחרית וקדושה נקדישך בנוסח הקצר.

תפלת נעילה אומרים אשרי ובא לציון²³⁴⁹. בחזרת הש"ץ אומרים קדושת כתר כמו במוסף של שבת.

ואומרים אבינו מלכנו בנעילה אפילו אם חל יום הכפורים בשבת²³⁵⁰ ובמקום כתבנו אומרים חתמנו²³⁵¹.

[הבדלה]

אין מברכין במוצאי יום הכיפורים בהבדלה אלא על אור ששבת ולא על אור החדש היוצא מאבנים²³⁵².

דיני הלולב

לולב עם המינים. ג' מיני לולב דהיינו לולב והדס וערבה יהיו קשורים ואגודים יחד²³⁵³ ולא יהיה חוט או משיחה חוצץ ביניהם²³⁵⁴ ובשעת נטילה יהיה שדרת הלולב נגד פניו²³⁵⁵ ויהיו ג' הדסים א' בימינו וא' בשמאלו וא' באמצע השדרה נוטה קצת לימין ושני בדי ערבות א' לימין וא' לשמאל²³⁵⁶.

²³³⁹ פע"ח שער כז פ"ב (בענין שלשה ספרים). סדור האריז"ל. וראה המלך במסיבו ח"ב ע' כא.

²³⁴⁰ נוסח כל נדרי, ראה שוע"ר סי' תריט ס"ב-ג.

²³⁴¹ פע"ח שם. וראה המלך במסיבו שם.

²³⁴² תהלים צז, יא. משנת חסידים יומא ספ"ב.

²³⁴³ סדר היום (מי שיש לו כח לסבול כו'). משנת חסידים (מסכת יומא סוף פ"ד), סידור האריז"ל. וראה שוע"ר סי' תריט סט"ו וסי"ח (שלא יעור כל הלילה). אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רטו.

²³⁴⁴ ראה שוע"ר סי' תריט סי"ח (קודם השינה), ושי"נ.

²³⁴⁵ סדר היום (שו תיבות וד' מזמורים עולה שי). פרי עץ חיים שער יוהכ"פ פ"ב. משנת חסידים שם. סדור האריז"ל.

²³⁴⁶ פע"ח ומשנת חסידים שם. סדור האריז"ל (עם ד' מזמורים והכולל).

²³⁴⁷ סדור האריז"ל.

²³⁴⁸ ראה שער הכולל פמ"ד אות יז. יגדיל תורה (נ.י.) יב ע' לד ואילך.

²³⁴⁹ ראה שוע"ר סי' תרכב ס"ב וסי' תרכג ס"א. וראה שער הכולל שם אות יט.

²³⁵⁰ ראה שוע"ר סי' תרכג ס"ט.

²³⁵¹ ראה שוע"ר שם ס"ה.

²³⁵² לשון משנת חסידים מסכת ימי מצוה וסוכה פ"א אות ב. וראה שוע"ר סי' תרכד ס"ה. שער הכולל שם אות כב.

²³⁵³ ראה שוע"ר סי' תרנא ס"ב (מצוה מן המובחר) וס"ו. אופן הכריכות למנהג חב"ד – ראה ספר המנהגים - חב"ד ע' 66.

²³⁵⁴ רשי"י סוכה לז, ב ד"ה דלמא. רמב"ם פ"ז הי"ב. וראה שוע"ר שם ס"ה ושי"נ.

²³⁵⁵ תולעת יעקב סוף סוד ד' מינים. שלי"ה מסכת סוכה (רמה, ב) ד"ה כתוב בכתבי. פע"ח שער הלולב ספ"א. משנת חסידים מסכת סוכה פ"ד מ"ו. מ"א סי' תרנא סק"ח. ט"ז סוס"י תרנ. וראה גם שוע"ר שם ס"ט. וכ"ה מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 66).

ומן הדין יש לברך על הלולב אחר התפלה קודם ההלל²³⁵⁷ אלא לפי שמצות נטילתו בסוכה הוא מצוה מן המובחר ואי אפשר לצאת מבית הכנסת מפני הרואים לפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך²³⁵⁸.

ויקח הלולב תחלה לבדו²³⁵⁹ בימינו²³⁶⁰ ויברך²³⁶¹ ואח"כ יקח האתרוג בשמאלו²³⁶² ובמקום סיום הלולב והדס וערבה יחבר האתרוג עם הלולב²³⁶³.

וינענע לששה קצוות ח"י נענועים²³⁶⁴ שבכל צד שינענע יעשה ג' הולכות וג' הובאות דהיינו הולכה והובאה ג' פעמים ובכל הובאה יגע סוף הלולב ומיניו והאתרוג לחזה שלו ממש²³⁶⁵. וכשינענע יזהר שלא יגע ראש הלולב בכותל רק שיהיה חלל בינתיים²³⁶⁶.

סדר הנענועים²³⁶⁷ הראשון לדרום השני לצפון הג' למזרח הרביעי למעלה החמישי למטה ולא שיהפך ח"ו ראש הלולב למטה אלא שההולכה תהיה לצד מטה וההובאה לצד מעלה הפך מלמעלה²³⁶⁸ (וכן בכל הנענועים יהיה ראש הלולב לצד מעלה אלא שההולכה תהיה לאותו צד שמנענע) הששי למערב²³⁶⁹.

ובהלל יעשה ד' פעמים²³⁷⁰ ח"י נענועים דהיינו פעם אחת בהודו לה' שבתחילה ואחד באנא ה' הושיעה נא ואחד בכופלו אנא ה' הושיעה נא ואחד בהודו לבסוף²³⁷¹.

ואם בירך על הלולב אחר התפלה בבית הכנסת לא ינענע בהלל אלא ג' פעמים דהיינו בהודו תחלה וסוף ובאנא פעם

²³⁵⁶ ראה שוע"ר שם וש"נ.

²³⁵⁷ ראה שוע"ר סי' תרמד.

²³⁵⁸ פע"ח שער הלולב פ"ג ד"ה בענין נטילת לולב. של"ה מסכת סוכה (רמב"ם, ב) ד"ה כתוב בכתבי. סדור האריז"ל. מ"א סי' תרנא סק"ז. סי' תרנב ס"ק ג. וראה לקוטי שיחות חכ"ב ע' 124. ספר המנהגים - חב"ד ע' 66 (משכימין ומקדימין לקיים מצות לולב, ובפרט לפעם הראשונה). אוצר מנהגי חב"ד ע' רצג.

²³⁵⁹ מ"א סי' תרנא סק"א.

²³⁶⁰ ראה שוע"ר שם ס"ג.

²³⁶¹ שו"ע שם ס"ה.

²³⁶² ראה שוע"ר שם ס"ג.

²³⁶³ תולעת יעקב שם (לחבר בשעת הנענוע). משנת חסידים שם פ"ה מ"ב (במקום סיום כו'). סדור האריז"ל. ובספר המנהגים - חב"ד ע' 66: הלולב מחברו לשליש העליון של האתרוג, אשר אוחזו באלכסון קצת.

²³⁶⁴ גמרא לו, ב (למי שארבע רוחות שלו מעלה ומוריד כו'). ירושלמי פ"ג ה"ח (ג' פעמים). זהר ח"ג רכח, ב (ח"י נענועין). שו"ע שם ס"ט. שער הכולל פל"ז אות ב.

²³⁶⁵ שער הכונות דרושי חג הסוכות בתחלתו. משנת חסידים שם פ"ה מ"ה. מ"א שם ס"ק יט. סדור האריז"ל. וראה ספר המנהגים - חב"ד ע' 66 (מקום שמכים באמירת אשמנו). שוע"ר סי' תרז ס"ז.

²³⁶⁶ פרי עץ חיים שם. משנת חסידים שם פ"ה מ"ו.

²³⁶⁷ שער הכונות שם. משנת חסידים שם פ"ו. מובא במ"א סי' תרנא ס"ק כא.

²³⁶⁸ מהרי"ל סדר תפלות חג הסוכות (ע' שפד). הובא ברמ"א שם ס"ט. ט"ז ס"ק יב. שער הכונות שם. סדור האריז"ל. משנת חסידים שם פ"ו מ"ה (ולא שיהפוך ח"ו).

²³⁶⁹ ומנהג חב"ד: דרום וצפון - לקרן דרומית מזרחית, קרן צפונית מזרחית. למזרח - לאמצע מזרח. למעלה - בהובאה מורידים תחילה מעט "המשכה בעולם", ואח"כ מביאים אל החזה. למטה - בהובאה מעלים תחילה מעט "העלאת העולם", ואח"כ מביאים אל החזה. מערב - שתי פעמים הראשונות לקרן מערבית דרומית, בפעם השלישית - לאמצע מערב. במשך כל הנענועים האתרוג מכוסה בידו - לבד בנענוע האחרון שמגלהו קצת (ספר המנהגים - חב"ד ע' 66. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1162. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רפט-רצא).

²³⁷⁰ פע"ח שם ד"ה והנה ביום א'. שער הכונות שם. משנת חסידים שם פ"ז מ"ב. סדור האריז"ל.

²³⁷¹ ראה ספר המנהגים - חב"ד שם (צ"ע האם מנענעים בהודו בעיקרו או בכופלו). אוצר מנהגי חב"ד ע' שיב (נראה שהמסקנה לנענע בעיקרו). אופן הנענועים בהלל - ראה אוצר מנהגי חב"ד ע' שי-שיג.

אחת (כמ"ש ברעיא מהימנא²³⁷²).

ברוך כו' על נטילת לולב²³⁷³.

ביום ראשון²³⁷⁴ מברך²³⁷⁵: ברוך כו' שהחינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

סדר הושענות

כל ימי הסוכות תכף אחר הלל²³⁷⁶ קודם קדיש שלם²³⁷⁷ אומרים הושענות וכן בהושענא רבה. בכל יום מקיף את התיבה פעם אחת²³⁷⁸ בלולב²³⁷⁹ ואומרים הושענא אחת ובהושענא רבה מקיפים ז' פעמים²³⁸⁰ ואומרים ז' הושענות וזהו סדרן²³⁸¹. ואין לחלק ולשנות סדר זה באיזה יום שחל יום טוב מימות השבוע ובשבת אין אומרים הושענות כלל²³⁸².

[בהושענא רבה] אומרים ו' הושענות של כל ימי הסוכות ומקיפין את התיבה בכל פעם ואח"כ אומרים למען איתן ומקיפין גם כן.

קדיש שלם.

ואחר כך נוטל²³⁸³ בידו הערבה וחובט²³⁸⁴ ה' חבטות²³⁸⁵ בקרקע²³⁸⁶ כדי למתק ה' גבורות ויאמר: יהי רצון כו'.

סדר הקפות בשמחת תורה

מנהג²³⁸⁷ ותיקין הוא לעשות יום שמיני עצרת גם כן כמו בשמחת תורה²³⁸⁸ ולהקיף בליל שמיני עצרת²³⁸⁹ שבע

²³⁷² זח"ג רנו, א. תקו"ז ת"ו ותכ"א. הגהת הר"ש ויטאל בשער הכונות שם (דמייירי כשמברך אחר התפלה בבית הכנסת).

²³⁷³ ראה שו"ע"ר סי' תרנא סי"ז.

²³⁷⁴ ראה שו"ע"ר סי' תרסב סי"ב.

²³⁷⁵ ראה שו"ע"ר סי' תרמד. מנהג חב"ד: מתחילין ברכת שהחינו כשהלולב בידו אחת והאתרוג בידו השנית, בסיום הברכה מחברין אותם (ספר המנהגים - חב"ד ע' 66). וראה מנהגים (טירנא) מנהגי סוכות (ע' קכז). לבוש ומ"א סי' תרמד.

²³⁷⁶ סידור רס"ג. פע"ח שער הלולב פ"ג (הגהה מע"ח). שער הכונות ענין סוכות דרוש ה. סדור האריז"ל.

²³⁷⁷ פע"ח שער הלולב פ"ו (שחביטת הערבה דלקמן היא אחר קדיש תתקבל). משנת חסידים מסכת סוכה פ"ב מ"א. סדור האריז"ל.

²³⁷⁸ משנה מה, א (במקדש, מקיפין את המזבח). רמב"ם פ"ז הכ"ג (זכר למקדש, מקיפין תיבה). טור ושו"ע סי' תרס ס"א. ומוציאים ס"ת אחד ועומד איתו אצל הבימה והארון נשאר פתוח (אוצר מנהגי חב"ד ע' שיד) ומדייקים לעשות היקף שלם (ספר המנהגים - חב"ד ע' 67). וראה שם אופן אמירת ההושענות.

²³⁷⁹ גמרא מג, ב (במקדש). תשובות רש"י (סי' קכא). הובאה באור זרוע ח"ב סי' שטו. ר"ן סוכה (כב, א) ד"ה ובגמרא. טור ורמ"א שם ס"א. וראה שו"ע"ר סי' תרנא סי"ג. אוצר מנהגי חב"ד חה"ס ע' שטו-שטז.

²³⁸⁰ טור ושו"ע"ר סי' תרס ס"א. ומוציאין כל הס"ת שבהיכל ועומדים איתם ע"י הבימה ומקיפים סביבם בארבעת המינים (אוצר מנהגי חב"ד ע' שלח).

²³⁸¹ למען אמתך, אבן שתיה, אום אני חומה, אדון המושיע, אדם ובהמה, אדמה מארר, למען איתן (סדור השל"ה, מנהג פולין. וראה קונטרס הסדור).

²³⁸² הרי"ף גיאת (ע' קיד) בשם רב שרירא גאון. דעה האי' בטור ושו"ע"ר סי"ג. ומנהג חב"ד שלמחרת השבת אומרים גם את ההושענא של יום השבת, אבל אין מקיפים אלא פעם אחת - באמירת ההושענא דיום זה (פס"ד צמח צדק או"ח סי' תרס. שער הכולל פמ"ה סי"ג. ספר המנהגים - חב"ד ע' 67).

²³⁸³ פע"ח שער הלולב פ"ו. משנת חסידים מסכת סוכה פ"ב מ"א. סדור האריז"ל.

²³⁸⁴ גמרא מד, ב. טור ושו"ע"ר סי' תרסד ס"ד.

²³⁸⁵ פע"ח שם. משנת חסידים שם מ"ב. סדור האריז"ל.

²³⁸⁶ הרי"ף גיאת (ע' קיג). רמב"ם פ"ז הכ"ב. דעה האי' בטור ושו"ע"ר סי' תרסד ס"ד. זח"ג לב, רע"א. כתבי האריז"ל שם.

²³⁸⁷ מנהג ההקפות בליל שמחת תורה - מנהגים (טירנא) שמיני עצרת (ע' קלח). רמ"א סי' תרסט (ערבית ושחרית). פע"ח שער הלולב פ"ח. משנת חסידים מסכת סוכה פ"ב מ"ט (נוסח האמור כאן, עם שינויים שיצוינו לקמן). סדור האריז"ל.

הקפות עם הספרים סביב התיבה בשמחה גדולה ולרקד בפניהם ולרנן ולסבב עמהם בשמחה רבה וגם כי עשה כן בבית הכנסת שלו אם הולך לבית הכנסת אחר שלא גמרו ירנן²³⁹⁰ וישמח גם כן עמהם²³⁹¹. וכן בליל שמחת תורה. ויש נוהגין גם כן ביום שמחת תורה²³⁹².

ואחר כך [אחרי אמירת פסוקי אתה הראת] מוציאין כל הספרי תורות שבהיכל²³⁹³ ומסבבין המגדל ז' פעמים ואומרים אנא וכו' ועוד מזמורים כפי המנהג²³⁹⁴.

בשחרית אחר קריאת התורה אומרים זה²³⁹⁵: שישו ושמחו כו'.

דיני חנוכה

יברך בכל לילה להדליק נר חנוכה²³⁹⁶ ושעשה נסים ובלילה ראשונה יברך גם כן שהחיינו²³⁹⁷. ואין להדליק עד שיגמור כל הברכות²³⁹⁸.

המנהג הנכון לדבק הנרות או לתלות המנורה בעובי המזוזה בחלל הפתח²³⁹⁹. ויתחיל להדליק בליל ראשון מנר הימין ומליל שני ואילך יברך על הנוסף וילך משמאל לימין²⁴⁰⁰.

ואחר שידליק הנרות יאמר זה²⁴⁰¹: הנרות הללו כו'.

סדר קריאת המגילה

חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום²⁴⁰². וצריך לפשוט המגילה כאגרת²⁴⁰³.

ומברכין עליה שלש ברכות הללו²⁴⁰⁴. אך אין מברכין שהחיינו אלא בלילה ולא ביום²⁴⁰⁵.

²³⁸⁸ במשנת חסידים שם: יום שמיני עצרת שמחת תורה (בארץ ישראל, שהם יום אחד).

²³⁸⁹ במשנת חסידים שם: ולהקיף שבעה הקפות.

²³⁹⁰ במשנת חסידים שם: יקיף.

²³⁹¹ עד כאן במשנת חסידים.

²³⁹² רמ"א שם. לבוש סי' תרסט (ומסבב המגדל כדאמול). סדור האריז"ל. ומנהג חב"ד להקיף ביום שמח"ת שלש פעמים וחצי, אבל גם אז אומרים כל סדר ההקפות (ספר המנהגים - חב"ד ע' שנח). וראה חקרי מנהגים ע' קצח.

²³⁹³ מנהגים (טירנא) שם. רמ"א שם.

²³⁹⁴ רמ"א שם.

²³⁹⁵ מנהגים (טירנא) שם (בלילה). לבוש שם. סדור האריז"ל (קול יעקב).

²³⁹⁶ כ"ה הנוסח ברוקח סי' רכו. שו"ע סי' תרעו ס"א. פר"ח שם. פע"ח שער חנוכה. שער הכונות ענין חנוכה. סידור האריז"ל. וראה שער הכולל פמ"ו אות ב. ספר המנהגים - חב"ד ע' 70.

²³⁹⁷ שבת כג, א. טור ושו"ע שם ס"א.

²³⁹⁸ מהרי"ל ה"ל חנוכה (ע' תג). רמ"א שם ס"ב. וראה גם ספר המנהגים - חב"ד שם.

²³⁹⁹ רבה שבת כב, א (בטפח הסמוכה לפתח). רמ"א סי' תרעא ס"ז (בזמן הזה מדליקין בפנים). מטה משה סוס"י תתקעט בשם הרש"ל (יניחם במזוזה בתוך חלל הפתח). מ"א סי' תרעו ס"ק ד. וראה שער הכולל שם אות א. ומנהג חב"ד: מעמידים המנורה על הכסא, ואין מדליקים שיהיה למעלה משבעה טפחים, ואין מדליקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים (ספר המנהגים - חב"ד שם. וראה שם הערה 5).

²⁴⁰⁰ מהרי"ק שורש קפג. שו"ע סי' תרעו ס"ה (להפנות לימין). פע"ח ושער הכונות שם (כדעת מהרי"ק). וראה לעיל סי' קכח סכ"ו (לענין ברכת כהנים, משמאל לימין) ושו"ע (לענין בואי בשלום והגבהת התורה). שו"ת צמח צדק או"ח סוס"י סז (מימין לשמאל). ספר המנהגים - חב"ד שם (משמאל לימין).

²⁴⁰¹ מסכת סופרים פ"ב ה"ו. טור ושו"ע סי' תרעו ס"ד. וראה שער הכולל פמ"ו אות ג.

²⁴⁰² מגילה ד, א. טור ושו"ע סי' תרפז ס"א.

²⁴⁰³ רב האי גאון, הובא ברי"ף מגילה (ג, א), ורא"ש שם פ"א סי' ז. רמב"ם ה"ל מגילה פ"ב ה"יב. טור ושו"ע סי' תרצ ס"י.

ונוהגין לומר בלילה קדיש שלם אחר תפלת י"ח קודם קריאת המגלה²⁴⁰⁶.

כשקורין המגלה בצבור מברכין לאחריה ברכה זו [ברוך כו' הרב את ריבנו וכו'] אבל לא ביחיד²⁴⁰⁷.

ואחר קריאת המגלה בלילה אומרים ואתה קדוש (ואם חל במוצאי שבת אומרים ויהי נועם ואתה קדוש)²⁴⁰⁸. קדיש בלא תתקבל²⁴⁰⁹.

ביום אומרים אחר קריאת המגלה אשרי ובא לציון²⁴¹⁰. קדיש שלם²⁴¹¹. וקודם קריאת התורה והמגלה אחר תפלת י"ח אין אומרים אלא חצי קדיש²⁴¹².

²⁴⁰⁴ על מקרא מגילה, שעשה ניסים ושהחיינו – מגילה כא, ב. טור ושו"ע סי' תרצב ס"א.

²⁴⁰⁵ רמב"ם הלי' מגילה פ"א ה"ג. טור ושו"ע שם. וראה שו"ת צמח צדק סי' קיד, לברך שהחיינו גם ביום, כדעת ר"ת וסייעתו (תוס' מגילה ד, א ד"ה חייב. רא"ש שם פ"א סי' ו. וטור ורמ"א שם). שער הכולל פמ"ז אות ב. וכ"ה מנהג חב"ד (ספר המנהגים - חב"ד ע' 73).

²⁴⁰⁶ תוס' שם ד"ה פסק. הגה"מ הלי' מגילה סופ"ב מנהגי פורים. מנהגים (טירנא) פורים ע' קנו. מ"א ריש סי' תרצג.

²⁴⁰⁷ ארחות חיים הלי' מגילה ס"ו, וכל בו סי' מה (ד, ג), בשם הירושלמי. רמ"א סי' תרצב סוס"א.

²⁴⁰⁸ תוס' שם. טור ושו"ע סי' תרצג ס"א.

²⁴⁰⁹ מ"א שם ריש הסי'.

²⁴¹⁰ תוס' שם. טור ושו"ע שם ס"ד.

²⁴¹¹ לבוש שם ס"ד.

²⁴¹² מנהגים (טירנא) שם (ע' קנט). לבוש שם ס"ג.